1996

29 Ocak

İçinizdeki çocuğa da "iftarlık" almayı unutmayın! Zaman Gazetesi

15 Ocak

"Er Kişi"nin ölümü Zaman Gazetesi

"Er Kişi"nin ölümü

"Beyim, bu nice seferdirki ihtiyâr ettin?

Uzun boylu, pehlivan yapılı, sarışın ve yakışıklı bir adam; alnına dökülen uzun ve sarı saçlarını iri pençeleriyle tarayarak arkaya atan, dolgun çehreli, yuvarlak çeneli, yeşil gözlü bir erkek güzeli; spor giyimli ve bıyıksız.

Yıl 1967.

Din dersi öğretmenimiz Selçuk Eraydın.

Pehlivanlığı olduğunu kendisi mi söylemişti, biz mi yakıştırmıştık hatırlamıyorum; ama yaşıtları arasında olağanüstü kuvvetli olduğunu "ayn'el-yakîn" tahkik etmiştik: O müheykel endâmıyla yaramazlık yapan bir talihsiz arkadaşımızı iki kulağından tutarak, yerden yarım metre kadar havalandırırken, erkek güzelliğinin klasiği sayılan "Adonis"i andıran çehresinde hiç külfet eseri görünmemişti.

Ortaokul yıllarıydı ve o yıl Sivas'ın Atatürk Ortaokulu'na Selçuk Eraydın isminde yeni (ve belki de çiçeği burnunda) bir din dersi öğretmeni tayin edilmişti. Bütün sınıfta ona karşı saygı ve korkuyla karışık bir hayranlık belirdiğini hatırlıyorum; galiba karizma denilen şeyin bir başka târifi de budur.

Dersin birinde namazın nasıl kılınacağını anlatırken "ka'de" faslına geçince, ayakta durarak tarif etmenin yetersiz kaldığını farketmiş olmalı ki, hepimizin hayretli bakışları arasında kürsünün üstüne çıkarak bilmemiz gerekenleri, bizzat tatbik ederek göstermişti. Sikletli ve adaleli vücudunun agırlığıyla tahta kürsünün nasıl çıtırdağını şu anda duyar gibi oluyorum.

Selçuk Eraydın'ı ortaokul yıllarından sonra görmek hiç nasib olmadı; daha sonra öğretmenliği terkederek akademik kariye başladığını öğrendim. 80'li yılların başında neşredilen "Kök" dergisinde İslâmî edebiyatla ilgili makalelerini görünce, "İşte bu adam vaktiyle benim hocamdı" düşüncesiyle gururlandığım aklıma geliyor şimdi.

Kendisini daha yakından tanımak, hiç olmazsa bir yerde karşılaşıp elini öpmek, halini hatırını sual etmek ve "Hocam, ben ka'de'nin âdâbını sizden öğrenmiştim" diyebilmek isterdim ama hakkında öğrenebildiklerim çocuk zihninin flu zeminine düşmüş uzak haberlerden ibaret kaldı; aldığım son haber o flu zemindeki Selçuk Eraydın hatıralarını yakıcı bir tesirle keskinleştirdi.

Sonra o sarsıcı ölüm haberi!

Er kişiydi; ümit ederim ki üzerimizdeki hocalık hakkını helal etmiştir. Biz dahi talebelik hakkımızı seve seve helâl ederiz; sadece simdi değil, rûz-ı mahşerde dahi "er kişi" olduğuna şehâdet getiririz. "Biz" sigâsıyla konuşuyorum, çünkü "Hocanın vurduğu yerden gül biter" fehvâsınca rahmetlinin i'tâb edici tokatlarına muhatap olan ve iki kulağından kavranarak yerden yarim metre "yükseltilen" o meçhul arkadaşımın dahi aynı rahmet dileğiyle hüsn-ü şahâdette bulunacağina inanıyorum.

Bu yazı, oniki yaşlarında bir çocuğun git gide muğlaklaşan hâtıralarının penceresinden görünen kısa ve bölük-pörçük intibaları aksettiriyor; en ziyâde, kürsünün üstünde ka'de makamında oturarak talebelerine namazın erkânını öğreten genç bir öğretmene dair intibâlar bunlar. Umulur ki onun ukbâdaki mevkii, "ehl-i secde" olanlarla beraberdir.

İçinizdeki çocuğa da "iftarlık" almayı unutmayın!

Kış ikindisinin saltanatı nedir ki; hele oruçlu demlerde öğlenin abdesti kocamadan kapıya dayanıveren ikindi zamanları, biraz da tatlı iftar telaşlarının heyecanını beraberinde sürükler; çarşı-pazarda alışveriş hizlanır, yollar kalabalıklaşır ve kış güneşi kirli sarı zeval püskürtülerini batı ufkuna doğru dürerek karlı dağlara yaslanır: Zevk-i âcizanemce orucun en cümbüşlü zamanlarıdır; kitap saatidir.

Her şahsi kütüphanede, salim ve tehî vakitlerde "içine düşülmek" niyetiyle satın alınmış bir yığın kitap güzelliği, işte böyle oruçlu ikindilerde hükümferma olan eşref zamanları bekleyip durmadadır: Kısâs-ı Enbiya'dır, Tâberî Tarihi'dir, Usûlî Divânı'dır, Tazarru'nâme'dir, Binbir Gece Masalları'dır, Menâkib'ül Ârifîn'dir, Nâimâ Tarihi'dir; yevmî ve kısa vâdeli maksatlarla içindekiler faslına bakılıp şurasından-burasından üçer-beşer sayfa okunmuş, mühim yerlerin altı çizilmiş, vakit darliğindan ötürü sinesine işaret kâğıtları bırakılmış ama bir türlü endişesiz ve tahditsiz zamanlarda "içine düşülememiş" nâdidelerdir. İşte tam zamanıdır; eşref saat erişmiştir; illâ yerli klasikleri tercih etmek gerekmez; dileyen oruçlu ikindilerin saltanat saatlerine Balzac'ı misafir edip fî tarihin Frengistan ahvâlinden bahisler açar; isteyen eski mecmua koleksiyonlarına garkolur, arzu eden (ama mutlaka Ferid Nâmik Hansoy rahmetlinin tercümesini tercih etmek kaydıyla) Jules Verne külliyatının nefis illüstrasyonlarla tezyin edilmiş sahifelerinde kaybolur gider. Bu ânın güzelliği ilim yapmak, öğrenmek, merâkı gidermek, vakti boşa harcamamak, ders çalışmak vb. gibi "ulvî" ihtiyaçların karşılanmasında

değil, bil'akis vakti kitaba hasr-ü tahsis etmek gibi süflî ve sıradan heyecanların teskînindedir; kitapla insan arasındaki bütün menfaat münasebetlerini berhava edip, sahifeler arasındaki "gayri yerler ve özge temâşâlar"a gömülmektir: Şuuru, uyku ile uyanıklık (beyn'el yevm ve'l-yakaza) arasındaki gri ve ağırlıklardan kurtulmuş mıntıkalara sürükleyerek şimdiki zamanın illiyetlerinden kurtulmaktır.

Bu saltanatı ancak, "Top atılacak, abdest tazelemeyecek misin?" veya "Sofra hazır, herkes seni bekliyor" cinsinden zarif ikazlarla sona erdirmek mubah olabilir. Kim ne derse desin oruçlu ikindilere en çok yaraşan gaflet tarzı, gönlünüzün çektiği bir kitabın derûnuna "düşüp" oralarda tayy-ı zaman ve mekân eylemektir.

Sabah ezanından sonra işe yetişmek endişesi ile uykunun en tatlı deminden ferâgat ederek kör karanlıklarda yollara düsen erbâb-ı mesai'nin "Ah nerede, keşke su Ramazan ayı tatil olsa da gönlümüzün çektiğince ibadetle, ziyaretle, kitapla, mukabele ile biz de şu güzel günlerin tadını çıkarsak" diye iç çektiğini tahmin ediyorum. İtiraf etmeliyim ki târifesini verdiğim bu lezzet, gün boyunca çalışarak gündelik hayatın akışını kolaylaştıran ahbâbı dışarda bırakmak gibi küçük bir kusurla mâluldür; adı üstünde, bir "saltanat" keyfinden ve debdebesinden bahsediyoruz; ne var ki onlar dahi en azından hafta sonu tatilinde veya öğle paydosunun kırpılmış aralığında, ballandırarak hikâye ettiğimiz zevkin sularına yelken serebilirler.

Ramazan içimizdeki çocuğu uyandırıyor ve artık unutulduğunu sandığımız eski heyecanları kadîm bir dost çehresi gibi karşımıza çıkarıveriyor: İftar sofrasında dakikaları iple çekmenin sâfiyeti, teravih namazında cemaate yeni katılmış mahalle çocuklarının kıkırtısına iştirak etmenin dayanılmazlığı, açlığa dayanamayan bir ahbâba akıllara ziyan veren nefâsetteki yemekleri tasvir etmenin yer yer "zulm"e varan muzipliği ve şimdiki zamanı kitap sayfalarında inkâr etmenin tatlı hasariliği...

Ara sıra kendinizi de hoş görün; oruçlu ikindilerde kitaplı kaçamakların meşrû serseriliğini görmezden gelin: İçinizdeki çocuğa da iftarlik almayı unutmayın!

Küçük ve zaruri bir not: ZAMAN gazetesi aracılığı ile gönderilen bazı okuyucu mektuplarını seri şekilde cevaplamak mümkün olmuyor. Yazara karşı itiraz hakkını doğrudan kullanmak isteyen okuyucular, "CÜIIBF 58140-Sivas" adresini tercih edebilirler.

1996

12 Şubat

Dede'yi anlamak mümkün mü? Zaman Gazetesi

Dede'yi anlamak mümkün mü?

Müziğe karşı ilgili sıradan bir lise öğrencisinin zihninde Dede Efendi Yılı nâmına nasıl bir çentik açılacağını anlamaya çalışıyorum; tahminime göre bu yıl müddetince Dede Efendi Yılı'ndan onun hissesine düşen pay, devlet televizyonunda verilen birkaç konser ile gazetelerin kültür sayfalarında yayınlanan birkaç yazıdan ibaret kalacaktır. Sıradan bir öğrenciye asıl yaraşan davranış, 1996 yılının Dede'ye ithaf edildiğinin farkına bile varmamaktır. İyimser olalım ve bu öğrencinin klasik musikiye ve kültüre muhabbet ve anlama arzusu ile yaklaştığını farzedelim, bir yıl boyunca Dede hakkında yazılanları okuduğunu ve verilen bütün konserleri takib ettiğini kabul edelim, böyle bir öğrencinin Dede'yi tanıması ve anlaması teorik olarak mümkün müdür?

"Elbette mümkün değildir" cevabında birleştiğimizden eminim, lâkin asıl telaffuz etmeye çalıştığım mesele, bu noktada "Dede'yi anlamak"tan ziyade, "Dede'yi dinlemek" hakkındadır. Dede'nin eserlerini Dede'nin murad ettği tarzda bir icrâ ile dinleyebilmek firsatını bulsak, onu anlayıp anlamadığımız hakkında konuşmaya hakkımız olabilir. Teessüfle ifade etmelidir ki musikimiz, sadece Dede Efendi'ye münhasır olmamak üzere ciddî bir icra zaafı ile mâlul haldedir. Birtakım teknik imkanlarla musikinin plaklara veya banda kaydedilmesinden önceki devirden kalan eserlerin aslına ve rûhuna uygun şekilde çalınıp söylenmediği hakkında ortak bir kanaat vardır. Notaya alınmış bile olsa eserin, aslına uygun icra edilmesi çok başka bir meseledir. Türk musikisinin klasikleri mevzubahis olunca, kaliteli ve eserin ruhuna uygun icra meselesi son derece hayatî bir öneme bürünüyor.

Türk klasiklerini dinleyiciye ulaştırmakta son elli yıl boyunca hiç münakaşa edilmez biçimde büyük hizmetleri geçen TRT kurumu, aynı ölçüde büyük bir vebalin yükü altındadır. Klasik musikimizin insana uyku ve gevşeklik telkin edici, yaşama heyecanını söndürücü ve dikkat dağıtıcı etkiler uyandırdığı yolundaki o büyük bühtanı, TRT'nin klasik musiki yayınlarındaki standardı tesbit eden o sansürcü kafaya borçluyuz. O kafa sayesinde birkaç nesil, klasik Türk musikisinden nefret ederek yetişti; çünkü TRT postalarından aslına ve ruhuna uygun tarzda klasik musiki dinleme sanşları ortadan kaldırılmıştı.

Erbâbı biliyor ama meseleye âşina olmayan okuyucular için konuyu şöyle tafsil edebiliriz: İsmail Dede'nin, meselâ, "Nihân ettim seni ey mehpâre, cânımsın" sözleriyle başlayan Sultânîyegâh bestesini evvela TRT arşivinden rastgele seçilmiş bir icrâdan veya Nevzat Atlığ Beyefendi'nin riyâset ettiği devlet korosundan dinledikten sonra bu defa Bekir Sıtkı Sezgin Beyefendi'nin icra tarzına ve hatta mümkünse koral icraattaki üslubuna dikkat ederek mukayesede bulunmaniz mümkün olsaydı neyi kasdettiğimi açıkça anlayacaktınız. Aynı eserin iki farklı tarzda ircaı arasında, eserin rûhunu dile getirmek bakımından korkunç uçurumlar vardır. Daha kısa yoldan ifade etmek gerekirse Dede Efendi Yılı'nda Dede'yi anlamak, tanımak ve eserlerinden yola çıkarak onun ruhuna nüfuz etmek gibi bir niyetiniz

varsa "halleriniz yaman" demektir. "Ortalıkta" Dede'yi, Dede'nin dahi hoşnud olacağı bir üslup ve müzikalite ile icra edecek evsafta icrâcı kalmamıştır; ortalıkta gezinmeyi sevmeyen ve Türk musikisinin nasıl icra edileceğini esasen pek iyi bilen az sayıdaki sanatkârımızı ise sistematik nisyan ve nankörlükle azar azar öldürerek neslen münkariz hale getirmekle meşgulüz.

Dede yılında Dede'yi anlamak da dinlemek de o kadar kolay değil. Bendeniz sahsen haddimi çiğneyip İsmail Dede'nin engin rûhuyla pervâz etmeye yeltendiğimde bundan on yıl kadar önce işporta tezgahından kaldırdığım "Dede Efendi" isimli meçhul bir kasedin derûnuna kapanıyorum. Muhtemelen Bekir Sıtkı Bey'in emek verdiği bir koro tarafından doldurulan bu kasedin korsan neşriyat olması dahi kuvvetle muhtemel çünkü, son derece laubali ve cahilce yazılmış bir kapak münderecâtı var ve eserlerin kimler tarafından seslendirildiği gibi "önemsiz" teferruattan dahi âzâde bir şey; lâkin müthiş. Kültür Bakanlığı'nın yerinde olsam evvela bu kasedi çoğaltır ve üzerine "Dede'yi anlamak isteyenler, işe bu kasedi dinlemekle başlayabilirler" diye yazardım.

Dede'yi anlamak elbette harcıâlem bir iş değil ama hâl-i pür-melâlimize bakınız ki, onu "dinlemek" bile böyle bir devirde şansa kalmıştır.

1996

22 Temmuz

"Mobilyasızlık" üzerine yeni bir tez Zaman Gazetesi

"Mobilyasızlık" üzerine yeni bir tez

Aslında yeni bir tez değil de, "fıtrata dönüş" demek gerekirdi; ne var ki agusunda asırlardan beri yaşadığımız evlerimizden utanç duymaya, yani mekanı duzenleme ve ona efendilik edebilme kabiliyetimizden şüphe etmeye başlayalıberi insanı fitratına davet eden her ikaz yeni gibi görünüyor.

Herkesin bildiği şeyleri tekrarlayarak canınızı sıkmak niyetinde değilim ama bizim eskiden bir "mekan" telakkimiz vardı. Bizimle birlikte soluk alıp veren yerleri ruhun ihtiyaçlarına, yani fıtrata uygun tarzda düzenleyebilen bir vaziyet alışa, bir inisiyatife sahiptik. Bu telakki, mekanı tabiatın devamı gibi görüyor ve onu bu nazarla farklılaştırıyordu. Tabiatın sadeliği, duruluğu ve teklifsizliği eve doğru yaklaşınca üsluptan geçerek mekan haline geliyordu. O mekanın tasavvurunda tabiata meydan okuyan kaba putperestlikten, tabiatı taklid eden çiğ naturalizmden ve tabiata ram olan hirfetsizlikten eser bulmak mümkün değildi; orada tabiat sokaktan bahçeye, bahçeden avluya, avludan sekiye, sekiden odaya, odadan bacaya geçerken üsluba çekilir, istirahate girer ve mutlaka hususiyetini devam ettirirdi. Evlerimiz, mecelle

tabiriyle "efradını cami, ağyarını mani" mekanlardı: Lüzumlu olan herşeyi barındırır, faydasız bir külfet olarak gözü, gönlü, keseyi ve takati yoran herşeyi dışında tutardı; uzun lafın kısası bu telakki, mobilya fikrini reddeden bir tasarım şaheseriydi. Bazılarının sandığı gibi çok gerekli olduğu halde göçebe dedelerimizin konup göçerken ağırlık teşkil etmesin diye yanlarında taşımadıkları cinsten bir nesne değildi mobilya: Dolap kapaklarına, merdiven kupestelerine, çatı saçaklarına akıl almaz marangozluk nükteleri döktüren ecdad, isteseydi herhalde iskemlenin, masanın, gardrobun alasını da imal ederdi; zannımca beceremedikleri için değil, küçümsedikleri ve faydasız gördükleri için evlerine mobilya sokmadılar. Mekanlarını tasarlarken ruhun ihtiyaçlarini ön planda tuttular, gardrob ihtiyacını yüklüğe, koltuğu sedire, masayı siniye tahavvul ettiler ve iç mekana harikulade bir derinlik, sadelik ve plastik kazandırdılar. Yatak odaları, adım atılmayacak ölçüde kunt, sabit ve şekilsiz mobilya molozlarıyla tıknefes edilmemişti; gece olunca yüklükten yatak çıkarılır, sabah olunca gözlerden nihan edilirdi. Tavandan tabana, duvardan duvara kadar manasız perde gevezeliklerine ve israfına iltifat etmezlerdi. Sehpa, vitrin, komodin, şifonyer, kanepe, masa, iskemle gibi mekanın iffetini sarsılmaz mülkiyet parsellerine ayıran budalalıklardan eser yoktu; ecdad, rahleyi bile katlanıp açılabilen bir kullanışlılık hüneriyle tasarlamıştı. O kadar eşya hangi yüklüğe, hangi dolaba sığar diye merak geçirenlere hatırlatmalıyız ki eski hayat tarzında eşyanın bizatihi kendisi de nitelik ve nicelik itibariyle sadeleştirilmişti; onlar eşyaya perhiz ettirmeyi bilen kanaat ehli insanlardı. Onlarsız yapamayacağımızı sandığımız pek çok eşya teferruatını tahayyül bile etmezlerdi. Eşyaları azdı, ihtiyaçları sadeydi, evleri daracık mekanlarda bile geniş, iç açıçı ve huzur telkin ediciydi.

Eşyanın modern çehresi, artık maalesef bir eşya fetişizmine dönüşmüştür. Yer sofrasına bağdaş kurunca ayaklarımızın uyuşmasını bir tarafa bırakınız, "başımızın tacı" ev hanımları masasız bir ev fikrinin tahayyülünden bile dehşete kapılmaya hazır bir "desinler" alışkanlığının zebunu olmuşlardır. Evin en geniş ve en alayişli kısmını teşkil eden salonları ayda bir defa olsun kullanmadığımız halde içine müthiş rakamlara baliğ olan mobilya ve mefruşat doldurup, yetmezmiş gibi üstüne örtü çekmeyi ihmal etmezler. Ramazan ayında birkaç kere lazım olan oniki kişilik yemek masalarından mutlaka edinmek ister, netice itibariyle edinir, daha sonra iskemlelerini nereye sığdıracaklarını şaşırırlar. Ev temizliği kabustur; birbirinden farklı "temizleme gücü"ne sahip sekizon deterjan cinsi ve gündelikçilerin yardımı bile kabusu, sıradan bir külfet haline getirmeye yetmez; vitrinler kımıldamaz, koltuklar yerinden kalkmaz; üstelik meretler taksidi bile bitmeden çaptan düşer, "demode" oluverirler.

Aslında yeni bir şey değil demiştik; an'anevi Japon evinin göz dinlendiren sadeliği ve eşyaların üflesen uçacak intibaı veren hafifliği, "ecnebi" bir örnek olarak hala karşımızda duruyor. Evlerimiz kasane ölçüsünde geniş değilse bile aslında daracık sayılmaz. Mekanı tasarruf etmesini bilen ve güzelliği sadelikte bulacak derecede nazar zenginliğine sahip bir hanım, modern mobilya ve mefruşata harcayacağı paranın beşte biri ile evini bir yeryüzü

cennetine çevirebilir. İlk adım, mekanımızı koltuktan, kanepeden, sehpadan ve vitrinden "arındırmak", evde temizliği kolay, çocukların tehlikesizce oynayabileceği büyük boşluklar inşa etmekten geçiyor; haydi hanımlar ileri!

Bu yazının tek kusuru, ele verdiği talkını, kendi nefsinde bir türlü tatbike mecal bulamamış bir muellifin kaleminden çıkmış olmasıdır. Yine de doğru bildiğimi söylemekten vazgeçmeyeceğim; ümid ederim ki bu yazıyı eşim de okuyacak ve en azından bu meseleyi tartışmaya rıza gösterecektir.

1996

15 Ekim

Mucizeler mevsimindeyiz Zaman Gazetesi

Mucizeler mevsimindeyiz

Eylül, kimileri için senenin her mevsimine ve zamanın her anına serpilmiş bir veda işaretidir. Yaz aylarının hayatı, tabiatı ve yaşama arzularını tutuşturan enerjisi, eylül kapılarında insana "vade" fikrini, zarif fiskeleriyle hatırlatır; güneş, denizleri bile ısıtan heyecanını ansızın bir nebze pörsümüş bulur. Yapraklara özsuyu taşıyan kılcal damarlarda canlılarin mutlaka zevali yaşayacaklarına dair kaçınılmaz haberler gezinir. Bitkileri yaşamaya heyecanıyla sarhoş eden yeşil çılgınlıkları, mehil zamanının yaklaştığını ima eden işaretlerle benzini sarartır. Mübarek zamanlardır; uzun yolculuklara çıkacak tren katarlarının hareketini ima eden ilk düdüğün telaşesini uyandırır insanlarda. Hayatla ölüm arasındaki fasıladır eylül. Sabahın ilk ışıklarında okula gidecek yavrusunu uyandırmaya kıyamayan annelerin yumuşak öpücüklerini, şefkatin titrettiği "haydi yavrum, vakit geldi" ikazlarını andırır.

Ekim ortasında eylülden bahsetmenin elbette bir münasebeti var; ekim, artık eylülün bile geçip gittiğini ihtar eden ikinci düdük hükmünü icra ediyor. Tınısı biraz daha asabi, manası biraz daha sarih ve getirdiği haber biraz daha aceleci. Eylülün çoktan geçip gittiğini takvim yapraklarında değil, çalışma odamın penceresinde birkaç saniye çırpındıktan sonra yere düşen sararmış bir akasya yaprağında okudum. Bilmem ki siz, oda pencerelerinin daracık kadranını akasya, erik, selvi veya söğüt dallarının sararmış yapraklarını uçurduğu talihlilerden misiniz? Sararmış ve kurumuş yaprakların pencerelerde bıraktığı görünmez ve sarsak eğriler bir manada hayata dair kıdemimizi işaretleyen liyakat çentikleri değil midir?

Ben eylülün ince ve zarif imalarla ikaz edebildiği hassas yaratılışlardan değilim; belki de bu yüzden eylülü, bahtiyar yaz dakikalarından ödünç alınmış temdit zamanları gibi anlıyor ve fıtratın nermin buselerini, "ama daha çok vakit var anne" nazlanmalarıyla tebelluğ etmekte ihmalkar davranıyorum. Ekimin asabi ve aceleci haberleri bende daha anlaşılır ve sarih

tesirler bırakıyor. Her sene tekrarlandığı için insanda kaba bir biteviyelik hissi uyandıran o hayranlık verici mucizeleri fark etmekte gecikiyorum: Tabiatın binlerce yeşile bölüştürülmüş harikulade örtüsünü, ancak bu zamanlarda direnilmez bir akıbetin binlerce sarıya bürünmesiyle anlaşılır buluyorum. Diriliş fikri bizde mucize tesiri doğuruyor ve eceli sıradan, tabii ve mukadder görüyoruz; halbuki ölüm, en az diriliş kadar mucizevi bir dönüşümü temsil ediyor.

Kasım, tabiatın "sekeratü'l mevt" dakikalarına tesaduf ediyor; "can çekişirken gelen baygınlık ve dalgınlık halleri". Çerçevesinden sararmış yapraklar uçuran ekim pencerelerinin önünde büyüttüğümüz dört mevsim menekşelerinde, ömrünü kırmızının en çılgın nüanslarını aramakla geçiren sardunyalarda canlı tutmaya çalıştığımız tecrit edilmiş bir tutam yeşilliklerde tabiatın muhteşem vedaini bile bile görmezden gelmeye çalışırken ne kadar çaresiziz. Dal uçlarında fışkıran hayat lezzetlerini sen kahkahalarla sergileyen tabiatın kasım sonlarında çıplaklığın utancını andırır bir hüzünle baş başa kalıvermesi, ancak bir Karacaoğlan mısraının kudretiyle söz kalıbında hapsedilebilirdi, "Üryan geldim yine üryan giderim."

Hayata üryan geldik ama kasım haşinliklerini bize kalın ve yumuşak paltoların, atkıların, yün çorapların sıcaklığını, koruyuculuğunu özletiyor. Kalın ve sağlam kunduralarımızın her adımında ezip savurmaktan zevk aldığımız hazan yaprakları, aslında aziz bir mevtanın kurumuş kemikleridir. Tabiat, aldığı emir gereğince gözle görülür bir yumuşaklıkla eceline yürüyor; bir mucize oluyor. Zamanın sürekliliğini vehmeden idrakimizle bu vadeli ecelin hazin manalarına fazla takılmaksızın yeni bir ilkbaharın iplerini öekiştirmeye koyuluyoruz; tekrarlanan mucizeler zihnimizin çentiklerine asılı kalmaksızın sabun köpüğü gibi uçup gidiyor; yine bir Karacaoğlan mısraının kudretiyle zaptedilmiş bir va'dedilen mucize ile avunuyoruz; hani rahmetli, "Çukurova bayramlığını giyerken" demişti ya!

Sıradanlık vehmettiğimiz mucizelerin içinde yaşayıp, yine de dikkatin bütün antenlerini sıradan olmayan mucizelere mıhlayarak yaşamanın da adı var; "gaflet" diyorlar buna.

Esasen her daim mucizeler mevsimindeyiz.

1996

29 Kasım

Gelir dağılımı! Zaman Gazetesi

28 Kasım

"-O vahim boşluk!" Zaman Gazetesi

21 Kasım

Hepplewhite tarzı mobilya üzerine yeni bir tez Zaman Gazetesi

04 Kasım

Perihan Hanım! Zaman Gazetesi

Perihan Hanım!

İstanbul'un henüz birbirinden ayrı dünyalar halinde yaşayan zevk ve kültür iklimleriyle parçalanmadığı günlere gidiyoruz; caddelerinde ağır ve kalantor Amerikan arabalarının azametli görüntüsünden utanır gibi tenha ve mahcup seyrettiği, balıkçı kahvesindeki gramofonla en şatafatlı gazinolarda aynı şeyleri terennüm eden nağmelerin uçuştuğu, Boğaz baliklarinin bir ekmek fiyatına fukara sofralarını bile teşrif edebildiği bir İstanbul için kapatın gözlerinizi. İstanbul şivesi denilen ve bende nedense hep Hacı Bekir'in limonlu akidesinin damakta bıraktığı lezzeti hatırlatan bir akıcılıkla cevelan eden Türkçe musikisinin yalılarda, berhanelerde, kahvede, iskelede, birbirinin hüsnünü seyretmekten usanç getirmeyen ızgaralı cumbalarda seslendirildiği İstanbul'u düşünün: "Yol Ayrımı"nın, "Huzur"un, "İbiş'in Rüyası"nın, "Yalnızız"ın İstanbul'unu bütün pastel tedaileriyle zihninize çağırın.

Ve pikaba bir "Perihan Hanım" plağı yerleştirerek içinde benliğinizi misafir ettiğiniz kasanenin bütün pencerelerini kemal-i edeb ve huşu ile sıkı sıkıya kapatın.

İşbu yazı Perihan Hanım'a dairdir; Türk musikisini kendinden öncekileri kıskandıracak ve haleflerini solgun bırakacak derecede yüksek bir beyin ve hançere zenginliği ile teganni eden o büyük sanatkarın, Perihan Altındağ Sözeri Hanımefendi'nin huzurundayız şimdi. Gramofonun iğne hışırtısını tez zamanda hükümsüz bırakan kısa bir taksimi müteakip Suphi Ziya Bey'in muhayyer makamındaki "Titrer yüreğim her ne zaman yadıma gelsen" sözleriyle başlayan o nefis eserin Perihan Hanım'ın beyin çeperlerinde nasıl tannan ve leziz akislere dönüştüğünü seyredin; "Biz böyleliğin görmemişiz fasl-ı baharın" mısraında hayretini dile getiren saire hak vereceksiniz. Felek, kadın sesiyle bir böyle terennüme henüz ikinci defa şahit olmamıştır; emin olunuz.

Sonra Hüseyin Mayadağ'ın hicaz diliyle dünyaya getirdiği "Söyle derdini kaç yıl çekecek bu dertli başım", Udi İbrahim Efendi'nin "Sevmediklerinle gönül avutma", Selahattin Pınar'ın "Yalnız benim ol el yüzüne bakma sakın sen" isimli ateşparelerine uzatın elinizi. Endişeye mahal yoktur; yakmayacaktır. Uhrevi dikkatler çağrıştırmasa da "deni dunya" diye aşağılayıp durduğumuz geçici hayatın bile henüz tanıyamadığımız ve hatta farkına bile varmadığımız nice buruk lezzetlerinden haber verecektir. Fani dünyayı üç talakla boşamadan önce, onun peçesini bile kaldırmayı ihmal edenlerin dramı, bütün ipuçlarıyla bu hengamededir. Perihan Hanım, yirminci yüzyılın Türk mûsikîsi icrasında ibraz ettiği kalite ile kendi yalnızlığını inşa etmiş bir fenomendir. Onu, bu devrin şöhretleriyle mukayeseye kalkışarak "nereden nereye

geldik" demek densizliğine düşmeyeceğim; elması akikle karşılaştırmak abesinden kaçınacağim; sadece şu kadar: O, bugün dahi gerçek aristokratlara yaraşır bir zerafetle taşıdığı hanımefendi şahsiyeti, mihenk kabul etmez ses kumaşı, ancak beyinde rafine edilebilen yorum kabiliyeti ve bütün vasıflarını gümüş bir bros gibi ikmal eden sade guzelliği ile sanat dünyamızdan nadiren gelip geçen gerçek bir değerdir.

Türk mûsikîsi, manidar bir kitle halinde varoluşumuzu seslerin dünyasında idrak edebildiğimiz bir şuur sahnidir ve vasatı dinleyici için bu mûsikînin derinliklerini fark edebilmek, ancak büyük çaplı icra ve icracilarla tanışmakla mümkündür. Perihan Hanım, kendi gökkubbesini ses şehrayinleriyle parıltılara gark ettikten sonra inziva köşesinde dinleniyor şimdi; benliğini misafir ettiği kasanenin bütün pencerelerini harice sımsıkı kapatarak; zihinde İstanbul'un henuz saadetli devirlerinden suretler gösteren hatıralar ve dudağıyla kalbi arasında gezdirip durduğu kurdili hicazkar bir Selahattin Pınar bestesiyle: "Gel gitme kadın, ruhumu hicranına yakma..."

Onu sadece 78'lik plaklarından tanımış ve temsil ettiği şahsiyet ve sanat bütünlüğüne meftun olmuş bir hayranı olmak sıfatıyla Perihan Altındag Sözeri Hanımefendi'ye sıhhat, afiyet ve saadet temennileriyle...""Hamis: Uzun bir fasıldan sonra beni Perihan Hanım'in plaklarıyla yeniden buluşturma zevkini bahşeden değerli musikişinas Rıfat Kaya ağabeyime şükranla.

Hepplewhite tarzı mobilya üzerine yeni bir tez

"Mobilyasızlık üzerine yeni bir tez" başlığını taşıyan yazı, bu sütunlarda çok deüil henüz beş ay once yayınlanmıştı. Bu yazıda "desinler" temennisinden çok, "bizde yok demesinler" endişesinden kaynaklanan mobilya tüketim tarzını -aklım sıra- tenkid etmiş, eski ev düzenimizdeki sadelik fikrini hatırlatmaya çalışmış, evlerimizi istila eden ve üstelik üç-beş senede daha yenisiyle değiştirmek zorunda kaldığımız eşya kalabalığından acı acı şikayetlenmiş ve son paragrafta başıma gelecekleri sezercesine aynen şunları söylemiştim: "Bu yazının tek kusuru, ele verdiği talkını, kendi nefsinde bir türlü tatbike mecal bulamamış bir muellifin kaleminden çıkmış olmasıdır. Yine de doğru bildiğimi söylemekten vazgeçmeyeceğim; ümid ederim ki bu yazıyı eşim de okuyacak ve en azından bu meseleyi tartışmaya rıza gösterecektir."

Sezgilerim beni yanıltmadı!

Hiçbir okuyucunun merak etmeyeceğini bile bile bir bakıma hayli şahsi sayılabilecek birkaç ayrıntıdan bahsetmek zorundayım: Geçen hafta XVIII. yüzyıl İngiliz üslubunun çizgilerini taşıyan bir salon takımını, bizim evin kapısına kadar getiren servis elemanları, feci mağlubiyetimi tescil ettiler. Yenildim. Artık bizim evde mobilya desinatörü olarak tanınmış George Hepplewhite'dan (*) ilham alan çizgiler taşıyan bir mobilya takımı var. Bu noktada, meseleyi aile içi bir maslahat olarak gözlerden nihan etme hakkını kendimde bulamadım.

Elaleme evlerini nasıl döşemeleri, mekanı nasıl tanzim etmeleri hususunda bol keseden ahkam keserken, işin ucunun bizim fakirhaneye kadar dayanabileceğini hesap etmeliydim. Mesele, böylece "amme"ye dair olmasa bile okuyuculardan gizlenmemesi gereken bir nitelik kazandı. İtiraf ediyorum; yenildim!

"Mobilyasızlık üzerine yeni bir tez" başlıklı yazının kaç evde tatlı-sert çekişmelere konu teşkil ettiğini bilemem ama "eline sağlık, ne de güzel noktalara işaret etmişsin" yollu cesaret verici övgüler aldıktan sonra kendimi enikonu "mobilyasızlık feylesofu" gibi hissetmeye başlamıştım; bu satırların yazarına taltif ve teşvikte pek cömert davranan okuyucuların nedense hep erkek taifesinden olması beni uyandırmalıydı ama fark edemedim.

Eşim, aynen o mezkur yazıda bahsettiğim üzere, "en azından bu meseleyi benimle tartışmak" lütfunu esirgemedi; hatta, "İyi oldu, şu mobilya meselesini zaten epeydir konuşmak istiyordum." diyerek konuyu gündeme getirmiş olmama teşekkur bile etti. Belki ben farkında değildim ama, o hala 1978 Türkiyesi'nden çizgiler taşıyan kaditi çıkmış bir koltuk takımını ve artık sanat tarihi kitaplarına geçecek kadar "kıdem" kazanan vitrini inatla koruyup kolladığımızı hatırlatarak tartışmayı başlattı ve ilk sözü bana vermek inceliğini gösterdi. Ben, işin nereye kadar varacağını hiç hesaplamadan olanca heyecanla o mezkur yazıdaki ana fikri, sesime en dokunaklı ve theatral ifadeleri vererek seslendirdim; doğup büyüdüğümüz evlerdeki sadelikten bahsettim; güzel konuşmaya, sesimi yükseltmemeye, makul izahlar ve kuvvetli deliller getirmeye dikkat gösterdim. Konuşmamın sonlarında belagat ve mantık vadisinde yeni bir çığır açtığım için kendimi tebrik etmek bile geçti içimden. Böyle bir takdimden sonra en katı yürekli akademik juriyi bile rikkate getirebileceğimden emindim. Eşim beni sabır ve nezaketle dinledi, bana hak verdiğini, çok güzel düşüncelere sahip olduğumu ve bu fikri gerçekleştirme hayalini kurmama saygı duyduğunu belirtti. O an kendimle iftihar ettim ve, "bu millet hala büyük millet; doğru fikirle karşılaşınca nasıl da kıymetini biliyor" diye düşündüm.

Bu medeni münakaşadan sonra bir hafta bile geçmeden Hepplewhite üslubundan çizgiler taşıyan takımın, salondaki yerini alması arasında geçen bir hafta zarfında, "mobilyasızlık" hakkındaki güçlü fikirlerimin nasıl olup da hükümsüz kaldığını hala anlayabilmiş değilim; anladığım şu: Mobilyasızlık üzerine yeni tezler kurmak pekala mümkün ve muhtemel ama insanın "evdekilere" karşı itaatsizliği göze alması hiç de o kadar kolay değil! Mezkur yazının daha kaç evde buna benzer "içtihat" tartışmalarına yol açtığını bilmiyorum ama farkına varmadan "azmettirdiğim" bütün hemcinslerimden helallik diliyorum.

İtiraf ediyorum, ben yenildim. "Galip sayılır bu yolda mağlup." diyemiyorum. Bütün ümidimi, eğer nasib olursa Hepplewhite taklidi mobilya takımının çaptan düşeceği güne bağladım. Eğer hayata iyimser açıdan bakmayı biliyorsanız bu da bir tecrübe sayilir.

Halbuki hayali bile güzeldi!

(*) Beni onca borcun altına sokan Mr. Hepplewhite'ın izini, "Mobilya Sanat Tarihi" isimli kitapta buldum. (K. Dincel ve Z. Isik, MEB, İstanbul, 1979, s. 118). Ne demeli; toprağı bol olsun!

"-O vahim boşluk!"

"Türkçe ile ilim yapılamaz" yavesi -haber doğruysa- bu defa hayli yetkili bir ağızdan bir kere daha tekrar edilmiş; "söyleyene değil, söyletene bak" demeli; Türkçe'yi ilmi faaliyet icin kifayetsiz görenler, yabancı dille eğitim verme budalalığını gösteren kurumlara değnekçilik yapmak gibi bir ticari niyet içinde değillerse bu defa kendi aczlerini itiraf ediyorlar demektir.

Evvela önemli bir nokta üzerinde mutabakat sağlamak gerekiyor; evet, "kuşdili" ile ilim yapılamaz, hayatlarında bir gün olsun "milli" bir endişenin sahibi olmak akıllarına gelmediği halde dil meselesinde -millilikten de geçtik!- ırkçılığı kimselere bırakmayanların Türkçesi ile de ilim yapılamaz; ama Türkçe ile ilim yapılabilir; yapılmıştır, yapılmaktadır ve yapılacaktır.

Samsun'da yayın hayatına doğan "Yediveren" dergisiyle yaptığım mülakattaki suallerden biri -tesadüf bu ya-, "Türkçe ilim dili olabilir mi?" şeklindeydi. Esasen sualin tertip edilme şekline tepki göstermeliydim ama gençlerin endişesini samimi bulduğum için cevaplandırmaya gayret ettim. Bir yazarın kendine atıfta bulunmasını sair zamanda eblehlik saysam da Yediveren dergisini ismen zikretmeden iktibasta bulunmayı fikri nezakete aykırı bulduğum için cevabı aynen bilginize sunuyorum:

"Türkçe'nin hali bizimle beraberdir; bizden ayrı ve farklı bir Türkçe yok; Türkçe, varoluş seviyemizi idrak ettiğimiz bir alan; biz ne kadar 'var' isek, Türkçe de o kadar 'var'. Zihnimizde, kalbimizde ve gönlümüzde ne türlü hezeyanlar hasıl oldu ki Türkçe bu halleri ifadede kısır kaldı? Türkçenin ilim dili olması, ilimdeki nasibimiz nisbetindedir. Frenkçedeki bazı tabirlerin Türkçesini bulamadığımız için Türkçenin liyakat ve kabiliyetinden şüphelenmeye hakkımız yok; ilim adamı varsa Türkçe de var. 'Düşündüğüm ve fark ettiğim vakıaların Türkçede karşılığı yok' bahanesiyle başka lisanlara göz koyanlar, evvela ilim adamı sıfatıyla ne kadar var olduklarını gözden geçirmek zorundadır.

Türkçenin akıbeti korkarım Beni İsrail lisanının akıbetine benzeyecek; eğer yeteri kadar zamanımız ve şansımız varsa günün birinde birileri Türkçeyi yeniden inşa ve ihya edecek; bir asır önce konuştuğumuz lisan, kendinden ve ezeli değerlerinden emin bir dünya milletinin lisanı idi; onu bir aşiret lisanı derekesine indirmek için devlet eliyle tarihin az kaydettiği senaatlere tevessül eden biziz. Kelimelerimizden, cümlelerimizden, isimlerimizden nefret ettik, fukara bir 'Türkce Esperantosu' icad etmek için birkaç neslin hafızasını, insan kaynaklarını, emeğini ve vaktini katlettik. Dilimizi sevmekte ve onu benimsemekte güçlük çekmemiz, kendi kimliğimizle barışık olmadığımızı gösteren bir küçüklük alametidir.

Türkçe, bizim varoluşumuzun zeminidir. Var olmaya karar verdiğimiz zaman, onu Sphinx'in küllerinden yeniden doğurmayı da başarabiliriz. Mesele Türkçede değil; bizde, 'biz' zamirinin içini dolduran veya eksik bırakan seylerde..."

Problem bizatihi Türkçenin kendisinden kaynaklanmıyor; bu, tamamen Türkçeyi tasarruf tarzımızla ilgili bir mesele, "İlim dili"nden bahis açıldığı için söylüyorum; bugün akademik hayatımızda kaleme alınan metinlerin neredeyse tamamına yakın bir kısmı ağır derecede Türkçe zaafiyeti ile malul. Cümlenin ne olduğu, nerede başlayıp nasıl bitmesi gerektiği gibi önemli bir ayrıntı hakkında emeklilik çağına gelmiş bazı akademisyenlerin bile sarih bir fikir sahibi olmadigini üzülerek belirtmek gerekiyor. Bu, belki müstakil bir yazı konusu teşkil etmeli ama yeri gelmişken belirtmeliyiz ki, kelimelerle uğraşırken cümleyi elden kaçırdık.

Türkçenin ilmi mesaj taşıyabileceğinden şüphe edenlerin, ilmi hamuleden yana hangi kaliteyi ibraz edebildikleri bir yana, Türkçe üzerindeki tasarruf kabiliyetinden şüphe etmeye yerden göğe hakkımız var. Piyasayı dolduran kerih tercümelerden şikayet ederken, "Türkçe, bir başka dilde yazılmış metinleri tercümeye kifayet etmeyecek kadar kısır bir lisandır" diye yakınmamız mı gerekiyor; haklı olarak bu tercümelerin altına imza koyanların "kendi lisanlarını" yani Türkçeyi ne derece bildiğinden şüphe ediyoruz ki işin doğrusu da budur.

Evet, bir krizden bahsetmek mümkün ama bu Türkçenin krizi değil, Türkçeyi tasarruf ettiğini zannedenlerin içinde debelendigi kriz; cok değil elli yıl önce pırıl pırıl, selis bir Türkçeyle kaleme alınmış metinlerle karşılaşınca "Sözlüğe bakmadan okunmuyor" diye feryad edenlerin krizi; anadiline karşı bilerek veya bilmeyerek "sebb-u setm" edenlerin onca beyhude gayretten sonra hayretle farkına vardıkları kriz.

Dağarcıklarındaki ilim yükünü Türkçeyle ifadeden aciz kaldığını zannedenlere ancak şu noktada iştirak edebilirim: Doğrudur, o vahim boşluğu ifade ederken lisanın kısır kalmasını anlarız.

Gelir dağılımı!

Bir yazıda veya tartışmada istatistiki verilerden hareket etmek, fikre önemli bir kolaylık sağlar. Böylece ileri sürülen düşüncenin koruyucu zırh içine alınması temin edilmiş olur! "Ne yapalım istatistiki verilerden çıkan sonuç bu" ifadesi artık bir savunma silahıdır! İstatistik çalışmalarının bazı seçilmiş, belirlenmiş deneklerden hareketle muhtemel neticelere ulaşmak istedigi bilinen bir gerçektir. Ülkenin iktisadi ve sosyo-kültürel açıdan istikrar içinde olması, belirlenen deneklerin ve alınacak sonuçların tarafsız bir şekilde ilmi zemine oturtulmasını kolaylaştırır. Aksi, şu bizim tv kanallarının toplumu "kör ve sağır" kabul ederek yaptıklari gibi, her birinin ayrı ayrı kuruluşunu birinci ilan eden araştırmacılarla (!) işbirliği içinde olmaları, kamuoyu nezdinde istatistiğin inandırıcılığına darbe vurmakla kalmaz, komik duruma da düşürür. Ama!..

Ne yaparsınız ki pek çok konuda istatistiki verilerden yararlanmak zaruretiyle de karsi karşıyayızdır. Tıpkı milli gelirimiz ve kişi başına düşen dağılımı gözden geçirmek istediğimde karşılaştığım mecburiyet gibi! Genelde kullanılan denekler ve veriler açısından tartışmaya açık bir dal olan istatistik ilmi, Türkiye'de daha zor durumdadır. Zira denekler ve belirlenen kesimlerin tespitinde yanlı bir tavır sergilenmektedir. İlave olarak, bir de ele alınacak herhangi bir konuda kayıt dışı yasayış biçiminin yaygınlığı düşünülürse, istatistiki sonuçların ülkemizde neden güvenilir olmaktan çıktığı anlaşılacaktır.

Böyle olunca sınırlı, eksik ve biraz da yanlı deneklere dayalı sonuçlar, milli gelir ve dağılımını gerçekçi olmaktan çıkarmaktadır. Halbuki milli gelir her ülkede bir yıl içinde üretilen mal ve hizmetlerin toplam değeri olmak durumundadır ve ülkenin gözlenen zenginliğidir. Milli gelirin kişilere dağılımı hususunda yapılan hesaplarsa, ana hareket noktası yanlış olunca gerçeği yansıtmaktan uzaklaşmaktadır! Şüphesiz ülkenin tam doğrularını belirleyecek bir sonuca ulaşmak için en gerçekci yöntem, vatandaşların sağlıklı beyan ve belgelerine bağlı değerlendirmedir. Ancak, özellikle gelişmekte ve az gelişmiş ülkelerdeki anketler veya beyanlar gerçekçi olmaktan uzaktır. Zira bu tür belirlemelerde her şeyden önce halk ve devlet arasındaki hassas denge, "karşılıklı itimat" gündeme gelmektedir...

Yukarıdaki tespitler ışığında eldeki verilerden hareketle gelir dağılımının genel seyri uzerinde bazi incelemeler yapıldığında ortaya çıkan, Türkiye'de gruplararası dağılımdaki eşitsizliğin orta sınıf aleyhine bozulmakta olduğudur. Aynı zamanda uçlar arasındaki açı da açılmaktadır. Şüphesiz bu çarpık şekillenmede kayıt dışı ekonominin oynadiği rol dikkat çekicidir. Ek olarak, kayıt dışı anlayış etkilerini ve sapmalarını daha rahat hareket edebildiği sahalarda hızlandırmaktadır. Bu düşüncelerle gelir dağılımındaki ana çizgileri belirlemek ve konuyu noktalamak uygun olacaktır.

Genel teamülde ülke nüfusunun yüzde 20'lik dilimlere bölünmesi ve milli gelirden bu yüzde 20'lere düşen payların gelir dağılımı olarak belirlenmesi, bilinen yöntemlerin en çok kullanılanıdır. Yapılan hesaplamalara göre, Türkiye'de dört grubun yüzde 80'lik bölümü bilinen (!) milli gelirin yüzde 45'lik kısmına sahiplenirken, yüzde 20'lik en üst grup yüzde 55'lik dilimi almaktadır. Bunun anlamı, alt ve orta gelir gruplarının giderek daha çok ezilmekte oldukları ve fakirleştikleridir. Bu durum şüphesiz gayri meşru kanalları kullananların sayısının artmasına yol açmaktadır. Ayrıca, milli gelir ve dağılımının bölgeler, sektörler, -ki tarım kesimi en fazla zarar gören kesim haline gelmiştir-, üretici ve rantiyeler arasındaki farklılaşmaları da dikkatle incelemek gerekir. Ülkenin geleceği icin, milli geliri artırmak kadar, gelir dağılımındaki gruplar ve fertler arasındaki, çarpıklığın da yeni baştan ele alınarak düzenlenmesi acil şart olarak önümüzdedir. Bütün bu tespitler, Türkiye'nin öncelikle üretim gücünü artıran ve hemen yanında her ferdi içine alacak adil bir vergi reformuna olan ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Yoksa gayri meşru kazanç artarken, sosyal çalkantıyı

hızlandıran gelir eşitsizliğindeki uçurum, çöken ve sevgisiz bir toplum yapısının genişlemesine yol açacaktır.

1996

26 Aralık

Arabada tam beş kişiydik! Zaman Gazetesi

19 Aralık

Türkçenin Kur'ani belkemiği Zaman Gazetesi

05 Aralık

Cümlemiz, "cümle"yi yeniden keşfetmeliyiz! Zaman Gazetesi

Türkçenin Kur'ani belkemiği

Hikaye çok malum ve meşhur: Okuma yazması olmayan, tahsil görmemiş bir Anadolulu hemşehrimiz hacca gitmiş. Dönüşünde konu komşu, akraba, tanıdık ziyaretine gelmişler; bir müddet sonra söz, "Neler gördün hacım hele anlat bakalım." faslına düşünce hacıemmi kendi gözlemlerine nazaran en mühim bulduğu hadiseyi anlatmaya başlamış:

-Mübarek yerde ezan Türkçe okunuyor, namaz Türkçe kılınıyor, Kur'an Türkçe okunuyor, hepsi pek iyi, pek hoş, bu hususta hiç yabancılık çekmedik. Lakin iş konuşmaya gelince adamlar (Araplar demek istiyor) sapıtıveriyorlar!

Türkçe ile Arapça arasındaki yakın ve samimi alakayı, bu hikayeden daha iyi anlatabilen bir örnek daha tasavvur edilemez. Tarih boyunca bütün Müslümanlar Arapçayı, Araplara dair bir milli kültür unsuru olarak değil, Kur'an'a dair ve ona ait bir özellik saymışlardır. Günün birinde Türkçeyi on asır önceki kelime kadrosundan hareketle yeniden inşa etmek, kısaca yabancı kelimelerden arındırmak gündeme gelince, teklif edilen yeni lisanın halka ne kadar tuhaf ve yabancı göründüğünü tahayyül ediniz. Devlet eli ve gücüyle lisanın kısa zamanda iki nesil arasındaki haberleşmeyi kesintiye uğratacak derecede "araştırılması" herhangi bir dil için bile daima feci bir netice vermeye mahkumdur; Türkçe, bu faciayı bütün tahribatı ile yaşamakla kalmadı; en az bu kadar feci bir başka sonuçla daha karşılaştık: Türkçe'nin Kur'an lisanıyla, daha doğrusu Kur'an kavramlarıyla ilgisi kesilmiş oldu.

Arapçaya dair bilgisi olmamakla birlikte eski Türkçeye aşina bir dikkat, Kur'an'ı okurken veya dinlerken Türkçe mantığıyla öğrenip mana verdiği pek çok kelime ve kavramı anında fark eder. Meseleye "ters açı"dan bakan bir gözlemci için bu misal, Türkçenin Arapça tarafından istilası olarak anlaşılabilir. Halbuki Kur'an'a cildinden kağıdına, harfinden

manasına kadar fevkalade bir ihtiram göstermekle tanınmış olan Türkler için bu vakıa, Türkçenin Arapça tarafından istilası olarak değil, Türkçenin Kur'an tabirleriyle kaynaşması olarak değerlendirilmişti. Kur'ani lafizları Türkçede tasarruf etmek, gündelik hayatta konuşma diline geçirmek, o toplumun Kur'an'la samimiyetini ve muarefesini artıran, pekiştiren bir tesir uyandırıyordu. Nitekim dilde arılaşma cereyanı altında yetişen nesillerin Kur'an'a mesafesi, İngiliz, Fransız veya Latin lisanıyla kaleme alınmış herhangi bir metne karşı hissettikleri mesafeyle hemen hemen aynıdır.

Öztürkçe akımının şuurla veya gaflet eseri olarak önümüze koyduğu neticelerden en büyüğü, Türkçenin Kur'an'la samimiyet ve ilgisini kesmek olarak tecelli etmiş bulunuyor. Halbuki Türkçenin içinde yaşayan Kur'an tabirleri, sadece dini çağrışımlar uyandırmıyor; karşılığı asırlar boyunca değişmeden kalan ve herkesce malum olan bir mana koleksiyonuna da atıfta bulunuyordu. Kur'an kelimeleriyle birlikte biz, onun yerine ikame edilen yeni kelimelerin karşılıklarını da kaybettik; "olay" kelimesini iskambil jokeri gibi yerli yersiz her lafın arasına sokuşturmamız, lisanın mantığını elden kaçırdığımız için "olmak", "yapmak" gibi çok ihtiyatla kullanmak icap eden fiillerle yer yer ekalliyet Türkçesinden beter bir lisan zevksizliğine düşmemiz sebepsiz değil.

"Şahit" yerine "tanık" kelimesini kullanmakla kıyamet kopmuyor, "s-h-d" harflerinden türemiş onlarca isim ve fiilin bir hamlede yok olup gitmesi bir yana ama bir dünya yıkılıyor; "abd" kelimesini "kul"la, "ibadet"i tapınmakla karşılamak belki mümkün ama bu kelimelerin Kur'an ve İslam literatüründeki zengin çağrışımlarını nasıl telafi edebiliriz? Acımak fiili ile "rahmetmek" mana itibariyle asla denk olamaz. Kur'an'da geçen "vezn", bizim "ölçü"den çok farklı bir mana alanını ve tedaileri de kaplar. Eski Türkçe, "kul", "tanık", "ölçü", "tapınmak" kelimelerini de ihata eder, fakat eskiler bu kelimeleri çok farklı yerlerde kullanırlardı. Cümlede Kur'ani bir kavram geçtiği zaman onun karşılığı hakkında tereddüd edilmezdi. Kur'an'ın Türkçeye hediye ettiği veya Türkçenin Kur'an'la samimi ülfetinden hasıl olan bu mana beraberliği Türkçenin belkemiği idi. Ecdad on asır boyunca bu lisanı terennüm etti; onunla şiir yazdı, resmi kayıtları tuttu, ifade-i meram etti; rüyasında bu dille konuştu, aşkını ifade ihtiyacında bu dile sığındı ve bu dil henüz bu asrın başlarına kadar bir dünya lisanı idi; hem "beyn'el-İslam" bir düşünce alanı, hem "emperyal" haşmete sahip debdebe unsuru, hem mahalle arasında ana sütü gibi temiz ve berrak bir tınıyla seslendirilebilen bir halk hançeresi idi.

Biz lisanımızla birlikte "beyn'el-İslam" vizyonumuzu da reddettik; bugün vardığımız netice pek çokları için "yeterli" olabilir ama ben "tatminkar" bulmuyorum; çünkü arada "yeter" ile "tatmin" kelimelerinin arasındaki mesafe kadar bir uçurum var. En basit şekliyle farkı anlamak isteyen, bütün müştakleriyle "tatmin" kelimesinin Kur'an'da zikredildiği yerlere dikkat kesilir, kavramın mana itibariyle kapladiği evreni anlar ve ondan sonra "yeterli"nin yeterli olup olmadığı hususunda hüküm verir.

Doğrusu biz, Türkçenin içindeki "Kur'ani belkemiği" çıkararak "nefsimize zulmedenlerden" olmuşuzdur.

Cümlemiz, "cümle"yi yeniden keşfetmeliyiz!

Lisan meselesi hakkında tartışırken galiba çok önemli bir ayrıntıyı hep ihmal ettik; kelimeler ve onların karşılıklarına dair mütalaa yürütürken cümleyi unuttuk. Yakın tarihimize "uydurmaca" ismiyle damgasını vuran bu münakaşada kendimizi taraf hissederken lisanı, tek tek kelimelerden ibaret sayan öyle bir önyargıya kapıldık ki "cümle" fikri arada unutuldu gitti. Shakespeare'in ünlü eserinde Polonius "Ne düşünüyorsunuz efendimiz?" dediği zaman Hamlet, o meşhur "Kelimeler, kelimeler, kelimeler" cevabını vermişti. Tartışmayı sadece kelimelerle sınırlı tutmak, bu kavgada her iki tarafın da aleyhine oldu; cümle diye bir şey vardı ve lisan ancak kelimelerin ahenkli ve yerleşik bir mantıkla bir araya getirilmesiyle işlerlik kazanabiliyordu. Şahsen yeni fark ettiğim bu şuur noktasında kelimelerin kıymetini inkar edercesine "ha biri ha öteki; ne fark eder ki" diyenlerden olmadığım malumdur; ama görüyorum ki bir okur-yazarda cümle, hatta paragraf fikri kemale ermedikçe onun hangi kelime kadrosuyla konuştugu veya yazdığı fazlaca kıymet ifade etmiyor. Kelime titizliğine taraftarım; bu münakaşada Türkçenin tarihi tecrübesinin bir kalemde silinip yok farz edilmesini son derece tehlikeli buluyorum ve esasen Türkçenin bugünkü hali, fikrimi teyit ediyor; evet, tek tek kelimeler mühim ama onları manidar bir bütün haline getiren en esaslı eleman cümledir.

Bu fikri Hilmi Yavuz'u okurken fark ettim; (evvela belirtmeliyim ki Sayın Yavuz'un Türkçesi hakkında kıymet hükmü belirtmek haddim değildir). Hilmi Yavuz kelime kadrosu itibariyle benim şahsen muhalefet ettiğim kelimeleri tasarrufta mahzur görmüyor; üstelik Batı dillerine hakimiyeti ve felsefi birikimi itibariyle yeri geldiğinde "yerli-yabancı" endişesi taşımaksızın mananın ve cümlenin icap ettirdiği kelimeyi kullanmaktan da kaçınmıyor; buna rağmen lisanında hiçbir "ittirad" zaafına düşmemesi dikkatimi çekti. Dilde özleştirme cereyanına kapılan pek çok yazarı okurken defalarca "acaba bu cümlede yazar neyi kastediyor?" tereddüdüne kapılmaktan kurtulamazken Sayın Yavuz'u niçin bu derece rahat anlayabildiğimi düşündüm ve fark ettim ki Hilmi Yavuz; evvelen iyi bildiği meseleyi yazdığı için fikren berrak kalabilmekte ve saniyen Türkçe mantığına ve "cümle" fikrine agah bulunduğu için fikrini okuyucuya iletirken zahmetsizlik irtifaına yükselebilmektedir. Bu iki unsur tersinden okunduğunda, aşağı yukarı otuz seneden beri Türkçe metinlere musallat olan ittiratsızlığın hemen bütün ipuçlarını teslim ediyor: Lisanda fasahatin ilk sırrı, konuşan veya yazan kişinin dile getirdiği husus hakkında tam bir zihin selametine sahip bulunmasıdır; mana anarşisi çoğunlukla yazarın zihninde kemaliyle halledilmemiş meselelerin aynen aksettirilmesi neticesini doğuruyor. Lisanın cümle karakteri hakkındaki kemalat bilgisi ise mananın ve haberin hiçbir kalite kaybına uğramadan karşı tarafa intikalini sağlıyor; öyle ki bu berraklıkta

cümlenin tamamen fethedilmesini engelleyen tek unsur, manası bilinmeyen kelimelerden ibaret kalıyor; bu noktadan sonra lugat yardımıyla bu gibi problemleri halletmek işten bile değil. Rahmetli Cemil Meriç'le yeni tanışan genç okuyucuların da buna benzer bir tecrübe geçirdiklerini tahmin ediyorum; üstadı okurken aldığınız lezzeti kesintiye uğratabilecek yegane husus, zengin kelime dağarcığı itibariyle ara sıra lugate müracaat etmekten ibaret kalır. Esasen buna lezzet kesintisi demek bile bühtan sayılır; sizi lugatlere ve emsali kaynaklara gönderen yazar aslında sizin lisanınızı inşa ve tahkim ediyor demektir; müteşekkir olmanız gerekir. Lugatte aradığınız karşılığı bulduktan sonra cümle, mananın parıltısı ile ışık kesilir; tadına doyum olmaz.

Yeniden "cümle"ye dönelim; cümle hakkında söylenmesi gereken çok şey var; ama ben bu hususta gramer konuşturacak derecede titiz bilgi sahibi değilim; hatta oğullarımın gramere dair sorularında bile, "yazıklar olsun, size bu basit şeyleri hala öğretmediler mi?" diye üst perdeden atıp tutarak cahilliğimi gizlemeye çalışan biriyim; dolayısıyla iyi cümle şöyle olur, fenası böyle ayırt edilir cinsinden tavsiyelerde bulunma iktidarında değilim. Anadilimi gramer dersinde değil, şeker gibi bir Türkçe ile yazılmış kitapların lezzetini çıkararak öğrenmeye çalışıyorum. Kısacası pratiğim fena değil; ama işin teorisini bilmiyorum. Mektuplarıyla benden bu hususta yardım isteyen genç okuyuculara da bundan fazlasını söyleyecek değilim: Yirminci yüzyılın başlarından itibaren "özleştirme" akımına tutulduğumuz yıllara kadar geçen devir, zannımca Türkçenin "asr-ı saadet"ini teşkil ediyordu; bu devre dair ilaç prospektüsü bile bulsanız, lütfen okumadan geçmeyin. Lisan ve dolayısı ile cümle mantığının henüz sıhhatini koruduğu bir zamandan bahsediyorum. Bu tarihten sonra Türkçeyi kemal-i haysiyetle terennüm edenlerin sayısı maalesef bir çırpıda sayılacak kadar azaldı. Neticede çoğunluk itibariyle cümleden bihaber bir derekeye düştük.

Cümle ki, onun hakkında yeniden dikkatler geliştirmek cümlemize farz-ı ayin olmuştur.

Arabada tam beş kişiydik!

Ancak ciddi bir pazarlama şirketinin gösterebileceği bir ihtimamla ve gün be gün servise sunulan bilgi ve belgelerle ratingi yüksek tutulan Susurluk hadisesi iki aydan beri Türkiye gündeminin baş köşesini işgal ediyor; vaziyet öyle vahim bir noktaya erişti ki adam yokluğunda yazarlık postuna kurulmuş biri sıfatıyla Susurluk'tan bahsetmedigim için manevi bir eza hissetmeye başladım. İtiraf etmeliyim ki Susurluk'la ilgili bugüne kadar yakın çevrem dışında kimseye açmadığım birtakım (belge denilmese de) bilgilere sahibim ve günün birinde kanarya veya emsali kuşlardan birisi aracılığıyla kamuoyuna mal edilmesi muhtemel bu bilgileri birinci ağızdan ifşa etmenin zamanı gelmiş bulunuyor. Anlatacağım şeylerin hadiselerin seyrini nasıl değiştireceğini bilmemekle beraber Susurluk hakkında bir şeyler bilip de açıklamayanlara bir örnek teşkil etmek ümidiyle konuşmaya karar verdim. Hadiseyi

benimle birlikte yaşayan arkadaşlarımın siyasi geleceklerini etkilememesi için onlardan sadece kod ismiyle bahsetmemi anlayışla karşılayacağınızı ümit ediyorum.

Arabada beş kişiydik!

Bundan tam iki yıl üç buçuk ay önce 5 Eylül 1994 tarihinde, öğle saatlerinde biz de meşhur kamyon kazasının geçtiği civarda bulunuyorduk. Benimle birlikte kod isimleri (alfabetik sırayla) Mustafa, Nihat, Naci ve Vedat olan arkadaşlarla, o bölge civarında yarı resmi bir kuruluş tarafından düzenlenen operasyondaki görevlerimizi tamamladıktan sonra Bursa istikametine doğru seyir halindeydik. Arabanın bagajı operasyondan sonra hissemize düşen birtakım hediyelerle birlikte, şahsi esyalarımız ve valizlerimizle tıka basa doluydu (bu ayrıntı önemli; çünkü yol boyundaki sergilerde satışa sunulan devasa kış kabaklarını, kırmızı soğan ve sarmısak hevenklerini gözümüz kalmasına rağmen yer kıtlığı ve arabayı kokutma riski yüzünden alamamıştık). Arabanın içinde beş kişiydik ve dünkü operasyonun gerginliğini atabilmek için beşimiz birden yüksek sesle türkü söylüyorduk.

Her şey, benim yolun sağında zümrüt gibi uzanıp gitmekte olan Susurluk Çayı'nın güzelliğini fark etmem ve arkadaşlara, "Yahu şu güzelim ırmağa girip çocukluk günlerinde olduğu gibi çimsek (yıkansak) ne icap eder?" diye soru yöneltmemle başladı; "Ne münasebet.. üşürüz.. mayomuz yok.. bu ırmakta sanayi atığı olabilir.. zehirleniriz.. ayağımıza cam kırığı batar..." gibi menfi mütalaalara rağmen otuz saniye sonra kaptan şoförümüz Mustafa kod adlı arkadaş, arabayı ırmak kenarındaki tali yola sokmuştu bile. Bütün "altyapı" eksikliğine rağmen beş dakika sonra "alayımız birden" kendimizi Susurluk Çayı'nın can bahşeden sularında çocuklar gibi birbirimize su sıçratmakla meşgul buluverdik. Vedat kod adlı arkadaş yüzme bilmediği için suyun kenarında mevzilenmişti; ama ırmağın en derin mıntıkasının bir metreyi bile aşmadığını fark edınce aramıza katılmakta gecikmedi. Davanın seyrine anlamlı bir katkı yapmayacağı gerekçesiyle bu bir saat zarfında yaşı kırkı bulmuş ciddi insanların nasıl çocuklastığını tafsile hacet görmüyorum. Ezcümle Susurluk Çayı, binlerce yıllık tarihinde bir böyle cümbüşe daha şahit olmasa gerektir. Bilahere bagajdaki operasyon malzemesi arasındaki el havlularıyla bir güzel kurulanip yeniden kola kravat kostümlerimizi giyerek bu defa ciddi bir işe koyulduk:

Bir yarım saat da böylece ağaçların gölgeliğinde sigara tellendirip türkü söylemekle geçti! Her şey işte aşağı yukarı böyle veya buna benzer bir şekilde cereyan etti. Daha sonra o civarda bir benzin istasyonunda mola vererek gazete, benzin ve sigara satın aldığımızı ve çay içtiğimizi de hatırlıyorum. Aradan geçen takribi iki buçuk yıldan sonra bütün ayrıntıları hatırlamak elbette mümkün olmuyor. Lakin kod isimlerini verdiğim arkadaşlar hala hayattalar ve gerek görülürse tekrar bir araya gelerek kaydetmeyi unuttuğum ayrıntıları hatırlayabilirler.

İşte böylece Susurluk'la ilgili elimdeki bütün bilgi ve hatıraları kamuoyunun bilgisine sunmuş oluyorum. Belki ebediyyen aramızda kalması gereken bu sırları açıkladığım için kod

isimleriyle zikrettiğim arkadaşlarımın beni hoş göreceklerini ümit ve temenni ediyorum. Bundan sonra elinde bilgi ve belge olduğunu ima edenler de benim gibi bütün bildiklerini açıklarsa artık kimse bulanık suda balık avlayamaz.

Ta ki bu da bizim bir nevi yakın tarihe katkımız olsun.

1997

30 Ocak

"Dilhûn olurum yâd-ı cemâlinle ben" Zaman Gazetesi

23 Ocak

Ramazan folklorundan Ramazan otokritiğine Zaman Gazetesi

16 Ocak

Unutulmayan iftar meclisleri Zaman Gazetesi

09 Ocak

Bir tren yolculuğunun tedaileri Zaman Gazetesi

Bir tren yolculuğunun tedaileri

Anadolu'nun otomobil görmeden trenle tanışmasından olsa gerek bizim nazarımızda yakın zamanlara kadar çelik rayların üstünde şimşek parıltılarıyla kayıp giden demir tekerlekler, sıradan bir vasıtadan daha başka bir şeydi; onu hepimiz sevmiştik. Ray tıkırtılarının kulağa nakşettiği ritim yolculuğu tedai ettiren bir ahenkti; yolcu dediğin cılız ışıkların güçbela aydınlatabildiği tenha istasyon gecelerinin istim buharına gömüldüğü siyah-beyaz resimlerin içine düşen ve dönüşte mutlaka elbisesine, saçlarına, tenine işlemiş kömür işi kokusuyla evine dönen bir adamdı. Hele Sivas gibi nüfusunun neredeyse yarısı şöyle veya böyle demiryolları idaresinin bütçesinden ekmek yiyen bir yer için kara tren, yol ve yolculuk tedailerinin de üstünde, doğrudan gündelik hayata dair bir müessese olmuştu.

Birkaç gün önce, sırf "eski hatıralar yerinde duruyor mu?" merakıyla otobüsün vaat ettiği konforu görmezden gelerek "Mavi Tren"i tercih ettim. Mavi olan tek şey pullman koltuklarının arka yüzüne sürülen çiğ boyadan ibaretti. Ön bir saatlik yolculuğu ön dört saatte tamamladıktan sonra anladım ki en azından Türkiye'nin yarısı için tren artık bir ulaşım vasıtası olmak niteliğini kaybetmiştir; eğer benim gibi sadece trene binmez, her şeye rağmen otobüs konformizminden ayrı bir dünya vaat eden treni yaşamak ve o dünyada eski günlere dair bir iz aramak gibi meraklarınız yoksa tren fikrinin cazibesi de kalmıyordu. Yol

arkadaşlarımdan biri, trende adam gibi yolculuk yapmak istiyorsam, Ankara'dan sonra batıya giden katarlara binmem gerektiğini hatırlattı; nedense içim burkuldu. Türkiye'nin doğusu ile batısı arasındaki hizmet kalite farkının yabancısı değildim ve otobüs güzergahlarında da batıya doğru giderek artan, doğuya doğru çaresizleşen "inşa edilmiş dekor"un farkındaydım ama demiryolları idaresinin bu tabloyu değiştirmek yerine, zaruretlere itaat etmesi hiç de hoş değildi. Ankara'nın doğusundaki hatlarda satılan biletlere "1. sınıf" damgası vurmanın manası yoktu, çünkü koltuk döşemesinden tuvaletlere, lokantalı vagondan yola döşenen rayın bakımına kadar her şey ikinci sınıftı.

Tabloyu, gece yarısında tenha Anadolu istasyonlarından birinde karşılaştığımız iki saatlik bir arıza tamamladı. Uykulu ve meraklı bakışlarla vagonlardan inen yolcular, fren pabucu sıkışan vagonun etrafında "ne oluyor, çok sürer mi?" bakışlarıyla toplanıp dağıldılar. Çekiç sesleri ve ray gıcırtıları arasında geçen tedirgin dakikalardan sonra eskiden olduğu gibi keskin bir düdük sesiyle sıcak vagonlarımıza döndük. Tekerlekler giderek hızlanırken eski bir çocukluk rüyasının şaşırtıcı ayrıntılarına yeniden döndüm.

İri ve kara gövdesinin kuntluğunda pirinç akşamının parlaklığını ve yürüyüş takımlarının pırıltılı heybetini ateşin kıvılcımlar ve öfkeli buhar soluklarıyla savura savura dağları deviren eski lokomotifler yanında, katara öncülük eden bir dikiş makinesi kadar fiyakasız görünen dizel makineler, tren fikrindeki şiiriyetin canına okusa da demiryolunda yolculuk yapmanın, otobüse nazaran pek çok insanı ve latif tarafı olduğu inkar edilemez. Eğer şartlar müsaitse insanların yüz yüze oturabildiği, icabında aile bütünlüğünün sürdürülebildiği, "azık-katık" denilen evvel zaman adetlerinin hala değer taşıdığı bir iklimi yaşatıyor tren. Bu satırların yazarı gibi meslek hayatının ilk teftişine çıkmış doğrucu bir müfettiş edasıyla şurada burada aksilikler keşfedip kendini mutsuz eden takımından değilseniz günün birisinde siz de trenin alaturka ahengini otobüs konformizmine tercih etmelisiniz; lakin trenin keyfini çıkarmak için su öğütlere de kulak vermenizde fayda var: Gideceğiniz yere bir an evvel ulaşmak evecenliğini terk etmeli, mutlaka arkadaş grubu veya aileyle yola çıkmalı, kafi ve vafı miktarda azık bulundurmalı, kitap, kağıt ve kalem eksik etmemeli ve sizi karşılamak üzere hazırlık yapan kişileri peşinen caydırmalısınız. Mevsimlerden baharsa ve hele Türkiye'nin doğusuna doğru seyahat ediyorsanız pencereden göreceğiniz tabiat manzaraları, size umulmadık ikramiyeler sunacaktır.

Demiryollarımız, sadece TCDD'nin ilgi ve merhametine terk edilmeyecek kadar farklı ve güzel bir Türkiye boyutu teşkil ediyor çünkü...

Unutulmayan iftar meclisleri

İkindi güneşinin kızarıp akşam dakikalarını hızlandırdığı demlerde başlar iftar heyecanı; susuzluk ve açlık hissi giderek zayıflayıp yerini iftar meclisinin huzuruna terk eder. İftar dakikasını güzelleştiren şey, şair zamanlardan daha zengin ve ziyade bir sofranın vaat ettiği

damak lezzetleri değil, cennetten rayıhalar getiren bir iftar meclisinde o heyecanı birileriyle bölüşmektir. Oruç haletini sona erdiren an, bölüşmek ve beraber olmak anafikriyle manidardır ve dünyada hiç kimse orucunu yalnız başına açmak zorunda kalan birisi kadar yalnız değildir.

Şüphesiz herkesin zihninde unutulmayan iftar meclislerinin lezzeti vardır; içinizde saklı duran o güzelliklere atıfta bulunmak gayesiyle, bütün cazibesi "sıradanlık"la inşa edilmiş birkaç iftar hatırasını yad etmek geldi içimden.

1974 yılıydı; Kıbrıs harekatının hala sıcaklığını koruduğu güz aylarından birinde Ankara'nın Site yurdunda (Atatürk Öğrenci Yurdu) ikmal imtihanları sebebiyle tenhalaşmış yurdun dört kişilik bir odasında yapayalnızdım. Gurbette okuyan öğrenciler bilir ki, tenha bir yurt kadar yalnızlık hissini yoğunlaştıran bir başka mekan bulmak zordur. O gün küçük ispırto ocağında bir domates ve bir yumurtalık menemen pişirdim, küçük demliğime çay suyu koyup iftar saatini beklemeye başladım. Hava karardı, kaldırımlar boşaldı, ezanlar okundu; mütevazı soframdaki en tatsız azık yalnızlıktı. O gün fark ettim ki, bir iftar sofrasını asıl ziynetlendiren ve güzelleştiren şey sofranın "iftar meclisi" haline gelebilmesidir ve tek kişilik sofralar ne kadar zengin olursa olsun asla bu payeye yükselemez.

1980 yılında Ramazan, ağustos sıcaklarına tesadüf etmişti, yedeksubaylık imtihanlarına katılmak için sabahın erken saatlerinde Ankara'ya otobüsle gelen beş arkadaştık; ikindi sularına kadar devam eden imtihandan çıktıktan sonra, iftar saatinde sanki evimize yetişecek gibi bir telaş ve heyecanla otobüs garajına koşuştuk. Otobüs hareket etmeden birkaç dakika önce seyyar satıcıdan aldığımız birer simiti kağıda sardırıp yola revan olduk. Fikhen "yolcu" sayılmamıza rağmen niyetimizi bozmamıştık. Kırıkkale cıvarlarında vakit tamam oldu. Otobüste, rahatça yıkanılabilecek ölçüde ısınmış bayat sudan başka hiçbir içecek yoktu. Simitleri sardığımız kağıdı kucağımıza serip bir lokma simitle orucumuzu açtık. O esnada hala unutamadığım güzellikle bir şey oldu. Yol arkadaşlığı ettiğimiz diğer yolcular durumumuzu fark etmiş olmalılar ki azıklarını bizimle paylaşmaya başladılar: Payımıza düşen bir zeytini, yanımdaki arkadaşla bölüştük; sonra bir biber dolmasının çeyreği, sonra bir dilim domates...

Ömrümde o otobüste kurulan iftar sofrasından daha zengin hiçbir sofraya oturmadım; o anın lezzeti ve güzelliği, ancak Ramazan rahmeti ve yakınlığı ile anlaşılabilir bir keyfiyetti.

78 yılının Ramazan'ini, Aydınlıkevler semtinin bir apartman bodrum katında bir şehrayın haline getiren şey işte bu bölüşmek duygusu idi galiba. Geçici bir süre için misafir olarak bulunduğum bu öğrenci evinde Ramazan'ı şimdi Malatya'da hazık bir cerrah olarak çalışan doktor Adnan'la, Patnos'ta eczacılık yapan sevgili Necmeddin'le ve su anda Çalışma Bakanlığı'nda müfettiş olan sevgili Sadi ve el'an Osmaniye'de yedek parça ticareti ile iştigal eden aziz dostum Mahir'le beraber geçirdik. Herhalde teslim ederler ki öğrencilik, bekarlık ve harçlık darlığı gibi üç menfi faktöre rağmen o Ramazan, hepimizin hayatında müstesna bir

hatıra olarak hep yaşayacaktır. Aşçıbaşımız Sadi'nin marifetli elleriyle pişirdiği çorbalar, pilavlar, şutlaçlar, kadayıflardan (ki bu liste, harçlık bakımından pek de perişan olmadığımızı gösteriyor) ziyade meclisimizi şenlendiren asıl husus kardeşliğin ve sevginin bir gurbet iklimini "memleket" haline dönüştürmesindeki sihir idi. Sokaklarında terör cinayetlerinin kol gezdiği, gece sessizliğini bomba patırtılarının böldüğü o tedirgin günlerde Aydınlıkevler'in bir bodrum katında kurduğumuz muhabbet meclisi ne kadar sıcak, ne kadar leziz ve ne kadar samimi bir gönül iklimi idi.

Bu vesile ile uzun zamandır görüşemediğim "bodrum katı ashabı"nın şahsında bütün Zaman okuyucularının Ramazan'ını tebrik ederim; iftar meclisleriniz feyizli, sofralarınız bereketli, gönülleriniz şen ve ruşen olsun efendim.

Ramazan folklorundan Ramazan otokritiğine

İtiraf etmeli ki Ramazan, çoğumuz için kendine mahsus geleneklerle örülmüş folklorik bir gösterge manasını taşıyor; radyo ve televizyon yayınlarında dini muhtevanın ağırlık kazanmasından başlayarak, çarşı pazarda Ramazan'a mahsus gıda maddelerinin boy göstermesi, özene bezene hazırlanan vesair öğünlerden zengin ve gösterişli olmasına itina gösterilen iftar sofraları, sahur saatlerinde davulcuların sokak sokak gezmesi, minarelerin ışıkla süslenmesi, mahya şehrayinleri, iftarlık hediyelerin teati edilmesi, Ramazan'ı vesile ederek kredi ve itibar gösterisi haline getirilen geniş kapsamlı iftar şölenleri, "oruç ayı"na mahsus gelenekler olarak sayılabilir. Dini bir espriden hareket ederek birtakım gelenekler tesis etmenin, insanlık tecrübesi bakımından son derece tabii olduğunu kabul etmeliyiz; hatta denilebilir ki büyük çoğunluklar için "dini tecrübe", sadece dini bir esastan ilhamini alan birtakım geleneklerin yaşatılmasından ibarettir. Halbuki geleneklere hayat veren dini espri, geleneğe muhtaç olmaksızın dahi mana bütünlüğüne sahip ve fonksiyonel bir fikirdir. Gelenek, dini bir fikir veya espriyi kurumlaştırarak nesiller arasında tecrübe intikalini sağladığı için bir kıymet ifade eder; gelenek, sadece gelenek olduğu için değer taşımaz ve gelenek adına bir şeyler yaparken onun anafikrini unutmak doğru değildir.

Orucun sadece günün isimasından gün batımına kadar aç kalmaktan ve nefse hoş gelen şeylere yaklaşmamaktan ibaret olmadığını herkes biliyor; bu haliyle oruç pasif bir ibadet biçimi olarak görünüyor; oruçlu olmak için bir şey yapmak değil, yapmamak kafi gibidir. Bu tarifte eksik kalan şey bir ibadet turu olarak orucu, sadece bir şeyler yapmamak şeklinde idrak etmekle yetinmeyip, onu bir davranış güzelliği ile taçlandırmak, oruç bilincini aktif hale getirmek ihtiyacıdır. Ramazan bu manada sadece sindirime yarayan uzuvlarımızı değil, zihni melekelerimizi de yıllık bakım ve onarımdan geçirme ayı olarak kabul edilmelidir. Ramazan, inanan kişilerin kendini otokritiğe tabi tuttuğu, din telakkisini yeniden gözden geçirdiği, bu telakkiyi ne derece davranış güzelliğine dönüştürebildiğini sinadığı ve eksiklerini onardığı bir ay olarak değerlendirilirse, zannimça gerçek kıymetini bulacaktır.

Bir insanın kendini "dindar" veya "dini bütün" olarak kabul etmesi ve çevresinde bu sıfatla tanınmasının herkes tarafından hissedilebilir ve anlaşılabilir bir ölçüsü vardır; bir "din"e mensup olmak şuuru, o insanda en azından davranış ve huy güzelliği olarak aksetmelidir. Din, genel manada insanla Yaratan arasındaki münasebetin ortak ismidir ve bu çerçevede şahsi bir şuurlanma halidir. Ne var ki bu idrak her şeyden önce yakın ve uzak çevre tarafından güzellikten bir eser olarak algılanmalıdır. Meseleyi daha özel bir çerçevede ele alırsak söyleyebiliriz ki dindar kişi, bu sıfatı bir iftihar vesilesi olarak kabul ediyorsa en azından çevresine güven verici, nazik ve terbiyeli bir insan görüntüsü vermek zorundadır. İmanın derecesi insanlar tarafından ölçülemez ise de bir dine mensup olmanın şuuru ölçülebilir bir keyfiyettir. Başkalarına zararı dokunan, güvenilmez, tehditkar, kaba, saygısız ve nezaketsiz kişileri, en azından taşıdıkları dindarlık sıfatına ihanet etmekle suçlayabiliriz.

Haftalık yazıda vaaz üslubunun pek de hoş görünmediğini fark ediyorum; ama başta kendi nefsim olmak üzere orucun, üzerimizde bir davranış güzelliği şeklinde tecelli etmemesi beni ürkütüyor. Etrafına karşı kaba, tahammülsüz ve kırıcı davranan birinin "oruç asabiyeti" mazeretine sığınması asla kabul edilemez bir müdafaa tarzıdır. Yoğun trafikte birbirine küfreden, en basit nezaket kaidesine bile itaat etmeyi zayıflık sayan, ikide bir yere tükürmeyi oruçlulara has bir imtiyaz haline getiren, bile bile yalan söyleyen, ihtikara tevessül eden bir insanın oruçlu olup olmaması doğrusu pek fark etmiyor. Ramazan geleneklerini paylaşmak elbette büyük bir zevk ama Ramazan'la birlikte gündelik hayatta iyiye ve güzele doğru gözle görülür bir değişikliğe rastlamamak üzüntü verici. Davranış ve huy güzelliğine, nefsi otokritiğe yol açmayan oruçtan geriye sadece Ramazan folklorü kalıyor; elbette o da güzel; ama tek başına ne değeri olabilir ki?

Tebessüme bile sadaka ödülü va'deden bir değer ikliminde yaşıyoruz. Oruç hiç değilse, üzerimizde iğreti de olsa bir tebessüm halinde tecelli etmelidir; kim bilir belki böylece günün birinde tebessüm ve nezaketi şahsiyetin bir parçası haline getirmeyi başarabiliriz.

"Dilhûn olurum yâd-ı cemâlinle ben"

Gelecek yüz yılın romancıları, yaşadığımız son otuz yılın hikâyesini yeniden kurarken kitlevi temsil niteliğini haiz "ülkücü" tipini ve karakteri üzerine eğilmek zorunda kalacaklardır. "Ülkücü" tipi sadece edebi çalışmalar bakımından değil, tarihî, siyasî ve psikolojik etüdler bakımdan da anlaşılmaya muhtaç bir karakter çiziyor.

Edebi ve tarihî değerlendirmeler, "tarihi zaman" cinsinden bir süreçte mayalandırılmadıkça kemal mertebesini bulmuş sayılamazlar; bu bakımdan sadece "ülkücü" tipi değil, "devrimci", "İslamcı", "terörist" gibi Türkiye'nin son otuz yılına damgasını vurmuş genç insan karakterleri hakkında şimdiden sağlıklı bir ilmî ve edebî değerlendirme yapılmasını bekleyemeyiz. Belki de bu yüzden yukarda sözü edilen karakterler hakkında yazılıp çizilen şeyler bir imaj mühendisliği gayretinden, peşin yargılı kötüleme veya kahramanlaştırma arzularından ileri

gitmiyor. Aktörlerin, hadiselerin ve karakterlerin sosyal ilim tabiriyle henüz "sıcak"lığını koruması, onlar hakkında "soğumuş" ve hissi yaklaşımlardan arınmış bir hükme varılmasını - tabiatı icabı- engelliyor.

Yaklaşık üç aylık medya yayınlarının ilmi bir dikkat ve titizlikle taranması neticesinde varılacak ortalama kanaat, "ülkücü" denilen insan tipinin -yine medya tarafından inşa edilmiş- kötü ve ürkütücü imajıyla Türkiye'nin gündeminde boy gösterdiğini işaret edecektir. Bu verileri elli veya yüz sene sonra değerlendirmek durumundaki araştırmacıların ne derece sağlıklı bir zemine yaslandıklarını siz de kendi içtihadınızca kolayca tahmin edebilirsiniz. Abdullah Çatlı sembolü etrafında yoğunlaştırılan ülkücü imajı, bir gerçeğin tesbitinden çok, eski hesapların yeniden kurcalandığını gösteriyor. 12 Eylül'den sonra aktivite ve enerji kaybına uğrayan ülkücü tipi, bugünlerde medya tarafından yeniden kurgulanarak tarihi bir rövanş müsabakasına dönüştürülüyor.

Türkiye'nin on yılını kanlı sokak çatışmalarıyla bir iç harp dekoruna mahkum eden eski bir hesap yeniden gündeme getiriliyor. "Eski ülkücü" tabiri, medyanın imaj tezgahlarında karanlık işlerle uğraşan, mafyacı, katil, şiddet taraftarı, cahil ve despot sıfatlarıyla sinsice örtüştürülüyor. İşte bu noktada yetmişli yılları "ülkücü" sıfatıyla yaşamış biri olarak bu kerih imaj mühendisliğinin ardındaki saklanamayan hıncı, intikam duygusunu ve nefreti anlamaya çalışırken nasıl ürperdiğimi ve sarsıldığımı itiraf ediyorum. Bugün yaşı kırkı geçmiş insanlar olarak kendi nefsimizde o devrin muhasebesini çoktan yapmış olmamız gerekirdi. Bir insanın varoluş gerekçesini eski kinler ve hınçlar üzerine kurmasını ürpertici ve sarsıcı buluyorum. Eski defterleri yeniden karıştırarak taraflardan birini haksız, diğerini haklı ilan etmek "medyatik değerler" açısından şüphesiz belirli bir ratinge tekabül ediyor, lakin erbabı bilir ki, medyatik değer yargıları ile hakikat arasında doğru orantı cinsinden bir ilişki kurulması şart değildir. Medyatik değerlerin yükseldiği ortamlarda "Hakk"ı rating raporları tayin eder; hakikati arama ve bulma cehdi değil.

Yetmişli yıllardan bugünlere kadar ülkücü denen insan tipinin kendini anlatmakta ve varlık sebebini izah etmekte "medyatik değerler" kriterine göre başarısız olduğunu yakından biliyorum. "Medyatik kanaat" inşa eden haber merkezlerinde çoğunluğun, ülkücü karaktere hoş nazarla bakmayan insanlardan meydana gelmesi, ülkücüler adına bir imaj tashihinin ne kadar güç olduğunu gösteriyor. Dün olduğu gibi ülkücüler bugün de ne olduklarından ziyade ne olmadıklarını izah zaruretiyle başbaşadır; suçlanan, işaret edilen, töhmet altında bırakılan, hilkat garibesi gibi tuhaf nazarlara muhatap olan insanların kendini müdafaa ihtiyacıyla başbaşa kalması hiç şüphesiz telafisi zahmetli bir inisiyatif kaybı olarak değerlendirilmelidir.

Öyle zannediyorum ki "eski ülkücü" denilen ve şimdilerde kırk yaşlarını sürmekte olan insan kitlesi, Türkiye'nin son otuz yılını etkileyen faaliyetleri hakkında medyanın hükmünden ziyade "tarihin hükmü"nü, hatta "hesap gününün sahibinin vereceği hükmü" daha manidar ve değerli bulacaklardır. Bu kanaate ben de iştirak ederim; ne var ki bu imaj mühendisliğinin

ardında yatan niyetin çirkinliği, bütün nesildaşlarım gibi beni de dilhun ediyor: Medya tezgahlarında harıl harıl imal edilen şey, birilerinin bugünlerde pek ihtiyaç duyduğu yeni bir düşman imajıdır. Türkiye'nin yakın tarihinden edindiğimiz tecrübe ise her düşman imajının, bir başka yerlerde birilerini meşrulaştırmakta kullanılmak için hazırlandığı şeklindedir. Yeterince abartılmış ve vurgulanmış bir müşterek düşman tipi, heyecansız taraftarların aktif birer militan haline getirilmesi için kaçınılmaz bir ihtiyaçtır.

Tabir bayat ama durumu mükemmelen izah ediyor; "Biz bu filmi görmüştük!" Üstelik tatsız, ızdırap verici ve hüzünlü bir filmdi bu; aynı filmi yıllar sonra yeniden vizyonda görmek, yine o bayat ama mükemmel tabirle "insanı dilhun ediyor."

1997

28 Şubat

KOBİ'lerin beklentileri Zaman Gazetesi

27 Şubat

Hesna Anne (*) Zaman Gazetesi

20 Şubat

Yabancı dil, "Perestiş"in değil, "feth"in aracıdır Zaman Gazetesi

Yabancı dil, "Perestiş"in değil, "feth"in aracıdır

Yabancı dil eğitimindeki başarısızlığımızı tartışırken arkadaş meclislerinde bazen şaka yollu şu meseleyi gündeme getirdiğimiz olmuştur.

Sivas Kongresi'nde "manda" taraftarlarının görüşleri ağır basmış olsaydı, bu kararın muhtemel neticeleri ne olurdu? İstiklâl gibi dünyalara değişilmez bir faziletin kaybı hesaba katılmazsa "manda" idaresi altında daha iyi yabancı dil öğrenebileceğimizi alayla karışık bir kahırla dile getirdiğimiz olmuştur.

Elbette iyi seviyede yabancı dil eğitimi almak için "manda" gibi bir zillete boyun eğmek şart değildir; lâkin yine aynı milli hassasiyetle hatırlanması gereken izzetinefis noktası şu olmalıdır ki, yabancı dil eğitimi yabancı kültür ve kavramlara "perestiş"in değil, onları "feth" etmenin(*) aracıdır. Sırf yabancı dil öğrenmek için verilen eğitimin hiçbir anlam ve kıymeti olamaz; yabancı dil insanın ufkunu genişleten bir vâsıtadır ve her vâsıta gibi kendi başına bir işe yaramaz. Yabancı dili tasarruf ederek zihne ufuk kazandıran mekanizma ancak ana dil ile inşâ edilebilir.

Anadolu liseleri denilen devlet okullarında bazı derslerin yabancı dille öğretilmesi, bugüne kadar devlet eliyle sürdürülen bir yanlıştı ve Milli Eğitim Bakanlığı bu yanlışı telafi etmek için şimdi hayli kararlı görünüyor. Bu doğru ve hayırlı teşebbüsten ötürü, kararın altına imza koyan yetkilileri tebrik etmeliyiz. Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu hocamızın yıllardan beri adeta feryad makamında yükselttiği tenkidlerin bu kadar çabuk bir zamanda semere vermesi, Türkiye'nin zihni atmosferine hâkim olan koyu irrasyonaliteye ters düşmesi bakımından hayli şaşırtıcı; ne var ki daha bu safhada bir kısım öğrenci velileri ve bunların ardına gizlenen bir grubun "biz bu kararı iptal ettiririz" teranesiyle muhalefete başlaması "Türkiye tecrübemizin" doğruluğunu ispatlıyor. Yine aynı tecrübe ışığında tahmin edebiliriz ki bazı derslerin yabancı dille öğretilmesi gibi yanlış ve abes bir uygulamayı sona erdiren bu kararı destekleyenler, yakında Anayasa'yı tağyir, tebdil ve ilgadan tutunuz da Cumhuriyet'in temel niteliklerini değiştirmek eylemine kalkışmaya kadar bir dizi olmayacak suçlamaya muhatap kalabilirler; pekâlâ mümkündür; "Türkiye tecrübemiz" bu ihtimâlin hiç de uzak olmadığını ihtar ediyor.

Devlet eliyle farklı kalite ve müfredatla orta öğretimde Anadolu lisesi ismiyle imtiyazlı bir kurum ihdas edilmesi, bana öteden beri abes göründü; üstelik bu okullarda bazı derslerin yabancı dille işlenmesi, tam da "müstemleke ruhû" ile izah edilebilir bir uygulamaydı ve zannımca resmi dilin Türkçe olduğunu belirten Anayasa maddesine aykırı idi. Türkiye'de yıllarca "yabancı dil eğitimi" ile "yabancı dille eğitim" kasıtlı olarak birbirine karıştırıldı. Görebildiğim kadarıyla bu saçmalığa bugüne kadar sadece Prof. Dr. Oktay Sinanoğlu açık yüreklilikle meydan okudu ve yapılan yanlışlığı yüksek sesle haykırmaktan çekinmedi. Yeri gelmişken sayın Sinanoğlu'na kaliteli yabancı dil eğitimini destekleyen ama yabancı dille eğitimi ağır dille kınayan tutumundan ötürü şükran borcumuzu ifa etmeliyiz.

"Şu mektepler olmasaydı, maarifi ne güzel idare ederdim" diyen Maarif Vekili kadar tasasız ve safdil birisi olsaydım "onca masrafa rağmen nasıl olsa beceremiyoruz" gerekçesiyle yabancı dil eğitimini orta dereceli okullardan tamamen kaldırmayı teklif ederdim. Bu teklifin gerekçesi ne kadar geçerli sebeplere dayanırsa dayansın, sonuçlarının maarif hayatımız bakımından vehâmetini elbette kabul ederim. Dikkat çekmek istediğim asıl husus, okullarımızda bırakınız yabancı dili, Türkçeyi bile lâyıkı veçhile öğretmekteki müseccel başarısızlığımızdır. Türkçeyi üç-beş yüz kelimelik bir vokabülerle kafasını gözünü yararak tasarruf eden kuşakların, yine aynı okullarda hangi kalitede yabancı dil öğrenebildiğini hepimiz yakından biliyoruz. Aynı derecede bedâhetten sayılan bir başka husus ana dilini lâyıkıyla bilmeyen birinin, bir başka lisanı ne derece bilebileceği ve bu lisanla ne yapabileceği hususundaki o kocaman soru işaretidir. Yine pekâlâ biliyoruz ki iyi eğitim, müfredâtında illâ ki yabancı dil eğitimi bulunan bir tercih listesinden ibaret değildir. Yabancı dil, eğitimin olmazsa olmaz cinsinden bir parçası olamaz; hele ana dil zevki ve tasarrufu kazandırılamamış nesiller üzerinde asla! Hoşumuza gitse de gitmese de bugün işte bu noktada bulunuyoruz.

Milli Eğitim Bakanı Sayın Sağlam, isabetli bir karar vermiş bulunuyor; sağduyunun ve vicdanın emrini yerine getiren bu kararı desteklemeliyiz; eğitim hayatımızda düzeltilmesi gereken onca yanlışlığın yanında yabancı dille eğitime son vermek elbette yetersiz kalıyor. Ümit edilir ki, bu karar memleket çapında okullarımızın eğitim kalitesini yükselten, doğru gayelere yönelten ve yaygın tahribatı önleyen daha nice gerekli ve cesur kararın ilk halkasını teşkil eder. Ülkemizin ana lisanına bile tam tasarruf edemediği halde ekstradan yarım yamalak yabancı dil bilen niteliksiz kitlelerden daha fazlasına ihtiyacı var ve artık bu gibi meseleleri cesaretle tartışmanın zamanı gelmiş bulunuyor.

İşte bu gerçek bir problemdir ve incir çekirdeğini doldurmaz şeyler yerine bunları tartışsak daha çok mesafe alabiliriz.

(*) Feth, yaygın tasarrufun aksine bir yeri zaptetmek ve zorla ele geçirmek değil, bir şeyi açmak, açılmak mânâsını taşır. Yukardaki cümlede "feth" kelimesini yabancı kültür ve kavramların derûnuna inmek, içine nüfûz etmek ve onları anlayarak "açmak" mânâsında kullandım. A.T.A.

Not: Bayram tebrikine açık adresini yazmayı ihmâl eden okuyucularıma, sırf bu sebeple cevap veremedim; affetsinler.

Hesna Anne (*)

Ondan "anne" yerine teyze sifatiyla bahsetmem gerekir ama tarih icinde devamliligimizi temin eden gelenek ve kultur tecrubesi, insan yoguran butun hanimlara "anne" diye hitap etmemizi emrediyor. Bu manada onlar kan yakinligimiz olmasa da gelenek bakimindan annemiz sayilirlar; Hesna Anne, bizim nesli bicimlendiren o buyuk kadinlar neslinin en dikkate deger temsilcilerinden biri idi. Gectigimiz sali sabahi, butun omru boyunca tam bir "ana" vekariyla tasidigi emaneti asil sahibine emanet ederek ait oldugu yere gitti; "Biz Allah iciniz ve sonunda O'na donup gidecegiz."

Hesna Anne her manada halamin akrani idi: Ikisi de ayni derecede ruhtan ve mesrepten nes'et eden bir hassanin cehreye guzellik uslubunda aksettigi bir soyun temsilcisi idiler. Simalarini hayalimde canlandirmaya ugrasirken onlari daima guzel gozlerine Kabe surmesi kadar yarasan ve cehrenin diger unsurlari gibi kalici bir tafsilat haline gelen gozyaslariyla hatirliyorum; onlar ne kadar cok aglarlardi. Aglamak, onlarda Naksi sulukunun zimnen davet ettigi bir davranis ve hadiseleri yorumlama edebiydi. En mesrur hallerinde bile goz pinarlarinda ha dustum ha dusecegim kararsizligiyla beklesen birkac damla gozyasi gorurdum. Yuksek sesle konusmaz, ruh hallerini aleni numayisle etrafa aksettirmez, cehrelerinde harici ve bigane nazarlarin kolay fark edemeyecegi tebessum ve gozyasini "havf ve reca" mesafesini hatirlatan bir dikkat ve ihtimamla mu'min davranisinin farikasi gibi

tasirlardi. Her ikisi de yasadiklari mahallenin "hoca anne"si olarak, simdi misline tesaduf etmedigimiz bir hurmet ve alakanin merkezi olmaktan baska, ailenin, mahallenin, sehrin ve butun memleketin iffet ve izzetini narin omuzlarinda yukselten gorunmez cadir direkleri gibiydiler. Gundelik dertler, ofkeler, hicranlar, endiseler, dayanilmaz kederler ve istiraplar onlarda sabrin buyuttugu gonul dehlizlerinde kayboluverirdi; oyle fedakar, oyle mutehammil ve oyle sadik idiler; digerkamligin ve adanmisligin yuruyen timsali gibiydiler.

Hesna Anne, Sivas'in Camii Kebir'ine (Ulucami) kusucusu yuz metre mesafede bulunan ve yureginde telasesiz bir kurun-u vusta ahengini isleten duzayak ahsap bir evde yasardi. Belkemigi kireclenmesinden oturu neredeyse her daim ruku halinde yuruyerek surukledigi gundelik hayati, maddeten minicik evi ve avlusunun hudutlarinda deveran ederdi; halbuki ruh ve gonul ikliminde bildigimiz zaman kavramini delip gecen ve cihan cografyasina sigmayan bir manevi sahn genisliginin maliki idi. Bes vaktin meyanini tetavvu ibadet ile ziynetlendirir, abdestsiz yerlere basmaz, ikindi ile aksam arasinda "evrad" okur, bilhassa "gecenin ikinci yarisinda" tesbihat ile hemhal, "dersini cekerdi." Etvarinda, bu dunyada bulunmaktan butun muradin ahirete hazirlik oldugunu ihsas eden bir maye vardi. Saire idi; eski yazi ile sular seller gibi okur, hatasiz ve selis yazardi. Mahsus tabirleri ile "Efendimiz" diye remzettikleri Ihramcizade Ismail Hakki Efendi'nin vefatindan sonra imamesiz kalan "baciyan" toplulugu her firsatta mevlidde, hatimde, kirk bir Yasin'lerde ve ozel ziyaretlerde onun etrafinda toplaniyor ve kimbilir bu meclislerde ne feyizli lezzetler buluyorlardi.

Halamin vefatindan sonra onu, halamla annem arasinda, adeta onlarin en uygun terkipte birbirine karismis timsali gibi gormeye baslamistim. Kendisini her ziyaretimde mutlaka seker veya lokum ikramini ihmal etmez, hayir dualarda bulunur ve mevsim musaitse kapisinin onundeki asma cardaginin golgesine bir minder sererek dinlenmem icin israr ederdi. Dort yil once arkasinda kucuk bir bahcesi bulunan yeni evimize tasinirken en manidar hediyeyi Hesna Anne vermisti: Nohut oda, bakla sofali o sirin evin kapisinin onunde golgelik eden cardak asmasinin fidani, simdi penceremin parmakliklarina sarilip uzum verecek kadar buyudu; yesil yapraklarinda "sessiz ve hesna" bir guzelligin isiltisi...

Hesna Anne'nin "baciyan" arasindaki maruf ve sevimli lakabi "Sessiz Zarali" idi. Aralarindaki yas farkina ragmen candan arkadasi ve "ahiret bacisi" olan annem bile Hesna Anne'yi isminden ziyade bu sifatiyla bilirdi. Bilenler bilir ki sukutilik, Naksi edebinin en belirgin vasfidir. Ne var ki vefatindan sonra "sessiz" sifatinin icini galiba hic kimse onun gibi dolduramayacak; sukut, "hesna" kadinlarin "havf ve reca" arasinda titresen cehrelerine kelimelere sigmaz bir ifade derinligi verirdi.

Hesna Anne'yi sali gunu ikindiden sonra tam da "evrad" zamaninda topraga verdik. Cenaze namazini, her sehrin gorunmeyen haritasinda "nirengi" noktalarini teskil eden kucuk, sirin bir "ortmeli" mescidde, "hatun kisiye niyet" salalari ile eda ettik. Sessiz ve samimi bir toplulukla

onu ait oldugu asil aleme yolcu ettik. "Her nefis olumu tadacaktir." ikazinin mealine simdi o dahi agahtir. Yattigi yer nur, mekani cennet olsun.

Hesna Anne, bu memleketi yasanabilir kilan, ona mana veren, yasadigi zamanlari guzellestiren "salihat-i nisvan"dan bir insan guzeli idi; hani su dualarinin yuzu suyu hurmetine icmeye su, yemeye ekmek bulabildigimiz guzel insanlardan biriydi. Umalim ki onun sahsinda tecelli eden guzelligin bereketi gelecek nesillerde berdevam olsun.

(*) Hesna Anne, kadim arkadasim ve dostum Besir Ayvazoglu'nun sevgili validesi idi. Bu vesile ile Hesna Anne'me rahmet, ardinda biraktiklarina sabir ve bassagligi diliyorum.

KOBİ'lerin beklentileri

En doğru karar, gecikmemiş karardır. Bilmem, başarının kurallarından en önemlisi budur dersek fazla mı ileri gitmiş oluruz? Ülkemizde yaşanansa, ne yazık oldukça farklıdır. Alınan kararlar, sonra da kararların uygulamaya geçirilişindeki gecikme neredeyse tabii gibidir! Mesela, satışı yapılmış KİT'lerin özelleştirme işlemlerinin tamamlanmış olduğu varsayılır. Oysa, yüksek kurulda tasdik safhası öylesine uzar veya öylesine çekişmeler gündeme gelir ki, bir de bakarsınız yapılan işlem değerini kaybetmiştir. Yahut ülke için zaruri denilecek bir karar alınmıştır. Ama uygulamaya geçebilmek için devletin kurumları arasındaki yetki, değerlendirme ve hedefleri sağlama konusunda müzakereler sürer de gider... Düne ve bugüne bakarak hatırlayınız lütfen, hemen aklınıza yüzlerce örnek gelecektir...

Böylesi bir durum bugünlerde örneğiyle yeniden yaşanmaktadır. Kalkınmış ülkeler için olduğu kadar Türk ekonomisinde de hayatı önemi haiz "Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler" ile ilgili olarak bazı kararlar alınmıştır. Özellikle 1996'nin KOBİ yılı olarak kabul olunmasını müteakip yoğun bir çalışma yapılmış ve belirlenmiştir ki Türkiye'de istihdamın yüzde 76'sini, katma değerin yüzde 28'ini KOBİ'ler sağlamakta ve fakat, toplam kredilerdeki payları sadece yüzde 5'lerde bulunmaktadır; asıl sorunlarıysa, yatırım ve sermaye ihtiyacındadır. İşte, zaten bilinmesi gereken bu gerçeklerin daha belirgin hale gelmesiyle devlet, geçen yıl KOBİ'ler için bazı iktisadi tedbirlerin alınması gereğini duymuştur.

Nitekim 16 Ekim 1996 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanan "Küçük ve Orta Boy İşletmelerin Yatırımlarında Devlet Yardımları" hakkındaki kararda KOBİ'ler için devlet yardımı hedeflenmektedir. 31 Ekim 1996'da, bu defa KOBİ yatırımlarında devlet yardımları ile ilgili Hazine Müsteşarlığı tebliği yayınlanarak konunun teknik ayrıntıları belirlenmiştir. Doğrusu gecikmiş olsa da, buraya kadar olan çalışmalara itiraz etmek mümkün değildir. KOBİ'lerin içinde bulundukları sıkıntıları kısmen aşmaya yarayacak ve özellikle ihracat, dış yatırım, teknoloji yenileme gibi hususlarda canlılık getirecek 5 trilyonluk kaynak tahsisinin ilk defa doğrudan KOBİ'lere yöneltilmiş olması, hiç şüphesiz önemli bir anlayıştır. Ayrıca verilen beyanatlara göre, Hazine Müsteşarlığı ve Halk Bankası aracılığıyla da, KOBİ'lere

tahsis edilmek üzere Almanya'dan toplam 750 milyon marklık orta vadeli iki ayrı kredi temin edilmiştir. Yani teşhis, tespit ve alınan kararlarda isabet bulunmaktadır.

Ancak aradan aylar geçmiştir. Yaldızlı açıklamalara rağmen hala tatbikattan yararlanabilenlerin sayısı "devede kulak" misalindedir. Oysa, KOBİ desteklerinden yararlanmanın yasal temelleri çoktan belirlenmiştir. Fakat, uygulamayı yönlendirecek iki kurum vardır: Hazine Müsteşarlığı ve Halk Bankası. Halk Bankası aracılığıyla yürütülecek destek uygulamalarında, teşvik belgelerinin esasları müsteşarlık tarafından belirlenecektir! Bütün bunlar belki teorik olarak doğrudur. Ama, iki başlı uygulama ve hazırlanacak sayfalarca raporlar, yine içinden çıkılmazı çağrıştırmaktadır. Bir habere göre, bugüne kadar yapılan 9 bin başvurudan sadece 283'u neticelendirilebilmiştir. Yani, yetki uyuşmazlığı, itimatsızlık ve bürokrasinin iflah olmaz yavaşlığı acımasızca baş köşededir...

Şimdi, geride kalan aylarda yapılan müracaatlara katılacak yeni başvurularla artan katılımcıların değerlendirilmesini, lütfen bu çalışma hızıyla bir düşününüz! Ayrıca, söylenildiği gibi dış kredi uygulamaya girmişse, bir de buna yürütülmekte olan faizi de ekleyiniz!.. Kısaca teknolojinin saniyelik dilimler içinde kendini yenilediği bir dünyada Türkiye, bürokrasinin karar arayışlarındaki zaaflarıyla sayfalara, raporlara gömülen basiretsizliği içinde kendine kötülük etmenin farkında değildir! Korkarım, sonuçta "yatırım kredisi, işletme kredisi, vergi ve harç istisnaları, KDV desteği, gümrük muafiyeti ve yatırım indirimi" gibi öngörülmüş imkanlardan istifade etmedeki gecikmeyle bekletilen atılımların başka ülkeler gerisindeki yarısında hüzünlü sessizlik, bir kader olarak devam edecektir. Yazık...

1997

27 Mart

Kategorize etme;zalimlerden olursun! Zaman Gazetesi

21 Mart

Kolaycı büyüklük! Zaman Gazetesi

13 Mart

"Nasıl yani?" dedim... Zaman Gazetesi

06 Mart

Öfkelenme; gülümse! Zaman Gazetesi

01 Mart

İnsan Devletini Arıyor Köprü Dergisi

İnsan Devletini Arıyor

Kendisinden çok şey öğrendiğim bir dostum yıllar önce, "Lügat varken tartışılmaz" demişti. Bu sözdeki isabeti yıllar sonra farkedebildim; biz yıllardan beri hep "lügat"i tartışıp durmaktaydık; lügati tartışma konusu haline getirdiğimiz noktadan sonra "tartışma" kavramına hayırhah veya entellektüel bir mana atfetmenin kıymeti yok; böyle bir hayrın hasıl olması için karşılığı üzerinde mutabık kalınmış kavramların aydınlattığı zeminde fikirlerin teati edilmesi gerekir. Türkiye lügatsız bir memleket haline geldi; kavramları lügate, yani müşterek mana ve anlayışa rapteden bağlar başıboş. Biraz aklıbaşında olanımız söze, "Ben bu kavramı şöyle anlıyorum" ikazıyla başlıyor. Bu vasatta tartışmak, sadece "entel hobi"yi tatmine yarayan bir "avare kasnak" hareketli-liğinden başka bir işe yaramıyor. Fikir üretemiyoruz çünkü kelimeler hakkında tartışmaktan henüz kurtulamadık. Kelimeleri, içini boşaltarak yanımızda gezdirmek hoşumuza gidiyor; onlara dilediğimiz farklı karşılığı izafe ederek her zemin ve zamanda daima haklı olduğumuz hissiyle avunabiliyoruz. Entellektüel endişe bugün hakkı aramak ve onu kabullenmek yerine, daima haklı çıkmak gibi iptidai bir refleksin zebunudur.

Vuzûha ihtiyacımız var, ama içinde boğulduğumuz fikrî hercümerc vuzuhu katlediyor. Fikrî debelenişimiz, hariçten hareketlilik gibi görünse de, açığa çıkardığı yüksek hararetten başka bir hayrı görünmüyor. Kavramları her sabah yeniden tarif ihtiyacına mahkum oluşumuz, "esas"a nüfuz edebilme şansımızı körletiyor. Lügat uğradığı ihaneti affetmiyor; bu tam bir Sysphos işkencesi. Biz, bir Molla Kasım fütursuzluğu ile vaktiyle sahip olduğumuz lügatin sayfalarını yırtarak suya fırlatan bir topluluğuz; zihnimizdeki kavramlar dünyasında taşlar bir kere yerinden oynadı. Lügatimiz, her birimizin her sabah yeniden tanzim etmek zorunda kaldığı bir yap-bozdan ibaret. Lügatsizlik kaostur; bu kaos içinde mana ve mazmununa herkesin itaat edebileceği bir söz tertib etmek, ancak hüsnütesadüfe muhtaç.

Lügatini bir kere sele vermiş bir topluluk için yeniden sahih zeminlere istinad ederek lügati yeniden inşa etmek mümkün olabilir. Bizim lügatimizin dağılan sayfalarını (kavramlarını) bir araya getirip, onu varlığı anlama ve yorumlama aracı olarak manidar bir bütün haline getirecek kaynak Kur'ân-ı Kerîm'dir. Bu teklifte bulunurken dinî bir gayret ve endişeden ziyade, şirazesi dağılmış bir lügati, ipi kopmuş bir tesbihi yeniden bir araya getirmek için sahih bir zemin arayan biri sıfatıyla konuştuğum bilinmelidir. Kur'ân'ı sahih bir zemin olarak teklif ederken, yeni bir şeyden söz etmiyorum. Bizden evvelkiler, varoluş meselesini anlama ve yorumlama aracı olarak lügat inşa ederken aynı yola başvurmuşlardı.

Kur'ân, bilinen vasıf ve sıfatlarıyla birlikte varoluş bilmecesini çözmek, anlamak ve yorumlamak için kavram getiren ve bu kavramları bizatihi tarif ederek berkiten bir kitaptır.

Ondaki kavramlar Kur'ânî bütünlük içinde insanın algılayabileceği sarahatte tesbit ve tarif olunmuştur. Ecdadımızın bu kitapta yazılanları ne derece anlamış ve onunla ne kadar amel etmiş oldukları tartışma götürür bir meseledir; lakin ecdad, lisanının belkemiğini Kur'ânî kavram ve kelimelerle inşa etmek suretiyle çok kullanışlı, zengin ve varoluş bilmecesini çözebilecek kudrette bir araç geliştirmeyi başarmıştı. Eski Türkçe'yi tarif edenler, "Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı sun'î bir dil" derken haksızlık ediyorlar; doğrusu Eski Türkçe, mana omurgasını Arapça'ya değil, Kur'ân'a istinad ettirmişti; Kur'ân'ın teklif ve tarif ettiği kavramlar üzerine bir lisan inşa etmek, onları, bizim içinde debelendiğimiz abese hiç düşürmedi. Türkçe'de mevcut Kur'ânî vokabüleri "Arapçadır" endişesiyle yok saymak, bize muhteşem bir lügate ve bir kaosa mal oldu. Bu vokabülerin eski Türkçe'ye ne derece "beynelislam" ve "beynelmilel" bir iletişim derinliği kazandırdığını bir tarafa bırakınız; yüzyıllar boyunca bütün nesillerin aynı kelimelere aynı karşılıkları verebilmesindeki kazanç bile, bugün gözümüzü kamaştıran bir sıhhat unsuru olarak parıldıyor. Kaldı ki, gündelik hayatta Kur'ânî kavramları tasarruf ederek geliştirmek, bizzat Kur'ân'a nüfuz etmeyi de büyük ölçüde kolaylaştırmaktaydı.

Devlet kavramı üzerinde düşünürken kaçınılmaz bir şekilde kavramın Batı dillerinde ve Batılı siyasî hayat içinde kıvamlanan karşılıklarından hareket etmek zorunda kalıyoruz. Bunu bir noktada tabii karşılamak lazımdır, zira halen içinde yaşadığımız devlet pratiği Batı menşeli bir karakter arzediyor ve biz Batı paradigmasının içinde bulunmaktan doğan problemlerimize, yine aynı çerçeve içinde çare aramak nokta-i nazarında mazur görülmeliyiz. Ne var ki lügatsizlikle malul bulunmaklığımız, sadece bize dair değil, Batı menşeli kavramlarda bile kesif bir teşevvüşe, kaotik bir muğlaklığa düşmemizle sonuçlanıyor. Batılılaşma tarihimizin ilk zamanlarından beri siyasî hayatın temel aktör ve elemanlarının birbiriyle münasebetini tesis etmekte gösterdiğimiz başarısızlık, ancak lügatsizlikle izah edilebilir bir keyfiyettir. Kısacası, kendine dair bir lügati olmayan toplumun, bir başka lügati tercümeye yeltenmesi de çözümsüzlük doğuruyor.

Kur'ân, "devlet" konusunda vazıh, yani modern anayasalarda okumaya alıştığımız tarzda ayrıntılı bir tarif vermiyor. Kur'ân'ın, meselâ talâk konusunda getirdiği ayrıntıya nisbetle çok daha önemli ve hayatî görünen devlet kurumu ve onun esasları hakkında daha az ayrıntı zikretmesi tenakuz sayılamaz. Kur'ân'ın bu konuda beşerî düzenle-meye terkettiği geniş alan insana bahşettiği hürriyetle yakından ilgilidir. Bu konuda Kur'ân insana bahşettiği hürriyetin sınırlarını şöyle çiziyor:

1- Hükümranlık ve mülk sadece Allah'a aittir (3:189, 23:84; 31:26; 45:37, 57:10). Bu âyetler insanlar arasında birilerinin yönetici sıfatıyla hükmetmeye hakkı bulunmadığını değil, yönetenlerin hükümranlıkta kendilerini Allah'a denk saymamasını ve asıl hüküm ve kudret sahibi olan mercii asla unutmamasını gösterir. Yönetici gizli veya açık biçimde şirk'e taraftar değil, "ehl-i tevhid" olmalıdır.

2- Devlet bir müessese olarak değil, fitnenin yaygınlaşmasını engellemek zaruretiyle zımnen işaret edilmiş bir kavramdır. (29:36, 2:217, 8:37, 26:151)

3- Yönetici "hak ve adalet" ile hareket ve hükmetmeye mecburdur. (33:26, 42:15, 4:58; 5:8)

4-Yönetici, "işler", yani yönetim faaliyeti hususunda müşavere ile emrolunmuştur. (3:159)

5- Yöneticilerin yönetenler nezdindeki meşruiyeti ancak "biat" ile mümkündür. (60;12)

6- Yönetilenler "güdülecek" değil, "gözetilecek" bir topluluktur. (2:104)

Bu hükümlere kayıtsız şartsız itaat etmek kaydıyla birden fazla siyasi model veya devlet rejimi kurmak mümkündür, çünkü Kur'ân siyasi sürecin iki temel aktörü olan yöneten ve yönetilen arasındaki temel münasebete ölçü (had) getirmiş ve onların Allah indindeki yerlerini tahkim etmiştir. Şüphesiz ki bu esaslar, siyasi ha-yatın amentüsü olarak beşerî düzenlemenin zenginliğine imkân ve fırsat tanımaktadır.

Bu noktadan hareketle İslam'ın devlet teorisini el'an cari olan veya tarihte emsali görülmüş siyasi modellerden birine veya birkaçına teşbih etmek mümkündür; böyle bir teşbih mümkün olduğu ölçüde gereksizdir. Mümkündür, çünkü müslümanlar tarih boyunca farklı devlet modelleri denemişlerdir; gereksizdir, çünkü Kur'ân isim koymak suretiyle bir devlet modeli vaz'etmemiştir. İslam, Kur'ân'da belirtilen esaslar çerçevesinde insana siyasî model kurmak ve işletmek hususunda serbesti tanımıştır. O halde rahatlıkla ifade edilmelidir ki, Kur'ân'ın koyduğu esaslara itaat eden her siyasi model, gaye itibariyle İslamî bir muhteva taşır ve bu yönetimin has isminin "ne idüğü" mühim değildir. Müslümanlar Kur'ân prensiplerine itaat eden her siyasi kavram ve müesseseyi □ilk defa müslümanlar tarafından ortaya konulmuş olsun veya olmasın□ "yitik mal" olarak görmekte haklıdır. Bu manada Kur'ân, has ismiyle bir "İslam devleti" tarif etmek yerine, "İslamî devlet"in temel esaslarını va'zetmekle yetinmiş ve konulan prensip-lerden inhiraf etmemek kaydıyla sair kurumların düzenlenmesini "halife" olarak onurlandırdığı insana terketmiştir (2:30,38:26). Artık insan, kendisine bahşedilen bu geniş tasarruf sahasında Allah'ın muradına uygun bir devlet düzeni kurup işletmek imtihanı ile başbaşadır.

"İslamî esaslara" itaat eden devlette yöneticiler, ayrıca vekil sıfatıyla taşıdıkları yetkileri nasıl tasarruf edecekleri problemiyle karşılaşırlar. Yönetici, yani "iktidar"ı ve kamu gücünü kullanacak kişi, evvela kendisine toplum tarafından sunulan biatın, her hâlükârda itaat manasına gelmediğini bilir. Biat, yönetime katılma ve yöneticileri meşru kılma iradesidir. Biat'ın bu tarzda anlaşılması, "eşitler arasında bi-rinci" (primus inter pares) mevkiindeki yöneticiyi işin daha başında fevkalâde tahdid eden bir durumdur. Yönetici bu haliyle hükümran değil, muvazzaftır; üzerindeki yük ve sorumluluk yönettiği toplumun her bir ferdinden daha ağırdır.

Vazifesi nitelik itibariyle ilahî bir kaynağa atıfta bulunulmak suretiyle mukaddesleştirilmemiştir. Teşrii, yani yasama yetkisi yoktur; iktidarı hukukî düzlem ve biatle sınırlıdır. Bu devletin "ümera"sı ta-rihte misli bıkkınlık verecek kadar tekrarlanmış tahakküm erbabından ziyade, teşbih caizse kat mülkiyeti kanununa göre seçilmesi mecburî olan apartman yöneticisinin durumuna benzer, onun hükümranlık haklarından ziyade, görevlerinden ve sorumluluklarından bahsedile- bilir, mevkiinden ayrılması kat maliklerinin iradesine bağlıdır. Bu haliyle "emaret," vebali çok ve nimeti kıt haliyle hiç de özenilecek bir mevkiye benzemez.

İslam, devletin şeklî kurumlarından ziyade insanın hür iradesi ve aklı ile nasıl adil ve zulme karşı direnen bir düzen kurabileceği problemi ile ilgilidir. Muvahhid ve düşünen topluluklara tahmil olunan bu vazi- fenin nasıl kavrandığı ve ne ölçüde tatbik edilebildiği yolunda, insanlık tarihine, özellikle İslâm tarihine dikkatle eğilmek gerekir. Peşinen belirtmek gerekir ki, İslâm tarihi sunduğu tarihî misaller itibariyle Kur'ân'da temel esasları va'zedilen yönetim pratiğinden pek az eser göstermektedir. Yorumcular Hz. Peygamber'in vahye muhatap kişi olarak toplumuna önderlik etmesini, bir daha asla tekrarı mümkün olmayan özel bir tarih kesiti teşkil etmesi hasebiyle paranteze aldıktan sonra, ilk iki halife zamanını, bu ideale en çok yaklaşan yönetim tarzı olarak tesbit ediyorlar. Hazreti Osman ve Hazreti Ali'nin hilafet devri, iç karışıklık ve İslâm toplumunun birbirine kılıç çekmesi gibi zaaflar yüzünden ideal düzen fikrinden uzak mütalaa ediliyorsa da, özellikle Ehl-i Sünnetin egemen olduğu zihnî coğrafyada ilk dört halife zamanını "Raşid Halifeler Devri"olarak bu tasnife dahil etmek yaygın bir tercihtir. Hazreti Ali ile giriştiği mücadeleyi siyasi bir zaferle neticelendiren Muaviye'nin hilafetiyle birlikte İslam tarihinde "mülk ve saltanat" ağırlıklı iktidar modelinin bıkkınlık verecek derecede tekrar edilmiş olması çok dikkate değer bir husustur. Muaviye'den sonraki dönem içinde tarihçi-ler, en ziyade Ömer İbn Abdülaziz'in hilafet zamanını, Raşid Halifeler Devrini hatırlatan bir devr-i adalet olarak niteliyorlar.

Gayeci bir yorum açısından İslâm tarihi, müslümanların Kur'ân'da va'zedilen örnek toplum düzenini kuvveden fiile geçirmekte (nadir istisnalar dışında) başarısız olduğunu gösteriyor. İslâm tarihinde en sık tekrarlanan devlet modeli, biat'ın mecburî bir klişe haline getirildiği ve devlet başkanlığının hanedan üyeleri arasında devredildiği saltanat idaresi olmuştur. Bu modelin İslâm idealleriyle örtüşmediği açıktır. Bu tabloya bakarak söyleyebiliriz ki, müslümanlar, Kur'ân'ın çizdiği çerçe-veye itaat kaydıyla beşerî düzenlemeye terkedilen alanları, yine Kur'ân'ın va'zettiği manayı kuvveden fiile geçirecek bir tarzda düzenlemekte başarılı olamamışlardır.

Bu başarısızlık, özlenen devlet ve iktidar modelinin bir daha asla tahakkuk etmeyeceği biçiminde değil, bu vazifenin henüz ifa edilemediği manasında yorumlanmalıdır. Bu yorum tarzı, düşünen toplulukları, Kur'ân sanki henüz nazil olmuş gibi orada va'zedilen ideal hayata ulaşmak için teşvik edeceği için müsbet karşılanmalıdır. Kur'ân'ın ahkâmı hiç şüphesiz, belirli

bir zaman ve mekânda yaşayan özel bir topluluğu değil, bütün zamanları, coğrafyayı ve hatta "âlemleri" kucaklayan bütün "nâs"ı kaplamaktadır. Bizden evvelkilerin layık-ı vechile ikmal edemediği bir vazifeyi bizim neslimizin ikmal edeceğini tasavvur etmek bile heyecan ve enerji doğuran bir şuur seviyesidir ki, "rıza-yı Bari"yi anlamaya, yorumlamaya ve hayata geçirmeye duyduğumuz iştiyakı diri tutar.

Dünya tarihi, neticede Allah'ın (c.) "ha-life" sıfatıyla tesmiye ettiği insanı zedeleyen, inciten, baskı altında tutan, sömüren ve varlığını hiçe sayan nice kötü misale şahid olmuştur. Cenab-ı Hak, kullarının yeryüzünde tevhid prensibine itaatkâr, fitneden uzak ve adaleti hakim kılan bir nizam içinde yaşamaları için gerekli çerçeveyi çizmiş ve bizi bu manada da ciddi bir imtihana muhatap kılmıştır. Bu amaca vasıl olmak için önümüzde nihayetsiz miktarda beşerî düzenleme ihtimali mevcut bulunuyor. Bu noktada beşeriyetin geçirdiği tecrübeyi de nazar-ı dikkate alarak onda "Rıza"ya muhalefet etmeyen unsurlardan dahi istifade etmemiz mümkündür. Beşerî tecrübemiz, çoğunluk itibariyle devlet denilen mekanizmanın, ne kadar halis niyetlerle inşa edilirse edilsin, kısa zamanda bir tegallüb vasıtası haline geldiğini ikaz ediyor. Üstelik bu tegallüb vasıtalarının zamanla bir kutsama işleminden geçirilerek, meşruiyeti kendinden menkul kılınması, bu sahada fikir yürütmeye çalışanları zihnen tahdit eden çok dikkate değer bir dünyevî değer halini almıştır. Müslüman toplulukların dahi, tarihte devlet niyetine bu kabil cebir mekanizmaları inşa etmesi dikkatten kaçırılmamalıdır. Bugün insanlık, gerçek hüküm yetkisinin sadece Allah'a ait olduğunu idrak etmiş, kelimenin tam manasıyla adil, "Bir kavmin efendisi ona hizmet edendir" kavlinin manasını müdrik ve idareci sıfatıyla aldığı sorumluluğun ağırlığı ile daima rikkat halinde bulunan bir idarenin hasreti içindedir. Bir bakıma neye muhtaç olduğumuzu biliyor, ama onu pratikte ifade edemiyoruz. Bu noktadaki aczimiz insanın ezelî zaaflarını aşmaktaki dirayetsizliğimizin eseridir. Problem, bütün şartlar müsait ve hazır olduğunda neyi, nasıl çözeceğimiz konusundaki fikirsizliğimizden ibarettir.

Beşerî tecrübemiz bugüne kadar Allah'ın insana bahşettiği hürriyet ve güveni beşerî düzlemde tahakkuk ettiren kamil bir tatbikata sahne olamadı. Kamu adına düzen kurmak için birtakım mües-seseler teşkil ederken insana güvensizlik duymaktan ve otoriteyi temsil eden devlete ceberrutluk kazandırmaktan kurtulamadık. Bu sadece bizim ve bizden evvelki nesillerin değil, insan soyunun başarısızlığı veya zaafıdır; insanın yeryüzündeki en büyük dramı, fıtratında taşıdığı çelişkileri dengelemekte gösterdiği insicamsızlıktır.

Biz müslümanlar, İslâm'ı İslâm dışında mevcut olduğunu farzettiğimiz diğer dinlere alternatif olarak kavrarken, belki de nezaketten doğan bir algılama hatasına düşüyo- ruz. Kur'ân sadece müslümanları değil, bütün şümulüyle "insan"ı muhatap kabul ediyor; Kur'ân'da öngörülen meseleler sadece müslümanların değil, bütün insanların ortak meselesi. İslâm, müslümanlara mahsus bir fikir kulübü değil. İnsanlığın tamamı Kur'ân'ı "Allah kelamı" olarak kabul etmiyorsa, bu İslam'ın değil, İslam'ın mesajını reddedenlerin meselesidir, ama İslam yine de

onları muhatap kabul eder. Herkesin pekâlâ bilmesi gereken bu hikmeti, pek çoğumuzun yeniden keşfetmeye ihtiyacı var; İslam-merkezli düşünürken artık insan-merkezli düşünmekte olduğumuzu farketmeliyiz Bunun tersi de variddir: İnsanlık meseleleri ile hemhal olmak "İslâmî" bir faaliyettir ve son tahlilde Allah'ın rızasına itaat eden her başarıyı İslâm adına kucaklamakta tedirginlik göstermemek gerekir. Tarih yekun ve kalite itibariyle müslüman olmayan toplulukların, "bize" nisbetle el'an daha başarılı yönetim örneklerine imza attığını gösteriyor. Bundan böyle dikkatimizi insanlık tarihinde istisnai dönemler dışında yaygın bir uygulamaya konu teşkil etmeyen ve insana Yaratanın bahşettiği hakları temin eden yeni bir düzen arayışına çevirmeliyiz. Bu insanlığın Yaratanına karşı en büyük ve en onurlu vazifesidir.

Öfkelenme; gülümse!

Geliniz çehrelerimize -içimizden gelmese de, kahır eseri de olsa- iğreti bir tebessüm maskesi takınıp öyle görünelim; ahvalimiz diz döğe döğe ağlamayı gerektirebilir; biz kahkahalarla katılmak değilse bile tebessümü deneyelim. Mantıkla, sağduyu ile, akl-ı selim yoluyla müdahale edemediğimiz gündelik işlere bir kere olsun gülüp geçelim. Öfkelenmemizi, sınırden kördüğüm olmamızı, infiale kapılmamızı bekleyenleri şaşırtalım; agah olalım; hadiselere bir kere de mizahın tatlısert yamaçlarından bakalım.

Türkiye'nin gündemi, yine aslında var olmayan, bizimle nisbet ve alakası bulunmayan mevhum problemlerle tıkanmış durumda bulunuyor. Sahici olmayan meseleler etrafında kamplara ayrılıp öfkeli ifadelerle birbirimizi hırpalamaya devam etmek bir noktadan sonra size de gülünç görünmüyor mu? Hastalık hastalarının farazi sancılarıyla kıvranıp durmanın bir yerden sonra ancak istihza ile karşılanması gerekmez mi? Sahih olmayan problemleri aşmak için onca güç ve gayret sarf ettikten sonra günün birinde meselenin ne kadar sudan, ne kadar sun'i ve ne kadar illüzyon eseri olduğunu fark ettiğimizde sahici meselelere ayıracak enerjimizin kalmadığını anlarsak, bizatihi biz dahi gülünecek bir derekeye düşmüş olmaz mıyız?

Bugün sağduyu sahibi olmak, endişe, korku, öfke ve infial yerine kendinden ve fikri koordinatlarından emin insanların tebessümünü takınmayı gerektiriyor. Aslında Türkiye'ye ait olmayan meseleleri can havliyle tartışıp durmanın bir karı yok. Akl-ı selimimizi ve basiretimizi Türkiye'nin daha sahici ve can yakıcı meseleleri için muhafaza etmeye mecburuz. Mizah, basiretin ve akl-ı selimin tesirsiz kaldığı yerde akıl ve zihin selametini muhafaza etmenin biricik ilacıdır. Sadece kendimiz için değil, Türkiye için, bizden daha sahih bir gündeme sahip olmasını umduğumuz gelecek nesiller için şimdi tebessüm etmeyi denemeliyiz; istihza dolu bir tebessüm, oyunu anladığımızı ama oynamaya yanaşmadığımızı ifade eden bir tebessüm; oyunun galibini şimdiden ilan eden ve muhtemel zaferini peşinen tebcil eden bir tebessüm; istığna makamında bulunduğu için gönlü tok insanların haletini

aksettiren bir gülümseyiş; dudak kıvrımlarında, "Teşekkür ederim karnım tok, siz buyurun." manalarını gezdiren bir gülücük.

Bir oyunu kazanmanın lezzeti, biraz da kaybeden tarafın burukluğuna yaslanır. Oyuna katılmayan bir rakibi asla yenemezsiniz; "Çay parasını peşinen ödeyeyim, sen beni tavlada yenmiş ol." diyebilen bir adamla tavla oynamak kadar asap bozucu ne olabilir? Olmayan bir krizi akl-ı selim ile geçmek için -bugün veya yarın- meclubu olduğumuz irrasyonalite atmosferini solunmaz hale getirenlerin gündemine katılmamak mecburiyetindeyiz. Bazen -tebessüm bir yana- sadece sükut bile, muhteviyatına iştirak etmediğimiz bir gündemi hükümsüz kılmak için kafi gelebilir. Muhteşem bir sükut veya manidar bir tebessüm; bu kadarını olsun yapabiliriz miyiz dersiniz?

Yapamayız; adım gibi biliyorum, çünkü Türkiye'yi olmayan problemlerin "avara kasnak"ına düşürüp, içinde debelendiğimiz irrasyonalite krizini ayyuka çıkarmakta kar umanlar hesabında yalnız değil; sistemin bütün aktörleri, şu mevhum krizden kendi payına düşen nemayı almakta tereddüt göstermiyor. Yalnız olan biziz: Şu olup bitene karşı "küşe-i üzlet"ımizden ne kadar istığna makamında istihzalar gönderse de yekün çizgisinde asla kaale alınmayan muzdarip kitlelerden bahsediyorum. Oyunun seyredilir, çekilir tarafı yok; ve biz dudaklarımıza iliştirdiğimiz hazin ve neredeyse ağlamaklı tebessümlerle sahnenin dışında kendi hüznümüzü ve çaresizliğimizi mayalayıp durmaktayız.

"Güleriz ağlanacak halimize" deminden çoktan geçtik, şimdi "ağlarız gülünüçek halimize" mevkiinde berkararız; ama bir kere gülümseyebilsek, bir kere istihza edebilsek birileri fena halde şaşıracak.

Onları ne zaman şaşırtacağız?

Not: Bundan iki ay önce yazdığım "Bir Tren Yolculuğunun Tedaileri" başlıklı yazı için TCDD Genel Müdürü Sayın Tekin Çınar, pek zarif ve hatta edebi üslupla müzeyyen diye vasfedebileceğim bir mektup gönderdi. TCDD kurumuna küçük serzenişlerde bulunduğum bu yazının en yetkili makam tarafından ciddiye alınmasından çok hoşnutluk duydum ve tenkit ettiğim hususlarda bilgi sahibi oldum. Eminim ki "baba ocağım" TCDD, görevini seven ve ciddiye alan yönetimiyle her gün iyiye doğru gelişen ve özlediğimiz hizmeti sunan bir kuruluş olacaktır. Sayın genel müdüre ilgisi ve nezaketi için çok teşekkür ederim. (A.T.A)

"Nasıl yani?" dedim...

En az on yıldan beri gen mühendislerinin yolladığı alarm sinyalleri giderek güçlenmekteydi; geçenlerde epey zamandır geveleyip durdukları baklayı ağızlarından çıkardılar; televizyon ekranlarını basına gelenlerden habersiz meleyip duran masum bir çift köyünün görüntüsü istila etti. Şimdi herkes bir canlının "klonlama" metoduyla kopyasının yapılabileceği haberi

üzerine konuşuyor. Akla ilk gelen vahim ihtimal insan kopyalanmasının nasıl sonuçlar doğuracağı şeklinde.

Nitekim nükteperdazlığı ile maruf bir dostum haberi duyunca hemen, "Bu keşif, içinde Türkiye'yi kurtaracak bir müjde taşıyor." diye atıldı. Moda tabirle "Nasıl yani?" dedim. "Düşünsene" dedi, "Türkiye"nin gündemini sahte krizlerle tıkayan; ama laftan sözden anlamayan memleket büyükleri sayı itibariyle kaç kişi eder?" Gözlerimi kısıp tavana doğru bakarak kısa bir hesap yaptım: "Eğer medyadaki gündem mühendislerini de sayarsan, şen bilemedin otuz-kırk kişi filan galiba." Arkadaşımın gözleri sevinç ışıklarıyla parıldadı, "İyi ya işte; bu otuz-kırk kişinin klonlama yoluyla kopyalarının yapıldığını ve bir gece sabaha karşı kimseye hissettirmeden asıllarıyla değiştirildiğini farz et; ne olur?"

Fikir hoşuma gitmişti; ama arkadaş küçük bir ayrıntıyı ihmal ediyordu; ona, "Yahu" dedim, "Kopya dediğin aslına benzer; biz bunların asıllarından şikayetçiyiz. Bu haliyle kaldıktan sonra klonlanmış kopyalarını ne yapalım?" Dostum bir süre düşündü, gittikçe seyrekleşen saçlarını kasıdı, "Bu kadar gerçekçi olmanın lüzumu yok." dedi. "Şurada 'Zehi hayal-ı muhal faslından bir siyasi fantezi kuracaktık, keyfimize limon sıktın. Lakin sıradan bir gerçeğin mis gibi teoriyi on paralık etmesine müsaade etmeyeceğim. Hala memleketin klonlama metoduyla kurtulması için bir ihtimal var. Bu gen mühendisi denilen adamlar mutlaka bir müddet sonra klonlanmış kopyaları çaprazlama usulüyle ıslah-ı nefs ettirmenin yolunu da bulurlar. Hem ne biliyorsun, belki çoktan yapmışlardır bile..."

"Farz edelim ki yaptılar; ne çıkar bundan."

"Teessüf ederim, bir de yazar geçiniyorsun; neler olabileceğini tahayyül etsene dostum; klonladığımız iyi huylu kopyaları sabahın erken saatlerinde görevleri başına gönderdik mi?"

"Peki gönderdik; asıllarını ne yapacağız?"

"Onları sessizce toplar, Pasifik'teki muz cumhuriyetlerinden birinde beş yıldızlı bir otele yerleştiririz; etrafını da hücumbotlarla, helikopterlerle muhasara altına alırız. Çok değil, bir ay orada tutabilsek yetişir."

Bir kere daha "Nasıl yani?" dedim.

"Şöyle: Bizim 'kopya' arkadaşlar bu bir ay içinde, sadece aklın, sağduyunun, düz mantığın kısaca normal muhakeme dediğimiz şeyin iktizasınca konuşup amel etseler kafidir. Türkiye ilk günlerde bu kadar yüksek dozda akl-ı selimi hazmetmekte güçlük çekebilir; 'Bu adamlara ne oldu birdenbire, bayağı aklı başında sözler söylemeye başladılar. Üstelik işler şaşırtıcı derecede normal ve makul bir seyirde ilerlemeye başladı.' gibi şaşkınlık alametleri görülebilir; ama bizim millet sağlamdır. Aklın izini çabuk fark eder..."

O kadar güzel konuşuyordu ki, sözünü özür dileyerek kestim, "Çok güzel anlatıyorsun; ama bir noktayı daha hatırlatmam gerekiyor; hazır fırsat ele geçmişken daha köklü bir icraat daha yapmak mümkün gibi görünüyor bana..."

Bu defa arkadaşım "Nasıl yani?" dedi.

"Bizim klonları kopyalayan genetik mühedisinin yerinde olsam, bir aylık sürenin sonuna doğru bunları birer birer televizyonda canlı yayına çıkarır, 'Bu millete bir miktar hayrımız dokundu ise de isteyerek veya istemeyerek hayli zarar da verdik; esasen yaş itibariyle pek de genç sayılmayız; milletimizden özür diliyor ve yerimizi bizden sonraki nesillere terk etmek üzere istifa ediyoruz.' dedirtirdim."

"Ah yapma, çok zalimsin!"

"Kimin daha zalim olduğunu iyi biliyorsun; bu ayrıntıyı fantezyana mutlaka ilave etmek zorundasın; çünkü unutma ki bir aylık süre sonunda bizim kopyaların asılları, ne eder eder, mutlaka Türkiye'ye dönmenin yolunu bulurlar."

"İnanırım; hani ne demişti Namık Kemal rahmetli: 'Merkez-i hake atsalar bizi / Kurre-i arzı patlatır çıkarız', yapar mı yaparlar."

"Şimdi düşün ki bir ay sonra Türkiye'ye dönüyorlar ve bütün millet bunlara 'müstafi' muamelesi yapıyor."

"Ne yaparlar sence?"

"... ?"

Pekala farkındasınız ki bu tatlı tasavvur burada bitmez ve daha nerelere kadar gider; yer darlığı sebebiyle sohbeti burada kesmek zorundayım; eksik kalan hususları artık siz gönlünüzce tamamlayabilirsiniz.

Kolaycı büyüklük!

Toplum yapımızda, özellikle okumuş kişilerde hep büyük işlerle meşgul görünmek, büyük şeyler üzerinde bilgiçlik taslamak adeta bir hastalık halindedir. Her konuda söz sahibi olmak, her şeyi bilmek sanki bir mecburiyet gibi kabullenilir. Herhangi bir konuda söz söyleyememek "konuyu bilmiyorum" veya "ancak şu kadarıyla bir şeyler söyleyebilirim" demek bir küçüklük gösterisi sanılır. Fertten başlayan cemiyetlere ıntıkal eden ve devlete, devlet yönetimine kadar sıçrayan bu davranış biçimi çok konuşmaya, çok vaatte bulunmaya ve neticede "kırılan cevizlerin binleri aşmasına" yo1 açar hale gelir. Ama!.. Eğitim sistemimizin sadece bugünkü kurtarma anlayışına göre yetiştirmiş olduğu ezberci, yorum ve

analiz yapamayan kafa yapısı, bu ortamda önce kişileri ve bağlı olarak da devleti açmazlara sürüklemektedir. Fakat kimin umurundadır? Olansa ülkeye ve millete olmaktadır! Ne gam, değil mi! İşte birkaç örnek...

Vergi ve SSK prim afları

Ciddiyet ve güvenilirlik bir devletin en önemli vasıfları arasındadır. Ciddiyet, alınan kararların, kanun ve yönetmeliklerin uygulanmasındaki devamlılıkla şekillenir. Devletin vatandaşları arasında haksızlığa yol açacak davranışlardan kaçınması devlet ciddiyetinin ve güvenilirliğinin temel odaklarından biridir. Ciddiyet ve güven yoksunluğunun temelinde ise adaletsizlik bulunur. Adil olmayan uygulamalar halkla devletin arasını açar ve devlete olan itimadı sarsar. İşte bu noktada duraklamalıyız!.. Son yılların Türkiye'sinde siyasi fırsatçılık ve halk yardakçılığı giderek daha çok geçerli hale gelmiş ve iktidar arayışları seçim vaatleri silsilesine bağlı olarak kolaycılığa yönelmiştir. Vergi ve prim afları da bu vaat ve kolaycılığın en önde gelen davranış biçimlerinden biridir. Böylece zamanında ve dürüstçe devletine görevini yapanların ahmak ve akılsız yerine konulduğu, daha da ilerisi vergi vermenin teşvik edildiği bir uygulamanın yardakçılığı yapılmaktadır. Bunun adı, kolaycı büyüklük (!) sendromudur...

Bir haber: Vergi kaçağı önlenemiyor!

Haber aşağı yukarı şöyleydi: "Maliye Bakanlığı tarafından gerçekleştirilen denetimler, Türkiye'de her 8 alışverişten birinde fatura ve fis kesilmediğini, bu şekilde büyük miktarlarda vergi kaçırıldığını ortaya koydu. Denetimler, devletten gizlenen gelirin, gerçek gelire oranının da yüzde 21'leri bulduğunu gösterdi. Bu arada Maliye tarafından yapılan incelemelerde, mükelleflerin düşük gelir beyan ederek vergi kaçağına sebep oldukları ortaya çıktı."

Haber yıllara dayalı çok eski bir gerçeği dile getiriyordu; ama çok iyimserdi. Okurlarımız hatırlayacaklardır kayıt dışı, kara para konularını dile getirdiğim yazılarımda daima, en az GSMH'miz kadar bir hasılanın devletin kontrolünün dışında olduğunu belirtmişimdir. Kimi bilim adamlarına göreyse kayıt dışı ekonomi GSMH'mizin bir buçuk katı civarındadır! Şu veya bu; ama teyit edilen gerçek şu ki, önemli bir kaynak devletin kontrolü dışındadır ve vergilendirilememektedir. Konuda tek suçlu sadece kaçıranlar mıdır? Yoksa, kaçağı teşvik eden adaletsiz bir vergi anlayışı ile bu kaçağa çanak tutan kafa yapısı mı? Asıl sorgulanması gereken nokta budur. Bize göre halk yardakçılığına gömülmüş ve kolaycı büyüklük hastalığına tutulmuş bir siyaset zemini Türkiye'deki asıl suçlu ve sorumludur. Hele, bir de karşı tarafın imhası hesabı üzerine yürüyen koalisyon ortaklıkları gündemdeyse! İşte örnekleri...

Birkaç gazete başlığı

Geçtiğimiz hafta medya aydınlarının tercih öncelikleri gereği ilk sayfalara giremeyen bazı konular gazetelerin iç sayfalarına kilitlenmişti: "KİT'lerin havuz sistemi işlemiyor", "Özelleştirme gene güme gidiyor", "Kararnameyi imzalamayan Çiller ve Söylemez ekonomiyi kilitledi". Yazıların muhtevaları incelendiğinde ürkmemek elde değildi. Böylece tam uyum (!) içindeki koalisyon hükümetinin esasta karşılıklı "ince hesaplarla" yürüdüğü teyit ediliyordu. Kaybolansa ülkenin zamanıydı! O halde Türkiye, 1991'den günümüze süren koalisyon macerasının bir muhasebesini çıkarmak durumundadır. Ülkeye pahası nedir? Bu arada Türkiye'yi yönetmeye talip olanların öncelikle "kolaycı büyüklük" sendromunu asmaları gerekmektedir. Bu, kendilerine rağmen bile olsa!..

Kategorize etme;zalimlerden olursun!

Beyazla siyah arasinda grinin birbirinden farkli binlerce ton farkina sahip oldugunu hepimiz biliriz; bu, kategorik dusunmenin ne kadar yaniltici olabilecegini ihtar eden meshur misaldir; ama yine de kategori kullanmaktan vazgecemeyiz. Vakialari ilk planda manalandirabilmek icin hangi kategori icinde yer aldigina bakmak bir yerde insani bir tepkidir ve cogu kere kategoriye muracaat etmekle kisa vade icin kullanisli bir kanaate erismek de mumkundur. Ne var ki hakikat karsisinda daha itinali davranmak geregini hissedenler, bir sonraki safhada kategorik dusuncenin pek de ise yaramadigini fark ederler. Gri tonlarin ayirt edilmesi gereken ana gelinmistir. Hele soz konusu olan insan ise, onu butun giriftligi ve ayrintilari icinde fethetmek, bazen bir omre sigmayacak kadar muskuldur.

Idrak ve hukumde kategoriye itibar etmek, kolay, zahmetsiz bir tercih oldugu icin "tanima ve anlama" eyleminin her safhasinda bu pratik vasitayi sonuna kadar istismar etmekten vazgecemiyoruz. Kategorik idrak, daima ziddiyla kaim bulunan kucuk ipuclari ile calisiyor; sagci-solcu, liberal-muhafazakar, laik-dindar gibi kategorilerin her biri insanlar hakkinda pesin birtakim kanaatler edinmeyi kolaylastiriyor. Ama insan bu; her zaman ucuz tasniflerin daracik raflarina sigmiyor. Ucuza alismis olanlar icin bu cok tedirgin edici bir durum, "adam sagci mi solcu mu belli degil birader, hangi ipte oynadigi anlasilmiyor.. herkese gulucuk dagitiyor.. kafasi biraz karisik.." gibi rahatsizlik belirten yorumlar cikiyor ortaya. Bu noktada kategorik idrak aliskanligi derhal infaza donusuveriyor; alisilmadik terkipler, kolay degerlendirme konforuna kapilmis olanlar tarafindan tehdit gibi algilaniyor. Oysa ki insan sadece siyahla beyazin degil, butun renklerin sayisiz ton farki derecesinde terkipte bulunabilme hakkina sahip ve hicbirimiz o tehlikeli "kafa konforu" aliskanligi yuzunden kategorize edemedigimiz kimseleri pesinen yargilama hakkina sahip degiliz. Insani tanimak da emek istiyor; emek, sabir, feragat ve husnuniyet bezletmedikce kagit uzerine yazilmis ve hic degismeden duran fikirleri bile anlamakta zorlaniyoruz. Peki insan?

"Kimlik" modasi bizde kisa vadede kategorik tasnif kolayligi dogurdu. Once kimligimizi kesfettik, sonra onu ifade etme safhasindan gectik; sira hazimda ama yeni bir kimligin hazmi

zaman istiyor. Kimlik denilen sey elbette haktir ama insanin "ne idugu", kimliginden daha derinde ve daha tarif edici bir sahsiyet unsurudur. Ne yazik ki simdilik kabuktan oze gecemedik.

Insan akil sahibi ve hur bir mahluk; onun mutlaka zit kutuplardan biriyle tarif edilebilecegini sanmak hamakatin ta kendisi. Insanda aradigimiz seyin zit kutuplardan birinde bulunabilmesi cok nadir bir ihtimal. "Isin hayri vasat olandadir." sozunun hikmeti nereden geliyor acaba? Hakikat gibi insan da ara renklerin zor fark edilir iskalasinda bir yerde kesfedilmeyi ve anlasilmayi bekliyor. Otuz-kirk yillik hayat arkadasini bile ne derece iyi tanidigi meskuk birtakim kisilerin, toplumun kahir ekseriyeti hakkinda uluorta tasnif ve isnadda bulunmasi ve bu tasnife dayanarak milleti adam etmeye kalkismasi ancak barbarlikla izah edilebilir bir zulumdur.

Hakikat (veya insan) belki de "belki" kelimesiyle aralanan bir ihtimal ve imkan aleminin derinliklerinde bir yerdedir; insan gibi hakikati de kategorize etmeye kalkismak budalaliktir. Hakikat onceden tasnif edilemez ve nereden zuhur edecegini kimse kestiremez. Insana dusen hakikati fark ettigi yerde ve tecelli ettigi miktarda fark edip algilayabilir hassasiyette bir dikkat melekesi gelistirmek olmali; "kemalat" dedigimiz sey suphesiz budur. Iyi kotuden, dogru egriden, cirkin guzelden, faydali faydasizdan ancak bu derece keskinlestirilmis bir idrakle ayrilabilir. Sekli egitimin otesinde hususi bir gayretle kazanilabilecek bir nitelikten bahsediyorum.

Bu idrak noktasinda birilerine veya bir seylere kategorik aliskanlikla "kotu, faydasiz, cirkin, hain, zararli" diyebilmenin fikri maliyeti cok agirdir. Simdi tam da boyle bir bol keseden hukum verme furyasindan geciyoruz: Rastgele kullanilan sifatlar kelle kopariyor, dusunulmeden sarf edilen nitelemeler kan dokuyor, bilmeden yapistirilan yaftalar vicdani sakat birakiyor; insanin kiymeti bu kadar ucuzladi mi?

"Efendimiz", "Merhamet etmeyene merhamet edilmez." demisti. Insan ki "isim veren" bir mahluktur ve kelimelerin bile merhamete ihtiyaci vardir. Kelimelerle zulmedenler, kelimeye zulmedenler aslinda kendi nefislerine zulmediyorlar.

1997

24 Nisan

Evvel Allah, sonra Türkiye! Zaman Gazetesi

17 Nisan

Oluler mi perisan, diriler mi? Zaman Gazetesi

10 Nisan

Lisan ve Kur'an Zaman Gazetesi

03 Nisan

Çelebi; böyle olur bizde konser dediğin! Zaman Gazetesi

Çelebi; böyle olur bizde konser dediğin!

Hafta başında üç orkestra ve koronun iştiraki ile Ankara'da icra edilen konser Türkiye'de sanat ve siyaset arasındaki ilişkilerin üslubunu açığa çıkarması bakımından çok ilginç derslerle doluydu.

-Türkiye'de sanat endişesi taşıyan ve ciddi bir repertuvarı seslendiren bir konsere sekiz bin kişinin dinleyici olarak iştirak etmesi mühim bir hadise. Pop kültürünün bulaşıcı hastalık gibi yayıldığı kültür ve sanat ikliminde, "klasik" tabiatı ağır basan bir sanat gösterisine gösterilen bu büyük ilgiyi sevinçle karşılarız.

-Bir konserde icra edilen musikinin hangi dünyadan fikirler seslendirdiği "kıymet ölçüsü" olamaz. İtibar etmemiz gereken kıymet ölçüsü, ilk planda klasik eserlerin seslendirilmesi, ikinci olarak icra esnasında yüksek kalite ibraz edilmesi olmalıdır. Haberin medyaya aksediş tarzı maalesef bu değer ölçüsünden mahrumdu; medya, bu konseri ilk planda Batı klasikleri seslendirildiği için ön plana çıkardı. Bir mukayese unsuru teşkil etmesi ve medyanın itibar ettiği kıymet ölçülerini açığa çıkarmak bakımından şu suali sormak gerekir: Bu konserde Batı klasikleri yerine Türk klasikleri icra edilmiş olsaydı, medya bu derece itibar eder miydi?

-Konserin takdim ediliş tarzı "çağdaş"lık gibi buram buram kıymet ölçüsü kokan bir kelime ile özdeşleştirilmemeliydi. Artık bu gibi sanat hadiselerini repertuvarına ve icra edenlerin ortalama hayat felsefelerine göre değerlendirme ucuzluğundan ziyade, icranın kalitesini ön plana alarak değerlendirmeyi öğrenmemiz gerekiyor. Konserler, ortaya konulan müzikalite açısından "başarılı veya başarısız" olarak takdir edilmelidir; hiçbir konser tek başına çağdaşlığın veya bir başka şeyin kriteri olmaz.

-Bu sütunlarda iki defa isim zikrederek tenkid edilmesine rağmen tenkidi olgunlukla karşılamak esnekliğini gösteren Kültür Bakanı'nın salona girerek ıslıklanması ve yuhalanması hiç de "çağdaş" bir davranış değildi. Öyle anlaşılıyor ki dinleyicilerin çoğunun nazarında çağdaşlıkla eşitlenen Batılı standartlarda bile bu davranış "konser edebi"ne uygun değildir. Batılı konser seyircileri, siyasi mülahazası ne olursa olsun, siyasetçilerinin cezasını "denk düşürdükleri yerde" değil, sandıkta verirler; konser salonunda alkış ve ıslık sadece sanat eserini icra edenlere yöneltilir; eğer çok itibar edilmesi gereken bir kriterse "çağdaşlık" böyle davranmayı gerektirirdi.

-Dinleyicilerin konserden önce, holiganları andırır bir heyecanla "Türkiye laiktir; laik kalacak" sloganı atması, ancak pop konserlerine yarışır bir "deşarj" gösterisiydi. Kardeşlik ve evrensel barış temalarının ağır bastığı bir konserde, ancak miting meydanlarında tabii karşılayabileceğimiz cinsten sloganların bu derece geniş bir koro tarafından seslendirilmesi gereksiz ve yersizdi. Ben o salonda musiki icra eden bir müzisyen olsaydım, bu gösteriyi hoş karşılamaz, "Bunlar bizi dinlemeye mi geldi, yoksa bağcıyı dövmeye mi?" diye düşünür ve üzülürdüm.

-Bu derece "çağdaş" öldüğü ileri sürülen bu konserin organizasyonu galiba pek o kadar çağdaş değildi. Binlerce dinleyicinin dışarda kalması organizasyonun bir yerlerde aksadığını gösteriyordu. Ayrıca konsere gelenlerin arabalarıyla henüz başaklanmakta olan ekili tarlalardan yol açarak salona yanaşmaya kalkışması da hoş değildi. On bin kişilik bir salona uygun otopark inşa etmeyi sonraya bırakmak, insanları ve otomobilleri derelerden tepelerden geçmeye mecbur etmek, "çağdaşlığın" sadece sloganla elde edilmediğini gösteren çarpıcı misaller olarak ekranlara yansıdı.

Netice olarak -gerçek bir zihni zemine yaslansın veya yaslanmasın- ülkemizde etkisini sürdüren siyasi gerilimin sanat hadiselerine yansıtılmasını endişe verici bir gelişme olarak görüyorum. Hele, bir Batı musikisi konserinin laisizm taraftarlığı ile örtüştürülerek gündelik siyasi heyecanlara alet kılınması daha tedirgin edici bir haldir. Bazı "kamu görevlileri"nin olup bitenden gizli bir hoşnutluk duyarcasına rüzgarı arkasına alarak küçük primler toplamaya kalkışması ise herkesin takdirine terk edilmesi lazım gelen bir nüanstı.

Türkiye zaten ciddi bir rasyonalite kriziyle malul ama görülüyor ki bu krizden nemalanmak isteyenlerimiz de var. Bu gösteriler ise bize daha evvel seyrettiğimiz bazı korku filmlerinden unutulmaz fragmanları hatırlatıyor; inşaallah korktuğumuz başımıza gelmez.

Ey basiret, nereye saklandıysan artık ortaya çık; sana öyle ihtiyacımız var ki!

Lisan ve Kur'an

Genclik gunlerinde her sey ne kadar berrak, ne kadar kolay anlasilir ve ne kadar basitti; ise nereden baslanmasi gerektigini hepimiz gayet net biliyorduk; her sey cok kolaylikla tasnif edilebilir gorunuyordu; kendimizden emindik, tereddut denilen seyi tanimiyor, her turlu supheden azade bulunuyorduk. Omrumun zihni tereddutlerle golgelenmemis genclik eyyamini hatirladikca buruk bir tebessumun kuytuluklarina saklaniyorum; yetersiz beslenme eseri olsa da nesildaslarimla ayni "zihin selameti" icinde zihnen tasasiz ve berrak gecirilmis gunleri "hasretle" degil, "hasetle" yad ediyorum. Hasret degil, cunku o cinsten bir zihin selameti artik cazib gorunmuyor; "haset", cunku insan tabiatinda konformizme, zahmetsizlige ve kolay elde edilen seylere karsi tabii bir meyil var: "Haset o rinde ki asudedir simdi mezarinda" misrainda tarif edilen bir zahmetsizlik arayisi bu.

"Hic kimsenin bu dunyada yoktur selameti / illa hayal-i yar musellem gelir gider" beyti ise, ne genclik ne de kemalat devrinde zihin selametinin ele gecer bir nesne olmadigini hatirlatiyor. Belki de "zihayat" bulunmanin, halen yasiyor olmanin butun lezzeti bundan ibaret; neyin dogru oldugu yolunda fikren cehd gosterilmeksizin gecirilmis bir gun kayiptan sayilmali; "acaba verdigim karar dogru muydu?" endisesinden salim gecirilmis bir zaman, belki de gaflet denilen seyin ta kendisi. "Hakikat aranmakla bulunmaz; ama onu bulanlar yalnizca aramis olanlardir" diyen sufinin isaret ettigi nukte boyle bir sey midir?

Bu derece zahmetli bir dibaceye hacet kalmaksizin size muradimi hemen arz edebilirdim; sagolsunlar genc okuyuculardan bir kismi, "ise nereden baslamali; ne okumali, nasil yazmali?" mealinde mektuplar gonderiyorlar ve boyle mektuplar aldigimda, "keske bu mektubu yirmi yil once yazsaydiniz" diye geciriyorum icimden. Dogrusunu soylemek gerekirse ne tavsiye edecegimi sarih olarak kestiremiyorum; "cok okuyun, her seyi okuyun" cinsinden yuvarlak bir cevap vermeyi nefsime yediremiyorum. "Ise suradan baslamali, evvela su kaynak eserleri okumali" tavsiyesinde bulunmak ise mes'uliyeti agir bir yuk gibi gorunuyor. Oysa ki, bu mektubu yazan okuyucunun yaslarinda iken erinip yuksunmemis, oturup elli-yuz kitaplik, "oncelikle okunmasi gereken eserler" listesi hazirlamis ve hatta -cesarete bakiniz- teksir edip dagitmistik. Bugun o listeden cikarmak gereken kitaplarin sayisi onu gecmez; ama o dem hesap etmedigimiz halde simdi beni ciddi olarak sorumluluk altinda birakan husus, yetismekte olan bir genc insana kendi tercihlerim istikametinde bir yorunge cizmek hakkina sahip olup olmadigim meselesidir.

Elbette bugun dahi oncelikle okunmasi gerektigine inandigim bir kitap listesi var, ama bu benim icin dogru olan ve bana gore hayirli sonuclar doguracagina inandigim bir liste. O listeyi -velev ki mektupla olsun- bir genc okuyucuya ulastirmanin mesuliyetini ustlenemeyecek kadar tedirgin hissediyorum kendimi; umid ederim ki gunun birinde onlar da tedirginligimi anlar ve paylasirlar.

Genc bir insan, "ise nereden baslamali?"dan ziyade su suale cevap aramali: Yola cikarken yanima hangi azigi almaliyim? Iki sual arasindaki mahiyet farki, tedirginligimi de ifsa ediyor. Ise nereden baslayacagini tasarlayan insan evvela hangi aletlere ihtiyac duydugunu fark etmeli. Zihni faaliyetin temelinde lisan suuru bulunuyor; yazmak, okumak, anlamak, kiyaslamak, tasarlamak, dusunmek, aramak, fark etmek gibi cok onemli zihni faaliyetler uzerinde lisan suurunun cok belirleyici bir tesiri bulunuyor. Ise lisanla baslamali; ana lisanla. Lisanina hakim kisi, sadece kendi milletinin konustugu lisana nufuz etmekle kalmaz, bu lisan ve onun etrafindaki kulturle her nevi munasebeti kurmaya hazir hale gelir. Bu vasfi haiz kisi "ne isterse" okuyabilir, zamanla "secmeyi" ogrenir, neye ihtiyaci oldugu hakkinda isabetli hukum verebilir ve zihni macerasinda kendine istikamet tayin eder. Bu faaliyet esnasinda, bir zaman sonra dogruyu egriden ayirma ihtiyacini hissedecek ve dogruyu teshis icin kendisine guvenilir bir miyar arayacaktir. Bizim zihin iklimimizde boyle bir kritere ihtiyac duyan

insanin gidecegi adres bellidir; o ki, her kitap, o bir tek kitabi anlamak icin okunur; Kur'an, mahiyeti ve kaynagi itibariyle zihni faaliyet hiyerarsisinin en ustunde yer almakla beraber her iste dogruyu ve hakikati arayan zihni, diger kitaplara yollayan ve sonra yeniden kendine cezbeden bir nitelige sahip. Kur'an, hayatla kitaplar arasindaki iliskinin merkezinde yer alir ve manayi tamamlar.

Lisan ve Kur'an dedik ama bu teklifin dahi, -sorumlulugu suphesiz bu satirlarin yazarina ait olmak uzere- bir tercihten ibaret oldugu unutulmamali. Insan, kendini yaratan kudretin bile ongordugu "akil ve hurriyet" nimetlerine sahip ve iste bu noktada insana "ise suradan baslamalisin" demek, cok ciddi bir mesuliyeti mucib gorunuyor. Lisan ve Kur'an'i kendine azik edinenler icin kitaplarin dunyasi ardina kadar acilmistir ve insani belirleyen, -biraz da- fark ettigi kitaplardir; insan ki o terkiptedir ve terkibini kendisi tayin etmelidir.

Oluler mi perisan, diriler mi?

Osman Bolukbasi'nin Millet Partisi genel baskani oldugu yillarda (65 secimleri olabilir) millet nazarinda buyuk bir popularitesi vardi; konusma uslubu millete hitap ediyor, mitingleri diger partileri kiskandiran kalabaliklari bir araya getiriyor; ama bu alakadan Millet Partisi'nin secim sandigina pek az oy isabet ediyordu. O gunlerde Sayin Bolukbasi'nin meydanda toplanan mahseri kalabaliga bakarak, "basak cok; ama tane yok" dedigi rivayet edilir.

Rahmetli Alparslan Turkes'in cenazesi -katilanlarin ifadesine gore- Ankara'nin o gune kadar sahit olmadigi bir izdiham halinde cereyan etmis. Neredeyse 12 saat boyunca Turkiye'nin her yerinden kopup gelen yuz binlerce insanin cok vakur bir eda ile "olunun diriler uzerindeki son hakki" sayilan dini bir vecibeyi yerine getirmek icin bir araya gelmesi, bazi yorumcular tarafindan saskinlikla karsilandi ve basinda bu buyuk kitlenin cenazede ispat-i vucut etmesi hakkiyla degerlendirilemedi.

Evvela kabul etmek gerekir ki, bu kitlenin tamami MHP'li degildi; aralarinda DSP'den RP'ye kadar uzanan partiler yelpazesinde samimi olarak saf tutmus insanlar vardi. Diger taraftan cemaatte artik MHP cizgisinde olmadigi halde, vicdani ense kokunden yakalayarak sarsan bir vefa hissinin harekete gecirdigi eski MHP'liler ve ulkuculer de bulunuyordu ve nihayet en azindan 30 yildan beri millet icinde koklesmis MHP teskilatinin liderine karsi son vazifeyi yerine getirmek icin ayaga kalkmasi vardi.

Bu sasirtici alakanin gorunur sebepleri uc asagi bes yukari boyle ifade edilebilir; ama bir de gorunmeyen, cogu gozlemci tarafindan dogru durust anlasilamayan sebepler de vardi; bu sebepleri dogru tahlil edebilen ve geregini yerine getirmeyi goze alan bir siyasi partinin ilk genel secimde iktidar olma sansi cok buyuktur; aklimin erdigince bu gorunmeyen sebebi anlamaya calisiyorum.

Cenazeyi bastan sona takip eden bir yakin dostumun mektubundan bazi satirlar iktibas edersem, belki ne demek istedigim daha iyi anlasilacak:

... "Ankara'ya cenazeye gittim. Oluden cok diriler beni perisan etti. Anadolu'nun dort bir yanindan gelmis, sirtlarinda paltolari olmayan, tabaninin delik olduguna gormeden emin oldugum ayakkabilari ile Anadolu insani tekbir getirerek cenazeyi kaldirdi. O insanlari gorup de aglamamak mumkun degil. Ihlaslarina bakiyorsunuz, inanclarina bakiyorsunuz, inandiklarina bakiyorsunuz; ah demekten gayri careniz yok. Allah bahtlarini acar insaallah!"

Bu cenaze toreninde -Mevla rahmet eylesin- mevtanin geride biraktigi izi asan bir derin mana zuhur etmis gorunuyor; belki de o muthis kitle rahmetli Turkes'in siyasi kariyer ve kideminden ziyade, vaat ettigi siyasi potansiyele inandigi icin bir araya gelmek ihtiyacini hissetmistir; belki hic beklenmeyen bir vefatin ardindan karsi konulamaz bir yalnizlik hissine kapilan kitlelerin feveranidir bu; belki sistemin adam yerine koymadigi o sessiz ve derin Anadolu kitlesinin cok zarif, cok ince ve cok vakurane bir eda ile sisteme varligini ima edisidir. Sirtinda paltosu, cebinde bir ogunluk yemek parasi olmayan, karli, camurlu ve soguk bir Ankara kisinda perisan ayakkabilari ile bir tarih misyonunun yaninda yer aldigini hatirlatan o insanlar, aslinda devletin, sistemin, siyasi partilerin, basin dunyasinin asil muhatap almasi gereken sessiz ve garip cogunluktur. Ve onlarin berbat bir kis gununde Ankara'da, Meclis onunde, Bakanliklar'da, Kocatepe Camii'nde, genis bulvarlarda ispat-i vucut eylemeleri siyasi manalarin cok daha derininde, "deruni" bir mana tasimaktadir. Belki de bu, lisan-i hal ile milletin devletine, "Ben buradayim, beni unutma!" deyisidir.

Bilmem ki kac seneden beri bu ulkede siyaset, "millet" denilen o esas kitleye ragmen icra edilen bir zenaat haline geldi; senelerce millet adina siyaset yaptigini ileri surenler milletin esas ruhu ile temasa gecmeye bir turlu cesaret edemediler; cig bir koylu edebiyati, neticede istihzadan baska mana tasimayan ucuz halk dalkavuklugu ile sisteme hissedar olanlar milleti gercekten anlamaya ve dinlemeye hic yanasmadilar. "Az olsun, benim olsun" zihniyetiyle sistemden yuzde ucluk-beslik hisse senedi kapatarak kendi sirketlerinin bilancosunu dusunenlere soz yok; bu millete irgat, hademe gibi hizmet etmeyi dusunenler varsa, yukarda iktibas ettigim dost mektubundan yeterince ders cikarabilirler.

O mahseri kalabalik aslinda bir ciglikti; bu memleketin "yerli" kultur kodlarini okumaya ve anlamaya asina olanlar icin afaki yirtan bir ciglik; duyanlar duydu!..

Not: Bu kose mudavimlerinin sahsinda o derin ve sessiz kitlenin bayramini tebrik ederim; bayraminiz -ismiyle musemma- bayram olsun!

Evvel Allah, sonra Türkiye!

Bugün ülkemizde olup biten hadiseler karşısında açılan saflardan herhangi birinde yer almak sizi fikri tatminsizlik ve burukluğa sürüklüyorsa, aynı şeyleri düşünüyoruz demektir. Bayram

sohbetinde bir kadim dostum bu durumu "pozisyonsuzluk" olarak nitelendirdi. Frenkçe-Türkçe kırması olsa da bu tabiri sevdim; çünkü halimizi tek kelimeyle ihata ediyordu.

Kimse "yoğurdum kara" demiyor; ben de pozisyonsuzluğun, şu anda olup biten hadiseler karşısında en doğru tavır olduğunu düşünüyorum. Pozisyonsuzluk elbette ahlaki açıdan hiçbir değer taşımayan mutlak tarafsızlık veya kimseye bulaşmama gibi bir "cebanet" tavrı değil; bil'akış bize göre doğru olan tutumun, memleket gündeminde bir alternatif olmak ciddiyetine kavuşamamasından duyduğumuz kederden ibarettir. Pozisyonsuzluk haline kısaca "partisizlik" demek de mümkün; görüşlerimizi memleket gündemine getirebilen bir partimiz olsaydı elbette pozisyonsuz kalmazdık. Siyasi tahminlerimde genellikle yanılırım ama öyle sanıyorum ki bugün Türkiye'nin en mühim fikri meselesi pozisyonsuzluktur ve asla küçümsenmemesi gereken mühim bir topluluk, memleket gündemini işgal eden ve kirleten göstermelik horoz dövüşlerinden dolayı pozisyonsuz kaldığını öfkeyle, acıyla hissetmektedir.

Yine "iki arada bir deredeyiz" anlayacağınız; aksama kadar kimin nereye kadar doğru konuştuğunu, kimin nereden sonra saçmaladığını tefrik edip ayıklama gayretinden yorgun düşüyoruz. Kendi içtihadımızca bir araya getirmeye çalıştığımız çeyrek ve yarım doğrulardan yola çıkarak gündelik bir hareket tarzı inşa etmeye çalışmanın eziyeti katlanır gibi değil; doğruları teşhis edip alkışlamak nispeten kolay da, yanlışları tefrik etmeye kalkıştığımız zaman pozisyonsuzluğa düşmekten kurtulamıyorsunuz. Mevcut cepheler sizden tam destek ve mutlak itaat bekliyor; karar inşa etme sürecine iştirak etmemizi beklemediği gibi, herhangi bir noktada fikir vermeye kalkışmanızı da hoş karşılamıyor. Anadolu'da "kabala" diye bir tabir vardır, detay üzerinde durmadan toptan alışverişi anlatmak için kullanılır; günümüzde insanlar için pozisyon imal eden güç odakları da işte böyle "kabala" davranmayı tercih ediyorlar; ayrıntıları bilerek ihmal ediyorlar; ayrıntıları, yani insanı...

Memleketin şu gününde bir insanın kendisini hükümetten, "cihet-i askeri"den ve muhalefetten yana tavır almaya isteksiz hissetmesi nasıl zor anlaşılır bir "pozisyonsuzluk" ise biz de o haldeyiz; bu üç güç odağından da zaman zaman haklı ve makul sözler yükseliyor; tasvip ediyoruz, tersi ile karşılaştığımızda burukluğa kapılıyoruz. İşin müşkülü şurda ki mevcut güç mihrakları sonuna kadar makul ve haklı pozisyonlarda sebat etmemeyi meslek edinmiş görünüyorlar. Öyle olunca şairin dediği muamma ile karşı karşıya geliyoruz; batıl, suret-i hakdan zuhur ettiğinde onun butlanını teşhis etmek, lakin hakkı da nereden zuhur ederse etsin, çıkış yerine aldırmaksızın kabulde gecikmemek. Böyle bir titizlik bizim fikir hayatımızda şu neticeyi doğuruyor; kısa zamanda etrafınızın tenhalaştığını, sizi anlayan ve sizinle aynı prensipleri paylaşan birkaç yakın dosttan başka yakınlarınızda kimsenin kalmadığını fark ediyorsunuz. Bu bedele mukabil kazancınız bence daha muazzez ve kıymetlidir; fikri içtihadında hür olmak, akıl cevherinin gönlünü incitmemek ve Allah'tan gayri hiçbir mercie medyun-i şükran olmamak. Hürriyet ve akıl nimetiyle fikri içtihadda bulunurken daima göz önünde tutma gerektiğine inandığımız iki sabite var: Evvela Allah'ın rızasına uygun hareket

etmek ve onu incitecek hal ve hareketlerden kaçınmak; saniyen Türkiye! Sadece Türkiye; ucuz vatanseverlik edebiyatına düşmemeğe itina göstererek söyleyebiliriz ki Türkiye üzerinde titizlik göstermek ve dünya coğrafyası üzerinde kaderin bize takdir ettiği bu coğrafyaya her şeyimize merbut bulunmak, bizim belki de tek irrasyonel yanımızı teşkil ediyor. Bu pozisyonu kısaca tarif etmek gerekirse şöyle söyleyebiliriz:

Evvel Allah, sonra Türkiye!

Siz de şu olup bitenler karşısında kendini siyasi ıskalanın neresine yerleştireceğini bilemeyenlerden iseniz, hiç değilse, merhum Namık Kemal Bey'in tabiriyle "Hüzn-i umumi"de beraberiz demektir. Belki de biz bir ömür boyunca hiçbir siyasi partinin asla ehlileştiremeyeceği, tatmin edemeyeceği ve yatıştıramayacağı "ebedi ve ezeli huysuzlar" zümresindeniz. Bu huysuz tabiatla nam u nisanemizin Türkiye gündemine yazılıp birilerince kaale alınması muhal gibi görünse de gam yemeyiz. Bizim hasyetiyle yüreğimizi titreten ve her şeyden evvel kaale almamız gereken bir "hesap günü"müz vardır ki, bugün almamız gereken pozisyonun doğruluğu ve eğriliği ancak o mukadder gün için bir mana ifade eder.

1997

29 Mayıs

Bir Cim-Bom şampiyonluğunun felsefi arkaplanı Zaman Gazetesi

15 Mayıs

Biz de harikzedeganız! (*) Zaman Gazetesi

08 Mayıs

"İrtica'a meyl-i mahsus" Zaman Gazetesi

01 Mayıs

Anadolu'nun tekilliği Zaman Gazetesi

Anadolu'nun tekilliği

Tanınmış tarihçi Robert Mantran'ın Gazete Pazar'da yayınlanan röportajında, takriben bin sene aynı coğrafyayı ve kültür çevresini paylaştığımız Ermenilerle ilgili çok dikkat çekici notlar vardı; Mantran, Osmanlı toplumunda Ermenilerin "millet-i sadika" lakabını kazanabilmiş olmasının önemini vurguladıktan sonra Doğu Anadolu'nun Ruslar tarafından işgaliyle birlikte siyasi gerilimin arttığına dikkat çekiyor ve tarihimizde "Ermeni Kıtalı" adı

verilen hadisede "her iki tarafın da" birbirini katlettiğini resmen açıklamamızın zamanının geldiğine hükmediyor.

Devlet adına resmi görüş açıklayan zevatın, tarihçilerin tavsiyesine uyarak siyaset belirlediği henüz görülmüş işlerden değildir; bu yüzden Mantran söyledi diye resmi tarih tezimizde bir ıslahat yapılacağını beklemiyorum. Lakin bilinmelidir ki Mantran esasen doğru bir vakıanın resmen açıklanmasını istiyor ve bu jestin Batı kamuoyunda iyi etkiler uyandıracağına inanıyor. Batılı kamuoyu nezdinde sempati kazanmak niyetiyle değil; ama tarihimizin gerçekleriyle yüz yüze gelmek adına bu fikrin isabetine ben dahil kail bulunuyorum.

1915 yılı, Dünya Harbi'nin en sedit senelerinden biriydi ve Ermeni komitacıları, kendilerine vaat edilen dış desteğe güvenerek Anadolu'da büyük katliam yaptılar. Buna mukabil tehcır kanunu uygulanırken Anadolu, Ermenilerin de bir yıl evvel yaptıklarını hatırlatır tarzda muameleye maruz kaldıkları aşikardır; tarihi kayıtlar bir yana dedelerimizden duyduklarımız karşılıklı bir kit'alın cereyan ettiğini gösteriyor. Hadisede kimin suçlu olduğu ayrı bir meseledir; benim işaret etmek istediğim husus, "tehcır" kanununu müteakiben İstiklal Harbi'ni kazandıktan sonra Lozan Antlaşması çerçevesinde tatbik edilen "mübadele" ile Anadolu nüfusunun "tekilleşmesi" problemidir.

Osmanlı toplumu, bugünle kıyaslanamayacak derecede farklılıkları hazmetmiş ve farklılıkları nazar-ı dikkate alarak kendi ahengini tesis etmeyi başarmıştı. Bu hususta düşünürken Refik Halit Karay'ın, Birinci Dünya Savaşı esnasında Ankara'da sürgün hayatı yaşarken şahit olduğu o meşhur yangın tablosu aklıma gelir; Refik Halit Bey'in anlattığına göre o büyük yangın Ankara Kalesi civarındaki gayrimüslim mahallesine sirayet ettiğinde hemen her evin önüne bir piyano fırlatılmıştır ve bu belde devletin payitahtı İstanbul veya kozmopolit karakteriyle maruf İzmir değil, o günlerde yoksul bir Anadolu kasabası görünümündeki Ankara'dır. Buradan hareketle piyano sesi dinlemekle "çağdaşlık" arasında ucuz paralellikler kurma niyetinde değilim ama çok uzak sayılmaz, dedelerimiz gayrimüslimlerle komşuluk eden, onların hukukuna, inancına riayet eden, karşılıklı hatır-gönül sayan bir tabii kültür çevresinin insanları idiler ve farklılıklara tahammül vecibesini bizim gibi teorik olarak bilen değil, bizzat yaşayan bir nesil idiler.

Gayrimüslimler ile komşuluk etmeyi yüzlerce yıl büyük bir olgunlukla başarabilen Anadolu, bugün onların yokluğuyla açılan boşluğu, kendi cinsinden unsurlarla henüz layıkıyla dolduramamış olmanın sarsıntısını yaşıyor; "tekillik"ten kastım bu. Dedelerimizin "bir arada yaşama tecrübe ve edebi"nden geri noktadayız. Özellikle 1913'te Rumeli'nin beşeri coğrafyasından tamamen koptuktan sonra insan unsurumuzun tekilliği, daha çıplak bir şekilde tezahür etti.

Bu fikri, "tarihin çarkları tersine işlesin; Anadolu'yu terk eden Ermeniler ve Rumlar geri gelsinler, beraber yaşayalım" safdilliği ile zikretmiyorum ama bu beraberlikten kazandığımız

hasletlerin değerini hatırlatıyorum. Şimdilik çok derinlerde seyretmesine rağmen birbirimize karşı beslediğimiz hıncın ve öfkenin keskinliği beni ürkütüyor; hiçbir kışkırtmaya karşı emniyet mesafemiz ve güvencemiz yok. Yakın tarihe dair bildiklerimizi, televizyon ekranlarından taşan görüntülerle yorumlamaya kalkıştığımda neredeyse tüylerim ürperiyor: Şöyle göğsümüzü gere gere, "Artık böyle tahriklere kapılmayız, defalarca yaşadık, zararını gördük, ma'seri hafıza diye bir şey vardır; akıllı bir topluluk ibret almasını bilir." diye güven duymak için makul bir sebep görünmüyor. Kışkırtmanın, abartının, iftiranın, dedikodunun bini bir paraya düştü. Aynadaki "tekil" ve yalnız çehremizle henüz barışamadık.

Beşeri tecrübe ve gelenek, dün işimize yarıyor, bunaldığımız yerde yol gösteriyordu; tecrübe ve geleneğin manasız kaldığı yerde "düşünen ve akıl eden bir toplum" olmanın kıymetini yeniden keşfe mecburuz.

"İrtica'a meyl-i mahsus"

İrtica kelimesinin lisanımızdaki ömrü neredeyse bir asra yaklaşıyor. İİ. Meşrutiyet devrinin fikir dünyamıza hediye ettiği bu mel'un kavram, o günden beridir varlığıyla, yokluğuyla, hakkında beslenen endişe ve korkularla hayatımızı etkiliyor.

Daha düne kadar ithamların en korkuncu sayıldığı halde bugün neredeyse evcil bir kafes hayvanı gibi sevimli tedailere bürünüveren "komünist" suçlamasının tez elden çaptan düştüğü hatırlanırsa, "irtica"nın yaklaşık bir asırdır sürdüğü saltanatın ne kadar uzun ömürlü olduğu da anlaşılabilir. İrticai dilden düşürmüyoruz çünkü o komünist, faşist, revizyonist gibi ideolojik bir adres değil, aşağılık bir sıfat; "pis, ahlaksız, hırsız" kavramları ne kadar yaşarsa, lisanımızda ve fikir alemimizde "mürteci" sıfatı da muammer olacak. İrticadan vazgeçmiyoruz çünkü kullanışlı ve her zaman bu sıfatla suçlanan kişiyi hemen savunma pozisyonuna itiveriyor; "murteci" suçlaması, ortada hiçbir şey olmadığı halde itham sahibine avantaj sağlarken, itham edileni müdafaa haline düşürüyor.

İrtica yine dillerde ve ağızlarda sarmısak geğirtisi gibi nahoş kokular saçarak tedavülde; bu lafzin yaygınlaştığında biliniz ki mantık çerçevesinde yürütülmesi gereken fikir münakaşasında barut tükenmiş ve sıra yerden çamur alıp sağa sola yapıştırmaya gelmiştir. Türk fikir ve siyaset hayatında ne zaman bu mel'un kavram dalgalansa fikrin haysiyeti paçavra gibi yerlerde sürünmüştür. 31 Mart rezaletinin akabinde İstanbul'da sokak köşelerinde kurulan darağaçlarında sallandırılan insanların göğsüne de aynı mahiyette bir yafta iliştirilmişti; "İrtica'a meyl-i mahsus"; bugün de "İrtica'a meyl-i mahsus" yaftası bir fitne bayrağı gibi dalgalanmakta.

İrtica beyhude bir kavram mı; hayır! Bu memlekette mürteci yok mu; elbette var! Lakin bu çirkin sıfatın vara-yoga bir itham çamuru gibi sıçratılması fena. İrtica, hiçbir düşüncenin masun kalamayacağı bir hamakat pozisyonu: Akademiden bürokrasiye, mülkiyeden, hür fikir

mahfillerine kadar sızamayacağı vasat yok meretin. Mel'un hem sağcıdır, hem solcu; kimi zaman din adına ufunet neşreder, kimi zaman ilim adına; hem statükocu, hem ilerleme aşığı görünür; her renge bürünür; her kabin şeklini alır. Lakin esef etmeli ki bugün irtica ithamının gözle görünür tek adresi var; aralarında tefrik yapma ihtiyacı pek hissedilmeksizin bütün Müslümanları ima eden bir cürüm ilamı haline gelmiştir "mürteci". Herkesin yobazlığı kendisine mahsus bir sıfatla tarif edilirken dindarlığıyla maruf kişi ve kurumlar nedense hep "mürteci, gerici" ismiyle damgalanır.

Mesele o değil:

Elbette bu memlekette, kamuoyunda önünde dini kimliğiyle tanınmaya itina gösteren insanlar arasında da yobaz var; bu kaçınılmaz bir şey ve manasız bir müdafaa gayretiyle olanı yok gibi göstermek de doğru olmaz; lakin meselenin püf noktası şu: Dindar geçinenler arasındaki yobaz, sistem için bir tehlike teşkil etmiyor aslında; mürteci kuvvet ve kudrete itaat edecek noktayı sezer, bilir ve duruma uygun davranışı insiyakiyle seçer; mürteci, sistem ve rejim için değil, bizatihi din için, has ismiyle İslam için en büyük tehlikedir; çünkü ışığı çalarak beslenir, hüsnüniyeti kemirerek güçlenir ve akl-ı selimi yok ederek büyür. Arsızdır, pişkindir, cebindir; asalak gibi kendisini ait hissettiği uzviyete zarar vererek hayat bulur; kararlı değil inatçıdır; cesur değil saldırgandır; fatin değil hesabıdır; mehabetli değil kibirlidir; akıllı değil kurnazdır. Yobaz o topluluktur ki, hangi bünyeye ait olursa olsun benzer davranır.

Rejim tehlikede bahanesiyle telaşa kapılanlara gülmeli mi, ağlamalı mı bilmem; bu memlekette rejim değil akl-ı selim tehlikede; dürüstlük, berraklık ve doğruluk gibi değerler risk altında ve üstelik rejim, irtica ile mücadele etmek için gerekli avadanlığa sahip bulunmamakta; endişem odur ki irtica ile mücadele edeceğim derken aslında irticain karşısında muhkem bir duvar gibi duran o büyük, sessiz ve derin kitle rencide edilmesin.

Herkes evvela kendi yobazını teşhis etmekle işe başlamalı; bu memlekette kendi bünyesinde "gerici" barındırmak sadece o masum, sessiz ve derin kitlenin inhisarında olamaz.

Biz de harikzedeganız! (*)

Osmanlı asırlarında İstanbul, ortalama on senede bir büyük yangın felaketlerine uğradığı halde uzviyetinden hiçbir şey kaybetmeden küllerinde "ba's-ü bade'l-mevt" sırrını bulan bir Sphinx gibi yeniden kendi uzviyetine dönmekte güçlük çekmezdi. Osmanlı gündelik hayatı her sarsıntıda kendi dengelerini yeniden tesis edecek derecede esaslı temeller üzerine inşa edilmişti. 1960'lı yılların tarihini taşıyan siyah-beyaz yerli filmlerin arka planında dikkatli nazarların derhal fark edeceği üzere İstanbul, hala nefes kesecek kadar güzel bir şehirdi. Gündelik hayatı uzun sarsıntılara mahal bırakmaksızın kendi ahengine davet eden esasların yüzyılımızın ortalarında bile mehabetini koruması çok dikkat çekici bir husustur ve Osmanlı vakıasını bir ucundan izah eder.

Yenikapı Mevlevihanesi'nin ismini duyardım da ondan zihnimde ancak kızıl bir kırbaç gibi şaklayan alevlerin arasında kavrulan iskeletinin perişan görüntüleri kaldı. Abdülhamid devri ricalinden meşhur sadrazam Halil Rıfat Paşa, "Gidemediğin yer senin değildir." dermiş. Benim açımdan Yenikapı Mevlevihanesi'ni hiç görmemiş olmak, bir bakıma onun uğursuz bir yangında kül olup savruluşunu da hafifletiyor gibi.

Yandı mı yakıldı mı; bade harab'ül-Basra! Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün binayı bir nevi tarihi eser ambarı gibi kullanıyor olması, yanmadan önce sanki birtakım eşyanın yer değiştirdiğini ima ediyor gibi görünüyorsa da "şekk ile yakin hasıl olmaz" ölçüsü bize Mecelle'den yadigardır; bilmediğimiz şey hakkında hüküm yürütmek yakışık almaz.

Yenikapı Mevlevihanesi yandı diye üzülmüyorum; içindeki teberrükat eşyası kül olup savruldu diye de esef etmiyorum; binaların hatırası vardır, tedaileri vardır; ama her bina muvakkat bir ömür için inşa edilir. İçindeki eşyalara da hayıflanmıyorum; nasıl olsa bir yerlerde fotoğrafları vardır; eşyaya perestiş insanın en budala taraflarından biri; antikaya kıymet izafe etmekte çok ince bir putperestlik iması sezmek bile mümkün. İçimde bir yerleri gönül burkuntusu gibi sızlatan şey, gideni yerine koymak noktasında takatsız kalışımız, İstanbul ile ateş, ezeli rakip; İstanbul'un uzviyeti zaman zaman ucunu kenarını kavurup küle savuran ateşi adeta evin kedisi gibi evcil ve şehre dair bir ayrıntı haline getirmiş; İstanbul her zaman kendini tazelemeyi bilmiş ve zaman zaman koca birkaç semti kara bir kül yığınına çeviren yangın afetinin kalıntıları, İstanbul denilen fettanın çehresinde "sürme" gibi bir güzellik unsuru olup da "haspa"ya yaraşmış. Lakin artık öyle değil; İstanbul, kendini itin-kopuğun, uğursuzun elinden esirgeyemeyecek derecede yorgun. İstanbul'da ölümcül hastalara perhizle eziyet edilmemesi manasında kullanılan "doktor ne yerse yesin dedi" cinsinden bir mukadder akıbeti kabullenmişlik haleti gördüm; aşıklarına güzel görünmek hevesini bile kaybetmiş bir dildanenin bezginliği var bu beldede.

Eğer hata edersem aziz dostlarım İskender Pala ve Abdullah Uçman beni nasıl olsa ikaz ederler; Necib mahlasıyla yazan şairlerimizden Sultan III. Ahmed'in tam da bu hale münasip bir beyti aklıma geldi, diyor ki hazret:

"Külahın sat yine lakin yokuncul olma namerde

Cihanda kelle sağ olsun, külah eksik değil merde"

Va esefa ki gideni yerine koymak, yananı ihya, yıkılanı bünyad eylemek için bizde artık ne külah kaldı ne kelle; giden, kendine ait bütün dünya ile beraber gidiyor. İstanbul yangınlarından arta kalanı bir güzelin çehresindeki "sürme"ye teşbih edecek ikame kuvvetimiz kalmadı; çok çok paslı kerpetenle sökülmüş bir dişten arta kalan kanlı bir çene kovuğu.

Çoktan beridir cümlemiz harikzedegan takımından sayılırız!

(*) Harikzedegan; yarısı Arapça, yarısı Farsça olan bu tabir "yangına uğramış kimseler, yangından zarar görmüşler manasına geliyor; eski İstanbullular bu tabiri bilir ve kullanırlardı. Eğer yanılmıyorsam yakın zamanlarda Laleli semtinde çıkan bir yangından sonra yaptırılan afet apartmanları bu isimle anılmakta idi.

Bir Cim-Bom şampiyonluğunun felsefi arkaplanı

Futboldan hazzetmediklerini gizlemeyen arkadaşların "Ne anlıyorsun şu futbol taraftarlığından." sorularına manidar bir cevap bulmakta hep zorlandım; bu müşkülün temelinde "oyun" kavramı karşısında yetişkinlerin kendilerini bir türlü rahat hissedemeyişinin tedirginliği olmalı. Oyunu herkes sever; ama bunu sadece çocuklar itiraf edebilir. Bu espriyi Prof. Dr. Ahmet Yüksel Özemre'nin yeni kitabını okurken fark ettim; "Gel de çık işin içinden" adını taşıyan ilginç eserinde Prof. Özemre Zürich'te hediyelik eşya ve oyuncak satan bir mağazanın vitrininde aslının bütün özelliklerini taşımasına rağmen onun kere kere küçültülmüş bir kopyası olan "Mearklin" marka lokomotifi nasıl heyecanla ve satın alma arzusuyla seyrettiğini anlatıyor; ne var ki on beş profesör maaşına denk bir etiketle karşılaştığında nasıl burkuluverdiğini de gizlemiyor. Galiba yaşlanmak, biraz da "oyun" kavramını fazlaca ciddiye aldığımız zamanlara denk geliyor.

"Dünya hayatı bir oyun ve eğlenceden başka bir şey değildir." ayetiyle karşılaşınca (En'am, 32) ve aynı hükmün Kur'an'da dört kere tekrarlandığını fark edince oyun kavramını alışılmış kalıpların dışında anlamak gerektiğini hissettim. Bu ayetlerin üçü ahiretin daha hayırlı ve daha hakiki olduğu hatırlatılarak devam ediyordu. Dünya hayatının bir oyun ve eğlence olduğunun defalarca tekrarı, oyunun içindeki biz insanlar için oyuna, oyun dışından bakmayı da gerektiriyordu; oyun, kaidelerine itaat edilerek sürdürülmeli; ancak bitiş düdüğüyle birlikte oyun dışı bir düzleme geçeceğimizi bilmeliydik. Belki yanılıyorum; ama bu ikazlardan çıkardığım mana, oyun kavramını boş, sevimsiz ve hayide bir meşgale olarak değerlendirmek yerine, "oyunu ciddiye almak" gerektiği oldu.

Esasen her oyun, hayatın karikatürü değil midir? Ayıplanması gereken oyuna "katılmak" değil, oyuna "kapılmak" ve oyunu hayat ile aynı şey zannetmek olmalı. Oyunda bize efsunlu görünen şey, oyuncağın ve eğlencenin kendisinden ziyade kaideleridir. Körebe oyununun zevki, ebenin kendisini kör hissetmesiyle mümkündür; toprağa değnekle çizilen bir çizgi, oyun mantığı içinde siyasi hudutlardan daha sahih bir hattır ve üstüne basanı "yakan" ve oyun dışı bırakan bir etkiye sahiptir. Oyun, soyutlama kabiliyetini artırır ve hayal gücünü kamçılar.

Siyaset, sanat, ilim, edebiyat gibi gözümüze çok ali görünen kavram ve kurumların aslında birer oyun olduğunu fark edebilsek kimbilir ne kadar rahatlar ve kendimizi daha mutlu hissederdik; keza aile hayatı, gündelik hayatta itaat etmek zorunda kaldığımız nice mükellefiyetler de dışardan bakılabildiğinde bir oyundan ibaret olduğunu hemen ifşa

ediveriyor. Mesleklerimiz, meskenlerimiz, kullandığımız araçlar birer oyun aksesuarı. Hayat oyununun tadını çıkarabilmenin ilk ve biricik şartı onun bir "oyun" olduğunu fark etmek.

Oyun, fark edilince güzelleşiyor; ama oyunun içindeyken oyunu fark etmek o kadar kolay değil; her şey o kadar sahici ve kalıcı görünüyor ki. İşin zor tabiatının bir başka veçhesi ise oyun içindeyken bile oyun kavramına "çocuklara mahsus" bir cahillik eseri olarak bakmak; işte bu, böbürlenmek manasına değil de, adalelerin güç hareket etmesi, davranışların, tepkinin katılaşması manasında "kasılmamıza" sebep oluyor. Gülünç bir ciddiyetle oyunu gayrı ciddi buluyor ve daha yüksek şeylerden bahsetmemiz gerektiğine kendimizi ikna ediyoruz; bu nokta, oyunda koptuğumuz yer. Küçük oyunları küçümsemek, daha büyük ölçekli oyunların "oyun" niteliğini ıskalamaya yol açıyor.

Oyun oynamak yanlış değil; oyunu küçümsemek çıkar yol değil; oyun esnasında oyunu fark etmek ve oyunu iyi oynamak, tadını çıkararak, geçici olduğunu bile bile heyecanını yaşayarak ve bitiş düdüğünü daima hatırlayarak oynamak marifet. Oyun içinde gurur veya infiale teslim olmak manasız; her an elektriklerin kesilebileceği yumuşak çimlerle kaplı bir sahada gece maçı oynarken oyunun tadını çıkarmak gibi bir şey bu; yenmenin, yenilmenin de önemi olmamalı; iyi oynamak kafi.

Bunca delil ve hücceti, Galatasaray taraftarlığımı mazur göstermek gayesiyle zikrediyor değilim elbette; futbol dünyanın en basit oyunu; yarım kilo ağırlığındaki bir topun etrafında kurulan renkli bir dünya. Bu sahte dünyayı çirkinleştiren tek şey, onun bir "oyun" olduğunun çoğu kere fark edilmemesi. Futbol oyun olarak harikulade, hayat olarak berbat; onu ciddiye almak insanın veya kitlelerin kendi nefsine zulmetmesinden başka bir şey değil.

Hiç unutulmaması gerekeni unutturan her oyun batıl; unutulmaması gerekeni daima hatırlayarak oynanan her oyun dünya nimeti.

Arslan Galatasaray'ın haklı şampiyonluğunu bu tarzda kutlayan bir futbol yazısı galiba bugüne kadar hiç kaleme alınmadı; futboldan anlamadığını iftiharla kaydeden (mesela Cengiz Aydoğdu, Beşir Ayvaz, Numan Cebeci) ve futboldan anladığını zanneden (mesela Mustafa Kutlu, Doğan Erdinç, Ali Erkul) dostlarıma alçakgönüllülükle duyuruyorum.

Bu bir oyun ve bir epizodunu da biz kazandık; hepsi o kadar!

1997

27 Haziran

Sözün çürüyüşü Zaman Gazetesi

05 Haziran

Hatm-i kelam Zaman Gazetesi

Hatm-i kelam

Takriben iki seneden beri haftalık aralıklarla işgal ettiğim bu sütuna veda ediyorum ve belki de ilk defa neler düşündüğümü ifadeye çalışırken kelimelere eziyet edip etmediğimden dolayı endişeye kapılıyorum. Nejat Muallimoğlu'nun "Politikada Nükte" isimli kitabında rastladığım bir anekdot bu ahvalimi pek güzel tasvir ediyor: Meslek hayatı parlak başarılarla dolu meşhur bir hakim günün birinde emekliye ayrılır ve vaktini, üst raflarına ancak merdivenle çıkılabilen muhteşem kütüphanesinde geçirmeye başlar. Bir gün merdivenle üst raflardan kitap indirmeye çalışırken dengesini kaybedip yere düşer ve raflardaki o ağır hukuk kitapları da üzerine devrilir. Hakim, düştüğü yerde ağrıyan yerlerini ovuşturup kahırla gülümseyerek şöyle söylenir;

- Bana müstahaktır; yıllarca ben kanunları çiğnedim, şimdi de onlar beni çiğneyerek intikam alıyorlar!

Evvela samimiyetle belirtmek gerekir ki bu zaruri ayrılığın ardında hiçbir nahoş gerekçe bulunmuyor; Zaman Gazetesi ve camiası içinde muhatap olduğum kişilerden bugüne kadar dostluk, anlayış, hüsnüniyet ve muhabbet gördüm; yazar-gazete ilişkisini zedeleyebilecek hiçbir tatsızlıkla karşılaşmadım. Bu bakımdan Zaman ailesine şükran borcum var ve bu borcu alenen itiraf etmekten zevk duyuyorum; ben "Zaman"dan razı oldum. Buna mukabil ben de Zaman'a karşı vecibelerimi yerine getirmekte büyük bir kusur göstermediğim zannındayım; muradım odur ki "Zaman" da benden razı olur.

Yaklaşık çeyrek asırdan beri yazıp çiziyorum; bu müddet zarfında "okuyucu" denilen o mevhum kitle, benim için ilk defa Zaman yazıları münasebetiyle bir mefhum haline geldi ve kuvveden fiile geçti; okuyuculardan çok güzel mektuplar aldım ve adres yazmayı unutanlar hariç olmak üzere hepsine iki satırla da olsun "elyazısı ile" cevap vermekte titizlik gösterdim. Bu tecrübe benim için çok kıymetli ve öğretici idi; "Zaman ailesi" kavramı içinde okuyucuların da bulunduğu açıktır; ama şuracıkta okuyuculardan da razı olduğumu tam bir itminan ile beyan etmek istiyorum. Bazı kereler okuyuculardan bir kısmını üzecek şeyler yazmış olabilirim; ama öyle sanıyorum ki bu ihtilaf, okuyucu ile yazar arasındaki samimiyet ve anlayış mesafesini kesintiye uğratacak bir görüntü arz etmedi; bir içtihat farklılığı olarak kalabildi. Yazarın okuyucuları tanıması bakımından okuyucu mektuplarının ne kadar öğretici olduğunu bu vesile ile öğrendim; her hafta herkese bir şeyler öğreten ve hiç bilinmeyen şeylerden bahseden bir yazar tipi aslında mevcut değildir; ama bu zehaba kapılan oldukça fazla sayıda yazarın varlığından söz edebiliriz; bu hataya düşmemek yolundaki dikkatlerimi okuyucu mektupları tertipledi; Zaman'daki yazı tecrübemden çok şeyler kazandım ve bana

mektup yazmış olsun olmasın bu sütunu ciddiyet atfederek takip eden her okuyucunun üzerimde hakkı vardır.

Okuyucunun niçin ayrıldığımı bilmek istemesi hakkıdır; bir başka gazetede daha yoğun bir programla yazmak niyetiyle bu karara vardım. Zaman Gazetesi'nin yöneticileri çok samimi bir lisanla üzüntülerini belirttiler; ben de bu sahih ve dürüst münasebeti bir noktada kesintiye uğratan tarafı teşkil ettiğim için cidden müteessirim.

Güzel bir veda yazısı yazabileceğimi sanıyordum; ama yanıldığımı görüyorum; hiçbir veda güzel olmuyor. Başta bu sütunun okuyucuları olmak üzere Zaman Gazetesi çalışanlarına, yöneticilerine ve ezcümle Zaman camiasına şükran ve minnetlerimi sunarak hatm-i kelam ediyorum; ben onların cümlesinden razı oldum; dilerim ki onlar da haklarını helal ederler.

Huda hafız!

Sözün çürüyüşü

Belki de üzerine çekebileceğinden fazla ağırlık yükleyişimizden olsa gerek haberleşme iklimimizde sözün büyük itibar kaybına uğradığını hissediyorum; en azından benim baktığım yerden durum öyle görünüyor. Kelimelerin içi boşaldı, cümleler fasık; manadan haber vermek yerine, haberi örtmeye ve gizlemeye yarıyorlar. Kendi nefsimize reva gördüğümüz zulümden lisan da nasibini alıyor. Mana ile onun bedenini teşkil eden kelime arasındaki salih münasebet yozlaştı. Söze bir haller oldu; yerlerde, duvarlarda, kitaplarda ve dudaklarda bir yığın kelime leşi. Bu kolektif cürmün mukadder akıbeti haberleşememek.

Sözün izzeti, bedeni ile manası arasındaki salih münasebette aranmalı. Bu hükme itaat edebilen sözün sıhhat ve iffetinden bahsetmek mümkün; manasına ihanet eden kelime fersude, bedenini tekzip eden mana ademe mahkum. Kriz sistemde değil zihinde; teşevvüşe uğramış bir zihni hiçbir kanun ıslah edemez.

Bütün şikayetler demode bugün; söylenmedik hiçbir şey kalmadı ama bizatihi sözün kıymet-i harbiyesi tükendiği için cümlemiz riyakarlıkla gevezelik arasında bir mevkide mesleksiz kaldık. Kıymet hükümlerinin rayici yok; gelenek etnoğrafya müzesinde alçıdan mankenlere giydirilmiş tumturaklı elbiseler kadar vazifesiz.

Sözün çürüdüğü yerde vahşet kanunları hükümferma; gücün lisanı, ahrazları dillendirecek kadar yalın ve etkili. Moda tabirle konuşurken kelimelere fuzuli yere eziyet veriyoruz; aslında vahşetin lisanını tekellüm edemeyiz; vücut dili dedikleri şey bu olsa gerek; karanlık çağların lisanı bu. Hırsı, ihtirası, öfkeyi, düşmanlığı, fitneyi, şiddeti dillendirmek için kelimeye ihtiyaç yok; vücut, tabii insiyakiyle o lisanı kelimesiz ve cümlesiz de dile getiriyor.

"Makul olmak" zihin iklimimizde geçer akçe olmaktan çıktı; makul olmak ve makul davranmak beşeri boyutun ilk lazımesi; ne var ki "akl"ın, basit bir hesap işlemine indirgendiği

yerde mananın kemaliyle makul olmaya çalışmak akla ziyan bir kahır, çekilmez bir eziyet, ömür törpüsü bir keyfiyet.

İnsanın eninde-sonunda kendi boyutuna döner; vahşet devri baki kalmaz; lisan ihaneti affetmez; mana ve kelime ebediyyen birbirinden ayrı kalamaz lakin olan nesillere olur. Bugün "söz"ün yayılmasına aracılık eden her vasıta söze ihanet içinde; yazarın kağıdına düşen mürekkep lekesi milyonlarca kere çoğalıp mananın yerine geçiyor; hatibin sürç-i lisanı fesahattan, belagattan sayılıyor. Amaya amasın demekten geçtik, "şehlasın" demek bile mangal misali yürek gerektiren işlerden oldu.

Sözün fazlaca çıtlatılan sakız gibi çürüyüvermesinden midir ki, "maşeri hafıza" dediğimiz kimyadan mahkum kaldık. Şartlı refleksle terbiye edilmiş mahlukat gibi her sinyalle birlikte topu topu üç-beş günlük hazineye malik zihnimizi beyaza çekiyor ve yeni bir sinyal sesiyle yeni doğmuş sabiler gibi algılamaya sıfırdan başlıyoruz; bugün sadece sıradışı insanlar, siyasetçiler, sanatçılar, mücrimler ve skandala yol açanlar medyatik değil, cümlemiz medyatik olduk. Hafızayı öğütüp unufak eden medya değirmenine ceketin ucunu kaptırdık. Medya alemi, her gün yeni bir dünya inşa etmek için hafızamızı birkaç günlük aralıklarla öğütmek zorunda olduğunu biliyor; sadece hafıza değil toz olup savrulan; kelimeler, kıymet hükümleri ve makuliyet dediğimiz şey de öğütülüyor.

Dünle yarın arasında kelimesiz, sözsüz, hafızasız ve tecrübesiz kaldık. Tuğla kalınlığındaki lugatlerin bütün sayfaları bembeyaz bir boşluktan ibaret. Kelimeler adeta geldikleri yere çekilmişler; karanlık çağların alışkanlıklarıyla idare edip gitmedeyiz.

Encamımız hayrolsun!

1997

30 Ağustos

"Maldüv Atalari mi dedun?" Zaman Gazetesi

30 Ağustos

Solgun bir "gol" oluyor dokununca Aksiyon Dergisi

28 Ağustos

Din, herkesin bilmesi gereken bir lisan Zaman Gazetesi

23 Ağustos

Devrin muktedirlerine açık mektup: "Momento mori" vre! Zaman Gazetesi

21 Ağustos

Bize bir "mucize" borçlusunuz! Zaman Gazetesi

16 Ağustos

Beni enforme etme! Zaman Gazetesi

01 Ağustos

"Ne Düşünüyoruz Bakalım?" Birikim Dergisi

"Ne Düşünüyoruz Bakalım?"

İ'tizâl (heterodoxi) kendi başına ürkütücü ve yadırgatıcı değil; İ'tizâlden kendi dışında var olan ve muhtemelen i'tizâl gibi görünen tarzlara karşı bütün kepenklerini kapattığı, kendi üzerine kıvrılmayı tercih ettiği ve kendine yeterli olduğunu fikr-i sâbitine iman ettiği zaman tedirginlik duyarız. Çocukluk ve gençlik yıllarım "sosyalist kültür"le âşinâlık ve sempati tesis etmeye mâni bir iklimde geçti; bundan ötürü pişmanlık duyduğumu söyleyemem. Şu anda üzerinde durduğum fikrî mevziden bakınca Birikim dergisi bana ciddiye alınması gereken bir i'tizâl odağı olarak görünüyor. Birikim okurlarının bu kavramı düşmanlık belirten bir işaret saymayacaklarını ümidiyle Birikim'i, evvela düşünce dünyamızda sahih bir i'tizâl dergisi olarak değerlendirdiğimi ifade etmek istiyorum.

Farklılığa muhtacız, çünkü onlar fikrî koordinatlarımızı belirlemeye yarayan nirengi işaretleri gibi harita okumayı bilen herkese hizmet veriyorlar. Bu nokta-i nazardan Birikim dergisinin 100 sayılık bir külliyata erişmesini fikir hayatımız bakımından bir sıhhat alâmeti olarak görüyorum. Eğer varsa mesele, "i'tizâl"den değil, i'tizâl kabul ettiğimiz herhangi bir enerji kaynağının "kendine sâdık" olmamasından kaynaklanır. Tutarlılık, samimiyet ve kendi hakikatine sadâkat, her fikrî enerjinin mutlaka barışması gereken bir kimlik problemidir.

Resmî Gazete'yi saymazsak Cumhuriyetin tarihiyle yaşıt denecek kadar uzun ömürlü bir mevkûtemiz yok. Sovyet blokunun dağılmasından sonra Türkiye'de sosyalist kültürün fikriyâtını yapmak için yola çıkan Birikim'in 100 sayı gibi ciddi bir devamlılık göstermesi önemli bir kültür hadisesidir. Fikir dünyamızın en canhıraş problemi i'tizâl değil, belki tutarlılık ve devamlılık gibi itibar göstergelerinin de üstünde düşüncenin günlük hayatta karşılığını bulamamış olması. Bütün geleneksel cihazlarıyla devlet, hükümranlık iddia ettiği toplumun değerlerine bu kadar kaba ve ferâsetten uzak argümanlarla cephe almamış olsa, belki "zihni sancı" kavramının bile ne anlama geldiğini hatırlamayacaktık. Önyargı ve medyatik kanaat seviyesinden fikir endişesi katına yükselmek hâlâ ele geçiremediğimiz bir mevhîbe. Düşüncenin elitler arasında bile doğru dürüst deverân etmediği ve karşılık bulamadığı şu vasatta Birikim'in başarısı tek kelime ile alkışa lâyıktır.

Birikim'in Türkiye'de sosyalist düşünce ve birikimi ne derece temsil ettiği konusunda ahkâm kesmek için kendimi ehil görmüyor, ne kadar empatik düşünsem de kendimi "içeriden" biri gibi hissedemiyorum. Kendi yerini tayin için i'tizâle muhtaç olduğunu bilen her kalem işçisi gibi ben de, Birikim'in ne olması gerektiği ile değil, ne olduğu ile yetinmek durumundayım. Zaman zaman aktüalitenin tuzağına düşmek, dosya konusunu her zaman lâyıkıyla dolduramamak, "baba" imzaların yazı başlıklarını okuyunca peşinen neler söylemiş olabileceğini azbuçuk kestirebilmek, "sadece Birikim'in değil her fikir dergisinin ara sıra düşmekten kurtulamadığı zaaflar olarak" bana özellikle dile getirilmesi gereken tenkidler cinsinden görünmüyor. Birikim Batılı endüstri toplumlarının ızdırabıyla yoğrulmuş bir fikriyatın kültürünü, Batı'ya pek az benzeyen ve henüz endüstrileşmekte olan bir ülkede inşâ etmeyi gaye edinmiş bir dergi. Böyle bir dergi için teorinin lokal ihtiyaçlara cevap vermesi ve diriliğini koruyabilmesi bakımından "yerlilik" şüphesiz en büyük problem alanını teşkil edecektir.

Doğrusunu söylemek gerekirse bu sorulara ancak Birikimcilerin vereceği cevap meraka değer nitelikler taşır. Bu noktada Birikim camiasına yönelebilecek en ciddi tenkid "yerlilik" kavramı üzerinde düşünürken, esasen "yerli" olduklarını pek hesaba katmadan problemi empati cihazı yardımıyla analize kalkışmalarıdır. Bu algılama zaafı, Birikim'i ve benim nokta-i nazarımdan Birikim benzeri her i'tizâl hareketini teori ile tatbikat arasında dramatik medd ü cezirlere düçar kılıyor.

Birikim el'an ben ve benim gibiler için "ne düşünüyorlar bakalım?" merakını tatmin etmek noktasında ciddi, kendi içinde tutarlı ve seviyeli bir nirengi; günün birinde Birikim'e ve diğerlerine "ne düşünüyoruz bakalım?" merakıyla yaklaşmayı ümid etmek istiyorum; bunu gerçekten istiyorum.

Darısı "ikiyüz"e!

Beni enforme etme!

Aslında "informe" diye yazmak gerekirdi; daha Türkçesi "Beni haberdar etme, eksik kalsın" demeliydim; lakin iyi niyetli bir vehme göre "ınformation" çağında yaşıyoruz ya; kelimenin Türkçedeki galat telaffuzuna imada bulunmaktan maksadım lisanımızdaki "haberleşmek" ile "ınformation"un -zahiren benzeşseler de- iki ayrı haber teorisine atıfta bulunduğunu belirtmek. Galat haliyle "enforme" ediliyoruz; ama "haberdar" değiliz. O kadar ki "haberdar olmak"la, "enforme edilmek" iki farklı bilgilenme turunu ifade ediyor; haberdar olmak, Mevlana Celaleddin Rumi'nin işaret ettiği manadır: "Can, tecrübelerle sabittir ki haberdar olmaktan ibarettir. Kim daha fazla haberdarsa, daha fazla canlıdır." Olmak ve edilmek fiilleri arasındaki nüansın da anlattığı gibi ınformation faaliyeti bugün haberdar etmek manasının ardında gizli bir propaganda niyetine mağlup düşmüştür. Esasen bu faaliyetin gizli-kapaklı

tarafı da yok; içinde yaşadığımız asrın ınformation'a atfettiği kıymet, açıkça kitlelerin kanaatini biçimlendirmekten ibarettir.

Türkiye'de ınformation vasıtalarına hakim olanlar, kitlelerin kanaatini etkileme gücünü çok kaba ve hoyrat bir tarzda kullanıyorlar. Bu kabalık artık itinasızlık sınırını da taşarak hakarete kadar uzanmış bulunuyor. Medya gücünü kullanarak kamuoyunun kanaatini bir yere kadar yönlendirmek mümkün; ama Türkiye'de medyanın inandırıcılık ve ikna edicilik vasfı süratle tükeniyor. Milletten yalıtılmış sırça ofislere kurularak milletin kanaatini yönlendirmeye çalışan medya yöneticileri, "ben yaptım oldu" mantığının ucuz cazibesinden sıyrılmak zorundalar. Ellerinde tuttukları medya gücü, sandıklarının aksine sonsuz değil; hele bu güç, milletin kıymet hükümlerine tamamen zıt istikamette kullanılmaya devam edilirse itibarını tamamen kaybedeceği aşikar.

Türkiye enformasyon ihtilali denilen zamane afetinin etkisi altına girdi; bizde her teknolojik yenilik evvela oyun olarak kabul görüyor, daha sonra fonksiyonları fark edilip, o fonksiyonlara uygun yeni ihtiyaçlar türetilmek suretiyle kullanışlılık kazanıyor; bu esnada işgücü, döviz, zaman, doğru algılama cinsinden müsrifliklere düşmekten kaçınamıyoruz, ancak "sosyal vade" tamamlandığında teknoloji meşru bir zemine yaslanabiliyor. Medya teknolojisinde Türkiye oyun zamanını tamamlamak üzere; millette, medyanın güvenilmezliği yolunda beliren bütün işaretler medya sektöründe işlerin eskisi gibi "ben yaptım oldu" mantığıyla yürümeyeceğini gösteriyor.

Medya, tabiatı icabı "haberdarlık" üzerine değil, "enforme etmek" fikrine göre tertiplenmiş bir teknoloji; fıtratı icabı medya denilen devasa oyuncak, tek yönde işleyen ve muhatabını yok farz eden bir sistem ve bu yüzden mana itibariyle "iletişim"e imkan tanımıyor. Bu oyuncakla kısa vadede ahalinin kanaatlerini yönlendirerek güç ve para kazanmak mümkün; kazancını daha uzun vadeye taşımak isteyenlerin yapabileceği tek şey, sistemin öbür ucunda bir muhatap bulunduğunu fark ederek onlarla aynı lisanı konuşmaya çalışmak. Muhatabını tanımak isteyen medya yöneticilerinin "orda kimse var mı?" sualinin cevabı "rating" ölçümlerinde yatmıyor. Rating, kan basıncını, idrardaki üre miktarını gösteren tıbbi tahliller gibi biyolojik tepkileri gösteren bir ölçme biçimi; zannedilenin aksine psikolojiyi ve asıl mühimi ruhi vaziyetleri ölçmeye muktedir değil.

Ve gözden kaçırmamak gereken en mühim nokta; medya, öbür ucunda -müşteri veya tüketici sıfatıyla- birilerinin varlığıyla işleyebilen bir sistem; o "birileri" biziz ve bu tatsız oyun giderek öfkemizi artırıyor. Biyolojik reflekslerimizi, karşı tarafı müşterisiz bırakacak ölçüde kontrol edemeyişimiz geçici bir durum; tek yanlı enformasyon bu tatsızlıkla sürüp giderse günün birinde "ben yoruldum, sen oyna" diyeceğiz ve oyun bitecek.

Sıfır rating ve sıfır tiraj; ruhun organizma üstündeki zaferi! Sıfırı boş verelim, iki puanlık bir düşüş bile alçağa akıyor gibi görünen suları yokuşlara tırmandırabilir.

Görmüyor musunuz; bu oyundan ancak mızıkçılık yaparak karlı çıkabiliriz.

Bize bir "mucize" borçlusunuz!

Şifa ve çare bekleyenlerin gözü aydın olsun; kanun çıktı. Meseleleri kanun çıkararak halletme iyimserliğimiz, o asırlık menhus hastalığımız nüksetti. Parlamentomuz ilmi, basireti ve çağın icaplarını değil, asılsız vehimleri, insiyaki refleksleri ve maalesef Jakoben dayatmacılığı tecelli ettirdi. Kanunla birlikte yürürlüğe giren tedbirlerle 8 yıllık temel eğitimin finansmanı için ağır vergi ve zamlar uygulanmaya başlandı. Hükümet bizim için neyin iyi olduğunu, bize sormak ve fikrimizi almak gereğini hissetmeksizin kararlaştırdı ve uygun gördüğü ilacın parasını denkleştirmek için elini cebimize soktu.

Bu durumda hükümet asla kaldıramayacağı bir yükün altına girmiş durumdadır; milletin asgari hesapla yarısından fazlasının tasvip etmediği bir kanunu Meclis kombinasyonları yardımıyla çıkarıp finansmanını yine millete ödetmeye kalkıştıktan sonra artık hep birlikte bir mucize beklemeye hakkımız var. Hükümetten bir mucize bekliyoruz ve eğer gücü ve ömrü yetecekse "hükümet edenler" bize bu mucizeyi göstermek zorundadır.

Artık eğitimde yüksek kalite beklemek hakkına sahibiz; bundan böyle evlatlarımız en fazla 35 kişilik sağlıklı sınıflarda yeterli öğretmenler nezaretinde eğitim görecekler; artık "katkı payı, kayıt parası, karne gideri vs." ismi altında resmi haraç ödemek zorunda kalmayacağız. Devlet artık eğitimde fırsat eşitliği vaat ediyor bize. Bundan böyle devletimiz sekiz yıllık labirentlerden çıkmış çocuklarımıza potansiyel mürteci veya terörist nazarıyla bakmamaya söz vermiş sayılabilir. Bundan böyle eğitimci kadromuz Meclis kararıyla son derece kabiliyetli, verimli ve üstün vasıflı hale gelmiş bulunmaktadır. Kanunu pişirip önümüze getirenlerin ifadesiyle bu, cumhuriyet tarihimizin dönüm noktası sayılabilecek ehemmiyete sahip bir kanun ise, biz de bu kanundan olmadık kerametler beklemekte haklıyız demektir. Artık, "Devletimizin imkanları buna yetiyor" deyip başımızın çaresine bakmak zorunda değiliz; bu kanun ümitlerin tükendiği, kaynakların kuruduğu, herkesin "bu eğitim sistemi laçkalaşmış" dediği anda bize keramet gösterecek; bize anlatılan kanun budur.

Hepimiz pekal-a biliyoruz ki bu hükümet bir yıla kalmadan eriyip dökülecek ve bugünlerde kamuoyu önünde biraz da ucuz kahramanlık göstererek olup biteni savunmaya kalkışanlardan hiçbiri ortalıkta kalmayacak; bu kadar bol keseden vaatte bulunmanın esbab-ı mucibesi budur: "Gündemi değiştiririz, kamuoyu 8 yıl dayatmacılığını unutur." hesabıdır.

Gayet tabiidir ki bu kanun mucizevi sonuçlar doğurmaya muktedir değildir; bu kanun -bırakınız kerameti- eğitim sistemimizin maddi altyapısını bile tamamlamaya kifayet etmez; bu hakikati, milletle ters düşmek, hatta siyasi kariyerini tehlikeye sokmak pahasına kanun çıkaranlar da pekala biliyorlar. Güvendikleri tek şey "millet nasıl olsa unutur" ihtimalidir.

Bir aya kalmadan okullar açılacak; ama eğitim hayatımızda hiçbir şeyin değişmediğini acıyla fark edeceğiz; ne var ki o günlerde okullarımızın ve eğitim hayatımızın sefaleti yerine bir başka incir çekirdeği doldurmaz meseleyi tartışmakta olacağımıza dair kehanette bulunabilirim. Bu siyasi kadro bu yükün ağırlığını çekecek ehliyette değildir; yaptıkları iş, "kısa günün karı" mantığının, "bugünü kurtaralım yarının çaresine bakarız" eyyamcılığının eseridir ve bütün göstergeler bu kanunun üç-beş ay sonra sahipsiz kalacağını göstermektedir.

Bu millet evlatlarını daha iyi okutmak için, bu kanunu çıkarıp vergi salanların muhayyilesinden geçmeyecek derecede yüksek meblağı ödemeye ve zahmete katlanmaya canla-başla hazırdır; bunların samimiyetine güvense, "8 yıl salması"ndan beklenen miktarı bir haftada tedarik eder. Ne var ki kanunun mimarları milletin itimadını kazanacak dirayetten fersahlarca uzakta görünüyor; bu kanun işte bu sebepten ötürü "fare doğuran dağ" benzetmesine daha şimdiden adaydır. 8 yıllık eğitim kanununun mimarları tek noktada haklılar; bu kanun gerçekten çok önemli; ama kanunun gündeme gelmesiyle Meclis'ten geçmesi arasında geçen hadiseler, kanuna taraftar olanların üzüm yemek için değil, bağcıyı dövmek için gayrete geldiklerini gösteriyor. Biz "kadük" kalmış kanunlara alışkınız; ama arada deneme tahtası haline konulan evlatlarımız var.

Geçen yıl Meclis'imiz ala-yı vala ile bir trafik kanunu çıkardı ve bu kanun takipsizlik, lakaydilik ve alaturka tembellik alışkanlığı yüzünden trafik düzenimizde -bazı cezaların miktarını artırmaktan gayrı- hiçbir değişiklik getirmedi; dağ fare doğurdu ve bu bir yıl zarfında kazalarda can veren vatandaşlarımız sadece yeni kanuni düzenleme muvacehesinde öldüler. Evlatlarımız, yeni kanun muvacehesinde sekiz yıllık bir cendereden sonra yine yarı cahil kalırsa, biz o gün hesap sormak için bugünkü hükümet mensuplarının kaçını Meclis'te bulabiliriz dersiniz.

Devrin muktedirlerine açık mektup: "Momento mori" vre!

Bugünlerde kendinizi pek güçlü, pek neş'eli hissediyor olmalısınız; haklısınız, öyle bir eyyamdayız ki at da sizin meydan da. Dirsek temasına girdiğiniz güç kaynağı size adeta on sekizlik delikanlılar gibi tükenmezlik hissi uyandıran bir yaşama sevinci ve heyecanı telkin etse gerektir. Belki biraz yorgunluk, hepsi o kadar; kimin daha güçlü olduğunu ortaya koyan bir kuvvet denemesinin kısa süren yorgunluğu. Zafer kazanmak kolay değil elbette, zaferin yorgunluğu tez geçer; insanı asıl çökerten yenilmenin kahrıdır. Sevinmek, gururlanmak, geleceğe ümitle bakmak hakkınız. Ancak çocukların kapıldığı türden bir iyimserlik mutluluğunuzu kat be kat artırıyor gibidir sanki. Hiç ölmeyeceğini zannedenlerin nefes alıp verdiği müddet içinde kendini ebediyet davasında haklı sanmasına benzeyen bir iyimserlik olmalı bu. Doğrusu öyle görünüyor ki, "alem buysa kral sizsiniz" ve bütün idrak melekeleriniz size bundan başka bir alem olmadığını fısıldıyor.

Belki hoşunuza gitmeyecek; ama dünyanın bütün kralları, tükenmeyecek sanılan servet sahipleri, arzusu ağızdan çıkar çıkmaz yerine getirilen muktedirleri de bir zamanlar küçük zaferlerden sonra kendilerini sizler gibi mutlu ve "doğrulanmış" hissetmişlerdi. Onlar ki yeryüzünde hükümranlıklarını tehdid eden bir kuvvete rastgelmedikleri için sizler gibi mağrur idiler, asla yanılmayacaklarını, asla yenilmeyeceklerini, hiç hastalanmayacaklarını, hiç mutsuz olmayacaklarını ve günün birinde asla ölmeyeceklerini sanıyorlardı.

Aslında onların satıhta gezinen bütün büyüklenmeleri ve nefislerine duydukları sarsılmaz güven, hiç ölmeyeceklerini farz etmekten ileri geliyordu. Bir insanın hiç ölmeyeceğine inanması skolastik mantığa göre saçma görünür; bütün canlılar ölür ve el kadar çocuk bile bu hakikati bilir. İnsanlar içinde bir zümre vardır ki skolastik mantığa teslim olarak günün birinde öleceklerini bilmelerine rağmen o meş'um günün henüz çok uzaklarda olduğunu zannederler. Ölümün vaktinden haberdar olmamak, onlara ölümü hiç başlarına gelmeyecek kadar uzak ve ciddiye almaya değmez bir ihtimal gibi gösterir; bilmelerine rağmen ölmeyecek gibi dünyaya tutunmaları ve tam bu noktada insanlık zıvanasından çıkmaları hep bu yüzdendir.

Size çok beylik bir laf gibi görünecek ama birilerinin hatırlatması gerek: Hepimiz öleceğiz beyler, siz de öleceksiniz ve mutlaka öleceksiniz. "O güne kadar çok var, bir günün beyliği beylik" diye düşünerek gönlünüzü ferahlatabilirsiniz; ama siz de pek iyi biliyorsunuz ki her canlı gibi günün birinde mutlaka öleceksiniz.

O gün krallığınız bitecek, mutluluğunuz solacak ve tükenmeyecek gibi görünen yaşama sevincinizden eser kalmayacak. Bir gün öleceğinizi bilseniz bile çoğunuz için o anın mutlak bir son gibi algılandığını seziyorum. "Evet öleceğim ama nasıl olsa ölümden sonrası yok." diye düşünebilirsiniz; peki, ya ölümden sonrası da varsa ne yapacaksınız?

Bugün milyonlarca masumun, zayıfın, malulün, yetimin ve insanın vebali sizin omuzunuzdadır ve siz hala onlara insanla hayvan arasında kalmış üçüncü-beşinci sınıf bir mahluk muamelesi reva gördüğünüzün farkında bile değilsiniz. "Onlar için neyin iyi olduğunu ancak biz biliriz." böbürlenmesi içindesiniz, onlara şekil vermek, onların kafalarının içini yönetmek iddiasında ısrarlısınız. Kendinizi ötelerden haber getiren bir "çağdaşlık" peygamberi sanıyor ve insanlar için ancak sizin uygun gördüğünüz ilacın şifa getireceğini sanıyorsunuz. Bilmiyorsunuz ki size bu akılları verenler, henüz aklınıza bile getirmediğiniz hesap gününde sizden daha zelil ve zavallı halde bulunacak.

Hesap gününe inanmanız veya inkar etmeniz sizin açınızdan bir şey değiştirmiyor; çünkü siz bir "hesap günü"nün mevcudiyetine inanmayan inançlar nezdinde bile matah bir iş yapıyor değilsiniz. Sizin gibilerin ebedi akıbetlerini "kitap"ta okudukça sizler için bile dehşete kapılmamak elimizden gelmiyor.

İnsan yerine koymadığınız milyonlarca masum ve mazlum gibi günün birinde siz de ölümün -size soğuk ve dehşetli görünen- duvarına çarpacaksınız; o gün artık keyfi davranamayacaksınız, o gün sizi himaye edecek dünyevi bir iktidar olmayacak, o gün alıştığınız ayrıcalıklardan hiçbirini bulamayacaksınız, o gün kendi ellerinizle yaptığınız kanunların hüküm dairesinde olmayacaksınız, o gün güvendiğiniz dağlara kar yağacak, o güne kadar ne idiyseniz öyle tartılacaksınız.

O gün masumların ve mazlumların asla aldatılamayacağı ve mutlaka her borcun ödeneceği gündür ve görülüyor ki sizin sırtınıza yüklenen vebal, hesabını veremeyeceğiniz kadar ağırlaşmıştır. O günün hakimi sizin nüfuz ve kudretinizin erişemeyeceği kadar "adil", hiçbir kuvvetin saptıramayacağı kadar "müstakim" ve hiçbir mazlumun ahını yerde koymayacak kadar "müntakim"dir.

Ben sizin yerinizde olsam hesabımı o güne bırakmazdım çünkü günün birinde hepimiz öleceğiz, siz de öleceksiniz, mutlaka öleceksiniz ve neyse ki öleceksiniz!

Eski zamanlarda tekke duvarlarına "ölümü unutma" yazarlarmış; "Momento mori!"

Momento mori vre; Türkçesine aldırış etmiyorsunuz belki Latincesi işe yarar.

Din, herkesin bilmesi gereken bir lisan

"Dilinden anlamamak" tabirini özellikle tercih ediyorum çünkü din aynı zamanda bir lisandır ve dinlerin cihanşümul vasfından hareketle Yaratan ve yaratılan kavramlarından başlayarak bütün oluşu kendine mahsus kelime, sembol ve mana derinliği ile izah eder. Bir "din"in kapsama alanı içine girmek, bu dinin teşkil ettiği lisana vukuf kesbetmektir ve bu lisan -tabir caizse" dinin teorisini oluşturur.

Türkiye örneğine göre fikir yürütürsek din hakkındaki bilgilerimiz genellikle, "din lisanı" hakkında kaplayıcı bir etüt mahsulü olmaktan ziyade, dinin yaşayan ritüelleri ve yine tabir hoş görülürse dinin folklorik yansımalarından ibaret kalıyor; bu bilgilenme noksanından dine muhalif gibi görünmekten hoşlananlar kadar, kendini dindar hissedenlerin de payını alması, şaşırtıcı bir tenakuz gibi görünse de doğrudur. Kendini dindar hissedenler için "din dili"nden bilinen şeylerin yeterli görünmesi ve sahte bir itminan hissi doğurması ne kadar vahimse, dine muhalif tavır alanların din dilinden bildiği kelimelerle yetinmesi aynı derecede talihsizliktir; şemadan şöyle bir netice çıkıyor: Din dilinin tamamına nispetle dindarların veya din muhaliflerinin bildiği, çoğunlukla üst üste çakışan küçük ve kifayetsiz bir alandan ibarettir.

Din lisanının kapsamında kalan herhangi bir mesele üzerinde konuşulduğunda çoğunlukla işin tartışmaya ve neticede karşılıklı anlayışsızlığa kadar uzanmasında zannımca işte bu 'karşılıklı bilgisizlik' vakıası bulunuyor; bu tehlikeli tatmin hissidir ki bizi bütünün küçük bir cüzüne dair bilgi sahibi olmamıza rağmen kendimizi dinin tamamı hakkında fikir yürütmek

hususunda cesaretli kılıyor; eksikliğini sezdiğimiz mıntıkaları peşin hüküm, temelden mahrum kıyas veya öfkeyle telafi ediyorsak da bilgi eksikliğinin yarattığı kofluk, muhatap tarafından ağız kokusu gibi fark ediliyor ve karşılıklı suçlamalar başlıyor; iş bu fasit bir dairedir ve çıkışı yoktur.

Ve biz tam bu noktada duruyoruz.

Halbuki din öyle bir lisan ki, ona bağlananlar kadar mesafeli durmayı tercih edenlerin de bu lisanın kapladığı alanı iyi tanıması gerekiyor; inanmayanlar da dini tanımalıdır; trafik bilgisi, coğrafya, nezaket, ilkyardım, matematik gibi lazıme cümlesindendir; çünkü insana ve insanlığa dairdir. Bu kapsamda din eğitimini dine taraftar toplama cinsinden bir misyonerlik faaliyeti olmaktan ziyade -yine tabirin hoş görüleceğini ümit ederek- "laik" bir eğitim vetiresi olarak değerlendirmek de mümkündür.

Türkiye'nin gündemini dolduran tartışmanın odağında İslam var; ama entelektüel bir muhtevası yok bu tartışmanın. Belki tarafların zihni altyapı fukarası olması sebebiyledir ki, sözü kestirmeden din aleyhtarlığı-din taraftarlığı ucuzluğuna getirip münakaşanın feyzinden kendimizi mahrum kılıyoruz. Tartışma gündemimizin hala on dokuzuncu yüzyıl argümanlarıyla yürütülmesinin sebebi, -maalesef- dinin lisan dairesine teğet yerlerde durarak insiyaki tarzda haklı çıkmaya ve karşı tarafı mahkum etmeye heveslenmek gibi görünüyor.

Ev ödevine doğru dürüst çalışmamış tembel ve haylaz talebelerin kurnazlığı sinmiş üstümüze; bu üslupla kavga edilir; ama mesele anlaşılmış, problem halledilmiş olmaz. Kısa vadeli tahminleri bir tarafa koyalım; bu gerilimin ucunda rahmet görünmüyor çünkü dilimizde rekabet var.

Solgun bir "gol" oluyor dokununca

Hakan Şükür'ü seviyorum. Galatasaray'da top oynaması, geçen yılın gol kralı olması, bu yıl Galler'i 6□4 yendiğimiz maçta dört gol birden atması gibi niteliklerinin de bu hissi yönelişte elbette payı var ama Hakan Şükür'de parlak futbol kariyerinin ötesinde parıldayan şeyler de var; alçak gönüllü, terbiyeli, inançlı ve dürüst bir delikanlı; medyanın yoğun ilgisine rağmen zıvanadan çıkmayışı çok önemli bir not. Sıradan futbolcuların bile yıldız addedilip, kikirdemesinin bile haberden sayıldığı şu çılgın medya dünyasında, bu kadar ilgiye muhatap olduktan sonra 20□25 yaşındaki delikanlıların hâlâ ağırbaşlı davranabilmesi bana sıradışı bir meziyet gibi görünüyor.

Hakan Şükür'ün futbol kabiliyetine ve kariyerine toz kondurmak haddim değil; esasen işini her türlü tenkidi geçersiz kılacak kadar iyi yapan bir futbolcu o. Ben Hakan Şükür'ün gol vuruşlarını dilime dolamak istiyorum; bahşiş atın dişine bakılmaz derler, doğrudur; futbolda gol en büyük avantajdır derler, doğrudur; golün iyisi kötüsü olmaz derler, o da doğrudur ama meraklıları lutfen Hakan Şükür'ün gol vuruşlarındaki ortak stili hatırlamaya çalışsınlar; futbol

dilinde "plâse" diye adlandırılan yumuşak vuruş biçimi bu. Hele plâseden sonra topun tıngır□mıngır yuvarlanarak kale çizgisini geçmesi yok mu, benim gol seyretmekten aldığım zevki o dakikada pörsütüyor adeta; "şimdi birisi yetişip top çevirecek" diye ödüm kopuyor.

Ve olmadık golleri atıyor Hakan Şükür, çoğunlukla gol olmaması gereken pozisyonlarda gol atıyor ve tabii sıradan, basit ve "yüzde yüz gol" diye insanın yüreğini ağzına getiren pozisyonlarda genellikle başarılı olamıyor. Her gol atışında Behçet Necatigil'in meşhur mısralarını hatırlamadan edemiyorum;

"Çoklarından düşüyor da bunca Görmüyor gelip geçenler Eğilip alıyorum Solgun bir gül oluyor dokununca..."

Gol vuruşunun bütün lezzetini, meşin yuvarlağın kale çizgisini geçmesinde bulanlardan iseniz sözüm yok; Hakan Şükür'ün attığı gollerin neredeyse yüzde sekseni vuruş ânıyla kale çizgisi arasındaki mesafede insanı kahırdan ihtiyarlatacak kadar "plâse" bir edâ taşıyor ve benim nazarımda "solgun bir gül" değil, "solgun bir gol oluyor dokununca". Ne var ki ben gol vuruşu tercihinde muhafazakâr bir insanım; santrforun toptan "kemik sesi" çıkarmasını bekleyenlerdenim. Golcü topa vurduktan sonra top vınlayarak hızlanmalı ve ağları sert bir darbeyle aniden geriye doğru esnetmeli ki işin tadına varabileyim.

Hakan Şükür'ün her golü, bende çok yönlü bir keyifle birlikte ucundan kenarından mucizeyi andırır "olmadık bir iş" intibaı uyandırarak tıngır□mıngır kale çizgisini geçiyor ve lâf olsun, belki de dedikodu olmasın endişesiyle ağlara şöyle bir temas edip duruveriyor; "solgun bir gol oluyor" ama gol oluyor ve tabela değişiyor. Ne var ki üslûpçu tabiatıma söz geçiremiyorum; kararlı ve emin bir rotada kaleye doğru yollanan vuruşları özlüyorum. Fatih Terim'e talebesi Hakan Şükür'e özel gol vuruşları antrenmanı yaptırmadığı için kızıyorum ve haksızlık ettiğimi biliyorum. Solgun da olsa gol oluyor ve oyunun bütün lezzeti golde düğümleniyor.

Huy canın altındadır derler; belli ki Hakan Şükür bundan sonra da bana saçbaş yolduran "solgun" vuruşlarla yapacak işini; ne yapalım; her güzelin bir kusuru olur. Şükür'ün kusuru bu kadarcık olsun; "nazarlık"tan sayılsın.

Yol türküleri

Uzun yolculuklardan bahsediyorum ve tercihan otomobil ile katedilen şehirlerarası yollardan; öteki ucundan endişe verici ve huzursuz vakıalar beklemeyen, sırf Evliya Çelebi'nin "seyyahat ya Resulallah!" talebiyle çıkılan menzilleri kasdediyorum. Böyle bir yolculuk esnasında seyahat nimetlerini taçlandıran güzelliklerin başında musiki gelir.

Yol arkadaşı mühim; türkülerin sağanak olup içinizden fırtınalarla geçtiği demlerde refakatçinizin bir "tuzluk" ciddiyetiyle kollarını göğsünde kavuşturup tam bir Münasebetsiz Mehmet Efendi soğukluğuyla, "yahu bırak şarkıyı türküyü ciddi şeylerden bahsedelim"

gibisinden âhenksizlikler etmesi dayanılır şey midir? Yol arkadaşınız, icabında tek başına lastik değiştirip, elinde bidonla on kilometre ilerdeki benzinliğe piyâdelik etmeye yüksünmeyecek derecede tekellüfsüz, lokantada hesabı ödemek uğruna sizinle boğazlaşmaktan çekinmeyecek kadar ağa tabiatlı ve ömründe hiç türkü söylememiş olsa bile gerektiğinde yüreğinin sesine "rahatt!" komutu verebilecek kertede ehl□i dil olmalı ki yolculuk "hiç bitmese" dedirtecek bir serüven güzelliğine bürünebilsin.

Yeni trafik kanununa ve hıfzısıhha yönetmeliklerine aykırı olduğu ve gençlerde ifsâd edici tesirler uyandırabileceği endişesiyle yol esnasında sigaranın ne denli mühim levâzımdan bulunduğu hususunu mânidar bir sükût ile geçiyorum. Arabanın dahi dişleri dökülmüş bir taka (doğrusu aynı sütunu münâvebe ile doldurduğumuz Beşir Ayvaz'ın geçenlerde elden çıkardığı "Serçedes"i mahzâ böyle bir yol kurdu idi) veya gaz pedalına dokununca arslanlar gibi böğüren konforlu ve hızlı bir binek olmasının ehemmiyeti yok; yürüsün kâfi. Lâkin erbâbı bilir ki yol türkülerinin refakat etmediği bir arabada uzun yollara serilmek, dayanılır meşakkatlerden değildir.

Yol türküleri deyince iki ihtimâl var ortada; ya siz (veya yol arkadaşlarınız) türkü diliyle feverân edecek ya da maksada uygun kasetler tedarik etmeden yola koyulmayacaksınız. Yol bakımı ikmâl edilmiş takaya binip emniyet kemerini taktıktan ve besmele□hamdele ile aklınızı başınıza devşirdikten sonra şehrin son kalıntılarını geçip ufuk çizgisinde dağlar görününceye kadar sabredeceksiniz; "Yolumuz açık olsun" duasından sonra yol türkülerinin saltanatı başlayacak; taze çayı ve kıvamında pişirilmiş bol kolesterollü yemekleriyle mâruf bir kamyoncu lokantasına kadar öyle bir âhenk eyleyeceksiniz ki öyle olur.

"Yol türküleri" dedimse, türküden hazetmeyen eşhasın burulması gerekmez; lezzet meselesidir; kimi Mehterân bölüğüne "has duur" çektirip derûnundaki gazâ hasretinin küllerini üfler, kimi Safiye Aylâ Hanımefendi'nin "Gönül Şarkıları"na baş koyup "bir gençlik masası"nda nasıl yaşlandığına hayıflanır, kimi Albinoni'nin "Addagio"suyla huzur bulurken kimi de, bizim gibi de kırkından sonra vahim derecede iyi türkü söylemeye başlayan Musa Eroğlu'nun "Hozalı Gelin"iyle, "Yolun sonu"nu hatırlatan Karakoç mısralarının doyulmaz güzelliği ile kifâf□ı nefs eyler. "Bu yolda acele etme" ikazına gâhi Gülşen Kutlu'nun hâlâ tınısını arayan tagannisi, gâhi Arif Sağ'ın vasat erkek sesine bilinmedik derinlikler getiren usta yorumu, gâhi Hacı Taşan, gâhi Mukim Tahir, gâhi Celâl Güzelses misafir gelir. Yüksek tepelerin kuytuluğuna gizlenmiş kavak büklüklerinin ferahlığından geçerken sevgili dostumuz Bayram Bilge Tokel'in amansız Yozgat Sürmelilerini anarız da bize bu güzelliği henüz sunamadığı için kaset piyasasının kalantor patronlarına sitemler yollarız. Yol azığımız zengindir; hazırlıklı çıkmışızdır; "zula"da Mükerrem Kemertaş ağabeyimiz vardır, arabesk kasetlerinin arasına hâlâ birkaç akıl almaz "Avşar ağzı" barak ilâve etmeyi unutmayan Halit Araboğlu ve daha niceleri vardır.

Şoför ağzıyla söylersek yollar gitmekle tükenmez ama ancak türkülerle kahrı çekiliyor. Belki siz ömrünüzde yukarda ballandıra ballandıra vasfettiğim yolculuklarda bulunmak fırsatını hiç bulamadınız; ziyan yok: Siz de bir yolcusunuz ve mutlaka sizin de yürek cidarlarınızı tutuşturan yol türküleri vardır. Aslında kamyoncular eksik söylüyor; ömür gibi yollar da tükeniyor ve hepimiz bu esnada kendi "Yol Türküleri"mize tutunarak gidiyoruz.

"Maldüv Atalari mi dedun?"

Maldiv Adaları'nın yerini atlasa bakmaksızın kim bilebilir; zahmet etmeyiniz: Maldiv Adaları, Hint Yarımadası'nın güneyinde, okyanusun ortasında küçük adalardan müteşekkil küçük bir cumhuriyet; ben de atlastan öğrendim.

Bundan on beş gün kadar önce kısa süreli bir tatil için yolumuz Karadeniz'e düştü. Trabzon'un Çaykara Kazası'na bağlı Uzungöl Beldesi'nde üç gün misafir kaldık. Uzungöl, zihni yorgunluğa şifa bulmak için bulunmaz bir belde; çünkü bu tabiat nimetini dünyaya bağlayan sadece iki adet telefon hattı bulunuyor. Çaykara ile Uzungöl arasındaki 14 kilometrelik yolda çalışma devam etmesine rağmen bu yol takriben bir saatlik meşakkatli bir otomobil yolculuğu ile ancak kat edilebiliyor. Uzungöl zihni yorgunluğa bire bir; çünkü bu şirin beldeye erişebilen talihliler için yarım kalmış işlerin takibi veya "acele etmek" gibi bir kavrama ihtiyaç kalmıyor.

Bu sütunun müdavimleri, 15 gün önce bu sütunun boş kaldığını fark etmişlerdir. Olanca gayrete rağmen Uzungöl'ün iki hatlık telefon kapasitesiyle faks çekmek kabil olmadı. Cumartesi yazısını vaktinde yetiştirmek için bu defa otomobille Çaykara'ya inmek gerekti. Aziz dostum Mustafa Çalık'la yola revan olup nice çileden sonra Çaykara Postanesi'ne eriştik; genel kullanıma açık iki kontörlü telefon hattından birini işgal edip bilgisayarla faks bağlantısı kurmak için cedelleşirken, diğer telefonla konuşmak için otuz yaş sularında genç bir çift yanımıza geldi. Görünüşlerinde hiçbir dikkat çekici unsur yoktu. Erkek otuz-otuz beş yaşlarında orta hallice giyimli, bıyıklı, hafiften göbek bağlamaya başlamış görüntüsüyle içimizden biriydi; eşi ise ondan daha genç, başı örtülü ve uzun pardösülü mütesettir bir hanımdı. İki telefon da aynı masa üzerinde bulunduğu için istemeden de kulak misafiri olmak zorunda kaldık. Bu esnada duyduklarımı, aslına sadık kalarak sizlerle paylaşmak istiyorum:

-Aloo, filancaa, sen misun?

-........

-Ellerinden operum. Haçan paksana bizim cemi nerededur çimdi?

-........

-Nasisun, ne var ne yok; anam eyi midur?

-Maldüv Ataları mı dedun; ula nerdedur orasi?

-........

-Hıı, anladum, peçi; ne zaman celiler oraya?

-........

-La paa pak; o kaptan elime geçersa valla cıracağum oni; çok oliyi amma..

-........

-Tamam, kapatiyürüm, hadi selamünaleyçüm..

Uzungöllü bir esnaf, "ağzıkalabalık" takımından olduğumuzu anlayınca, "Ne olur şu çektuğumuz rezilluğu kazataya yazinuz; telefonsuzluk canimiza tak etmuştur." diye tembihlemişti; ama eğer Uzungöl'ün telefonları sağlıklı işleseydi ben bu akla durgunluk verici mükalemeye şahit olmayacaktım. O anda Çalık'la göz göze geldik. Bakışlarımla "benim duyduğumu sen de duyuyor musun?" manasına gelen bir soru sordum; o da farkındaydı.

Dönüş yolunda hep o genç adamı konuştuk; yerli arabasına atlayıp Uzungöl'e birkaç günlüğüne ailesiyle dinlenmeye gelen, bu arada Hint Denizi'nde seyrüseferdeki ticari emtiasını merak eden, eşi tesettürlü o genç işadamından bahsettik. Yüreğimiz kabardı. Hint Okyanusu'nda bizim adını bile bilmediğimiz Karadenizli delikanlının malını taşıyan şilep, gözümüze Barbaros Hayreddin Paşa'nın Bahr-i Sefid'e saldığı sefineler gibi göründü. Arabadan inerken bu milletin geleceğine duyduğumuz inancın tazelendiğini hissettik.

Bu müthiş bir şeydi.

İstanbul'la Anadolu'nun birbirine muhasım coğrafyalar gibi gösterilmesinden tedirginlik duyuyorum; ama Anadolu'da bir şeylerin olmaya başladığı artık fark edilir bir hakikat haline geldi. Çaykara Postanesi'nde şahit olduğum hadise istisna olamaz; çünkü buna benzer çok sayıda gözlemle karşılaşmaktayız. Mesleksizlikten beli bükülmüş, bir yıllık geçimini toprağın verimine bağlamış, senenin on bir ayında kahve köşesinde parti dedikodusu ile zihnini uyuşturmaya alışmış o sıradan insanlara bir şeyler oluyor. Haritada yerini bilmediğimiz memleketlerde iş kuran, okul açan, okyanuslarda ihraç emtiası yüzdüren genç müteşebbislerimiz, atılımcı işadamlarımız, üretim neş'esinin güzelliğini tatmış genç bir neslimiz var artık. Belki sayıca henüz özlediğimiz yekunu dolduramıyorlar; ama belli ki bu yakınlarda kalabalıklaşacaklar.

Geliyorlar; ayak sesleri belli belirsiz; ama geliyorlar; geldiklerini biraz da ürküttükleri kurbağaların telaşından seziyor ve seviniyorum.

Yüzlerce yıllık gecikmeyle de olsa hoş geliyorlar, safa getiriyorlar!

Not: Perşembe günü yayınlanan "Din lisanı" konulu yazının son cümlesi "çünkü dilimizde rekabet var" şeklinde dizilmiş. Agah olanlar çoktan fark etmişler; doğrusu "kekemelik" manasına gelen "rekaket" idi.

1997

27 Eylül

Doğan Erdinç'e açık mektup Zaman Gazetesi

27 Eylül

"Bunbu itchi" Aksiyon Dergisi

26 Eylül

Zulmün binası olmaz Zaman Gazetesi

20 Eylül

"İçtimai makas" Zaman Gazetesi

18 Eylül

Cevabı "basit"! Zaman Gazetesi

13 Eylül

Gözbebeği Zaman Gazetesi

13 Eylül

Espri, zekâ ve incelik Aksiyon Dergisi

11 Eylül

Ateistlere haksızlık mı ediyoruz? Zaman Gazetesi

06 Eylül

Simplicity, Simplicity, Simplicity! Zaman Gazetesi

04 Eylül

Prenses Di öldü; siz de öleceksiniz! Zaman Gazetesi

Prenses Di öldü; siz de öleceksiniz!

Galler Prensesi Diana'nın ölümü, medya dünyasında "Ağanın malı gider, azabın canı gider" cinsinden bir infialle karşılandı. Vakıa Yunus Emre'miz genç ölümlerini yakıcı bir güzellikle anlatmıştır: "Şu dünyada bir tek şeye yanar özüm göynür özüm / Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi"; genç ölümler, insani değerlerin sele verilmediği her coğrafyada ve kültürde sersemletici bir sürpriz etkisi uyandırır; ama biz Leydi Di'nin trajik bir otomobil kazasında aşıkıyla kolkola can vermesini, olduğundan fazla abartarak hadisenin gerçek mahiyetini zorladık. Memleket çapında yayın yapan televizyon kanallarının dördünde haber spikerlerinin o gün Batı kültüründe matemi işaretleyen siyah renkli esvaplar giymesinde, haberin niteliğini ve kıvamını aşan, dramatik bir şeyi komediye doğru esneten acınası bir gayretkeşlik görünüyordu.

İngiliz meşruti monarşisinin müstakbel kralına velihat olacak çocukların anası olmak hasebiyle Anglo-Saxon kültür dairesine mensup milyonlarca insanın Diana'nın ölümünden üzüntü duyması tabiidir; dünya kamuoyu için hadisenin "flaş" niteliğini de inkar edemeyiz; bizim de bu haberle bir dereceye kadar ilgilenmemiz insancadır; ama medyamızın Prenses Diana'nın ölümüne yaklaşma tarzı, şuuraltında izi sürülebilecek başka vahametlere işaret ediyor gibi göründü bana.

Diana'nın Galler Prensi Charles ile evlenmesi modern bir Külkedisi masalı gibi algılanmıştı, hatırlarsanız. Orta sınıfa mensup sıradan bir İngiliz kızının, günün birinde İngiliz kralı olacak delikanlıya "varması", bütün dünyada milyonlarca genç kızın ve kadının izlemekten içten içe lezzet duyduğu bir haberdi. O günlerde TRT'nin Anglikan Kilisesi'nde icra edilen düğün merasimini baştan sona naklen yayınladığını iyi hatırlıyorum. Aynı alaka 60'lı yılların başlarında İran Şahı Rıza Pehlevi'nin eşi Süreyya'yı boşaması ve akabinde Farah Diba isimli hanımla evlenmesi esnasında da Türk ve dünya kamuoyunu aylarca meşgul etmişti. Zenginin malı züğürdün çenesini yorsa da, ortalama standardın çok üstündeki sıradışı hayatlar daima kitlenin ilgisini çeker ve bu anlaşılabilir bir şeydir. Bana garip görünen bizim medyanın "teessür"le yetinmeyip, işi "infial" raddesine kadar maksadı aşacak tarzda yorumlamasıydı. Bu kadar iyi korunan, sağlığına, insan ilişkilerine, perhizine bu kadar dikkat eden sıradışı bir medya objesinin bir trafik kazasında ölmesinden duyulan şaşkınlıktı beni rahatsız eden; ölüm fikri daima yadırgatıcıdır; ama bizimkilerin takdiminde ölüm fikrine itiraz eden ve hatta ölüm fikrini haksız, adaletsiz bulan bir yaklaşım seziliyordu; ölmemesi gereken birisi ölmüştü. Bu infialde gençlere ölümün yakışmadığı düşüncesinden öteye taşan bir "öfke" sezer gibi oldum.

Batılı hayat tarzı, ölüm fikrini nereye yerleştireceğini bilemiyor; hayat sigortası, sağlık testleri, beslenmede diyet disiplini, kazalarda ölüm riskini azaltmak için sarf edilen insan üstü teknolojik efor, tıp ilminin gelişmesine ayrılan milyar dolarlık fonlar ve hatta uyuşturucu, alkol ve sigaraya karşı açılan kampanyaların ardında duran endişe, giderek "insan gibi yaşamak" makuliyetini taşıp, "geç ölmek, hatta mümkünse hiç ölmemek" saplantısında karar kılıyor gibi. Prenses Diana'nın ölümü, bu kadar incelikle kurgulanmış, korunmuş ve ölüm riski azaltılmış bir hayatın, her an şaşırtıcı bir vesile ile bitebileceğini hatırlattığı için öfke uyandırmış olmalı. Efsaneye göre Truvalı Aşil'e (bugün tozundan eser kalmayan) esatir mabudları mühim bir imtiyaz bahşetmişlerdi; Aşil ancak topuk kemiği ile ayak kaslarını bağlayan tandon bağlarına gelecek bir darbe ile ölecek, bunun haricinde hiçbir darbe onun ilanihaye yaşayıp gitmesini engellemeyecekti. Aşil efsaneye göre topuğuna isabet eden bir mızrak yüzünden öldü. Diana'nın ölümündeki öngörülemez risk faktörü ile Aşil'i topuğundan vuran mızrak arasında adeta bir şuuraltı paralelliği var.

Rabb'imiz bizi ölüm fikrinden gafil etmesin; hepimiz öleceğiz. Öngörebildiğimiz veya öngörülemeyen bir vade ile ve mutlaka. Zaman okurlarına belki manasız görünecektir; ama belki bu dilden anlarlar diye öyle söylüyorum; ey muktedirler, ey güçlüler, ey zenginler, ey güzeller, ey şöhret ve mevki sahipleri, bakın Prenses Diana bile öldü; onun gibi iyi korunan ve üstüne titizlenen masum yüzlü bir prensesin bile "vade"sini ıskalamayan ölüm, vadesi gelince size de erişecektir.

Ve sizi bilmem, bizim için ölümün rengi kara değildir!

Simplicity, Simplicity, Simplicity!

Amerikalıların aynı kavme mensup olmakla iftihar edebilecekleri büyük ruhlardan biri olan Henry David Thoreau'nun üç kelimelik vecizesini defterimin kenarına yazmışım: "Simplicity, simplicity, simplicity!" Lugat karşılığı "basitlik, sadelik, kolaylık, saflık, samimiyet." Budalalık yerine kullanıldığı da olurmuş; ama kelimenin soy ağacı belli ki sadelik ve basitlik kavramlarının toprağına kök salmış. Üstelik Türkçede bile saflıkla budalalık sınırını tayin eden çizginin duruma göre değişiklik gösteren bir esnekliği var.

Basit lafzının anadilimizdeki karşılığı talihsiz, "sıradan, anlamak için zihni gayret göstermeyecek derecede aşikar, düz, arızasız" gibi manalarıyla önemsizliğe işaret eden bir ihtiva kazanmış. Thoreau "basitleştirin, basitleştirin, basitleştirin" derken şüphesiz kelimenin gündelik hayatımızdaki yavan tedaisini kastetmiyor. Bir fikri, bir manayı veya herhangi bir hali basitleştirmek, onu gerçek tabiatına büründürmek demek; basitleştirmek hiç de "basit" bir iş değil.

Ben orta zekanın kifayetine inananlar takımındanım ve insanların büyük çoğunluğunun sahip olduğu zeka ve idrak seviyesinin insanlara ve insanlığa dair her çetrefil meseleyi

fethedebileceğine güvenirim. Hiçbir fikir, ilim, zenaat veya uzmanlık, orta zekayı aciz bırakacak karmaşık ve anlaşılmaz değildir. Ne yazık ki gördüğümüz eğitim daha çok esasen basit tabiata sahip şeyleri karmaşıklaştırmakta işe yarıyor. "Deme insana meçhul olmadık mana mı kalmıştır / Eğer meçhul ararsan her işin encamı kalmıştır" diyen meçhul şair haklı; ne kadar zihin yorsak da künhüne eremeyeceğimiz tek şey ancak mukadderattır ve beşeri düzlemde biz ancak ilahi mantığın izlerini sürmekte aciz kalırız. "Ben insanım ve beşeri olan hiçbir şey bana yabancı değildir" cümlesindeki meydan okuma, beşeri durumların herhalde anlaşılabileceği inancını aksettiriyor. Orta zeka seviyesindeki birinin kemal-i ciddiyetle kafa yorup anlayamadığı herhangi bir metin, fikir veya felsefe, o meselenin yine insan eliyle anlaşılmaz hale getirildiğine işaret eder. Mana, fıtratı icabı nüfuz edebilir, kavranabilir bir tabiat taşır; karmaşıklık ise ancak insan eliyle (tasannu ile) zuhur eder.

Biz küçükken sinemalarda nadiren psikolojik ifadeye ağırlık veren, aksiyon ve atraksiyonu az tutulmuş, çözümü kasten seyirciye bırakılmış filmler seyrederdik; bu filmlere "ağır film" denirdi ve onlar hakkında şöyle sözler duyardık: "Dört kere seyrettim, yine de anlayamadım; çok ağır bir film." Muamması, aşikar bir sinema diliyle çözülmüş filmler seyretmeye alışkın olduğumuz için, yönetmenin ustalıklı bir zahmetle manayı gizlediği hikayeler ağır görünürdü; ama aslında insana dair şeyler hep anlaşılabilir nitelik taşır: Polisiye romanlardaki esrar örgüsü, yazarın gösterdiği ustalıklı zahmetin eseridir; ama netice itibariyle katilin niçin cinayet işlediğini herkes anlayabilmektedir.

Ustalık göstererek zahmete girip manayı gizlemek hünerine, bizim edebiyatımızda "muamma" derler. Zahmeti kaldırırsanız muamma da kalkar. Ne var ki manayı gizlemek, sırf her kişinin harcı olmadığı gerekçesiyle hünerden sayılmıştır. Padişahın huzurunda yirmi adımdan ipliği fırlatarak iğne deliğine geçiren hünerbazın hali de böyledir ve (her kimse) o padişah çok haklı gerekçelerle adama ihsanda bulunmuş ve verdiği ihsan adedince sopa atılmasını emretmiştir. Latincede böyle işlere "difficiles nugae" diyorlar; "zahmetle tertip edilmiş saçmalık" yani.

Basitleştirmenin mana ve ehemmiyeti işte burada; maksat ipliği iğne deliğinden geçirmekse, bu işi yirmi veya kırk adımdan ipliği ok gibi fırlatarak başarmanın değeri yoktur; basitlik muradı ve manayı kaplar; o meşhur Mecelle kaidesinin işaret ettiği gibi "efradını cami, ağyarını mani"dir; gereken her unsur bir araya getirildiğinde, yabancı ve yarayışsız unsurlar ayıklandığında iş basitleşmiş olur, manasını ayan-aşikar aksettirir ve sadece maksada hizmet eder.

Zihni iklimimizde cereyan eden her vakıa aslında öyle olduğu için değil, öyle algılanması arzu edildiği için bize çok ali, karmaşık ve esrarlı görünüyor. Gücün bir farikası da esrarıdır ve bundan ötürü avamın rahatlıkla kavrayıp künhüne vakıf olabileceği işler özellikle karmaşık ve yüksek anlamlara sahip gibi sunulmaktadır. Yukarda gördüğümüz eğitimin daha ziyade manayı örtmeye yaradığını ileri sürerken kastettiğim bu idi; açıklık, sadelik ve basitlik her

nevi mistifikasyonun, esrarın ve orta zekayı zaafa iten her kurmacanın panzehiridir. Bunun içindir ki bize yüksek ve karmaşık görünen işlerin ve mekanizmaların içinde bulunanlar amme ile aralarına sır perdesi koymaya itina ediyorlar; bunun için pek çok ihtisas erbabı küçük bir muhitte itibar gören özel dile (jargon) ihtiyaç duyuyorlar; bunun için yazdıklarını okuyamıyor, konuştuklarını anlayamıyoruz.

Basitlik kavramı, demokrasinin belkemiği, çünkü bütün vakıaları anlaşılır hale getirir, herkese mal eder ve neticede herkes yönetim cihazı üzerinde mülkiyet hakkı bulunduğunu fark eder.

İcaz, basitleştirmenin san'at mertebesine yükseldiği mevkii; basitliğin bu mertebesine erişemeyenler onun için işleri karmaşık gibi gösteriyorlar; manayı örtmek, fethetmekten daha kolay ve ucuz çünkü. Biz adalet, onur, ekmek gibi basit şeyler istiyoruz; onlar bu işin o kadar basit olmadığını söylüyorlar. Ömrümüzü törpüleyen bu "laga-luga"nın ardındaki "basit" hakikat işte bundan ibaret.

Ateistlere haksızlık mı ediyoruz?

"Türk entellijansiyası 'genelde din düşmanı' değil, tam tersine 'özelde İslam düşmanı' gibi görünüyor bana" cümlesindeki sahihliğin terbiye edilmiş bir ironi ile sarmaş dolaş arz-ı endam eylemesi dikkatimi çekti. Sahip olduğumuz "Türkiye tecrübesi", cümlenin genel hükmünü tasdik ediyor; bu ülkede, itinasız bir tabirle "aydın" diye nitelediğimiz "muteber"ler zümresinin mühim bir bölüğü "din dili"ni bilmek lüzumunu hissetmiyor.

Baştaki iktibas cümlesini elbette hatırladınız; iki gün önce bu sütunlarda Hilmi Yavuz Bey'in kaleme aldığı, "İslam, Ateizm ve Aydınlar" başlıklı yazısının anahtar hükmü, kanaatimce bu cümle idi. Şahin Alpay'ın "Türk aydınlarının hepsine değil; ama 'sol' kesiminde İslam konusundaki bilgisizliğin sebebi, herhalde özel olarak İslam'a değil, genel olarak dine karşı takınılan tavırlarda aramalı" fikrine Hilmi Yavuz'un -itirazdan ziyade- zeyl'i, Türk entellijansiyasının laikliği devletle sınırlı tutmak yerinde ferdi alana taşıması ve neticede bu kavram anarşisinden ateizme iltica ederek yakayı sıyırmaya kalkışması olarak özetlenebilir.

"Dinden ziyade İslam'a düşman olmak" tespiti kadar "İslam'dan ziyade dine karşı tavır almak" hükmü de zannımca doğru fakat eksik; bu nokta-i nazardan meseleye müdahil olmaklığımı herhalde "tarafeyn" olgunlukla karşılayacaktır. Sayın Yavuz'un tabiriyle Türk entellijansiyası dinden ziyade İslam'a muhalif çünkü kendisini etkili ve yetkili gördüğü toplumda İslam, onun "toplum mühendisliği"nden aldığı güçle tasarladığı projelerini fonksiyonsuz ve payandasız bırakan çok güçlü bir ortak unsurdur. Bu noktada entellijansiya İslam'ı zihni bir meydan okuma (challange) olarak kabul etmeye yanaşmaz, onu "tarih dışı, anakronik ve banal" bulur. Kendisini toplumun uzviyetine ait hissetmediği için kendisine munis görünmediği halde toplumun iştirak ettiği bir değerler silsilesini "zihni meydan okuma"dan ziyade vücudu ortadan kaldırılacak bir düşmanlık gösterisi gibi algılar. Kolera, şarbon veya sıtmadan farkı

yoktur bu tehdidin; ahali cehalet eseriyle aşı yaptırmaktan kaçınırsa, sırf onların iyiliği için jandarma-polis marifetiyle zorla tedavi etmeyi iyilikten sayar.

İslam'a düşmandır; çünkü İslam, onun zihni konformizmini tehdit eden ilk tortudur; keza İslam'la birlikte o kendisini zihni konformizminden cüda kılacak her öğretiye de yan çizer. Hıristiyanlığa İslam'dan daha ziyade hürmet duyduğu aşikardır çünkü Hıristiyanlık -zahiren tenkit etseler de- fikren ve manen perestiş ettiği bütün üstadların inanç arkaplanını teşkil eder; şuuraltı, ona Hıristiyanlığı ilk tehdit halkası içinde algılanmaması gerektiğini fısıldar; Batılı hayat tarzı içinde Hıristiyanlığın ancak haftalık ritüellerle hatırlanan folklorik bir düzleme düşmesi ve belki de gereğinden fazla vicdani ve şahsi bir tercih meselesi haline getirilmesi onu rahatlatır. Bu rahatlama duygusu pek nadir birkaç istisna dışında "protestanlara zangoçluk" derekesine varmıştır. Entellijansiyamızın maruf vasfı mevcut dinlerden herhangi birine taraftar olup olmamak değildir; onda felsefi manada tutarlık, disiplin ve sadakat aramak da abes; peki içlerinden kaçı kemal mertebede ateist?

Hilmi Yavuz "bir kavram karmaşası ve sonuç: Ateizm!" derken bence ateizme haksızlık ediyor: Entellijansiyamızın bulunduğu veya erişeceği menzil ateizm olamaz. Çünkü ateizm hiç de konformist bir melce değildir ve entellijansiyamızın belki de bütün trajedisi "ateist bile olamamak"tan ibarettir. Bir kişinin iradi tercih ile muhtemel bütün zihni, felsefi ve ontolojik problemleri cesaretle göğüsleyerek ateizmde karar kılması, bana göre -tersinden de olsa- müthiş bir cesarettir. Ben sözü edilen zümrede bu kadar cesaret görmüyorum; keşke olaydı.

Onun gerçek farikası konformizmdir, belki de dirayetsizlik demeliydik; mükellefiyet fikrinden nefreti, standart sahibi olmakta gösterdiği fikri üşengeçlik, cinsine mahsus irsi bir karakter halinde taşıdığı cebanet, objesi ne olursa olsun bir şeye bağlanmak anlamında inanç fıkdanı ve entellektüel bir vazife kabilinden de olsa "din dili"ni öğrenmemekte gösterdiği tembellik onun bariz vasıflarını teşkil eder. Cehalete medhiye diye anlaşılmamalı; ama işte bu yüzdendir ki içimizdeki en cahilin imanı bile, bu titrek konformist tabiat karşısında bir haysiyet abidesi gibi duruyor ve ben kelimenin içini doldurarak ateizmi seçenlerin bile bu çerçevede kendilerini "bir kısım entellijansiya" meyanında sayılmaktan ötürü incineceklerini düşünüyorum.Yoksa düpedüz bir şahsiyet probleminden mi bahsetmeliydik?

Espri, zekâ ve incelik

Ortalıkta imam hatiplerin orta kısmını battal hale getirmekten başka eseri görünmeyen temel eğitim kanunu, bütün milleti yaralayan bir üslûpla kanunlaştı.

Tasarı mecliste görüşülürken protesto etmenin bir anlamı vardı; seçimden seçime kendine söz hakkı verilen seçmenler, anayasanın tanıdığı haklarını kullanarak kanunu benimsemediklerini açıkladılar ama kanun meclisten geçti ve yürürlüğe girdi. Ne var ki gösteriler bitmedi ve aynı üslûpla devam ettiriliyor.

Meclisten geçti diye bir kanunu beğenmek zorunda değiliz; benimsenmeyen bir kanun meclisten geçtikten sonra da protesto edilebilir ama bu işlemi mutlaka kanun dairesinde yapmak gerekir. Artık bu tip gösterilerle yasama gücünü etkileme imkânı kalmadı.

Cuma namazından çıkışta slogan atmak, otomobillerle trafiği tıkamak, klaksonla gürültü kirliliğine sebep olmak, aziz kitabımızı zincirlere dolayıp kameraların önüne yem diye koymak, "Kur'an'a uzanan eller kırılır" diye bağırıp çağırmak protestocuları kamuoyu nezdinde giderek itibar kaybına uğratıyor; farkında iseniz ilk günlerde bu tip gösterilere karşı duyulan hoşgörü ve sempati giderek azalmakta; hükümet derseniz bu tasarının kanunlaşması için gösterdiği o tuhaf "müflis müteahhit" tavrını terketmek bir yana daha da sertleşmeye can atan bir tavır sergiliyor. O halde sekiz yıl protestosunu tekrarlanan biçimiyle tazelemeye gerek yok. Üstelik seyrettiğimiz görüntüler kışkırtmaya çok müsait bir ortamı işaretlemekte.

Bu kanunu zerre kadar içime sindirebilmiş değilim ama artık kabak tadı vermeye başlayan bu cuma gösterilerinin hangi akla hizmet ettiğini anlamıyorum. Televizyon ekranlarında kelime□i tevhid yazan flamaların bir protesto bayrağı gibi dalgalandırılmasını, "tekbiir" diye çınlayan sinyalden sonra "Allah□u ekber" lâfzının, □o uğruna kurban olunacak mübârek kelimelerin□ adeta bir kin parolası gibi yumrukla havayı döğe döğe haykırılmasını artık hoş bulmuyorum; böyle üslûpsuz gösterilerden başka protesto yolları da olmalı. Üstelik haber spikerlerinin, "göstericiler arapça yazılı yeşil bayraklar açtı" yollu cehalet ve kışkırtma kokan cümlelerle dinin esasını teşkil eden tevhid ibâresini küçümsemesine de tahammülüm kalmadı. Öyle nezih, zekice ve etkili usûller bulunmalı ki dost da düşman da beğensin; dâvâya sempati ile baksın ve taraftar olsun ve neticede siyasi davranışını yeniden gözden geçirme ihtiyacını hissetsin. Bu üzüm yemekten ziyade bağcıyı dövmek veya maraza çıkarmak biçiminde yorumlanabilecek protestolar, mağdur ve mazlum durumdaki imam□hatip gençliğinin zararına tecelli etmeye başladı; farketmiyor musunuz?

Cumhuriyet tarihi boyunca menendi görülmemiş dikta ruhlu bir hükümetin halkı yok sayan zoraki icraatına muhatap kalmış olabiliriz ama netice itibariyle bu devlet hükümetin babasının malı değil, bizim devletimiz; asker, herhangi bir zümrenin kolluk kuvveti değil, milletin askeri; polis "devletlû" takımının yakın koruması değil bizim polisimiz. Protestoyu kanuni çerçeve içine taşıyıp zeki, esprili ve sempatik karşı tavırlar almak yoluyla hâlâ çok şeyi değiştirmek mümkün gibi görünüyor bana.

Herkesin aklı kendine aziz görünür ve kimseye akıl öğretmek de haddim değil ama ben böyle düşünüyorum.

Acaba yanlış mı düşünüyorum?

Karakoç bildiğin Karakoç amma...

Bundan 25 yıl önce bıyığı yeni terlemiş bir üniversite talebesi iken □bana hâlâ gurbetin bütün mânâlarını hissetiren□ Ankara'nın meşhur site yurdunu, "yurt" eylemiştik. Kızılay'ın ışıltılı vitrinleri, bulvarların atkestanesi gölgesine serilmiş tertipli kalabalıkları, fakülte koridorlarının loşluğunda çınlayan ve bize başka Türkiyelerin de varlığını hatırlatan aristokrat aksânların üşüttüğü ruhumuzu Site yurdunun iklimimize ördüğü sıcak kozaya can atarak ısıtabiliyorduk. Yalnızlığı kendimle bölüşmeğe uğraştığım o günlerden birinde "Hasan'a Mektuplar" isimini taşıyan bir kitap düştü elime. Sayfalarından memlekete yollar açılan bir şiir kitabıydı bu. Şairin adını o günden beri unutmadım: Abdurrahim Karakoç'tu. O günlerde bir belediyede memur olduğunu duymuştum. İçimden, "bu devrin Emrah'ı, Karacaoğlan'ı olsa olsa bu şairdir" diye geçirmiştim; gençlik hükümlerinin çoğunu tâdil ettim ama bu hüküm hiç değişmedi. Abdurrahim Karakoç "dil otu" yemiş bir adamdı ve bildiğimiz sıradan kelimeleri öyle bir âhenkle sıralayıp alt alta dizmesinde gönül dağlıyan bir sıcaklık vardı.

İşte o günlerde tıngırdatmakta ve daha doğrusu "tâciz" etmekte olduğum bağlama ile kendi gönlümce "Mihriban"ı bestelemeye kalkışmış fakat bestekârlık vâdisinde nasibimin olmadığını çabuk farketmiştim. Yıllar sonra Mihriban'ın bestelendiğini, hem de güzelliğine yaraşır bir lirizmle bestelendiğini görünce sanki benim eserim imiş gibi sevinmiştim. Şimdi Karakoç'un mısraları türkü diliyle dilden dile gezinip gönüllere misafir oluyor ama bu yeni alâkada şiirin yüreğini yaralayan bir şey var: "sözün güzelliğini farketmek için illa bestelenmesi mi lâzım?" yollu bir sitem belki.

Abdurrahim Karakoç Bey'in şiirlerinden sevdiklerimi şuracıkta tam metin halinde sizlere sunmak isterdim; yerimiz dar ise gönüller ferah olsun, imkân bulursanız kendi "Karakoç güldeste"nize bizzat siz emek vermelisiniz; emin olun değecektir.

Şair'e hayırlı ve verimli ömürler dileyerek küçük bir okuyucu dileğinde bulunalım: Abdurrahim ağabey, siyasi hicivler kaleme almana itirazımız yok ama bize "Yar deyince" kalemi elden düşüren yeni mısralar da yolla ne olur.

Mühim bir tekzib: Kendimi tekzib ediyorum: "Yol Türküleri" başlıklı yazıda "Yolun sonu görünüyor" türküsünün sözlerini bilgisizlik ve dikkatsizlik eseri olarak Abdurrahim Karakoç'a atfetmişim. Oğlum Talât'ın ikazıyla farkettim. "Yolun sonu görünüyor" redifli şiir Dursunali Akınet'e aittir. Her iki şairden ve okuyuculardan özür dilerim.

Gözbebeği

Öyle garip bir fiili durumun içindeyiz ki, teşkil tarzı ne kadar içimize sinmese de seçilmiş siyasetçilerden müteşekkil bir hükümetin işbaşında bulunmasından ve milleti temsil etme kabiliyetinden pek memnun kalmasak da Meclis'in hala işlemesinden ötürü şükretmemiz gerekiyor.

Sınırlı sayıda basın mensubunun katıldığı son orduevi toplantısını müteakip kamuoyuna yayılan gerginlik, hükümetin kurulmasından sonra hasıl olan kısmi iyimserliği de karamsarlığa dönüştürüyor. Her iki cihetten açıkça tekzip edilse de ordunun hükümet icraatından ve genel gidişattan memnun olmadığı yolundaki söylenti çok kuvvetli bir tesir uyandırdı. Gazete ve televizyon haberleri, tekzipteki titizliğe rağmen idare üzerinde ordunun vesayetini yeniden gündeme getirdi. Bu kararsız ve siyasi literatürde menendi görülmemiş hükmetme modelinin dışarıdan nasıl algılandığı ayrı bir hicran yarası olsa gerek; ama her şeyden önce "yönetilen vatandaşlar" sıfatıyla bizlerin şu garip tarz-ı siyasetten ne kadar mustarip bulunduğumuz daha önemlidir. Doğrusu ordunun üst yönetimini, hükümetçe tasarruf edilen anayasal icraat sınırları içindeki meselelere müdahil gördükçe nasıl davranmamız gerektiğini bir türlü kestiremiyoruz. Mesela 1997 yılı başından itibaren ordu üst kademesi tarafından kamuoyuna yansıtılan siyasi nitelikli "yumuşak" müdahalelerin anayasa nizamı içinde yeri olup olmadığı bir yana, bu beyanların isabeti hakkında alenen fikir yürütme hürriyetimiz hayli muğlaklaşmıştır; yürürlükteki mevzuata göre, "yanlış yapıyorsunuz, fevri davranıyorsunuz, şu içtihadınızda isabet yoktur" diyebilme hakkımız var gibi görünüyorsa da askeri yargı alanının adli yargıyla kesin olarak nerede ayrıştığını kestirmekte güçlük çekiyoruz. Kanunları biliyoruz; ama onların ne zaman, nerede, nereye kadar müessir olduğu konusunda tereddüt içindeyiz.

Bu hususta tereddütlerimiz izale edilse bile edindiğimiz "devlet terbiyesi", ordumuzun gündelik münakaşa gündemi içinde tenkit edilmesine, dedikodu mevzuu haline getirilmesine cevaz vermiyor. Bu terbiyenin "demokratik refleks" ile ne derece bağdaştığı ayrıca tartışılabilir; ama zannımca ordumuzun nereden kaynaklanırsa kaynaklansın zaafiye düşmesine bu milletin kahir ekseriyeti rıza göstermez. Ordunun millet nazarında daima yüksek bir itibarı olmuştur ve bu itibar çizgisi 12 Eylül müdahalesinden sonra bile düşme eğilimi göstermemiştir. Dolayısı ile keyfi bir tacize uğramayacağımızı kesinlikle bilsek bile ordu hakkında ileri-geri konuşmak bu milletin irsi terbiyesine sığmaz bir keyfiyettir.

Bu millet ordusunu demokratik nizam içinde yeri anayasal koordinatlarla sınırlandırılmış ve sivil otoritenin emrine verilmiş bir kuvvet olmaktan çok önce ırzının, namusunun ve haysiyetinin muhafızı olarak görür ve onu işte bu duygularla sever. Evladını askere yollarken ellerine kına yakıp davul-zurna dövdürmesinin gerçek sebebi, bu şerefli hizmete katkıda bulunma heyecanının tezahürüdür. Milletin ordusuna muhabbeti "anayasal" olmaktan önce ve ziyade "irsi" ve "hissi"dir. Bu yüzden ordu, "güvenilir kurumlar" anketinde daima birinci çıkar. Türk ordusu bu nokta-i nazarda silahlı ve teknik bir hizmet sınıfı olmaktan çıkıp "Peygamber Ocağı" mertebesine yükselir ve milletin tarihi şuuraltında bu ordu hala "Peygamberin ordusu"dur; İstiklal Harbi'nin en ümitsiz günlerinde Yahya Kemal, "Gaalib et zira son ordusudur İslam'ın" niyazında bulunurken, irsiyetinin lisanını tercüme eder.

Ordumuz bizim gözbebeğimizdir; millet, irsi bir hasletle kavradığı bu idrak irtifaında kendisini "yalnız" hissetmemelidir.

Çok partili demokratik hayat tecrübemiz henüz yarım asırlık; ama millet demokrasiyi tecrübe etti ve beğendi. Türkiye'de cumhuriyet idaresinin en büyük taraftarı yine millettir ve bazı çenesi düşükler gibi bu hakikati saat başı tekrarlamaya ihtiyaç hissetmese bile cumhuriyetten başka idare tarzına asla rıza göstermez; millet o yoğun laiklik tartışmaları ve abes laisizm uygulamaları esnasında kitaba uygun laik yönetim tekniğinin, demokrasinin "lazım-ı gayr-i mufarık"ı olduğunu da fark etmiştir. İftiharla belirtmelidir ki millet demokrasi şuurunda "okumuş" evlatlarından çok ileridedir. Milletin bu vasfından şüphe edenler, milleti adam etmek yerine, kendilerini "adam" yerine koyan milleti daha iyi tanımayı vazife bilmelidir.

Cevabı "basit"!

Türkiye'nin teknokratlardan mucizevi şifalar beklediği devirleri de geride bıraktık. Şükretmek gerekir ki bugün devlet idaresinin komplike bilgi ve uzmanlık isteyen karmaşık bir işlem olmadığı noktasında kamuoyu müttefiktir. İlahi bir mevhibe olarak mucizeyi inkardan bahsetmiyorum; ama biliyoruz ki devlet düzenini "adam gibi" işletmek için dışardan "harika çocuk" ithal etmeye, uzman getirmeye, plan-proje yaptırmak için hariçten yardım istemeye hacetimiz kalmamıştır. Bütün şikayetlenmelerimize rağmen ağır-aksak da işlese hal-i hazırdaki eğitim düzenimiz, memleketin ihtiyaç duyduğu hizmetleri yerine getirecek evsafta insan yetiştirebilmektedir. Geçtiğimiz pazartesi günü, ufak-tefek birkaç Avrupa ülkesinin toplam nüfusundan fazla miktardaki evladımızı okullara gönderdik; bu bile tek başına küçümsenmemesi gereken bir enerji potansiyeline işaret ediyor. Eğitim düzeni hususunda ihtilafımız içtihat mesabesindedir. Tartışmanın bütün tarafları eğitim hayatında kalitenin yükselmesi için kendi görüşünün uygun olduğunu savunuyor ki bir başka açıdan bakmayı deneyebilirsek görürüz ki bu bile başlı başına sıhhat alametidir.

"Asiyab-ı devleti har da olsa döndürür." sözünün nahoş imalarından ötürü kamuda çalışan yüzbinlerce memuru tenzih ederim; ama kamu işlerinin ahenkle yürütülmesi için çok derin ve erişilmez ferasetlere ihtiyaç olmadığı açıktır. Liyakat, ehliyet, dürüstlük, harama tenezzül etmemek, kısaca "namuskarlık" adını verdiğimiz temel niteliklere ciddiyetle itaat etmek kaydıyla dünyanın en adil ve verimli kamu idaresini işletmek mümkündür. Ne var ki otorite dediğimiz şey, dünyanın hemen her yerinde asıl gücünü kapalılıktan alır; ne yazık ki insanlar anlayamadıkları mekanizmalar karşısında genellikle korku ve hayranlık duyar ve böylece "otorite"yi istemeden de olsa inşa etmiş ve meşrulaştırmış olurlar. Son günlerde kamuoyunu yerinden meşgul eden "derin devlet ve çete" söylentileri devletin "açıklık ve hizmet" fonksiyonunu muğlak hale getirerek onu yeniden erişilmez, anlaşılmaz ve künhüne vakıf olunamaz bir mekanizma gibi göstermek gayesine de hizmet ediyor. Bu söylentiler, sıradan vatandaşın zihninde devleti, ancak çok tecrübeli ve çok şeyler bilen "vakıf-ı esrar" kişilerin

işletebileceği karmaşık, esrarengiz ve bu nitelikleri yüzünden korku ve saygı uyandıran bir sistem gibi gösteriyor.

İngilizce başlık koyduğum için bazı okuyucuların inceden inceden tenkid ettikleri "Simplicity" isimli yazıda basitlik kavramını teşrihe çalışırken muradım, basitliğin sahici ve namuslu bir iletişim vasatının ilk şartı olduğunu hatırlatmaktı. Sıradan insanların bile anlayamayacağı hiçbir siyasi, iktisadi, sosyal, ilmi ve hatta felsefi meselenin olamayacağını iddia etmiştim; bu iddiada ısrarlıyım; çünkü anlaşılmaz meseleleri anlaşılabilir hale getirebilecek kişiler, küçük iktidar adacıklardan mahrum kalmamak, imajlarını zedelememek, tabir yerindeyse "aa bu muymuş?" dedirtmemek için kasıtlı ve şuurlu olarak meselelerin daha da karmaşık hale gelmesine çalışıyor ve -gariptir- bu işe yıllarını verdikten sonra bu defa meselelerin hakikaten karmaşık tabiatlı olduğuna kendilerini de inandırıyorlar. Basitleştirmek, hemen herkesi ortak iletişim vasatının üyesi haline getirdiği için son derece demokratik bir lazıme. Dahası var: Meseleleri basitleştirerek anlaşılırlık oranını yükselttiğinizde aynı zamanda İslami bir iş yapmış oluruz; çünkü yapılan iş, insanların şuur seviyesini yükseltmek yoluyla akıl ve idrak melekelerini işletmeye davet etmekle aynı kapıya çıkacaktır.

Bugün maruz bulunduğumuz mekanizma, ilim, medya, sanat ve siyaset dünyasıyla meselelerimizi basitleştirmekten ziyade karmaşık hale getirmeye ayarlanmış ve bu ayarların bozulmaması için civatalar iyice sabitleştirilmiş görünüyor. On küsur yıllık aralıklarla karşı karşıya kaldığımız müdahaleler, bu mantık nokta-i nazarından "gevşemiş vidaların sıkıştırılması" işlemi olarak tercüme edilebilir. Milletin gerçek manada "haberdar" olmasını istemeyenler var; çünkü biliyorlar ki haberdar olursak mekanizmanın ne kadar sade olduğunu, daha az emek ve masrafla pekala işletilebileceğini fark edeceğiz. Nazarımız o basitlik ferasetine eriştiğinde belki mekanizmaya bir sürü boş "avara kasnak" ilave edildiğini, cihazın küçük müdahalelerle daha randımanlı işletilebileceğini ve hepsinden daha mühimi makinenin ne kadar hantal, kaba ve çağın ihtiyaçlarına cevap vermeyecek derecede "demode" olduğunu da görebileceğiz.

Bilginin bu derecesi iktidara denktir. Türkiye'de cereyan eden şey, çok gizli kapaklı ve şaşırtmacalı taklitlerle yürütülen bir iktidar oyunudur ve bu dramatik oyunun asıl amacı, milleti oyuna ortak etmemektir. Teorik olarak biliyoruz ki "Hakimiyet bila kayd-ü şart milletindir." Şimdi temel mesele şu: Bu vecize ne zaman gündelik hayatın bir parçası haline gelecek?

Cevabı "basit"!

"İçtimai makas"

Susurluk meselesini bu derece siyasileştirmenin ilk faturaları gelmeye başladı bile; bedelini "hukuk devleti" kavramını ipotek ederek ödeyebildiğimiz küçük faturalar bunlar; ama

önemsiz değil. Çete söylentileri çıktığından beri Türkiye'de adli mekanizma çok yoğun bir baskı altında tutuldu; görülen odur ki bu baskılar önümüzdeki dönemde giderek artacak.

Medyanın Susurluk meselesini kamuoyuna takdim şekli çocukça argümanlar üzerine bina edilmişti: Bir kısım siyasetçi, bazı üst seviyede bürokrat ve emniyet görevlisi ile organize suç şebekesi kurmuştu ve bunlar devlet menfaati için çalıştıklarını bahane ederek kanun dışı eylemler yapıyor ve bu esnada kendilerine maddi menfaat sağlıyorlardı. Tesadüf bu ya, itham edilen kişilerin dünya görüşleri üç aşağıbeş yukarı birbirine benziyordu. Öyle zannediyorum ki bu benzerlik, medyanın cumhuriyet tarihinde görülmemiş tarzda yoğun bir kampanya açarak "çete"nin üzerine gitmesinde birinci derecede amil oldu ve galiba o noktadan sonra itham furyası, başlangıcındaki samimiyeti (acaba var mıydı?" kaybederek netameli bir gladyatör dövüşü halini aldı. Bu esnada Türkiye'de ilginç gelişmeler cereyan etti; yoğun söylentilere göre ülke askeri bir müdahalenin eşiğinden döndü; 54. Hükümet, ironik bir benzetme ile "havada ikmal" yaparken yere çakıldı ve yerine tertip tarzını bir türlü içimize sindiremediğimiz "zoraki" görünüşlü bir hükümet teşkil edildi. Ardından kritik davalarda verilen ara kararlarla sanık tahliyeleri başladı ve medya yeniden huzursuzlandı. Öğrendiğimize göre önümüzdeki günlerde ışık söndürme eylemi yeniden başlayacakmış.

Bu eylemlerin kamuoyuna izah edilen sebebi kağıt üstünde son derece makul ve haklı görünmesine rağmen ancak "bir kısım vatandaş" tarafından ilgi görmesi üstünde vaktiyle kimse yeterince durmadı. Milletin büyük çoğunluğu bu eyleme katılmadı; bir şeyler bildiğinden veya eylemin gerekçesine inanmadığı için değil, eylemin ardındaki niyetin halisliğinden şüphelendiği için kenarda durmayı tercih etti. Şimdi tahliyeler sebebiyle aynı manzaraları yeniden seyredeceğiz; ama yeni ışık söndürme kampanyasının eskisinden daha fazla iştirak bulacağını sanmıyorum.

Peki, niçin bu millet, devlet mekanizmasının içine yılan gibi çöreklendiği ileri sürülen çeteyi protesto etmek için ışık söndürmek gibi pasif ve risksiz bir eylemi desteklemekte gönülsüz davranıyor; bunun sebebini düşünen oldu mu hiç?

Millet bilmiyor; ama seziyor; meselenin içinde değil; ama hangi rüzgarın nereden, ne maksatla nereye doğru estirildiğini seziyor. An'anevi vakarı ile durup, olanı biteni büyük dikkatle izliyor; eyleme katılmaması geçim darlığına düşmesi, hayat pahalılığından fırsat bulamaması gibi sebeplerle izah edilemez. Ferasetle fark ediyor, seziyor ve bekliyor.

Belki de millet bir çete söylentisi etrafında koparılan fırtınanın, daha büyük çeteleri kamufle etmek maksadına matuf olduğu kanaatinde; belki ocak ayı başından beri pazularını gösteren derin devletin huşunetinden tedirgin; belki sezgilerinde tamamen haksız da bizim allıpullu medyamıza gösterdiği güvensizliğin eseriyle pasif kalmayı tercih ediyor; bu tedirgin hareketsizliğin sebebi ancak tahmin edilebilir; bilinemez.

Hadiselerin sıcaklığından ötürü henüz tam fark etmemiş olabiliriz; ama bana göre milletdevlet münasebetlerinde yeni bir dönem başlıyor. Türkiye çok ciddiye alınması gereken bir "içtimai makas"tan geçiyor; an'anevi devlet kurumlarının bu hengamede uğradığı itibar kaybı, belki de sandığımızdan çok daha fazla ve derin. Belki kısa vadeli krizlerin doğurduğu tozduman içinde daha uzun vadeli yeni oluşumların fecrini gözden kaçıracak ölçüde dar görüşlülük ve küçük hesapçılık zaaflarıyla malul bulunmaktayız.

Size "belki"siz bir cümle: Millet küçük "çete"lere ani refleks göstermeyecek ölçüde tedirgin bir yakaza hali içinde; tepkisini daha büyük ve daha organize çetelere saklıyor.

Zulmün binası olmaz

"Cıvata sıkıştırmak" daha çok totaliter ve buyurgan rejimleri hatırlatan bir fiil; daha ziyade tebası tarafından şaşırtılmaktan nefret eden despot idarelerin hoşuna giden bir faraziye. Suyun davranışını bentler, vanalar, kanaletler ve pompalarla denetlemeye alışkın teknokratların mentalitesine uyan bir tabir bu. Cıvata sıkıştırmak, kelimenin tam manasıyla "yönetmek" isteyenlerin, hükümranlık arzularını nihai noktaya kadar doyurmak davasında olanların müracaat edeceği bir argüman; ne var ki "zihin selameti" dediğimiz yüksek idrak seviyesine erişmek için zihni basıncın düşmesini engelleyecek bazı cıvataların en azından laçkalaşmaması gerekiyor. Eğer siz de Türkiye'nin halli en müşkül meselesinin "zihni" nitelik taşıdığına inanıyorsanız hiç değilse "basiret" irtifaından geriye düşmemek için, zihnin selametini ve namusunu muhafaza etmek için titiz davranmak gereğini kabul etmelisiniz.

Senede asgariden iki üç defa değişen kıymet hükümleri bir yana "gericilik"in gerçek tarifi, basiret ve zihni selamet seviyesini kasten veya istemeyerek düşürmektir. Şu anda daha iyi karşılık bulamadığım için "zihin cıvatalarını gevşetmemek" gibi şahsen kerih bulduğum bir teşbihe müracaat zorunda kaldım.

Osmanlı sülalesinin yaşayan üyelerinden biri, "bugün Osmanlı Hanedanı ihya edilse, sokaktaki adam kabul etmez" mealinde beyanat vermiş; işte bu, hiç kaybetmemek gereken bir basiret irtifaıdır; bu millet Osmanlı Hanedanı'nı tarihi bir hatıra olarak sempati ve hürmetle karşılar, ona hakaret edilmesini içine sindirmez; ama iyice bilinmelidir ki Türkiye'de cumhuriyet haricinde bir devlet yapılanmasına hiç kimse rıza göstermez. Milletin gösterdiği basireti, bu irtifada iyice tespit ettikten (cıvatayı sıkıştırdıktan) sonra aslında var olmayan bir "cumhuriyet düşmanları edebiyatı"nı köpürtmenin tek karşılığı zihinleri laçkalaştırmak arzusundan gayrısına yorumlanamaz; mevhum paranoyayı yaygınlaştırmanın alemi yoktur. Millet, şimdilik kağıt üstünde kalsa da "hakimiyet bila kayd ü şart milletindir" nüktesini anlamış ve sahiplenmiştir: Onun en büyük arzusu, tez zamanda bu nükteyi fiiliyata geçmiş görmektir.

"Demokratik rejim tehlikede!" edebiyatı, bir başka zihin laçkalaştırma taktikası olarak dikkat çekiyor. Bu mantığa göre demokratik rejimi ancak bir avuç okumuş, mektep-medrese görmüş, devlette bir yerlere gelmiş, zinde ve uyanık memleket evladı sahiplenmektedir; buna mukabil millet cahil olduğu için, demokrasinin temel esprilerini kavrayamayacak kadar geri ve ilk fırsatta demokratik nizamdan rücu etmeyi kafaya koymuş olduğu için "zinde" güçlerin daima uyanık bulunması ve icabında milleti silkeleyip hizaya getirmesi elzemdir. Şahsen iman ediyorum ki Türkiye'nin çözümü en güç meselesi, işbu kafa yapısını demokratik terbiyede sabit kılabilmektir. Halbuki bu millet, kendi hesabına "demokrasinin kıymetini bilir mi bilmez mi" diye uykusunu kaçıranlardan kat be kat daha demokrattır ve demokrasinin kendi menfaatine en uygun tarz olduğunu fark ettiği için ve kendisine zorbaca antidemokratik uygulamalar dayatıldığı için bugün ıstırap çekmektedir. Milletinin şuur ve ferasetinden şüphe edenlerin, onu idare yetkisini kullanmaya hakkı olamaz.

Ve -kelimeleri dikkatle tartarak ifade ediyorum- bu millet, vatandaşların inanç ve vicdan hürriyetinin devlet tarafından garanti edilmesi, inancın ve vicdanın devlet de dahil hiçbir güç tarafından yönlendirilmemesi manasında idareci ve "muktedir" evlatlarından en az iki kere daha laiktir ve bir yönetim tekniği olarak laikliğin varlığından rahatsız değildir; tam aksine laisizmin bir tahakküm vasıtası haline getirilmesinden mustariptir.

Bu kadar basit gerçekleri bilmiyorlar mı diyeceksiniz; hayır bilmiyorlar: İnsan tanımadığı şeye düşman olur veya ürker. Milletten özellikle yalıtılmış resmi veya özel bürolarında millet adına karar verenler milleti bilmiyor ve tanımıyorlar; yetiştikleri, çalıştıkları ve adam yerine konuldukları bütün bürolar ve mekanlar milletten itina ile tecrit edilmiştir, nereden tanıyacaklar?

Bu millet hiç müdahale edilmediği, zorla eğitilmediği, dayatmaya maruz bırakılmadığı zamanlarda kendisini idare edenlerden en az iki kat daha "ilerde": Bu millet, idareci evlatlarından, okumuş çocuklarından daha cumhuriyetçi, daha demokrat ve daha laik. Ama bilmiyorlar veya bilmek istemiyorlar; bu hakikati resmen kabul ettiklerinde feci surette değişmek ve zihin cıvatalarını yeniden ayarlayıp yeni bir zihin konforu aramak zorunda kalacaklar; oysaki, hakikate saygısı olmayanların nefret ettiği şeylerin başında "değişmek" gelir. Zorba görüntülerinin ardında "biz yanılmış olamayız; millet yanılmıştır. Üç baldırı çıplak teorik olarak zihnen bizden daha ilerde olamaz" inatçılığı yatıyor.

Gerçek teoriyi aştı beyler, zihin cıvatalarınız laçkalaştığı için fark edemiyorsunuz; fark etmeden de olsa zulmediyorsunuz.

Zulmün binası olmaz!

"Bunbu itchi"

Japon kültürüne dair bir tâbir "bunbu itchi"; kılıçla kalemin âhengi mânâsına geliyormuş.

İnsanlığın her cüz'ü "beşer" paydası altında bulunmaktan ötürü üç aşağı beş yukarı birbirine benzer özellikler gösteriyor ama Japon milletiyle müştereklerimiz zaman zaman "heyecanlandırıcı" seviyelere yükseliyor. "Bunbu itchi", Samurai sınıfına mahsus bir denge halini gösteriyor; tam da bizim "sâhib□i seyf□ü kalem" diye tâbir ettiğimiz vasıf bu. "Kalem kılıçtan keskindir" ölçüsünü bir ölçüde nakzeden bir bakış açısı; zihnî olgunluğun yüksek seviyede hareketle (action) barışık ve tanışık olma hâli. "Kalem efendisi" ile silâhşorün, entelektüelle savaşçının aynı ruhta sulh eylemesi. Ben diyeyim gâzi□derviş, siz deyin bunbu itchi.

Modern zamanlar birbiriyle mütenâkız gibi görünen vasıfları şahsında cem'edenlere şüpheyle bakıyor; asrî fetişlerden biri de "uzmanlık" ve tekilleştirilmiş, indirgenmiş şahsiyet alanları. "Hezârfen" çoktandır kültür hayatımızın rüknünü teşkil eden bir karakter olmaktan çıktı, arkaik bir tip haline geldi; adam ya sosyolog, ya tarihçi, ya psikolog veya şair. Hepsi olmak bir yana ikisini bile yanyana getirmek cür'et, birkaç vâdide birden okuyup□yazmaya kalkışmak cesaretten sayılır oldu. Esasına bakarsanız bizim "kalemiye" sınıfı, belki farkına bile varmadan "effemine", "passifist" ve vicdânını kendi branşının "etik"i ile tahdit eden garip bir tip olma yolunda seyrediyor; işin en kötü tarafı nezâket ve kibarlığın "effemine" hallere, merhamet ve cömertliğin passifiteye dönüşmesi değil, şahsi vicdânın branş ahlâkı ile sınırlı kalması. Daha yukarılarda vicdânî ve ahlâkî bir hudud tanımadan gazetecinin basın meslek ilkeleriyle, tabibin Hippokrat yemini ile polisin "vazife ve selahiyet kanunu" ile kendisini tahdit ettiğini düşünün bir kere.

Japonlar "bunbu itchi" diyedursun; biz "Efendimiz"in hallerindeki beşerî dengeye bakıyor ve mest oluyoruz; sâhib□i seyf□ü kalem karakterinin evc□i bâlâsında bizim için "Efendimiz" duruyor. Zihnini, nazarını ve dikkatini hayatın her vechesine aynı ölçülü denge içinde çevirerek bize "kemâlât"ın misâlini sunan bir "Efendimiz" var bizim. "Bunbu itchi" kavramında kokusunu aldığım esasen beşerî ve öyle olduğu için "İslâmî" ıtır neşreden bir hikmet; zihnî ve fizikî hareketliliğin zirve noktasında birbiriyle barıştığı yerden neş'et eden huzur ve âhenk!

Ferâset ve şecaat!

Doğan Erdinç'e açık mektup

"Afveyleyelim ki belki bilmez; Bir sürçen atın başı kesilmez"

Şeyh Gaalib

Biz çoğu defa "memleket" kavramını hava, su, yeşillik gibi tabii unsurlarla aynileştirerek algılarız, halbuki memleket dediğimiz şey, birkaç akraba ile dosttan ibarettir aslında. Şehirler, aguşunda tuttuğu evlatlarıyla vasıflanırlar. Bize tabii ve fiziki dokuyu güzel gösteren efsun, o

muhitte yaşayan ve o muhitin hayatına iştirak eden insanların güzelliğinden akseden rayha ve ışıktır. Şehir güzel insanlarla kaimdir.

Bugün yaşadığım şehir, "şerefü'l-mekan bi'l-mekin" nüktesinin içini bütün kemaliyle dolduran bir evladına "güle güle" demek talihsizliği ile yüz yüze: Doğan Erdinç Ankara'ya nakl-i mekan ediyor. Doğan Erdinç isminin önüne koyulabilecek başka sıfatlar yok değil; binlerce talebesine hüsn-ü ahlak talim etmiş bir "hoca", yıllarca bu memleketin tapu senedi hükmündeki ecdad yadigarı eseri, sanki şahsi malı imişçesine sahiplenen, bakımına, tamirine, ihyasına uykularını kaçıracak derecede titizlenen bir "Vakıflar Bölge Müdürü", spor camiasına beden terbiyesinin ve centilmenlik ruhunun ne olduğunu defalarca ispat etmiş aktif bir "spor adamı" ve her şeyin ötesinde ve üstünde temas ettiği her insana "eşref-i mahlukat"tan olduğunu hatırlatan bir "dost". Sivas vasatisinin fevkinde "fıtraten" nazik, duygulu ve hassas bir insan; lakin Doğan Erdinç'te kemal mertebesini bulan hususiyet, isminin önünde veya ardında mevki ve meslek ifade eden hiçbir sıfat bulunmasa dahi bizzat ismiyle ve zatıyla "adam" olduğu hakikatidir. Biz bugün öyle bir dosttan ayrılıyoruz ki, tarzının hayr-ül halefi ve vekili mevcut değildir. Sivas bir "devr-i kadim efendisi"nden cüdadır bugün: Sevmeyeni var mıdır ihtimal vermem; ama şu şehadetimi onun dostu da düşmanı da bütün yüreğiyle tasdik etmekte tereddüt göstermez inancındayım.

İmdi gelin halimizin encamına bir yekun çizgisi çekip mevcuda bakalım; "göl yerinden su eksiz olmaz" temennisiyle avunmanın manası yok. Taşra, bir evladını daha cumhuriyetin payıtahtına uğurlarken, gidenin yerini ikame edemediğinin farkına varsa gerektir. Ankaralılar, şahsiyeti ve meziyetiyle Anadolu taşrasını ziynetlendiren bir insanı "Ankara Vakıflar Bölge Müdürü" sıfatıyla Ankara'da ikamete razı edebilmişlerse bu onlar açısından ne karlı bir alışveriştir. Biz ona gönül hanelerimizde makam beğenmezken Doğan Erdinç'in Ankara'da memuren mukim olmayı kabullenmesi, zannımca Ankara ve Ankaralılar hesabına büyük bir iltifattır.

Gelelim "hata vü sevab" cedvelinin her iki sütununu dürüstçe doldurmaya ve nefis muhasebesine; biliyorum ki "Doğan Ağabey" en azından iki hususta kırgın bir haletle Sivas'tan ayrılıyor. Kırgınlığının ilk sebebi "bir kısım" hemşehrilerine karşı her zaman ibzal ettiği ve tam bir sehavetle sunduğu iyi niyetin, dostluğun, arkadaşlığın, hemşehrilik hukukunun ve kendi tabiri ile "hoş amedi"nin muhatapları tarafından layıkıyla mukabele görmemesidir. Nezaketi, bu hakikati açıkça ifade etmesine müsaade etmese de yakın çevresinde bulunan herkesin sezebildiği bu burukluğun "Doğan Ağabey"de zoraki bir misafir gibi aylarca mihman kaldığını fark edebilmiştim. Buna rağmen -yine kendi tabiri ile- "umur-ı hariciye"sinde hemşehrilerine karşı muhabbet ve edebinden hiçbir şey eksiltmediğine şahidim.

Öyle zannediyorum ki "Hoca", bu satırların yazarına da bezlettiği dostluk ve kardeşliğe umduğunca mukabele görmemiş olmasından ötürü bir miktar veya kendi tabiri ile "miktar-ı

kafi"de kırgındır; kendisini "ihmal edilmiş" hissetmektedir; içtihadı nokta-i nazarından haklıdır. Bu hususta arz edeceğim mazeretin "Hoca"nın nezdinde itibar bulmayacağını fark ettiğim için nefsi müdafaa cehdinden vazgeçiyorum. Şu kadarını ifade etmeliyim ki onun doğup büyüdüğü memleketini terk ederken bana kırgın kalmasına asla müsaade etmeyeceğim; kırgınlığını hissettiğim zaman bundan gizli bir gurur hissesi çıkardığımı itiraf ederim; çünkü esasen sevmediğimiz birine kırılma fırsatı bile bulamayız. Ne var ki o gurur hissesini de reddederek Doğan Ağabeyimden beni affetmesini dileyeceğim. Bu kadar kolay kırılan tannan ve hassas bir tabiatın, affetmekte de rikkati gönülden ırak tutmayacağını ümid ediyorum.

Seni çok seviyorum Doğan Ağabey; bana kırılmakta ne kadar haklı olsan da bu hakikati ikrardan zevk duyuyorum. Seninle aynı şehrin iklimini bölüşürken sevdiklerime ve hassaten sana karşı dostluk vazifelerimi ihmal ettiğimin farkındayım; ama yakınlarda bir yerde olduğunuzu hissetmek bile yetiyordu. Sen, "Sevdiklerinize muhabbetinizi izhar ediniz" emr-i latifinin hakkını hakkıyla verdin; ben sınıfta kaldım. Affet!

Bundan geri Ankaralılar öğünsün; bize eseflenmek düşüyor.

Ve "Gittikçe artıyor yalnızlığımız."

Okuyucuya not: Bu yazı, şahsi ve mahalli bir muhteva taşıyor; ama yazının anafikrini tanısaydınız, bu yazının sadece "dostluğa ve insana dair" olduğuna siz de hak verirdiniz; hoş görünüz.

1997

30 Ekim

"Ben sana hayran; sen çama tırman" Zaman Gazetesi

25 Ekim

İyi de, "suç aleti" nerede? Zaman Gazetesi

25 Ekim

Bir nevi Yeşilçam arkeolojisi Aksiyon Dergisi

23 Ekim

Şiar Yalçın'a ödülü helal olsun! Zaman Gazetesi, Kitap Zamanı

18 Ekim

"İstanbul'u şehevilik mahvediyor" Zaman Gazetesi

16 Ekim

Çalıya çaput bağlamak Zaman Gazetesi

11 Ekim

Yerliyim, yerlisin, "yerli" Aksiyon Dergisi

11 Ekim

23.5 derecenin şiiri Zaman Gazetesi

09 Ekim

İkikapılımescid Sokağı'ndan gelen mektup Zaman Gazetesi

04 Ekim

"Pisi pisine" musibet bunlar! Zaman Gazetesi

02 Ekim

Ey gericiler; nerede iseniz öksürün ki yerinizi bilelim! Zaman Gazetesi

"İstanbul'u şehevilik mahvediyor"

İstanbullu yazarlar birkaç günden beri sızlanıp duruyor; çünkü İstanbul her yağmurdan sonra su koyveriyor. İstatistik rakamlarını bilmiyorum; ama galiba İstanbul dünya üzerinde en fazla sahil şeridine sahip şehirlerin başında geliyor. Yani İstanbul, denizle ülfeti aşk haline getirmiş bir belde; ülfetin aşka inkılab etmesi latif; ama İstanbul'un maruz kaldığı felaketlerin aşk ile izahı mümkün değil, "İstanbul'u şehevilik mahvediyor" dersek belki daha çok isabet etmiş oluruz. Altı cihetten denizle halkalanmış yedi tepeli bir şehirde sel sularının can alması; ancak şehvetin bulandırdığı kolektif bir zaafiyetin eseri olsa gerek.

Taşranın küçük saadetleriyle yetinen milyonlarca insandan biri olarak İstanbul'un haline bakıp halimize şükretmekle yetinemiyoruz; İstanbul'un iyi veya kötü ahvalinde cümlemizin hissesi var. İstanbul bir "dünya şehri", moda tabirle bir "metropol". Türkiye'de yaşayan her beş kişiden biri bu beldede barınıyor. İstanbul ölçeğinde kazanılan her başarıyı nasıl sahipleniyorsak, İstanbul'un "işletilmesi"nde yüz yüze gelinen her beceriksizlikte bizim de payımız var.

Sıhhati hayli su götürür bir tarife göre medeniyet, şehir hayatının kurulup işletilmesiyle yakından ilgili bir kavram. Batı dillerinde "civilisation" ile karşılanan kelime, "cite, city" (şehir), "civic" (şehre dair), "civil" (nazik, kibar) gibi anlamlarla yakın akrabalığı ile mana

buluyor. İşin ilginç yanı lisanımızdaki medeniyet kavramı, Arapça "Et'temeddün" kelimesinden geliyor ve bu lafzın üçlü kökü "m, d, n", medine, yani şehir manasını da kaplıyor. Kısaca şehir halkının yaşayışını benimsemek ve şehirleşmek, medeniyetin başlıca anlamlarından birisi olarak kabul görüyor. Yukardaki paragrafta tırnak içinde vurguladığım şehrin "işletilmesi", bu çerçevede elbet medeni bir göstergedir. Bir şehri kurmak ve bu şehir içinde gündelik hayatı intizam ve ahenkle işletmek Eflatun'a göre büyük erdemlerden sayılıyor. İstanbul'u biz kurmadık; ama takriben beş buçuk asırdan beri biz "işletiyoruz". Bu beş buçuk asrın son elli senesi zarfında bu medeni performansı yüzümüze gözümüze bulaştırdığımız tartışılmaz bir hakikat. İstanbul bizim şehir yorumumuz; suçlu bulmak lazımsa bu vebal hepimizin boynunda asılı duruyor.

Bir gazetenin sel felaketinin ertesi günü çektiği manşet İstanbul'un kötü işletilmesinden duymamız gereken sorumsuzluğun nasıl vahşi ve zalim bir nükte ile yansıtılabildiğini göstermesi bakımından çok öğretici: "El Nino değil, El Tayyip" buyurmuş ser editör; nasıl olsa Refah bugünlerde günah tekesi muamelesine tabi tutuluyor ya, editör bey işaret parmağı ile sel rezaletinin sorumlusunu gösteriyor ve suçluyor.

Ben Tayyip Erdoğan'ın seçmeni değilim; ama ona mensup bulunduğu camia içinde çok farklı bir yer izafe ediyorum. Benim avukatlığıma ihtiyacı olmasa bile İstanbul için elinden gelen her hizmeti bir ibadet vecdiyle yerine getirdiğine samimiyetle inanıyorum. İstanbul'un şu son elli yıl içinde uğradığı katmerli ihanetler herkesin malumu iken faturanın Tayyip Erdoğan'a kesilmesi haksızlık. Yapılan iş sadece espri ise yerini bulmamıştır; kerih ve kabih bir nüktedir bu. Ciddiyet sadedinde yöneltilen bir suçlama ise aşikar bir haksızlıktır. Her iki ihtimal de "yakışıksız" duruyor.

Kronik enflasyonu nasıl "evcil bir sistem kedisi" haline getirip Güneydoğu meselesini neredeyse 15 yıldan beri çözümsüzlük yokuşuna sevk ettiysek, Kıbrıs meselesini çeyrek asırdan bu yana nasıl sürüncemede bırakıp, sosyal güvenlik sistemimizi nasıl iflas noktasına sürükledi isek, İstanbul da işte aynı gerekçelerle altı köşesinden "leb-i derya" olduğu halde yarım günlük yağmura teslim olmaktadır.

Yol döşemesinin ortasına tepesinden kazıkla çakılmış gibi duran o otomobilin feci görüntüsü, millet olarak hepimizin "bir şehri kurmak ve işletmek" erdeminden behresizliğimizi gösteriyor. Keşke yegane suçlu "El Tayyip" olsaydı! "Suçlu ayağa kalk" diye seslenildiğinde, korkudan dizbağı gevşeyenler dışında kim yerinde kalabilir ki?

"El Tayyip" değil arkadaş; "El insaf", isnafı bilir misiniz siz?

Son dakika notu: Bu yazıya koyduğum ilk başlık, "El Tayyip değil, el insaf!" idi. İsabetli bir tevafuk eseriyle basınımızda bu fikrin neredeyse aynı cümle ile iki gün içinde kerrat ile dile getirildiğini fark ettim. Başlığı "aklın yolu bir" düşüncesiyle ve gönül ferahlığıyla değiştiriyor ve aynı fikir selametine hemen her noktada erişmeyi temenni ediyorum.

Şiar Yalçın'a ödülü helal olsun!

Gündemde iki ödül haberi var, ilki Alman Yayıncılar Birliği tarafından Yaşar Kemal'e verilen "barış" ödülü, ikincisi Türk Dil Kurumu'nun "köşe yazarları" içinden Şiar Yalçın'a tevdi ettiği ödül. Yazar Ali Bayramoğlu'nun haklı olarak hatırlattığına göre Yaşar Kemal'in ödülü, "Türkiye'ye rağmen, hatta Türkiye böyle olduğu için verilmiş bir ödül" niteliğini taşıdığı ve sadece yazarın siyasi mücadelesini ön plana çıkardığı için, doğrusunu söylemek gerekirse hiç de içime sinmedi. Gerekçesini makul bulsam da netice itibariyle Alman Yayıncılar Birliği'nin Türkiye'yi "azarlaması" anlamına gelen bu onurun, sadece sahibini hoşnut ettiğini zannediyorum. Keşke Türkiye şunun bunun azarına muhatap kalacak derecede insan haklarına riayetsizlik etmeseydi de "koca Homerosoğlu"muz onun yerine İsveç Bilimler Akademisi'nin Nobel'in edebiyat ödülünü alsaydı.

Şiar Yalçın'a Türk Dil Kurumu'nun layık gördüğü ödülde isabet edildiği kanaatindeyim; memnun ve müsterihim çünkü Şiar Yalçın dil konusunda gösterdiği hassasiyetle bu onura layık bir fikir adamıdır. Şiar Bey, pazartesi günleri Yeni Yüzyıl'da kaleme aldığı yazılarda sadece basında rastladığımız dil yanlışlarına işaret etmekle yetinmiyor, tenkid ve düzeltmelerinin arka planında bana göre doğru ve tutarlı bir dil siyasetinin varlığını da hissettiriyordu. Zannımca geçen yıl Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayınlanan "Milli Eğitim" dergisine yazdığı makale, ilk ve orta öğretimin bütün kademelerinde Türkçe kitaplarının ilk sayfalarında yer almaya layık bir değerlendirme kalitesi sergilemişti. İki gün önce Yeni Yüzyıl'ın Sanat ve Toplum sayfasında yayınlanan röportajındaki yaklaşımı ise ödülde isabet edildiğini doğrulayan çok sağlam bir bakış açısının izlerini taşıyordu. Sayın Yalçın'ı ve onu onurlandıran Türk Dil Kurumu'nu tebrik etmeliyiz.

Basınımızda dil yanlışlarını işaret eden köşelerin çoğalmasını sevinçle karşılıyor ve istifade ediyorum. ZAMAN'da İskender Pala, Yeni Şafak'ta İbrahim Kardeş, Radikal'de Hakkı Devrim hemen aklıma gelen isimler. Vakıa Hilmi Yavuz Bey haklı olarak çok basit ve sıradan yanlışlıkları düzeltmenin, yapılan işle hiç de mütenasip olmayan -ve neredeyse mistik- bir hayranlıkla karşılanmasını yadırgadığını ifade ediyorsa da bugün hangi seviyede olursa olsun dil hassasiyetini keskinleştiren ikazlara muhtaç bulunduğumuz ortadadır. Mektepte halledilememiş bir davanın medyada tashihi neredeyse imkansız gibi görünüyorsa da en azından durumun vahametini vurgulaması bakımından her katkıyı şükranla karşılamak durumundayız.

Bir Arap kelam-ı kibarı, "sebep anlaşılınca şaşkınlık ortadan kalkar" diyor, dil meselesinde şaşkınlığımızın yeni yeni farkına varmaya başladık. Türkçenin hal-i hazırından hoşnutluk duyanlar bakımından ortada -şaşkınlık ne kelime- sıhhatli bir durum vardır; Türkçe vaktiyle "ilmi bir operasyon" geçirerek "özleştirilmiş"tir; binaenaleyh özleştirilmiş haliyle tasarruf olunursa Türkçe problem alanı olmaktan çıkacaktır. İşbu hal, Osmanlı Vezir-i azamının "Ya

Rabbi şu adamın aklını bir geceliğin ebana ihsan et de rahat bir uyku uyuyabileyim." diye niyaz ettiği yerdir ve bu mevkiide "şaşkınlık" yoktur. Şaşkınlık fecaati fark etmekle başlıyor ve şaşkınlığın ortadan kalkması için sebeplere inmek gerekiyor. Gerçek sebeplere vasıl olunmadıkça Türkçemizin felah bulması imkansız görünüyor. Ne Şiar Yalçın'ın sabırlı tashihleri, ne İskender Pala'nın nazik ikazları, ne Hakkı Devrim'in gözlüğünü alnına doğru kaldırarak "Evladım dahi manasındaki de eki ayrı yazılır." yollu irşadları, sivrisinekleri tek tek yakalayıp gıdıklamaktan gayri işe yaramayacaktır.

Şiar Yalçın'ın aynı hassasiyeti paylaşanların bir çatı altında birleşmesi ve sonraki safhada "Dil Şurası" tertiplenmesi yolundaki teklifi, bu vadide kamuoyunun dikkatini çekmek bakımından faydalı olur kanaatindeyim. Vaktiyle merhum Faruk Kadri Timurtaş, Necmeddin Hacıeminoğlu beylerin gündeme getirdiği "Akademi" fikri kuvveden fiile geçebilseydi belki bugün daha çok mesafe kazanmış olurduk; zararın neresinden dönülse kardır. Türk dilinin doğru tasarrufu ve zenginleşmesi için atılacak her adımı cirmim ölçüsünce desteklemeye söz veriyorum.

Bir nevi Yeşilçam arkeolojisi

Türk sinemasının siyah"beyaz zamanlarında film çekenlerin ferâsetine duyduğum hürmet giderek artıyor.

Belki çoğu bugünkü gibi "mektepli" entellerin tahsil ettiği sinema teorilerinin adını bile duymamışlardı ama ne güzel "hikâye anlatıyor", ne güzel "anlaşılır kalabiliyor" ve ne güzel "efsâne söylüyorlardı". İşin püf noktasında biraz da siyah"beyaz film tekniğini olağanüstü bir gelenek tecrübesi içinde ehlîleştirmeleri de vardı. Yeşilçam, yerli filmlere katabildiği o benzersiz bahâratı renkli çekimlerle asla yakalayamadı; renkli film tekniğinin gerektirdiği sinema tecrübesine erişeceği demlerde televizyon furyasına yakalandı. O günlerde piyasaya çıkan "sosyal içerikli" anlatım hastalıkları Yeşilçam'ın sinema dilini kekemeleştirdi ve sinema esnafımız "hikâye anlatmayı" unuttu.

Yeşilçam sineması, çoğunlukla an'anevî değerlerin üst katında cereyan eden hayat sahnelerini hikâye etmesine rağmen "halkın sineması" olarak kalabilmenin sırrını nasıl yakalayabilmişti; halbuki "sosyal içerikli" sinema, sahip olduğu araçlar itibariyle halkın lisanını telaffûz etmeye daha yatkındı; gerçekçi bir dili, mahalli ayrıntılara inebilen bir anlatım tekniği, siyâsî ve sosyal değişmeyi tasvire müsait bir teorisi vardı. Buna rağmen "sosyal içerikli" sinemaya verilen emekler, samimiyet ve hikâye anlatmaktaki ustalık bakımından o hep gülüp geçtiğimiz "n'ayır Nâlân, n'olamaz sevgilim"li Yeşilçam filmlerinin topuğuna yetişemedi.

Türkiye'nin gündelik hayatından kopuk olduğu halde o filmleri seyredilir kılan nükteyi elemanlarına ayırıp analiz raporlarının kuru üslûbu ile sıralamadan önce hakkı teslim etmeliyiz; bir zamanlar Yeşilçam fıtrî bir insiyakle rolüyle bütünleşen figüranıyla, göz

kararıyla ışık seti kuran teknisyenleriyle, alaylı rejisörleri, emanet kameraları, dar bütçeleri ve Anadolu'nun hemen her kasabasına kadar yayılmış rüyâ sinemalarıyla tamamen bize dair bir şeydi; yerliydi, millîydi çünkü bizim insanımıza hitab ediyor ve onların hayallerini restore ediyordu.

Bugünün sineması, "Yeşilçam usulü Türk soyutlaması" ile alay edip sinema dilinde Batılı argümanları kullandıkça seyircisinden kopuyor. Sinemada gündelik hayatın en tatsız taraflarını, "üstelik bunalım üslûbuna çekilmiş bir kuru gerçekçilikle" sergilemekten gayrı mârifeti olmayan yeni sinema adamlarını yok sayıyor; marjinalleştiriyor. Yeşilçam sineması, tamamen kendi icadı kalıplar kullanarak seyircisine güzel hikâyeler anlatmanın yolunu elyordamıyla bulmuştu; orada yeniden öğrenilmesi gereken dersler var. Sadece sinema adamları için değil, siyâsetçiler, reklâmcılar, gazeteciler, pazarlamacılar, akademisyenler ve entelektüeller için, kısaca ekmeğini bu milleti tanıyarak ve anlayarak kazanmak durumundaki herkes için önemli ipuçları var bu "basit" filmlerde.

Yoksul çoban, ağanın güzel kızına, "seninle benim sınıfsal kökenlerimiz farklı Kezbân, bu birliktelikten umarsızım" demezdi meselâ; bu filmlerde iki gönül bir ise samanlık seyrân olurdu.

Çatılara tırmanmaktan başka bir yol

Yüksek apartmanların çatısı, üstünde su deposu bulunan kuleler, boğaz köprüleri, elektrik direkleri gibi yerleri ard arda sıralayınca aralarındaki ortak bağ hemen kuruluveriyor; bu "mevki"ler genellikle intihar tehdidiyle sesini duyurmaya çalışan çâresizlerin tercih ettiği mekânlar. Geçenlerde vatandaşın biri otoyol üstündeki trafik tabelasına çıkarak taleplerini sıralamış; "Ayşe ile evlenmek, bir takım elbise ve bir çift ayakkabı istiyorum". Elbise ile ayakkabı neyse fakat Ayşe meselesinin direğe çıkmakla nasıl halledilebileceği hayli meşkûk bir mesele.

Londra'nın Hyde Park'ı mâlum; bizim Hyde Park'ımız ise bu gidişle "yüksek" yerler olacağa benzer. Sıkça tekrarlanan bu intihar şantajlarının ardındaki temel motifi gözden kaçırmamak gerek; bir rivâyete göre "iletişim çağı"nda bulunmamıza rağmen insanların kendini ifade etmesine fiilen pek imkân bırakmayan bir yönetim anlayışımız var. Dikkat ettiyseniz farkedeceksiniz ki intihara yeltenenlerin hemen tamamı kendilerine o anda pek önemli görünen bir taleplerini dile getirmek ihtiyacıyla kıvranıyorlar, sonra alışıldık senaryo: Gazeteciler ve polis geliyor, intihar şantajcısı yatıştırılıyor; "tamam halledeceğiz, bunun için intihar etmeye değmez" telkinleri yapılıyor ve hadise sona eriyor. Bu hadiselerde "vaadini" yerine getirip intihar edene hemen hemen rastlanmıyor; vatandaş derdini anlatınca, her ne hikmetse hayata saygısı artıyor.

"İletişim"in lâfzı bol fakat sağlıklı bir tarzda "iletişemiyoruz". Anayasada dilekçe hakkı mevcut ama fiilen bir işe yaramıyor. Haberleşme kanallarına hâkim onlanlar başkalarının ne

düşündüğüne pek aldırmaksızın kendi yorumlarını ön plana çıkarmayı tercih ediyorlar. Yargı cihazımız ağır ve itinasız işliyor. Acele ederek kazandığımız zamanı nerede kullanacağımızı doğru dürüst düşünmediğimiz halde cümleten acele ediyoruz. Modern zamanların temposu, başkalarını "dinleme"ye zaman bırakmıyor. Hayat zaruretleri bizi gündelik problemlere doğru vargücüyle yönelen gergedanlara çevirdi.

Özellikle medya kanalıyla ithama uğrayanların hâli gerçekten perişan. Başıma geldiği için biliyorum; vaktiyle "bir kısım medya"ya mensup bir gazetede şahsımı ilgilendiren bir meseleden doğan cevap hakkıma hürmet gösterilmedi. İlim dünyasında "muteber" tutulan bir dergi ise, "ne olur konuyu polemik mevzuu haline getirmeyelim" terânesiyle cevabımı yayınlamadı. Mahkeme kanalıyla gönderilen tekziplerin ne hâle geldiği ise, mâlum. İşte o anda Boğaz Köprüsüne çıkıp derdini anlatmaya çalışan garibanların neler hissettiklerini anlar gibi oldum.

İnsanları köşeye sıkıştırmamalı, sonra dama çıkıveriyorlar!

İyi de, "suç aleti" nerede?

Eşber Yağmurdereli'yi tanımam; farklı dünya görüşlerine mensup olduğumuz açık; ama maruz kaldığı muameleyi hoş görmek mümkün değil. Bu hadiseye bağlı olarak büyüyen infialde "hükümlü"nün görme özürlü olmasının da payı var şüphesiz. Sayın Yağmurdereli'nin aynı fiili tekraren işlediği için 22 küsür sene hapisle cezalandırılması "fikir suçu" meselesini yeniden tartışma gündemine getirdi.

Fikir suçunun kapsamı ve tarifi konusunda "içtihat"ta tam bir mutabakat yok; sözle eylemin hangi ince sınırdan itibaren farklılaştığını tespit etmek elbette kolay değil. Ama Türkiye'de "fikir suçu kaldırılsın" denildiğinde bu talebin neye ve kime dönük olduğunu herkes biliyor. Kanunlardan beklediğimiz hoşgörüyü yekdiğerimize karşı sulak yerden tarla bağışlarcasına bir hasislikle tasarruf ediyoruz. Bu sıralar "derin devlet" edebiyatında o kadar kalın lügatler paraladık ki, devlet gözümüze bizden tamamen ayrı, mücerret ve bize rağmen varlığını sürdüren bir Leviathan gibi görünmeye başladı galiba. "Biz çok iyiyiz, müsbetiz, güzeliz; ama devlet çok fena" mentalitesiyle kendimizi daha ne kadar aldatabiliriz?

Bana öyle geliyor ki fikir suçu kavramını vicdanen mahkum ederken affı mümkün olmayan başka fikir cürümleri de işlemekteyiz; bu tartışmalar yoğunlaştığında nedense hep sol tandanslı fikir mahkumları gündemde oluyor. Vaktiyle "büyük bir Türk büyüğü"nün savurduğu "Solcu olmak adam olmak demektir" vecizesinden beridir kamuoyuna telkin edilen örtülü mesaj aşağı-yukarı şöyle: "Sanat, felsefe, siyasi düşünce gibi ince fikir faaliyetleri neredeyse tamamen sol fikriyatın meşgalesidir. İşte bu yüzden daima sol düşünce mensuplarının kanunla başı derde giriyor." Bu düşünce silsilesinin mantıki neticesi, fikir uğruna başı kanunla derde giren her düşünce adamının sol tandanslı olması gerektiğidir ki bu

mantık standartının Yağmurdereli hadisesinde de cari bulunduğunu açıkça görüyoruz. Fikr-i acizanemce -açıkça ifade edilmese de- bu mantık standartı, hoş görülemez bir fikir suçu teşkil ediyor.

İnsanların düşüncesini açıkladığı için yaka-paça hapsedilmesi, mahkemelerde sürünmesi gerçekten ayıp; esasen resmi görüşe ters düşen fikirlerin açıklanmasıyla Türkiye'ye hiçbir şey olmadığını meşhur 141-142 ve 163. maddelerin ilgasından sonra görmüş ve anlamıştık. Türkiye'de ele geçmeyen şey, kanunun suç saydığı fikirleri açıklamak ve yayınlamak değil, doğru, sahih ve akli düşünme melekesidir; dolayısıyla ne tandanslı olursa olsun gerçek fikir hürriyeti garanti altına alındığında bir fikir inkılabı yaşayabileceğimize doğrusu imkan ve ihtimal vermiyorum. Kanun koyucunun antidemokratik hükümlerle korunmaya çalıştığı "hür düşünce" canavarı, esasen fiiliyatta evcil, tembel ve tombul bir kediden ibaret. Şahsen kimseyi ima etmiyorum; vasati söylüyorum. Devletimiz, "hürriyet bahşedersem bu yaramazlar artık beni adamdan saymazlar" endişesiyle fuzuli yere insanları hapishane hücrelerinde, mahkeme koridorlarında süründürüyor.

Gelelim asla affedilmemesi gereken gerçek fikir suçuna: Bu ülkede solcu olmayan (ve sırf bu sebeple bir tabiat arızası olduğuna hükmedilen) bazı insanlar da fikir suçu işliyorlar; ama o esnada, "fikir suçu olur mu; ayıptır; hangi çağda yaşıyoruz" şikayeti pek duyulmuyor. Fikir suçuna muhalefetimizi beyan ederken inandırıcı, samimi ve adil davranmak zorundayız. Sol literatüre girmiş tarifiyle "adam"dan sayılmayan fikir erbabını yok farz etmek kaba bir samimiyetsizlik.

Bence "fikir suçu"ndan evvel bizatihi "fikir" etrafında esaslı bir fikre sahip olmalıyız. Suç kapsamına girmeden ifade edilen fikirlerin beş para etmediği bir memlekette fikir suçu tartışması yapmanın kıymetini -buyurunuz- hep birlikte takdir edelim; ancak fikrin itibar gördüğü bir toplulukta "fikir suçu" teşkil eden aykırılıkların ifadesine katlanmanın manasından bahsedebiliriz. Bu ülkede sağduyunun müşterisi yok, akl-ı selim firarda, mantık bayramlık elbise, "ratio" lüks inşaat malzemesi, fikir kıt, basiret epeydir ortalarda görünmüyor.

Bu kadar fıkdan içinde hiç değilse "fikir hürriyeti"miz olsun bari; bakarsınız günün birinde lazım olur, bir başka söyleyişle "fikir suçu"na karşıyız tamam; ama "suç aleti" nerede?

"Ben sana hayran; sen çama tırman"

Fernand Braudel, "Uygarlıkların Grameri" isimli eserinde baktığımız; ama görmediğimiz bir hakikati hatırlatıyor; "Batı" ismine izafe ettiğimiz farklı medeniyetler vardır ve bunların içinde sadece "endüstriyel medeniyet" dediğimiz türü bugün şaşaasıyla gözleri kamaştırmaktadır. Nitekim Sovyet Bloku'nun kendi ağırlığı üzerine çökmesiyle topyekun

"Batı" kavramı içinde mütalaa ettiğimiz nice unsurun hiç de imrenilecek bir yanı olmadığını gördük.

Paris'in sıradan bir kaldırımında sıradan Fransızların ayakkabısını boyamak şerefini Babıali'de kalem efendisi olmaya tercih eden Jöntürklerimizden, sokakların temizliğini "bal dök yala" benzetmesiyle medheden gurbetçilerimize kadar bizdeki Batı hayranlığı aslında bir "endüstriyalizm" ballandırmasıydı. Biz Batı gibi olmak değil, onlar kadar muktedir olmak istiyorduk. İçimizden pek azı muhayyilesinde işi "tanassur" ettirmeye kadar abarttı; aydın takımımızın dikkati ambalaj jelatininden içeriye nadiren nüfuz edebildi. Milletin ma'şeri vicdanı Batı'nın tasallutundan emin kalmak için onu kuvvetli kılan unsurlara talipti ki bu nokta hala layıkıyla değerlendirilebilmiş değildir: Türkiye'de en "avantgarde", en ilerici ve en yenilikçi zümrenin "İnkılap edebiyatı" etrafında kenetlenerek birbirine cesaret telkin edenlerden müteşekkil olduğu tam bir batıl itikaddır; bu zümrenin Türkiye'nin demokratlaşmasında, iktisadi yapının libere edilmesinde, temel insan haklarının kabulü ve uygulamasında, bahusus özelleştirme davasında ne kadar "gerici ve tutucu" bir pozisyon tuttuğu aşikar; garabet şurada: Batı gibi kuvvetli olmak noktasında en hararetli taraftar kitlesi, inkılap edebiyatçılarının yaygın yaygarasıyla "gerici, tutucu, dindar ve muhafazakar" olarak adlandırılan topluluk olmuştur. Nitekim şu anda Türkiye'nin iktisadi ve sosyal muharriki işbu kitledir ve bu kitle aydın takımının kafa karışıklığına düşmeden "Batılılaşma" vadisinde en münasip rotayı genetik insiyakiyle tayin edebilmiştir.

Aydın-bürokrat takımının Avrupa Birliği'ne katılma hülyası, daha birkaç gün önce yeniden realpolitikin sert duvarlarından geri döndü; teknik ayrıntılarla dikkatinizi dağıtmak istemiyorum: Avrupalılar her defasında "ar ve i'zan" sahibi herkesin kolayca anlayabileceği imalarda bulunarak beklememizi tavsiye ediyorlar. Belki nazik imalar bunlar; ama yeterince açık; Avrupa'nın kültürel, siyasi, sosyal ve iktisadi birliği içinde bizi görmek istemiyorlar. Meseleye Avrupalıların penceresinden bakınca durum çok vazıh; şekli hazırımız Avrupa Ligi'ne yakışmıyor ve kerem gösterip bizi bu halimizle Avrupa Birliği'ne kabul edecek olurlarsa bir anlamda bizim külliyetli problemlerimizi de üstlenmek zorunda kalacaklar.

Niçin alsınlar? Ben Avrupa Birliği'nin karar organlarına kendi noktai nazarlarından hak veriyorum. Burada sorulması gereken asıl sual "niçin alsınlar ki" değil, asıl soru şu, "biz Avrupa Birliği'ne katılmak için karşı tarafın argümanlarından pekala haberdar olduğumuz halde niçin ısrar ediyoruz; bu ısrarımızın sistematik ve nazik red cevapları karşısında 'arsızlık' noktasına vardığını niçin anlamazdan geliyoruz?"

Muasır Avrupa'nın tabii ve eşit bir uzvu olmak elbette hoşumuza gider, lakin elimizdeki yegane kart bundan ibaret değil ki? Avrupa Birliği'ne girme meselesini iç siyasette ısrarla kullananlar aslında izzeti nefsimizi israf ediyorlar. Biz, kendi dinamiklerimiz ve kendi kaynaklarımızla iç problemlerimizi rahatlıkla çözebiliriz. Türkiye'nin tabii ağırlığı, en perişan vaktimizde bile Ortadoğu ve Balkanlar coğrafyasında bir çekim gücü meydana getiriyor.

Kendisiyle didişmeyen, insanına güvenin ve ancak akılla üstesinden gelinebilecek meselelerde aklı seferber eden bir Türkiye için Avrupa Ligi'ne katılmak, üzerinde epeyce düşünmemiz gereken bir külfettir aslında. O noktada Avrupalı sayılıp sayılmamak doğrusu hiç de kıymeti harbiyesi bulunmayan bir sıfat olur.

Avrupa, "tarihin sonu" değil, yolun sonu hiç değil. Avrupa birkaç yüzyıllık hülyasını gerçekleştirmek üzere gücünü ve niyetini seferber etti. Biz ise asırlarca Avrupa'nın tabii rakibi olarak kendi coğrafyamızda hükümran olduk. Tarih henüz sona ermedi, son sözler söylenmedi; endüstriyel medeniyet hala kendi eliyle inşa ettiği büyük risklerin hesabıyla uğraşıyor.

Bu iş artık milli vekar meselesi haline geldi; düşürüldüğümüz hazin durumdan en fazla arlanması gerekenler "Batı" kelimesinden efsun bekleyerek, "Bu millete güvenilmez" varsayımı üzerine illegal evcilik oyunu oynamaya kalkışanlar olmalı. Doğrusu bu halleri tam da "Ben sana hayran, sen çama tırman" meselini hatırlatıyor.

Ey gericiler; nerede iseniz öksürün ki yerinizi bilelim!

Türkiye'yi tıknefes edip gündemi karartan acil problemleri, bir kağıt parçasına alt alta sıraladıktan sonra bunlard an kaçının "nesep itibariyle sahih" olduğunu sakin kafayla düşünelim; toplum hayatında sahih bir karşılığı olan krizle karşılaşmak ve krizi aşmak için harekete geçmek sağlık alametidir; ıstırabımız krizle karşılaşmak ve onun ağırlığı altında ezilmekten ibaret değil; sahte krizlerle boğuşup aslında maddi sebebi ve karşılığı olmayan spazmlara uğramak Türkiye'nin en büyük problemi. Zihni bir illet bu! Sahtesiyle uğraşmak bünyeyi o kadar yoruyor ve tahrip ediyor ki, gerçeğine ayıracak zaman ve enerjimiz kalmıyor. Artık kesinlikle eminim; Türkiye, başta üretim azlığı, enerji darboğazı, işsizlik, enflasyon, Güneydoğu meselesi, eğitim işlerinin tanzimi gibi pek gündeme gelmeyen "ufak-tefek" meselelerini salim kafayla azami iki yıl içinde kolaylıkla çözecek bilgi ve enerjiye sahiptir. Ne var ki bizim öncelikle halletmemiz gereken "daha acil" problemlerimiz hiç bitmiyor. Mesela Cumhuriyet idaresini tesis edeli üç çeyrek asrı geçmesine rağmen "rejim tehlikede" paranoyasından hala kurtulabilmiş değiliz. Bu mantık doğrultusundan bakıldığında rejim tehlikede iken denk bütçe yapmanın veya kaynakları doğru hedefler için kullanma titizliğinin gereği olmaz elbette. Zelzele korkusunun yaygınlaştığı bir yerde kimse duvarlarını badana etmeye, çatıyı aktarmaya, mutfak penceresinin kırık camını onarmaya yanaşmaz. "Yahu zelzele olacak vehmiyle yetmiş beş senedir çadırda yatıp kalkıyoruz, artık yetmedi mi?" şikayetiyle "sahih problemler"e dönüş arzusu gösterenler en hafifinden "mızıkçılık"la suçlanır oldu. Zelzele olacak vehmiyle yaşamak bize gerçek problemlerimizi unutturdu; olağanüstü hal rejimiyle yaşamak adetten oldu. Bu üç çeyrek yüzyılın bütçelerine hakim olan genel anlayış, "şu kritik zamanda uğraştığın şeye bak" suçlamasının yarattığı terörle asıl meseleleri bilinmeyen geleceğe (en azından torunlarımıza) ertelemekten ibaret kaldı. Orta halli bir

mahalle bakkalının kendi hesabı hakkında gösterdiği feraseti, devlet kendi bütçe hesabında göstermedi. Açık bütçeyi kaide, enflasyonu müessese, borçlanmayı mutad hale getirdik. "Türk milleti herkesi döver" cinsinden ucuz dayılıklara tevessül etmeden söylüyorum; bu millet, sadece bünyevi ve tabii krizlere muhatap olmak şansını bulabilseydi, elbette bu krizleri aşacak feraseti bir araya getirebilirdi.

Yılın sekiz ayını "temel eğitim" patırtısı ile geçirdik; ama eğitim hayatında kalite artışından henüz eser görünmüyor; çünkü esas gaye kalite artışı değildi. Öyle anlaşılıyor ki önümüzdeki ayları da "irticayı önleme kanun tasarısı" hakkında didişmekle geçireceğiz. Arada sırada Susurluk garnitürü ile gündemin biteviyeliği yelpazelenecek; durgun zamanlarda türban meselesi hortlatılacak; Yunanistan, Ermenistan veya Rusya ile gerilimin tırmandığı dönemler gelecek. Siyasi dedikodular, başkanlık sistemi, loto çılgınlığı, vergi mevzuatının ıslahı ile avunacağız bir zaman. Laf kıtlığı çektiğimizde mahut "toprak reformu" ısıtılıp önümüze getirilecek. Bu esnada "artık deprem olmaz galiba; olsa da gerekli tedbiri alırız; çadırları söküp eve taşınalım; yerleşik düzene geçelim, çatıyı aktaralım, kırık camları taktıralım, sıva, boya, badana yaptıralım; sakin kafayla oturup hesabımızı kitabımızı tanzim edelim" yollu aklıselim teklifleri yine münafıklıkla bir tutulacak, "rejim tehlikede iken bahsettiğin şeye bak; bu esnada hesabın-kitabın lafı mı olur; önce rejimi düşmanlardan temizleyelim (yani zelzele tehlikesi geçsin)" kabilinden azarlarla bastırılacak.

Allah ömür versin, halen yaşayan eski siyasi liderlerden birisi, artık hayatta olmayan bir liderin partisini tarif ederken "deprem çadırı gibi" benzetmesini kullanmıştı; doğrusu müthiş nükte; ama o siyasi partiden ziyade bizim devlete daha çok yaraşan bir teşbih. Nadir fasılalar dışında yetmiş beş senedir bu devlet, her an vukuu muhtemel bir zelzele tehlikesi göz önünde tutularak idare ediliyor. Devletin gizli efendileri yerleşik düzene geçmeye, gündelik hayatı stabilize etmeye, devletin hesabını-kitabını ciddi surette ele almaya hala istekli görünmüyorlar.

İsterseniz duruma bir de şu açıdan bakmayı deneyelim; Türkiye'nin gündemini tıknefes eden şu problemlerin mucizevi bir şekilde bir saatte çözümlendiğini kabul ediniz; elde edeceğimiz sonuç, Türkiye'nin geçen seneki halidir. Ben "gericilik" ve "gerileme" diye işte buna derim. Evet, Türkiye'de hakikaten gericiler var ve gericilik büyük tehlike teşkil ediyor; dram odur ki "gericiler" dediğimiz o menfur kitleyi artık "malum" adresinde bulamaz olduk; bu vahim adres değişikliğinden rejimin hala haberi yok.

Ey gericiler, nerede iseniz öksürün ki yerinizi bilelim; çadırda kış geçirmekten iflahımız kesildi!

"Pisi pisine" musibet bunlar!

Olup bitene bakıp "kıyamet alametleri bunlar" diye endişelenmek hiç de asri zamanlara mahsus değil; insanlar her devirde sosyal değişmenin hızlı temposundan rahatsızlık duydular ve tedirginliklerini kıyamet kehanetleriyle dile getirdiler. Bu vakıada kitlenin zihni konformizmini müşahede etmek mümkün. İnsanların ekserisi açlık, terör, cana ve mala yönelmiş saldırı cinsinden kaba zulme maruz kalmadıkça tercihlerini mevcut durumun muhafazasından yana kullanmak eğilimindedir.

Avrupa'nın ortaçağlarına denk düşen tarih dilimindeki asude ve birbirini tekrar eden ahenk gitti gider. XV. asırdan beri bütün dünya derece ve zaman farkıyla çok sür'atli bir sosyal değişme ritmine kapıldı. Sosyal değişme temposunun şimdiki zamana yaklaştıkça giderek daha küçük zaman dilimlerine sıkışması, şuurun muhtelif katlarında hemen hemen aynı gerginliğe yol açıyor. Giderek hızlanan trampet vuruşlarına kulak kesilmek, insana ani duruş anının yaklaştığını ihtar ediyor; kıyamet beklentilerindeki yaygınlığın en bariz sebeplerinden birisi bu. Yaşayan her kavmi tedirgin eden kürevi değişme rüzgarına ilaveten Türkiye, içinde yaşadığı zamanı (asrı) doğru okuyamamanın, layıkıyla yorumlayamamış olmanın yükünü de sürüklemek zorunda. Dünyanın maruz kaldığı değişme hızı, mahkum edildiğimiz "gerici" dayatmalar yüzünden bizde başdöndürücü sür'atlere erişerek yeni ivmeler kazanıyor. Ağustos sıcağında kapıyı pencereyi kapatıp içerde soba yakmak gibi bir saçmalık bu.

Millet tedirgin ve o şaşılacak ferasetiyle anakronik bir labirent içinde zaman ve mesafe kaybettiğimizin idrakinde. Çoğu kere arabesk bir saçmalık izafe ettiğimiz, "ne olacak bu memleketin hali" sorusu gitgide sahicilik kazanmaya başladı. Olağanüstü değişim nöbetlerine maruz kaldığımız demlerde çok kötü yönetilmek bahtsızlığıyla baş başayız. Değişimin hızı, haklı olarak insanlarda neticenin de aynı hızla tecelli etmesi beklentisine yol açıyor. Kimse, bir insan ömrünü aşan vadede işlerin düzelmesini ve ahenge kavuşmasını beklemeye niyetli değil. Haklılar; başımıza gelen musibetler o kadar -futbol tabiriyle- "pisi pisine", o kadar saçma ve o kadar "tarih dışı" ki, bu abes ikliminden bir an önce kurtulmayı dileyenlere sabır tavsiye etmek hakaret gibi anlaşılıyor.

Onlara "sosyal değişme"nin zaman cinsinden bir bedeli olduğunu hatırlattığımızda, "doğru söylüyorsun, biz sabretmesini biliriz; ama şu halimize bak; altı ayda demokratik haklar meselesinde tam elli yıl geriye düştük. Bir yarım asır daha dün sahip olduğumuz haklara kavuşmak için sabretmemizi tavsiye edemezsiniz" diyorlar. Haklılar, bu millet dehrin cilvesine, zamanın germ ü serdine, sosyal değişmenin yarattığı aşırı hararete tahammül etmeyi daima bildi; tarih şahittir. Şimdi ters istikamete doğru giden bir trende ileri doğru yürümenin manasızlığını kavradı; lokomotife hükmedenlerin saçmaladığını fark etti; itirazının sebebi bu. Sabretmeye razı; ama "ileriye" doğru; kaybedilmiş eşeği bulmanın keyfi artık kimseye kifayet etmiyor.

Millet derin bir itiraz haletinde ey muktedirler; siz lokomotifi yumuşak halılarla döşeyedurun, vagondakiler hesabı deftere yazıyor.

İkikapılımescid Sokağı'ndan gelen mektup

İki gün önce "İkikapılımescid Sokağı"ndan mektup aldım; evvela mektubun üzerindeki gönderici adresi dikkatimi çekti; "Bursa"nın, "Yıldırım" semtinin, "Emirsultan" mahallesinin "İkikapılımescid" sokağından yola çıkan bir zarfın mazrufunda neler olabileceğini tahayyül ettim. Çınar gölgesinde serinlemeyi mutad edinmiş demli çay teravetindeki bir Bursa ikindisinin ıhlamur kokulu tedaisi, şehri açan fatihlerin isimleri ve has mekanlarıyla sarmaş dolaş bir ahenge bürünüp gönlümü kanatlandırıverdi. O mübarek beldenin ara sokaklarına çekilerek çehresini ve iffetini modernitenin yapışkan tasallutundan "namahremdir" diye titizlenerek esirgeyen asude zamanlara girdim ve "afif" sokakların sükunetinde dinlenen iki kapılı bir mescidin suretini hayali bir hayal perdesinde tersime çalıştım. Neden sonra fark ettim ki Bursa şehrinin manevi hamilerinden Emir Sultan Hazretleri de zihayat iken bu civarda bir hanede ikamet eylemiş olsa gerektir.

Size böyle adresi hamil bir mektup erişse, açmadan evvel bu kabil zihni haylazlıklara kapılmaz mısınız?

Mektup ismen tanıdığım genç bir okuyucu tarafından kaleme alınmış; beni ve sizleri ilgilendiren kısmında diyor ki, "devletin tepesindeki haksızlıklardan, yöneticilerin bu vatan insanlarını hiçe sayan icraatlarından, siyaset diye çıkar hesapları yapan insanlardan bahsetmenizi anlıyorum; ama kahir ekseriyeti nefsinin zebunu olmuş ve bundan ötürü nush ile uslanmayacakları bir fizik prensibi kadar kat'i eşhasa dair bu kadar çok yazmanızı anlayamıyorum." Ezcümle okuyucum, gazetenin kültür sayfasında daha deryadil şeyler yazarken ikinci sayfada köşelenmekle siyaset ağırlıklı mevzulara ağırlık verdiğimi ima ile beni yaptığım işin tabiatı hakkında bir kere daha düşünmeye davet ediyor.

Tesadüf bu ya, mektubu almadan yarım saat önce talebelerime aynı şeyden, kişinin yaptığı işin tabiatı hakkında kendini sigaya çekmesinin gerekliliğinden bahsetmiştim; dersin yorgunluğu henüz üzerimde dururken aynı mealde bir mektuba muhatab olmak beni düşündürdü.

Çoğu kere niçin yazdığımı kendime sordum; bu işin nefse hoş gelen ciheti bir yana, haftada iki kere olsun bu köşeyi takib eden insanlara ne sıfatla hitab ettiğimi, onlara neler anlattığımı düşündüm. Kendine "yazar" sıfatı verilen birilerinin hep yazması, buna mukabil okuyucu denilen kitlenin hep "alıcı-okuyucu-maruz" pozisyonunda kalmasının manası zaman zaman zihnimi burktu. Yazarla okuyucu arasındaki tek yönlü akımın zamanla yazarda algı ve değerlendirme zaaflarına yol açabileceği endişesi varlığını hissettirdi. Ne var ki yazmanın nefsime hoş gelen ciheti, her defasında bana makul gerekçeler sundu ve ben onları fazlaca

ince eleyip sık dokumadan aldım ve kabul ettim: Tamamen kaçınmak mümkün olmasa da hüküm belirten cümlelerden ziyade okuyucuyu birlikte düşünmeye davete, mümkün mertebe şahsiyattan uzak kalmaya, kişilerden ve kurumlardan ziyade zihni durumları esas tutmaya, sevmediklerimize karşı cömertçe fırlattığımız tenkit oklarının bizi de bereleyebileceği ihtimalini gözden kaçırmamaya ve okuyucu mektuplarının ardındaki canlılıkla temasımı kesmemeye çalıştım. Buna rağmen yaptığım işin tabiatında okuyucu mevhum ve görünmez bir kitle gibi algılama yanlışının ne kadar büyük bir tehlike teşkil ettiğini anlıyor ve görüyorum; bu hakikati gözden kaçırmak, kısa zamanda yazarı "muallim" veya "üstad", okuyucuyu ise "talebe" veya "şakird" gibi görme yanılgısına yol açabilir; farkındayım.

Kültür sayfasında yazarken ikinci sayfada köşelenmeye heves ettiğimi iyi hatırlıyorum. Şimdilerde ise zaman zaman kültürde hatta spor sayfasında kalem oynatma heveslerine kapıldığım oluyor. İkinci sayfadaki asık suratlı köşemden, kültür sayfasının, -o edebiyat ve sanat dergilerinde görmeye alıştığımız- "her dem delikanlı ve heyecanlı" atmosferini seyrettikçe ince bir sızı geçiyor bir yerlerimden. Yerimden şekvam yok; ama üzerimde hala, bahçede top oynamak dururken aile büyüklerinin meclisine katılmış olmanın tedirginliği de eksik değil.

İşimi seviyorum; her sayfada, her dergide ve her köşede, ocaktaki kömüre aynı körükteki havayı üflediğimin farkındayım. "İkikapılımescid Sokağı"ndan gelen mektup "memleket kurtarmayı bırak; bize neşideler söyle" manasına da okunabilir; bunu aklımda tutacağım; ama aklınızda bulunsun, bütün türkülerim "armut" üzerine olacak.

23.5 derecenin şiiri

Gündelik hayatın bize pek değişmiyor gibi görünen ahengi içinde olanca dikkatimizi kamu işlerine yöneltmek, hayatın asıl ahengi hakkında düşünmemizi ve karşılaştığımız problemleri sahih bir önem sırasına göre değerlendirmemizi önlüyor. Parmağını çekiçle yaralayan biri için o anın en mühim meselesi nasıl parmak ucundan beyne giden ızdırap haberlerini teskinden ibaret kalıyorsa; merkezden, daha doğrusu "ego"dan muhitimize doğru giderek hafifleyen ölçüde önem atfettiğimiz problemler, şüphesiz "doğru düşünme" gayretini sekteye uğratıyor.

Tarih fikri ve onun etrafında karmaşıklaşan felsefi meselelere nüfuz etmeye çabalarken sadece insanın tabiatı ve zaman gibi iki eksen arasında sıkışıp kalmanın dayattığı körlükten bahsedebiliriz; dünya tarihi, çoğu yerde kalınlığı birkaç metreyi geçmeyen zıraate elverişli bir toprak tabakası üzerinde cereyan etmesine rağmen, tarih hakkında düşünürken bu kabil "sabit" unsurları kaale almayışımız mühim bir eksiklik değil midir? İlimle uğraşırken, "ilmi usul" icabı ihmal ediyoruz. İnsan zihni, hareket ve değişim halindeki her unsuru hesaba katarak analiz veya sentez yapmaya elverişli değil; mecburen ve kasden bize sabit görünen değerleri ihmal ederek nesneleri, kavramları ve hadiseleri sınıflandırıyoruz.

Hayatın biyolojik vechesi, uzayın sınırsız görünen büyüklüğü içinde ancak Dünya adını verdiğimiz o harikulade gezegende bir araya gelmiş değerli hayat unsurlarının ahengi ile devam edebiliyor. Soluduğumuz havadaki elementlerin terkibi ve oranı, dünyanın çekirdeğinde harlanıp duran o müthiş nükleer fırının hararetini sakinleştiren manto tabakasının kalındığı, suyun tabiat içinde halden hale geçip kendini arıtarak yeniden kullanılır hale gelebilmesi, Güneş'in cazibesi etrafında dönen Dünya'nın dönüş hızının Ay tarafından dengelenerek istikrara kavuşturulması, kutuplardan geçtiği varsayılan eksenin Güneş yörüngesine doğru takriben 23.5 derecelik bir açı ile eğrilmesi vb. gibi "sıradan" bilgiler, bir başka nazarla değerlendirildiğinde sadece biyolojik hayat tarzının bile hayranlık verici "ince ayar"lar yardımıyla sürebildiğini anlatıyor. Yukardaki cümlede zarureten kullandığım "vb." kısaltmasının içine konulabilecek daha binlerce tam kararında dengeye getirilmiş ince ayar faktörü var şüphesiz. Bu dengenin yaratıcı kudret tarafından düzenlendiği ve korunduğu fikrine inanmayanlar bile hayatın olağanüstü ve harikulade tesadüflerin anlamlı münasebetleri çerçevesinde birbirini destekleyerek sürebildiğini kabul edeceklerdir.

Mevsimlerden güz ve günlerden cumartesi; yazıya başlarken kendime şöyle "damak şaklatan" cinsten esaslı bir güz resitali armağan etmek niyetindeydim. İlkbaharı herkes sever; ama şüphesiz pek çoğumuz gibi hazan mevsimi bana daima daha dramatik güzelliklerin tedaisiyle birlikte görünür. Her milletin edebiyatında birbirinden güzel güz yazıları vardır mutlaka; her yılın bu demlerinde birileri, içindeki haylaz şairi dürtükleyerek onu hazan bahçelerinde gezinmeye ve hiç olmazsa yeşile veda eden yapraklardaki sarışın güzelliğin bin bir tonunu fark etmeye davet eder. Yapışkan ve bezdirici yaz sıcağının tevlid ettiği dağılmışlıktan ve tembellikten usanan pek çok insan, güz güneşinin soluk ışıklarıyla tatlı tatlı ürperen tenine daha sıcak tutan giyeceklere bürünüp güz yollarında ve tercihan ikindinin akşamla işmarlaştığı demlerde hüznünü sürükleyerek yürümek ister.

Niyetim işte böyleydi; ağaçların yaprağını döktüğü zaman bile nasıl güzel kalabildiğinden, çıplak dallardaki ışık-gölge lekelerinin nasıl ahenkli görünebildiğinden, güz yağmurlarının ürperterek kendine getirdiği toprağın güç fark edilir neş'esinden dem vuracak, sözü, kuzu yününden örülmüş kazakların yumuşaklığına, serin akşam saatlerinde tutuşturulan odun sobalarının çevresinde kesifleşen küçük saadetlere kadar sürükleyecektim. Aniden bunca şiiriyeti, yeryüzünün Güneş etrafındaki yörüngesinin 23.5 derecelik eğilmeye borçlu olduğumuzu hatırladım; bu eğrilik bizde hazan yapraklarını yelin önüne verip savururken, güney yarımküremizde kuru dallarda tomurcuk neş'esi uyandıran bir ilkbahar heyecanını doğuruyordu.

Nice şiirin ekseninde 23.5 derecelik bir eğrilmenin yattığını fark etmek belki hiç şairane görünmüyor; ama şüphesiz asıl şiir 23.5 rakamında olduğu gibi "vb." kısaltmasının içinde yeknesaklaştırıverdiğimiz ayrıntılarda duruyor.

Yerliyim, yerlisin, "yerli"

Amerika tarihi hakkındaki ilk bilgilerini benim gibi Teksas, Tommiks gibi hiç de ilmî sayılmayacak kaynaklardan edinenlerin nazarında Kızılderililer vahşi, saldırgan, iptidai ve kan dökmekten, kafa derisi yüzmekten zevk alan bir kavimdi; buna rağmen yaşım ilerledikçe niçin çoğunluğu teşkil eden terbiyeli, beyaz ve tabii iptidai olmayan çoğunluğun aksine "yerli"leri tutmaya başladığımı doğrusu pek düşünmemiştim. Kızılderililerin tarihini 1492'de Kristof Kolomb'un kıt'aya ayak basmasıyla başlatmak şüphesiz bizim gibi dünya tarihini Batı perspektifinden öğrenenler açısından peşin bir "zihnî kayma" hatâsı teşkil ediyordu; onların Amerika kıt'ası üstündeki geçmişlerinin arkeolojik bulgulara göre en azından onbin yıla dayandığını öğrenmek de pek birşey ifade etmiyordu. Batılı idrâkin zihnimize yerleştirdiği "medenî□iptidaî" şablonuna göre medenî olmanın tek biçimi vardı ve bu anlayış kaynağı Avrupa idi. Batı hayat tarzına yabancı ve anlaşılmaz görünen her kültür farklılığının vahim bir kabalıkla "iptidaîlik" olarak değerlendirilmesi aslında zihnî bir hastalıktı.

Neden sonra "vahşi kızılderililer" edebiyatının arasına serpiştirilen "yerli" kavramı, anlamlı bir fikir tohumu gibi zihnimde başka türlü karşılıklar bulmaya başladı; Kolomb, kıt'aya ilk adımını attığı andan itibaren Amerika'nın bütün eski sâkinleri "yerli" oluvermişlerdi ve bunun tam zıddını "beyaz adam" kavramı teşkil ediyordu. Türkiye'de kendine isim bulmakta beceriksizlik çeken asıl kitlenin has ismi de "yerli"likten başka bir şey olamazdı. Sağcı, Müslüman, Milliyetçi, Muhafazakâr, Mukaddesatçı gibi sıfatlar ya vuzuhtan mahrum veya yeterince kaplayıcı ve târif edici olgunluğa yükselemiyordu; işin esası bizim bu memleket içindeki varlığımızı en ziyade anlatan sıfat "yerli" idi. Aşağıdaki satırları okuyunca aradaki şaşırtıcı benzerliği ve "yerli" kavramının iki farklı kavmi sıfatlandırmak için nasıl eldiven gibi oturduğunu farkedeceksiniz:

"Delawareler, 1778 ve 1861 yılları arasında, neredeyse bir yüzyıl içinde (Amerikan yönetimiyle) yaklaşık kırkbeş anlaşmaya katıldılar□ ortalama olarak her iki yılda bir tane. Her defasında isteklerinin kabul edilmediğini gördüler; sık sık hainlikle ve minnet duymamakla, boşa vakit geçirmeyi çalışmaya tercih etmekle, ahlaksızlıkla ve putperestlikle suçlandılar. Bu olaylar üzerinde uzun uzun duruyoruz; çünkü bu uç bir durum da olsa, 'bizim' diyebilecekleri hiç bir yer bulamadıkları, yüz elli yıllık bir geri çekilişi içeren tipik bir örnektir." (Clark Wissler, Kızılderililerin Tarihi, Çev: E. Soydam, İmge K. İst, 1996, s. 115)

Bu satırlarda anlatılan dramın, bizim Batılılaşma tarihimizde tekrarlandığını farketmek hayli sarsıcı: İkiyüz seneden beri memleketin fiili efendileri, ahali ile bir anlaşma akdedecek ölçüde asıl bünyeden farklılaşmış bulunuyorlar; küçük bir nüans: Bu süre zarfında milletle anlaşmak zaruretini hisseten pek az yönetim gördük. Çoğunlukla bizi, "hainlikle ve minnet duymamakla, boşa vakit geçirmeyi çalışmaya tercih etmekle, ahlaksızlıkla ve putperestlikle" suçladılar, "eğitilebilir" nitelikler taşıyıp taşımadığımızı merak ettiler, bize nasıl "medenî"

olabileceğimizi târif ettiler, itiraza yeltenenleri tarihî akışın gerisinde kalmakla itham ettiler. Bu esnada takındıkları tutumun Hindistan'ı idare eden sömürge yönetimiyle veya Amerikan "yerli" lerine medeniyet götüren beyaz Avrupalılarla ne kadar benzeştiğini hiç farketmediler.

Onlar bize medeniyet ateşini göklerden çalıp sunan "Prometheus" gibi davranıyorlardı ve biz onların nazarında "ıslahı mümkün, eğitilebilir lâkin fecî surette geri kalmış" "renkli"lerdik: "Colored"in mânâsı sözlükte, "beyaz ırk dışındaki bir ırka, özellikle zenci ırkına mensup; tesir altında kalmış, etkilenmiş" olarak târif ediliyor ve bu kelime İngilizce'de hâlâ kültür uçurumuna dayalı ırk ayrımını imâ eden bir aşağılama ifadesi olarak yaşıyor.

Kızılderililer bugün Necib Fâzıl rahmetlinin "Öz yurdunda garipsin, öz vatanında parya" mısraını hatırlatan tarzda ezelî anayurtlarında hukuk nazarında eşit lâkin fiilen ikinci sınıf insanlar gibi yaşıyorlar. Merkezî hükümetin tahsis ettiği sosyal yardım fonlarıyla sürdürülen küskün bir hayatı sürüklüyorlar. Koca bir kıt'a karşılığında kendilerine verilen sosyal yardım tayınları hiç şüphesiz çok ucuz bir bedel.

Çalışma odamın duvarlarında pek az insanın resmi var: Rahmetli babam, Cemil Meriç, Özal, Dudayef ve Hunkpapa Sioux kabilesinin efsânevî lideri "Oturan Boğa". Resim 1885 tarihini taşıyor; bu mağrur ve muzdarib bir simânın ardındaki kendi değerlerinden emin rûhun fotoğraf makinesinin objektifini küçümseyen bakışını her gördüğümde saygıyla ürperiyorum.

Türkçe'de "colored" lâfzına denk düşen bir tahkir kelimesi yok ama "yerli" kavramının beşerî derinliği, bizi dünyanın bütün yerlileri ile aynı hüznü terennüm etmeye çağırıyor.

Not: Bir rivâyete göre "amcazâdemiz" sayılacak derecede nesebî yakınlığımız bulunan Kızılderililer hakkında etraflı mâlumat edinmek isteyen okuyucular için metin içinde künyesini verdiğim "Kızılderililerin Tarihi"ne ilaveten Dee Brown'un "Kalbimi Vatanıma Gömün" isimli dokümanter eserini de hararetle tavsiye ederim: E Yayınları, İstanbul, 1990.

Çalıya çaput bağlamak

Siyasete, siyasilerle aynı irtifadan bakmak yerine, daha panoramik, daha ihata edici bir gözlem yerinden, "kuşbakışı" nazarla eğilmek bana daha doğru görünüyor. Ne kadar mükemmel görüş imkanı sağlarsa sağlasın tek gözlem yeriyle iktifa etmenin mahzurlarını biliyorum. Ana fikir olarak doğrudan insanı ve onun zaman boyutundaki değişimine eğilen "sosyal ilim"in, daha az "yanlışlanabilir" neticeler sunan fiziki ilimlere nazaran hayli muğlak bir tasvirle yetinmek zorunda kaldığı aşikar. Doğru bakış açısından ziyade, mümkün olan en çok sayıdaki gözlem yerinden bahsetmeli, üstelik gözlem yerini adet ve kalite itibariyle zenginleştirirken zaman boyutunu asla ihmal etmemeliyiz; doğru! Siyasetin, "siyaset sathı maili"nden gözlenmesi gereği ne küçümsenmeli, ne de ihmal edilmeli; ne var ki esasen bu bakış açısı haberleşme vasıtalarıyla neredeyse tek gözlem yeri gibi takdim edildiği için "kuşbakışı"nı tercih ederken büyük bir kayba uğramıyoruz.

"Kuşbakışı" bile, sadece o noktadan bakılmak noktasında ısrar edildiğinde ismiyle müsemma kuşlara dair bir bakış ve değerlendirmenin zaaflarını taşıyabilir. Siyasi pratiğin içinde bulunanlar, kuşbakışı zaviyesinden görünen manzaranın fazla anlam taşımadığını, safderun yorumlara yol açabileceğini, yukarıdan bakınca her şeyin küçük ve kolay görüneceğini ileri sürebilirler; bu tenkitte haklılık payı olabileceğini kabul etmekle birlikte "kuşbakışı"yla hadisenin tamamı ve parçabütün ilişkileri hakkında esaslı bir kanaat edinmenin mümkün olduğunu fark ediyorum.

Meseleye "kuşbakışı" zaviyesinden bakınca görünen kabasaba, kunt ama isabet payı yüksek tespit şudur: Bizi problemlerin çözümsüzlüğü, ağırlığı, genişliği ve kapsamı değil muktedirlerin probleme bakış açısı çökertiyor. Belimizi büken, omuzlarımızı çatırdatan "abes" illetidir. Abesle iştigal ediyoruz. Abesin panzehiri akıldır; akıl, yani "fikri selim". Problem çözme vasıtası olarak fikri selim yerine korkuyu tercih etmenin bedelini, sudan meseleleri kronikleştirip, birkaç muktedirin vehmini paranoya haline getirerek ödüyoruz; buna kısaca problemleri sömürerek siyaset yapmak denilebilir. Bizim için abes o kadar gündelik bir unsur haline geldi ki, nadirattan da olsa fikri selime müracaat olunarak problemi kaynağında çözmeye kalkışanları şüpheyle karşılar olduk. Bu, açık bir zihin zaafıdır; zihni illetler ise ancak zihni tedavi usulleriyle def edilebilir.

Sağduyu ve fikri selim ile problemi henüz kaynağında çözmek yerine o meseleyi çözümsüzlük batağına saplayarak siyasi rant elde etmek, amblem farkı gözetmeksizin her siyasi kuruluşun ilk tercihi haline geldiği için yeni bir "tarzı siyaset"ten bahsetmenin zamanıdır. Meseleyi sürüncemede bırakarak kriz üzerinden siyaset yapmak, parayı doğrudan yatırıma yöneltmek yerine repoya yatırmayı hatırlatıyor bana; kısa vadeli, üretim fikrinden uzak ve garantili kazanç. Bu durumda mevcut siyasi kuruluşlardan birine ümit ve heyecan bağlamakla "çalıya çaput bağlamak" arasında fark kalmıyor.

"Kuşbakışı" zaviyesinden bakınca bir başörtüsü meselesinin yıllar boyunca teşbihi hoş görünüz sağmal bir inek gibi "işletilmesi"nin, halkın itimadını kazanmış bir siyasi ekibin taş çatlasa bir yıl içinde enflasyonu tek haneli rakama indirebileceğini iktisat ilminden behresi olan herkes bildiği halde enflasyon sırtından siyaset yürütmenin, temel eğitimin düzenlenmesi gibi teknik ve "sivil" bir ihtiyacın niçin askerler aracılığı ile gündeme getirildiğinin, ciddi, devamlı ve tutarlı kontrol yapıldığında trafik canavarının ehlileşeceği bilindiği halde yolların salhaneye çevrilmesinin hikmeti bir türlü anlaşılamıyor; "kuşbakışı" bakıldığında Güneydoğu meselesinde 14 seneden beri bir "arpa boyu" mesafe alınmış olması hiç de tatminkar görünmüyor.

Görünen şu: Bu coğrafyada siyasi gücün kullanılışı ve kurumlar arasında dağıtılması hiç de kitaba uygun değil. Hiçbir kurum kendi payına düşen miktarla yetinmiyor; kaidesiz dövüşte en dayanıklı ve en güçlü olan gücün tamamını inisiyatifinde bulunduruyor. Siyasiler, bir sınıf olarak varlıklarını makul göstermek gayesiyle "kriz üstünden" siyaset yapmanın ucuzluğuna

sığınıyorlar. Türkiye'nin enerjisi ve heyecanı rölantide tutulan bir motor gibi iş görmüyor; ama pekala motor blokunun hararetini yükseltebiliyor. Bunlar bizi daima yüksek ateşte maruz bırakarak "hacir" altında tutmak istiyorlar.

Çalıya çaput bağlamak batıl itikattır ve toplulukları "samimi inanç" yerine batıl inançla, hurafeyle, paranoya haline getirilmiş korkular aracılığıyla yönetmek daha kolaydır.

Yukarıdan öyle görünüyor.

1997

29 Kasım

Biz "sayılmaya" layıkız siz saymaya hazır mısınız? Zaman Gazetesi

27 Kasım

Kur'an'ın kanatlandırdığı Türkçe Zaman Gazetesi

22 Kasım

Masallar niçin güzeldir? Aksiyon Dergisi

22 Kasım

Uyan ey gözlerim Zaman Gazetesi

20 Kasım

Haberdar olmak; ama nasıl? Zaman Gazetesi

15 Kasım

Süpermarketteki Firavun Zaman Gazetesi

13 Kasım

Nezaket yahu! Zaman Gazetesi

08 Kasım

Kibrit müdafaanamesi Aksiyon Dergisi

08 Kasım

121 yıldır dolmayan anayasal çilemiz Zaman Gazetesi

06 Kasım

Erol Taş malum; esas oğlan nerede? Zaman Gazetesi

02 Kasım

Gerçekçi ol, imkansızı iste! Zaman Gazetesi

01 Kasım

Rezalet kalmadı; terlik verelim! Zaman Gazetesi

Rezalet kalmadı; terlik verelim!

Geçtiğimiz çarşamba günü Cumhuriyet Bayramı malum ifade ile Türkiye'nin her yerinde, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde ve dış temsilciliklerimizde hararetle kutlandı; ama bu hararetin yüksek tansiyona "dönüştürüldüğü" bir yer daha vardı: İstanbul'un Sultanbeyli İlçesi.

Bazı televizyon kanallarında "flaş flaş.. Sultanbeyli'de bayram kutlamaları olaylı geçti" anonsu verilmeye başlayınca meraklandık. Ardından haber görüntüleri geldi ekrana. Başlangıçta her şey olağan seyrinde cereyan ediyordu; ama olağan olmayan bir ayrıntı hemen herkesin dikkatini çekiverdi; bir kısım medyanın kameraları neredeyse tam takım oradaydı; hatta bazıları çıkması muhtemel olaylara karşı o kadar sağlam "tüyo"lar almış olmalılardı ki çift kamera ile işe vaziyet ediyorlardı. Türkiye'nin her yerinde yapılan mutad kutlamaların yüzlercesi arasından Sultanbeyli'nin merkez üssü seçildiği hemen fark ediliyordu.

Bando takımı, askeri birlikler, okullar kemal-i edeple resm-i geçit yaptılar; bu esnada kameralar alelade görüntüleri vermektense bayram için hazırlanan kapalı tribündeki zevatın yüz hareketlerindeki küçük değişiklikleri detaylandırmayı ve yorumlamayı tercih ediyorlardı. Nihayet kortejin ucundan parti mitingine gidiyormuş intibaı veren kadınlı erkekli bir grup belirdi; bunlar Mustafa Kemal Paşa'nın fikriyatını kendine isim yapmış bir derneğin mensupları idiler ve o gün için Sultanbeyli'yi bayrama katılmak için "pilot bölge" seçmiş olmalılardı. Ellerinde "Ben Kemalistim", "Ben laikim" yazılı pankartlarla Mustafa Kemal Paşa'nın posterlerini taşıyorlardı. Bayram kortejine katılmak elbette haklarıydı; ama özellikle şeref tribünü önünden geçerken yaptıkları gösteriler, kulağı delik medya muhabirlerinin hiç de kötü istihbarat yapmadıklarını ispat ediyordu. O esnada kameralar çift açıyla çalışıyor, gösteri yapan dernek mensuplarını geniş açıyla, tribünde selam vaziyetinde duran protokol mensuplarını "zoom"la kayda geçiriyordu. Tribündeki belediye başkanının tam hizasından geçerken ellerindeki Atatürk posterlerini ve pankartları Madam Chantalvari bir jestle tribündekilerin dikkatine sunmaya çalışan topluluk, laiklik yanlısı sloganlar atarak yürüyüp gittiler.

Beklenen olmamıştı. Hesaplarını, tam o esnada çıkması muhtemel bir reaksiyona kilitleyen onca kameraman herhalde hayal kırıklığına uğramış olmalıydı. Biz de ekran başında "olay bunun neresinde yahu" diye şaşkın bekleşirken, o "müthiş" hadise patlak verdi; sırtlarında okul üniformaları bulunan bir kısım İHL'li genç, kaldırımın bir köşesinde toplanarak, okullarının kapatılamayacağını ileri süren sloganlar atmaya başladılar. Eh, haber kıtlığında bu da bir şeydi elbette; kameralar hırsla slogancı gençlere odaklandı; ama anlaşılan polis de hazırlıklı olmalıydı ki on-onbeş kişilik topluluk anında çil yavrusu gibi dağıtılıverdi. Birkaç saniye sonra muhtemelen aynı gençleri, yanaşık nizamda resm-i geçit yapan askerleri alkışlarken gördük, "en büyük asker bizim asker" diye bağırıyorlardı bu defa.

Bu haber, dört büyük televizyon kanalında en az dört dakika süreyle gösterildi. Hepimiz seyrettik ve şaşırdık; satırarası okumasını bilenler, bu haberin "salça kalmadı terlik verelim" makamından yanık sesler ihtiva ettiğini hemen fark ettiler; bir "suçüstü kordelası idi bu. Aslında Türkiye'nin içinde yaşadığı o aykırı zihin iklimini vurgulaması bakımından olağanüstü bir haberdi; ama bir farkla; bu haberin gerçek haber değeri, ekranda gösterilen kısmı değil, haberin ondan önceki safahatıydı. Skandal avcıları, flaş haber düşkünleri, rezalet tüccarları Sultanbeyli'ye belli ki "tenezzüh olsun" kasdıyla gitmemişlerdi; bir şeylerin olacağını ya tahmin etmişler ya da haber almışlardı. Gittiler fakat boş döndüler; dağ fare doğurmuştu.

"Şecaat arz ederken merd-i Kıpti sirkatin söyler" meseli doğruymuş; doğrusu bu kadar safdil, bu kadar çaresiz ve bu kadar "naiv" olduklarını tahmin etmezdim.

Herhalde farkındasınız, seziyorsunuz; birileri bu toplumun huzuru, kardeşliği ve ahengi ile "Rus ruleti" oynuyor. Krizle beslenenler, varlıklarını ancak kriz patırtılarında idrak edebilenler ellerindeki sihirli aynada bir iç çatışma görüntüsü seyredebilmek için ısrarla ve sorumsuzca didiniyorar. Ama kemal-i iftiharla fark ediyoruz ki bu milletin cahil ferdi bile, onların dolarla maaş alan akıldanelerinden daha keskin bir iz'an ve feraset sahibi. Öyleyse bu millete nasıl hürmet duymazsınız, bu milleti nasıl sevmezsiniz, bu millete hizmet etmeyi nasıl şeref kabul etmezsiniz.

Kim demiş ucuzluk iyidir diye; ucuzluktan bunaldık. Geleceğin tarihçileri, içinde yaşadığımız devri anlatırken ifade sıkıntısına düşecekler, fark ettikleri saçmalığı ve aykırılığı tarif için kelime bulmaya zorlanacaklar, onlara daha şimdiden acıyorum.

İyi de şu bizim ahval-i perişanımıza kim acıyacak?

Gerçekçi ol, imkansızı iste!

Sinemanın "seçkin kötü adamı" Gary Oldman, benim için çok önemlidir. Kimbilir, belki bir gün sizin için de değer kazanabilir. Leon'da muhteşem bir performansla canlandırdığı sadist polis rolünü gördükten sonra, onunla karşılaşmak için sabırsızlanmıştım.

Kendisini başarısından dolayı tebrik edecektim, bir yandan da rol icabı büründüğü karaktere duyduğum olağandışı kızgınlığı anlatacaktım. Olmadı!

Gary, "İnsanlar, beni oynadığım karakterlerle özdeşleştiriyor. Halbuki bu karakterlerden sıyrılmak çocuk oyuncağı benim için... " diyor. Zaten, Oldman'a kalbimin ısınması için The Scarlet Letter'da oynadığı rahip rolünü görmem gerekiyordu. Toplumsal baskının 'Hoşgeldin' demeye hazırlandığı Hester Prynne adlı bayan (Demi Moore); kürsüde nefesleri kesen rahibe, kiliseden çıkışta burnumun direğini sızlatan kurşun gibi bir soru sormuştu:

"-Hangi acıları çektin ki, bu kadar hırslı ve etkili vaaz edebiliyorsun?"

Rahip Dimmesdale'ın müthiş vaazı filmin içinden çıkmış, Gary Oldman'ın gerçek hayattaki kişiliğine "cuk" oturmuştu.

Oldman, ilk gençlik yıllarında yaşadığı acılarla pişmiş, onu acılar motive etmişti. Çektiği acılarla helalleşmesi mümkün görünmüyordu. Gary, bir gün bunun tersini söylecek olsa bile, rahip Dimmesdale itiraz edecekti...

Efsanevi romancı Hermann Hesse, İsviçre'nin Montagnola kasabasında hayata gözlerini yumduğunda; "Sinemanın dahi takıntılı adamı" diye nitelenen Gary Oldman, sadece dört yaşındaydı.

Hesse; Bozkırkurdu adlı eserinde kendisini oynayan Harry Haller'i "acı çekmekte deha sahibi bir kimse" diye tanıtıyordu. Alman romancı; annemin dünyaya gözlerini açtığı yıl yani tam yetmiş yıl önce yazdığı romana, Bozkırkurdu adını, "Toplumun gittikçe çürüyen ve sığ değer yargılarına, kişiliksiz, yüzeysel yaşamına uyum sağlayamayan bir insanı tanımlarken yalnız kurt simgesinden yararlanabilmek için" vermişti...

Haller'i gerçek hayatta Oldman'ın canlandırması pekala mümkün olabilirdi. Ama, takdir edersiniz ki, "Bu iş bizim boyumuzu aşar"dı.

Haller, Hesse'yi; Hesse de Nietzsche'yi oynuyordu. Bay Haller, bakın ne diyordu:"Nietzsche gibi biri bugünkü sefaleti bir kuşaktan çok daha fazla süre önce yaşamak zorunda kaldı. Onun tek başına, hiç anlaşılmadan yaşadığı acıları bugün binlerce insan yaşamakta. "

Hesse'nin hiç anlaşılmadan yaşadıklarını da bugün milyonlarca insan yaşıyor:Bazıları çok iyi anlıyor;büyük bir bölümü hiçbir biçimde anlamıyor;çok büyük bir kısmı ise yaşıyor, yaşadıklarından yakınıyor ama ya tanımlayamıyor ya da itiraf edemiyor!

Bir süre önce; Hermann Hesse'yi oynayan sevgili Yavuz Gökmen'e, gerçek birer Bozkırkurdu olduğumuzu söylemiştim. O da, geçen haftaki bir yazısına Fransızca bir başlıkla girmiş ve "Son zamanlarda Türkçe yazdıklarımı kimileri ya anlamazdan geliyor, ya da gerçekten anlamıyorlar" demişti. Ardından da, ona söylediğim "Yaşadığın süre içinde anlaşılamazsın.

Belki otuz yıl sonra anlaşılmanız mümkün olabilir" sözlerini yazısına eklemişti; "Acaba, böyle böyle diyen Korkmaz haklı mı?" diye sorarak...

Harry Haller, Nietzsche için söylediklerinde ne denli haklı çıktı ise, ben de en az onun kadar haklı çıkacağım. Dahası, bu konuda haklı çıkmaya, hayatın şaşmaz kuralı karşısında, mahkumum!

Bu öyle bir kural ki; Bozkırkurdu'nun halinden ancak bir başka Bozkırkurdu anlayabilir!

Bu durumu da, herhalde en iyi "Gece karanlık; ama kalpler birleşmiş" cümlesi anlatabilir. Yıllarboyu idealistliği ve evrensel ahlak ilkelerini yüceltenler, bugün fena halde çürümekte iseler, onlara, en iyi; yakınlarda Bolivya'nın Villagrande köyünde kemikleri ortaya çıkarılan Che Guevara seslenebilir:"Gerçekçi ol, imkansızı iste!"

İlk gençliklerini Che'ye hayranlık duyarak geçiren Elveda Başkaldırı neslinin kaydadeğer bir kısmı, bugün "toplumsal cinayetler"den fal tutuyor.

"Çürüme"nin teslim aldığı her kesimin rüyalarına kendi geçmişleriyle ilgili tanıdık portreler göndermeyi başarabilirsem, epeyce bir muziplik yapmış olurum, herhalde... Che, bu açıdan Elveda Başkaldırı'nın Kahramanlar'ına uygun düşüyor.

Rüyalara sürpriz servisler gönderirken, hiçbir kesimi veya dünya görüşünü dışarıda bırakmak niyetinde olmadığımı da peşinen söylemeliyim!

Hayat, hiçkimseyi dışarıda bırakmamak kaydıyla, bu toprakların insanlarına bugün neredeyse megafonla bağırıp da duyuramadığımız temel ve de kaçınılmaz gerçekleri; ayan beyan göstermekle görevlidir, benim sevgili dostlarım.

Kalpler birleşirse; o zaman Nilüfer'in "Gel de kapansın, bu kor yaralar" temennisi hayata geçirilebilir. İşte o zaman, "Bu kış demokrasi gelecek" diye paniğe kapılanların da, "çürüme"nin bütün kesimlerdeki mimarlarının da, mahvolduğunun resmidir.

Filmin sonunda; beni motive eden acılarıma teşekkür ediyorum, ancak onlarla helalleşmeyi hiç düşünmüyorum.

Bozkırkurdu'nun Notu: Yıllık iznim dolayısıyla yazılarıma ara veriyorum.

Erol Taş malum; esas oğlan nerede?

Seyrettiğim dört yerli filmden birinde mutlaka Erol Taş'ı kötü adamı oynarken görür, kızardım. Seyirci Erol Taş'ı sevmezdi, hatta bir film galasında sırf rolünün hakkını verdiği, yani kötü adamı iyi oynadığı için yuhalandığını okumuştum. Kendisini hastalık ve zaruret yüzünden emekliye sevk ettiğini okuyunca üzüldüm; yeri kolay dolmayacak.

Yerli filmler, iyilerle kötüleri çok belirgin bir şekilde sunduğu için vaktiyle millete hitap etmenin usulünü bulmuştu. Beyaz perdede Erol Taş göründüğü anda "yine bakalım ne mel'unluk yapacak?" diye endişelenir, esas oğlan adına derin kaygılara düşerdik; onun, nasıl olursa olsun şöyle bir boy göstermesi bile, filmde çizdiği karakterin özelliklerini tarif ederdi; sinema afişlerindeki fotoğrafları bile gaddarlık ve fesat dolu ışıltılar neşrederdi; ama her filmin sonunda mutlaka cezasını bulur, ya esas oğlan tarafından kemikleri kırılasıya dövülür veya seyircinin "oh olsun, layıkını buldu" temennileri arasında taksit taksit öldürülürdü.

Erol Taş bence tam vaktinde emekli oldu; çünkü o iyilerle kötülerin birbirinden net çizgilerle farklılaştığı bir dünyanın aktörüydü; kolay teşhis edilebilen, anlaşılır ve sarih bir kötü adamdı; kalleş değildi çünkü kalleşlik edemeyecek kadar belirgin derecede kötüydü. Kadim Yunan tiyatrosunda temel karakterleri vurgulayan maskelere ihtiyacı yoktu; onun yüzü maskeydi.

Türk sineması asri masallar anlattığı dönemde bir halk sanatı olma mertebesine erişmişti; roman anlatmaya kalkıştığı anda entelektüel bir bulanıklığa yuvarlandı: İyilerle kötüler birbirine karışmış, film hayata benzemeye başlamıştı. Gerçek hayatta olduğu gibi kötüler çoğunlukla suyun üstünde tutunabiliyor; iyilerin nice ah-ü zarla hakkını alamadan filmin bittiği oluyordu. Erol Taş, palabıyığının bükülüşünden kara gözlerindeki şiddet kıvılcımlarına, şenaat aksiyonlarından insafsız kararlarına varana değin katıksız bir vuzuh adamıydı; kötüydü, çok kötüydü ve hep kötüydü; onun için her filmde cezasını buluyor, İlahi adaleti tecelli ettiriyor ve seyircinin mantığını sağlamlaştırıyordu.

Kötü adamların ve onların vazıh bir tarzda teşhis edilmesinin ne kadar gerekli bir faktör olduğunu şimdi daha iyi anlayabilme noktasındayız. Sultan'üş-şuara Baki Efendi'nin, "Müşkül budur kim suret-i hak'dan zuhur ede" dediği hesap, batıl'ın suret-i hakdan, hakk'ın batıl suretinden tecellisini fark etmek çok yorucu ve olağanüstü dikkat gerektiren bir hüner. Kötüler gerekli, çünkü iyilere kontrast teşkil ediyor ve iyiliği çerçeveliyorlar.

Gariptir bugüne kadar Erol Taş'ın beyaz perde dışında gündelik hayatında nasıl bir insan olduğunu hiç merak etmediğimi fark ettim. Filmde olduğu kadar kötü olmasına imkan bulunmadığı halde onun içimizden biri olarak yaşadığı hayatın bu kadar meraktan uzak kalışı, imajın gerçeği örtmesiyle izah edilebilir ancak. Şimdi rahatsızlık ve zaruret sebebiyle kendisini emekliye sevk etmesinin imajıyla bir tezat teşkil etmediğini düşündüm; kötülerin jübile yapmaya hakkı var mıydı; imajın gerçeği zalimce bastırdığı noktada ön yargıların ne kadar tehlikeli olabileceğini gösteriyor bu.

Erol Taş'a emeklilik günlerinde huzur ve saadet dileriz; yukarıda yerinin kolay dolmayacağından bahsederken itinasız konuştuğumu şimdi fark ettim; aslında kötülerin yeri hiç boş kalmıyor; problem kötünün ve kötülüğün teşhis edilmesinde. Erol Taş, bu işi fıtri bir kolaylıkla temsil ediveren bir sarahat ustasıydı. "Erol Taş gibi bakma yüzüme" denildiği

zaman neyin, kimin ve nasıl bir durumun kastedildiğini şıp diye anlıyorduk. Modern zamanlar aklımızı karıştırdı.

Bilmem fikrime iştirak eder misiniz; son yıllarda Türk siyasetinde, bir Yeşilçam kordelasını andırır tarzda temel karakterlerin ayrışmaya başladığını hissediyorum. Türk seçmeninin, "Erol Taş"ı teşhis ettiğinde nasıl davrandığını kısacık demokrasi tarihimizde birkaç kere görmüştük. Siyaset sahnesinin "Erol Taş"ları ucundan-kenarından tebellür etmeye başladı; ne var ki bu defa "esas oğlan" ortalıkta görünmüyor.

Yoo, biz seyirciyiz adı üstünde: Hangi filmde seyircilerin beyaz perdeyi yırtarak filme girip, nazlı Ayşe'leri Erol Taş'ların elinden kurtardığı görülmüş ki?

Mutfakta kimse yok mu?

121 yıldır dolmayan anayasal çilemiz

Türkiye'de anayasa hareketlerinin hikayesi hayli dramatiktir. Öyle görülüyor ki kısacık anayasa tarihimizin dramatik kaderi henüz çilesini doldurmamış.

Milli Mücadele'yi başlatan Meclis, meşruiyetini 1876 tarihinde kabul edilen ilk Osmanlı anayasası "Kanun-ı Esasi"den alıyordu, çünkü Osmanlı Meclis-i Mebusanı 18 Mart 1920 tarihinde son oturumunu yapmış ve işgal altındaki İstanbul'da çalışamayacağı gerekçesiyle kendini feshetmişti. 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplanan Meclis, kanunen Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nın Ankara'da içtima etmiş şekli idi. TBMM, bir ihtilal hükümeti olarak kendi hususiyetini 20 Ocak 1921 tarihinde Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nu kabul etmek suretiyle anayasal bir metne aksettirdi. Yeni devletin anayasası 20 Nisan 1924'te kabul edildi ve aynı isimle, "Teşkilat-ı Esasiye Kanunu" olarak anıldı.

1876 Kanun-ı Esasi'si, aradaki 32 yıllık "askı" devri de hesaba katılırsa tam 45 sene yürürlükte kaldı. Askı devri müddetince II. Abdülhamid her yıl neşredilen Devlet Salnamesi'nin başında yer alan anayasa metnini itina ile muhafaza etti. 1924 Anayasası 36 yıl hükümran oldu. Bu anayasa, CHP'nin tek partili yönetim zamanında daima iktidarda kalacağı hesabıyla tanzim edilmiş bir metindi ve esasında fiili ömrü, 14 Mayıs 1950 tarihinde Demokrat Parti'nin seçimleri ezici bir çoğunlukla kazanmasıyla bitmişti. CHP'nin 26 yıl boyunca kullandığı yetkileri DP'nin sadece 10 yıl kullanması, 27 Mayıs 1960 ihtilalinin başlıca sebebi olsa gerektir. Yönetime müdahale eden Milli Birlik Komitesi, bu fikri teyid edercesine DP'yi derhal kapatmış ve mensuplarını takibat altına almış olmasına rağmen CHP'nin iktidar yolundaki engellerini bertaraf etmekle kendisini adeta vazifeli hissetmişti. 1961 yılında yapılan yeni anayasa, 1924 Anayasası'nı fiilen tağyir, tebdil ve ilga ediyordu. Oysaki bu anayasa Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın yönetim anlayışını aksettiriyordu. Atatürk'ün ilkelerine sahip çıkmakta son derece titizlik gösteren çevrelerin, en azından onun hatırasını taşıyan 1924 Anayasası'na karşı hiçbir vefa göstermemesi çok dikkat çekicidir.

1961 Anayasası 19 yıl yürürlükte kaldı. 12 Eylül 1980 tarihinde yine bir darbe ile fiilen tağyir, tebdil ve ilga edildi. Halen cari olan anayasamız 7 Kasım 1982 tarihinde kabul edildiği hesaba katılırsa bugün tam 15 yaşındadır.

1876 yılından beri askıda kaldığı ve ara rejim şartlarına tabi kaldığı süreler de dahil olmak üzere tam 121 senelik bir "anayasalı siyasi nizam"a sahibiz. Bu müddet zarfında lafzı ve ruhu ile bu anayasaların "en üst kanun" olarak itibar gördüğü zamanın miktarı, doğrusu 121 yıllık kıdemle hiç de mütenasip değildir.

Bu günlerde hararetle tartışılan "gizli anayasa" meselesi, bizde anayasa hareketlerinin dramatik kaderinde yeni bir sayfa teşkil etmesi bir yana, medeni ve demokrat dünyanın kabul ettiği hukukun üstünlüğüne dayanan anayasal nizam içtihadında yeni bir çığır açacak gibi görünüyor. Yürürlükteki anayasayı vitrinde tutmak kaydıyla, adı ne olursa olsun devlete şekil ve istikamet veren bir başka vesikanın muteber kabul edilmesi, doğrusu doktrinde bugüne kadar menendine tesadüf edilmeyen bir fiili durumdur ve bu babda anayasa hukukçularımızın daha esaslı mülahazalar serdetmesi beklenir. Malumdur ki bizde anayasa uleması özellikle anayasanın tağyir, tebdil ve ilga tehlikesine maruz kaldığı dönemlerde akademik cübbelerine bürünerek ilmi tavır almaktan çekinmeyen bir şecaat geleneğini meslek edinmişlerdir.

Başımıza gelenlerin hukuk doktrininde yeri yok; ama siyaset literatürü, iktidarı tasarruf etmek amacıyla birbiriyle mücadele eden grup ve zümrelerin ezeli hikayesi ile lebaleb. Olup bitenin pratikte taşıdığı mana, "ölümü gösterip sıtmaya razı etmek" gibi de okunabilir. 1982 Anayasası'nı şöyle esaslı bir ilmi tenkide tabi tutmaya zaman bulamadan onu müdafaa pozisyonuna düşmek, bize mahsus bir garabet olsa gerek.

Bana göre içinde yaşadığımız zamanı doğru okumak anlamına gelen "çağdaşlık", bırakınız gizli anayasaları, vaktiyle kahir ekseriyetlerle halkın tasvibini kazanmış meşru anayasaların bile "hukukun üstünlüğü", "yargı bağımsızlığı", "serbest seçimler", "yönetimde şeffaflık", "temel hak ve hürriyetler" gibi esas rükünlerden geri dönülemeyeceğini öngörüyor. Devletin gizlenmesi gereken jeopolitik stratejileri olur; bu anlaşılır bir şeydir; ama bize anayasa hukuku derslerinde "gizli anayasa hukuku" öğretmediler. Şimdi biz susalım da Mülkiye'deki hocalarımız konuşsun; merakla bekliyoruz.

Not: Cumhuriyet Üniversitesi Kampusü'nde bulunan caminin genişletme inşaatına destek için, dışarıları mesken tutmuş Sivaslı hemşehrilerimizden asgari bir torba çimento alacak kadar tutarı Vakıfbank Sivas Şubesi'nde açılan 2004599 numaralı hesaba havale etmelerini bekliyoruz. Bilvesile cümlesine selam olsun.

Kibrit müdafaanamesi

Dolmakalem, daktilo, gaz lambası, bakır tencere, kilim, kömürlü ütü bir zamanlar gündelik hayatın "kahrı da hoş, lûtfu da hoş" cinsinden sevimli ayrıntıları idiler.

Külfetleri yok değildir: Dolma kalem mürekkep damlatır, daktilo şeridi soba kurumu gibi is bırakır, gaz lambası koku yapar, bakır tencerenin kalayı silindiğinde yemeği vurur, kömürlü ütüyü tutuşturmak enikonu hüner ister, herbirini lâyıkınca tasarruf etmek ustalık gerektirirdi. Zamanında zenginlik nişânesi sayılan ince edevât şimdi sefâletin alaturkalıkla kesiştiği yerde birer hicrân dekoru olduktan başka antika meraklılarının elinde "âsâr□ı atîka" kıymetine büründüler.

İki hafta önceki Aksiyon'da okuduğum bir yazı, gündelik hayatımızın alafranga âhenginin kibriti de fersûdeleştireceğini haber veriyordu. Bütan gazı ile çalışan ve neredeyse bir kibrit fiyatına denk düşecek kadar harcıâlem fiyata satılan plastik çakmaklar, bizim emektar kibritin canına okumak üzereydi.

Bu gidişle beş yıla kalmaz amatör koleksiyoncuların vitrinini süsler mi dersiniz; yeni neslin bastıbacak afacanları, babalarının bilgiç bir edâ ile, "bak evlâdım buna kibrit derler; ben kibritli günlere yetiştim; dedem piposunu bu tuhaf eczâlı çöplerle tutuştururdu" diye yâd□ı mâzi eylemeleriyle bıyık altından dalga geçerler belki de.

Kibrit bize XIX. yüzyılın yâdigârı; onda, mekanikle kimyânın bu asırda âniden şaha kalkmış gibi görünen ilerlemesinin telkin ettiği güven ve iyimserliğin izlerini bulmak mümkün. Kibritin mûcidi, belki de icadıyla gökten ateşi çalıp yeryüzüne indiren Prometheus'a duyulan kolektif şükran duygusunun zayıflamasına sebep olmuştu; nerede, ne şartlar altında olursa olsun kuru kalmasına dikkat edilmiş bir kibrit çöpü, anâsır□ı erbaa'nın en esaslı aktörlerinden ateşi her an emre müheyyâ kılabiliyordu. Çakmak taşından çıngı üfleyip, tiftiklenmiş pamuk veya ince kıyılmış yongaların üstüne düşürerek ateş yakmanın külfeti, kibritin sunduğu ihtilâlci kolaylıkla nasıl da çaptan düşüvermişti kimbilir?

Anladık sigara sağlığa zararlıdır ama tiryakiliğini erkân□ı harb rütbesiyle idrâk etmiş her ehl□i keyf, sigarasını plastik bir çakmağın hilekâr ve harcıâlem aleviyle değil, insana her zaman minik bir "abra—kadabra" numarası intibâını telkin eden kibritle tutuşturmayı tercih edecektir. Sigaranın ucunu ıslanmayacak tarzda dudağının kenarına iliştirdikten sonra kibrit kutusunu üç parmağı ile hafifçe kavrayıp □artık tik haline gelmiş bir refleksle□ şöyle bir sallayacak ve kutu derûnunda kuzu kuzu yatan çöplerin, "buradayım ve senin için hizmete hazırım efendim" anlamında okunması gereken şen şıkırtılarından emin olduktan sonra kutunun sürgüsünü itecek ve içinden esaslı bir çöp seçecektir. Rüzgârlı havalarda kulağı kesik tiryakinin kibrit yakışına doyum olmaz: Kibriti kava sürttükten sonra akılalmaz bir çabuklukla avucunu ufacık bir davlumbaz hale getirir ve mutlaka ilk çakışta hedefine ulaşır; bu vâdide ikinci kibrite davranmak en azından amatörlük işâretidir (ve bu satırların yazarı en az dört kibrit israf etmedikçe rüzgârda kibrit tutuşturamayan beceriksizler zümresine dâhildir). Ateş, olgunlaşana kadar tiryâki bir dem bekler ve o esnada ilk tutuşmadan hâsıl olan eczâ kokusunun şöyle hafifçe geniz nâhiyesinden geçmesine müsaade eder; çoğu insan kibrit eczâsının kokusundan uzak durmaya çalışırken aslında elinde tuttuğu XIX. yüzyılın

harikûlade icâdına karşı okkalı bir hürmetsizlik tavrı gösterdiğinin farkında bile değildir. Çöpün üçte biri tamamen yanmadan hiçbir tiryâki, sigarasını ateşle temas ettirmez; işlem hitâma erdikten sonra tütmesine mahal bırakılmadan kısa ve keskin bir üfleyişle kibriti söndürür.

Kibrit paylaşılabilir bir araçtır; kav kağıdının ucunu yırtıp üç□beş çöp fedâkarlığı ile bir kibrit kutusundan en azından on kişinin hâcetini gidermesi mümkündür. Buna mukabil çakmak ne kadar kullanışlı, ucuz, pratik ve güvenilir olsa da ikiye bölünemez; üstelik kibritin başka avantajları da vardır, yeri gelir kürdan olur, yeri gelir boş kutusunu ufak tefek şeyler saklamak için kullanabilirsiniz. Can sıkıntısına birebirdir; en dar sathı üzerinde dik durmasını sağlamak için zar niyetine dakikalarca oyalanabilirsiniz. Yanmış çöpleri israf etmeyerek ev, cami ve gemi maketi, abajur, çerçeve gibi meşgalelerde kullanan erbâb□ı hüneri de unutmayalım. Kibritin bunca fonksiyonunu, plastik bir çakmaktan bekleyebilir misiniz?

Bir kibrit fabrikam olsaydı bu kadar cân□ı yürekten bir kibrit müdafaanâmesi kaleme alamazdım elbette. Çakmak düşmanı değilim ama yıllardan beri yanıbaşımızda bize refakat eden küçük ayrıntıların ekonomi ve pratiklik uğruna ortadan çekilmesine gönlüm rıza göstermiyor. İlk iş bakkala gidip bir paket onluk kibrit alacağım ve onu hanımın cihaz sandığında, kurşunkalemlerimin yanıbaşında saklayacağım; modern zamanların sağı—solu belli olmuyor; bir bakmışsınız şu bizim kibrit sırra kadem basmış.

Esasen Ali Desidero'ya plastik çakmaktan ziyade kibrit daha yakışırdı!

Nezaket yahu!

İşin "acaba"sı kalmadı; Türkiye'yi etkisi altına alan siyasi kriz pek vazıh ve aşikar bir kabalık üslubuna büründü. Gücüne çok güvenen, kudretinden emin ve menziline varmak için önüne çıkması muhtemel engelleri kırmayı, ezmeyi, öğütmeyi göze almış bir nobranlıkla kuşatılmış durumdayız. Haber bültenleri akıllara sığmaz bir huşunetle üzerimize yılgınlık, paranoya ve akıldışılık boca ediyor; gazete manşetleri keza. Yaşama sevincimiz ve enerjimiz, bana hiç makul görünmeyen bir şiddetle israf ediliyor. Hiçbir toplum kendi dinamiklerini törpülemekte, soğurmakta ve bastırmakta bu kadar kararlı ve istekli davranamaz.

Kabalığın bu derece revaç bulması ürkütücü; bir başka açıdan kabalığın ve huşunetin aleniyeti, belki samimiyet ve dürüstlük olarak yorumlanabilir; ne var ki kabalık, samimiyetle kabil-i te'lif değil. Yaralayıcı, yıpratıcı, tahkir edici bir şey bu; kabalığa maruz kalmak, -buna layık olduğumuzu kabul etsek bile- en azından insanın hayata tutunabilmesi için gerekli olan nefse saygıyı tahrib ediyor. Hayır, millet bu kaba üslubu hak etmiyor.

Rejimin adı ne olursa olsun, siyasetin temelinde güç kavgası var; bazı rejimler güç kavgasını mümkün-mertebe centilmenlik kuralları içinde üsluplaştırdığı için diğerlerinden daha ziyade iyi ve kabul edilebilir görünüyor. Zarafet güçlülere iki kat daha yakışıyor. Son kertede

iradeniz hiçe sayılsa bile, en azından satıhta kalan iyi niyet davranışı, insanın oyundan kopmamasına yarıyor. Siyaset biliminde, "siyasi katılma" ismi verilen oyuna iştirak iradesinin ortaya çıkması için, usulen de olsa, şekli de görünse asgari derecede "siyasi nezaket"e itaat edilmesi lazım. Bu nezaket türü milletvekillerinin Meclis'te kavga etmemesi, birbirlerine kibar davranmaları değil, yönetenlerin, yönetilenlerin hukukuna riayet etmesi olarak anlaşılmalı. Kabalık derken bu manayı kastediyorum. Biz, bizi yönetenlerin siyasi hukukuna riayet ve itaat ediyoruz ve oyunu meşrulaştırıyoruz; buna mukabil bizi yönetenlerden bizim hukukumuza riayet ve itaat etmelerini bekliyoruz. Milletin siyasi hukukuna riayet edilmekle aslında yönetenlerin ve muktedirlerin kontrolü altındaki güç paylaşılmış olmuyor. Bir başka ifade ile biz teorideki milli iradenin ve hakimiyetin üstünlüğünü fiilen hayata geçirmek iddiasında bile değiliz; hiç değilse muktedirlerden asgari derecede centilmenlik bekliyoruz.

Az önce kabalığın samimiyetten ve vuzuhtan ayrı bir kategori olduğunu ileri sürmüştüm; bu tespitte ısrar ediyorum: Samimiyet, anlayış ve sempatiye hizmet eder; ama kabalığa maruz bırakılanlar sadece incindiklerini ve örselendiklerini hissederler. Muktedirler, esasen hep galip geldikleri ve mağlubiyet riskinin ortadan kaldırıldığı bir oyunda oyundan sıkılmış görünüyorlar; hileli kağıtlarla sürdürülen bir oyunda hep kazanan tarafın can sıkıntısıyla masayı devirmesi ve oyun arkadaşına "vakit kaybetmeye gerek yok, sökül paraları ahbab" diyerek yaka-paça etmesini andırıyor bu. Kabalıkları ancak bu saikle izah edilebilir.

Kabalık, ne anlama geldiği hakkında karşı tarafta en küçük bir tereddüd bırakmayacak kadar açık ve sersemletici bir tavır, çünkü şiddetin müşterek lisanıyla konuşuyor. Kabalık yoluyla iletilen mesajın anlaşılmaması imkansız; yönetilenler, kolay telafi edilemez bir burukluk içinde mağdur ve sessiz bekleşiyorlar; belki henüz maruz kaldığı hoyratlığın sarsıntısı içinde durumu tam kavrayamamış olmanın tereddüdü içinde. Kabalığa maruz kalmak genellikle kabalık cinsinden benzer tepki doğurur ki bu çok rahatsız edici bir ihtimal; demokratik erginliğin şartı, yönetilenlerin sığ ve ani reflekslerle tepki göstermesinden ziyade, durumu sağduyu ve sabırla değerlendirmeyi gerektiriyor. Ümid edilir ki yönetenlerin yönetilenlere tevcih ettiği bu hoyrat ve zarafet dışı tutum, yönetilenlerin demokratik kıdemine ilave edilen müspet bir tecrübe teşkil eder ve öylece kalır.

Sarrafların mesleki jargonunda sık kullandıkları bir tabir var: "Altın gördüğü fiyatı asla unutmaz" anlamında bir söz. Türkiye tek parti devrini yaşadı; ama çok partili, serbest seçimli, hukukun üstünlüğüne dayanan demokratik zamanları da gördü ve benimsedi; bir daha asla unutmaz. Sel gider, kumu kalır ve hiçbir hükümranlık ebedi değildir. Ben muktedirlerin yerinde olsam, geriye dönüp bir senede ortaya konulan siyaset tarzını iyice gözden geçirirdim.

Başka ne söylenir: Nezaket yahu!

Süpermarketteki Firavun

İlmi nitelikli neşirlerden ziyade özellikle çocuklara ve gençlere İslam'a karşı sempati ve anlayış kazandırmak için tertiplenen (popüler) siyer kitaplarında karşımıza çıkan o basit kurgu, sade benim değil mutlaka başkalarının da merakını tahrik etmiştir: Efendimiz'in getirdiği tebliğe karşı cahiliyye adetlerinden yana katı tavır alan Mekke müşriklerinin inadı, "Atalarımızın dinini ve yolunu terk etmeyiz" yollu direnişleri, İslam'ın müteal ve makul ibadet tarzına karşı pişirilmiş hamurdan, taştan, tahtadan hatta helvadan yoğurdukları gülünç putlara kullukta ısrar edişleri anlaşılmaz görünür. Aynı mantık silsilesi içinde Hazreti Musa kıssalarında bahsi geçen Firavun'un, Hazreti İbrahim'i tekzib eden Nemrut'un ilahlık davasına kalkışmaları da saçmalıkmış gibi gelir. Hele Mü'min Suresi'nin 36. ve 37. ayetlerinde Firavun'un veziri Haman'a, "Ey Haman, bana yüksek bir kule inşa et; belki orada sebeplere, göklerin sebeplerine erişirim de Musa'nın ilahını görürüm." şeklinde çocukça bir talepte bulunması inanılmayacak kadar naiv ve safça bir istek gibi anlaşılır. Hazreti İbrahim'in daha çocuk yaşta iken mabede gidip putlara sunulan yiyeceklere baktıktan sonra, "Hani yemek yemiyorsunuz, ne oluyor size konuşmuyorsunuz?" diye sorup onları kırması ve yaptığı işi kavmine, "Siz kendi elinizle yonttuğunuz şeylere mi tapıyorsunuz?" diye çıkıştıktan sonra ateşe atılması kıssasında da (Saffat: 91-96) müşriklerin güç anlaşılır inatlaşması ile karşılaşırız. Kendimizi mü'minlerin tarafında saf tutarak okuduğumuz bu metinlerde müşriklerin, "Bizim bile kolayca nüfuz edebildiğimiz" basit hakikatleri bir türlü kabullenmeyişleri merak uyandırıcı bir durumdur. Orada müşrikler, kafirler, münafıklar, Firavn, Haman, Nemrut vb. gibi menfi tipler bize, tamamen "fi tarihte" yaşamış ve orada kalmış, daha sonraki zamanlarda sanki hiç ete kemiğe bürünmemiş mesel aktörleri gibi durmaktadır. İçimizden birilerinin veya bizzat bizim, sanki onların bükülmez ve kör inatlarına asla saplanmayacağımız yolunda kuvvetli bir inanç belirir. Egyptolog'ların (kadim Mısır tarihçilerinin) yuvarlamalı hesaplarına göre Kızıldeniz'de helak olan Firavun (tahminen II. Ramses), Milattan Önce 12. asırda yaşamış olması hasebiyle, modern versiyonuna asla tesadüf edemeyeceğimiz bir mitoloji karakteri gibidir. Zihni mevzilenme üstünlüğümüz sayesinde bu gibi kıssaları okurken kendimizi ve sevdiklerimizi, hatta çağdaşlarımızı bile hemen şirkten ve küfürden ibra ediverir, bu gibi kaba putperestlik davranışlarının çoktan beridir tarihin flu mıntıkalarında gömülü kaldığını düşünürüz.

Kur'an-ı Kerim'de anlatılan "esatir-i evvelin"e dair kıssaların aslında ne kadar muasır ve aktüel (hemzaman) olduğunu fark etmek insanda çok şaşırtıcı ve sarsıcı tesirler uyandırıyor. O safiyane mevzilenmelerle, "bunlar tarihte kaldı, artık şirk bile daha 'ilerlemiş', daha sofistike usuller kullanıyor olsa gerektir" şeklindeki teselli bahşedici zihin idmanlarının birden iskambil kağıtlarından kurulmuş bir şato gibi hak ile yeksan oluverdiğini anlıyor ve ürperiyorsunuz: Firavun'larla, Ebu Cehil'lerle, Ebu Leheb'lerle, Nemrut'larla pekala aynı zamanı paylaşabileceğinizi sezmek ürküntü veriyor ve artık bize zihni konfor ve teselli veren

mevzilerin hiç de korunaklı yerler olmadığı gerçeğiyle yüz yüze geliveriyoruz. Anlıyoruz ki, insanın fıtratında değişme olmadığı için aslında "tarihi aktör" diye bir mefhum yoktur ve insanlık tarihi iyimserliğin olanca safiyetleriyle inandığı gibi bu manada "ilerlemeye" ve çağ atlamaya şehadet etmemiştir. Şirk, tevhid, ilahlık iddiası, Yaradan'a meydan okumak gibi "tarihi" sandığımız bükülmez ve kör inat kalıpları aslında hiç de tarihi bir kategori değildir; müsbet karşılıklarıyla birlikte bil'akis insanlık tarihinin en belirgin ve yaygın davranışlarını teşkil etmektedir.

Belediye otobüsünde zihnen Semud kavmine mensup birileriyle birkaç durak boyunca aynı koltuğu paylaşmanız mümkün; alışveriş için girdiğiniz süpermarkette raflar arasında yürürken bir Firavun'un omuzuna çarpıp özür dileyebilirsiniz pekala; stadyumdan dağılan her kalabalıkta kaç İbrahim, kaç Musa, kaç Nemrud'un telaşlı adımlarla dolmuşa doğru koşuştuğunu nereden bilebiliriz; belki de birileri çok uzaklarda veya yakınlarda "göklerin sebeplerine erişmek" için yükseltilen nice Haman kulelerinin statik hesaplarına dalıp gitmektedir.

Peki, aynada görünen suret kimdir aslında?

Haberdar olmak; ama nasıl?

Günün yorgunluğu ile eve bitap düşüp "yurtta ve dünyada neler olup bitiyor bakalım" merakıyla haber bültenlerini didik didik etmek galiba ahir zamanlara mahsus bir kendini tahrip biçimi olsa gerek. Haber bağımlısı bir kitle olduk; ancak taze, daha taze, en taze haberleri öğrenerek teskin olabiliyoruz. Haberleşme araçlarının sayı ve teknik itibariyle artışını, gündelik haberlerle gitgide daha fazla "aşna fişne" oluşumuzu yargılamak bir yana yadırgamıyoruz bile. En son haberlerle bilgilendirilmeyi güç alameti sayar olduk. Halbuki çoğu zaman bedava, nadiren sudan ucuz bir maliyetle haber imparatorluklarının fakirhanelerimize kadar teşrif edip, "illa bizi seyredin; mutlaka bizi şereflendirin" diye yalvar-yakar olmasından ötürü pirelenmeli değil miydik?

Geçenlerde Mevlana Celaleddin Rumi'nin bir gazelinde geçen, "Can, haberdar olmaktan ibarettir" mısraının manası üzerinde yeniden düşünmek gereği hissettim; bu sözü daha önce bir başka yazıda modern haberleşme teorisi destekleyen bir çerçevede zikrettiğimi hatırladım. Mevlana'nın "haber"den muradı neydi acaba? Hazret, keşf bilgisi marifetiyle bugünleri ima ediyor olabilir miydi; paranoyanın, şizofreninin, ince kıyılmış komplo prospektüslerinin, abesin ve laubaliliğin bitip tükenmek bilmeyen tarrakalar halinde üzerimize boca edildiği, vahim derecede haber kirlenmesine maruz bırakıldığımız ve saçmalığın kesafetinde boğulmak üzere olduğumuz şu demlere atıfta bulunup da "can haberdar olmaktan ibarettir" diyebilir miydi? Böyle bir ihtimal varid olamayacağına göre hazretin "haber"den muradı ne idi; acaba ben anakronik bir yüklenme ile yirminci yüzyıla dair bir değeri Hazreti Mevlana'ya tasdik ettirme gafletine mi kapılmıştım?

Kusur bendeydi, şiirde geçen "haberdar olmak" fiilini yanlış yorumlamış ve günümüzde cari bulunan kitle haberleşmesini meşrulaştıran, taze haber ihtiyacımızı ibra eden bir mana kaydırmasına uğratmıştım; vakıa "haberdar olmak" fiili, aşikarane "haber"le ilgiliydi; ama hazret bir başka türlü "haber"i kasdediyor olmalıydı; cevap şu sualde gizliydi: Nasıl bir haber türü olmalıydı ki can bahşedebilsin?

Sorunun cevabı bendeydi; ama ben, o cevabı fark edebilecek zaviyede bulunmadığım için cevaptan haberdar olamamıştım: Hazret "eskimeyen haberler"den bahsediyor olmalıydı, insana en gerekli olan esas haberlerden. Öyle haber ki, ondan haberdar olanın yevmi haberlere asla ihtiyaç duymadan hayatını tanzim edebildiği cinsten bir bilgi bütünü.

Haber kavramına "ancak taze iken tüketilebilecek gündelik bir ihtiyaç" anlamını yüklemek, galiba nefsimize fark etmeden reva gördüğümüz zulümlerden birisidir. Biraz düşününce fark ediliyor ki asla eskimeyecek ve her an istifade edilebilecek haberler de vardır ve belki de kitle haberleşmesinin tarrakalı temposu biraz da eskimeyen haberlerin önemini gözlerden nihan etmek maksadına yönelmiştir. Eskimeyen haberlerden haberdar olanlar için taze haberler esasen malumdur. İsimler değişir, dekorlar, coğrafyalar, vesileler değişir; ama haberin özü saklı kalır ve aslında haberdar olmamız gereken yegane haber budur. Eskimeyen, yani ezeli ve ebedi tazeliğe sahip bu haber cinsinden haberdar olmamanın bedeli, tarrakalarıyla kıvransak bile, sırf taze olduğu için dimağımızda vahşi bir lezzet bırakan bu gündelik avuntuların rüzgarında avurdumuza tıkıştırılan taze trajedilerle semirip durmaktır. Hayır, "haberdar olmak" başka bir şeydir; insanlığın müşterek tecrübesiyle agah olmaktır bu, insanın hudutları hakkında bilgilenmek, "bir oyun ve eğlence" olarak tavsif edilen dünya hayatının kaidelerini öğrenmiş bulunmak ve belki de şairin (Muallim Feyzi),

"Başına ebna-yı cinsin gör neler gelmiş neler,

Tude tude bastığın topraklar insandır bugün"diye ibretlendiği bir mevkiiden hadiseleri seyretmektir.

"Nereden öğrenebiliriz böyle haberleri" diye sual edecek safdillerden iseniz size yarım-yamalak bir cevap vermekle iktifa edilecektir. "Herhalde kitle haberleşme vasıtalarından değil!"

Ve bir ipucu: Eskimeyen haberler, eskimeyen kaynaklardadır.

<u>Uyan ey gözlerim</u>

Sıkı Galatasaraylı oluşunun payı mutlaka büyük; ama benim Hıncal Uluç'a beslediğim sempatinin farklı sebepleri de var; onun en güzel yazıları, bugünlerde kahırla sürdürdüğü Galatasaray analizleri değil, "karşı tarafı" anlamaya ve hakkını vermeye çabaladığı satırlardaydı; karşı taraf Fenerbahçe'ydi, Refah Partisi'ydi ve acelecilik, yanlış anlama gibi

sebeplerle kendisinden özür dilediği bir sürücü, firma temsilcisi veya sanatçıydı. Çoğu zaman hayata aynı pencerelerden baktığım yakınlarıma bile Hıncal Uluç'a niçin sempati duyduğumu izah etmekte zorlandım (ki hepsi de Fenerbahçeli idiler). Hükümlerinin hepsine katılmam elbette mümkün değil; ama "karşı taraf"ın da dinlemeye değer şeyler söyleyebileceğini hatırladığı ve hatırlattığı için -o itici kahkahasına rağmen- Hıncal Uluç'u hep ilgiyle ve sempatiyle okuyorum.

Hıncal Bey geçenlerde türkülere dair yazı yazdı Sabah'ta. Sözü, rahmetli pederinin sağ olduğu demlerdeki sıcak aile atmosferinde huşu içinde dinlenen "Yurttan Sesler" seanslarından açıp, türkü diye bir müzik türü olduğunu sanki yeniden keşfettiği yolundaki samimi ikrarına getirdi ve son günlerde Musa Eroğlu diye bir sanatçının "Halil İbrahim" isimli bir kasetini keşfettiğini belirterek noktaladı. O yazının mazmunundaki itiraf o kadar anlaşılır ve hissedilir bir samimiyet dozunda idi ki, dilimin ucuna kadar geliveren "Ooo hayırlı sabahlar Hıncal Bey, Üsküdar'da sabah oldu" kinayesini savurmaktan vazgeçtim ve bu samimi ifadede gizlenen daha endişe verici bir nokta üzerinde düşündüm.

Cumhuriyet'in ilk çocukları sayılabilecek bir kuşağa mensup olan Hıncal Uluç'un "türkü" denilen kavramla bu kadar uzun bir zamandan sonra yeniden karşılaştığında çocuklar gibi sevinmesi gönlümü burktu. Onu türkülerden bunca yıl uzak düşüren zihni mesafeyi anlamaya çalıştım; işin içinden çıkamadım. Musa Eroğlu, benim bildiğim en azından on beş seneden beri, türkü deyince yüreği yumuşayanların aşinası bir isimdi. Konya yöresinden mahalli havalar okuduğu esnada fazlaca tanınmamış olması makul görünse de, kaffesi anadan doğma sanatkar Yavuz Top, Arif Sağ ve rahmetli Muhlis Akarsu ile birlikte doldurdukları "Muhabbet" serisi ile dikkat çektikleri hiç de erişilmeyecek bir haber değildi ve üstelik Musa Eroğlu, -yeni değil- birkaç seneden beri her birinde en azından iki tane gönül dağlayan, ciğer çizen takımından türküler okuduğu çok iyi kasetler yapmaktaydı.

Musa Eroğlu'nu veya bir başka türkü sanatkarını geç tanıdığı için Hıncal Bey'e ta'neylemek değil muradım; o temsilden hareketle "türkü" fikrinden bu kadar uzakta ve bu kadar uzun bir zaman nasıl yaşayabildiğini merak ettim. Halbuki Sayın Uluç, dikkatlerini sadece kendi kulvarına mıhlayıp etrafta ne olup bittiğine bigane bir yazar değil; başta "hayattan lezzet almak" olmak üzere spordan edebiyata, klasik müzikten siyasete, şehircilikten mimariye, muaşeretten modaya kadar çok geniş bir yelpazede en azından "dillettante" ilgisinden mütehassıs nazarına kadar uzanan bir mütebahhireye sahip. Opera, müzikal, konser, film gibi sanat hadiselerine dair yazdığı tenkidler, bu işi meslek haline getirmiş nice munkabız "eleştirmen"in yazdıklarından daha vukuflu ve parlak; ama o tarayıcı ve ayırdedici bakış açısına yıllardır "türkü" diye bir çığlık takılmamış; bir aydının gündelik hayatı bu kadar izole edilmiş bir "aura"da geçebilir mi?

Ümid ederim ki hayretim, "Adama bak, daha türkülerimizi yeni keşfediyor" gibi kaba ve küçümseyici bir manada okunmaz; ben aslında Türkiye'de daha kaç Türkiye'nin iç içe

yaşadığını merak ediyorum. Şüphesiz hepimizin en azından Hıncal Uluç'un türküsüz kaldığı demler kadar büyük bir arayla habersiz kaldığımız nice önemli ayrıntı var. "Yakınlaşmak sevmektir" sözü doğruysa kimbilir şimdiye kadar sevebileceğimiz nice objeden, sırf farkına bile varamadığımız o uzak mesafe sebebiyle habersiz kalmış olmalıyız? Üstelik görevimiz sadece keşfedilmeyi bekleyen uzak güzellikleri fark etmekten ibaret değil, "karşı taraf"ı da keşfetmekle yükümlüyüz ve belki de hepsinden evvel içimizde fark edilmeyi bekleyen "karşı taraf"lara eğilmemiz gerekiyor.

Hıncal Uluç'un bu yazıdan bir tariz manası çıkarmayacağına güveniyorum; o, Türk basınında rastlamaya pek alışık olmadığımız tarzda kendisini "karşı taraf"ın yerine koyabilerek düşünmeye gayret eden bir yazar ve eminim ki kendini hiç değilse ara-sıra, damarlarındaki türküde bir miktar kan izine tesadüf edilen milyonlarca insanın yerine koyarak hayata bakmayı çok renkli ve heyecanlı bulacaktır.

Masallar niçin güzeldir?

Masal anlatmaya niyet ettiği zaman Hollywood filmlerinin bile ne kadar evrensel bir dil konuşabildiğini farkettiniz mi?

Rasyonel muhakemeye ne kadar aykırı görünse de masallarda insanı yüreğinden kavrayıveren insânî bir boyut var. Sizi bilmem ama insanların çoğu gibi ben de masal dinlemeye ve okumaya bayılırım; belki de masallarda gündelik realite çirkeflerinden arınmış, anlaşılabilir ve kabul edilebilir bir dünyanın unsurları bulunduğu için onların yunmuş—arınmış iklimine can atıp durmaktayız.

Avrupa'nın ortaçağını "karanlık ve zâlim zamanlar" gibi ürkütücü bir tedai ile lekeleyen ilerlemeci tarih anlayışına yuf olsun; masallar, arka planında sâkin ve âsûde bir ortaçağ tasvirini hatırlatabildiği için güzeldir aslında. İlerlemecilerin ortaçağ alerjisi, dahlettikleri zaman kesitinin tam bir iman çağı olmasından kaynaklanıyor. Batı tarihinin iman çağı, mağmum kilise atmosferinin, engizisyon dehlizlerinin ve Azrail sûretine bürünerek kurûn□ı vustâ beldelerini ölümün sarı çehresine bürüyen tâun gibi bulaşıcı âfetlerin gölgesinde kalsa da, Avrupa'nın hâl□i hâzırına nazaran tam bir devr□i saadet manzarası gösterir. Şatoları, kaleleri, surla çevrilmiş şehirleri, fakir ama iyi yürekli köylüleri, esnafları ve sanatkârları ile ortaçağlar, dünyanın bütün masallarına "yardım ve yataklık" ederler. Orada kötüler de vardır; cadılar, hortlaklar, zâlim padişahlar, kıskanç prensesler, hırsızlar ve haydutlar aslında beşerî dekoru kirletmez, tamamlarlar. Masallarda iyilik ve şer arasında hafakanlar geçiren Faustlara yer yoktur; iyiler, temiz kalpliler ve kahramanlar asla insanın yüreğinde ukde bırakan bir finalin zebunu olmazlar. Bütün mesafeler ulaşılabilir ve aşılabilir uzunluktadır; günlerce dere tepe düz gidilip, altı ay bir güz yol alınsa bile uzak diyarlar insanda asla mekân fikrinin parçalanmasına müsaade etmezler. Türk□İslâm masallarında insanlar, sadece kâfir ve müslüman diye ikiye ayrılır; bütün fukara evleri için masalların tek dekoru vardır. Saraylar,

periler, devler ve pâdişahlar daima birbirine benzer. İşte bu gibi ünsiyet unsurları üzerine bina edildiği için masallar, aslında insanın kalbinde ve hâfızasında yaşayan müşterek zamanı hatırlatırlar.

Ortaçağlar güzeldir çünkü henüz parçalanmamış bir dünyanın insanlarını barındırırlar. İman o kadar samimi bir saflık derecesine erişmiştir ki perilerle keloğlanlar, devlerle kralın askerleri, kahramanlarla ejderhaların yanyana veya karşı karşıya gelmesi yadırganmaz. Masalların havası temiz, ırmakları berrak, ormanları gür ve bâkir, dağları "Kaf" hükmündedir. Sihir alelâde zenaatlar cümlesinden sayılır. Kitleler münâfıklık nedir bilmez, nimete nankörlük etmez, hakka küfranda bulunmazlar. Gündelik hayat aynı sâde âhenkle işler; saray hayatı kadar ahâli de üç aşağı□beş yukarı aynı âhesteliğin bir parçasıdır. Evler ahşap, çatılar kiremittir ve her şehir, akşam olunca kapılarını dışarıya kapatan emin bir belde.

Ortaçağlarla dahledenler, insanlığın gördüğü en saadetli zamanlara dil uzattıkları, müşterek masal ikliminin içine çağdaş atıklar döktükleri için ağızlarına biber sürülmesini hakediyorlar çünkü biz aslında dinlediğimiz her masalda, bir ortaçağ rüyâsını hatırladığımız için kendimizi mutlu hissediyoruz

Kur'an'ın kanatlandırdığı Türkçe

"Biliyor muydunuz?" başlığı altında kitap dünyasına dair ilgi çekici bilgiler sunan Kitaphaber Dergisi, dünya üzerinde en çok okunan kitabın Kur'an-ı Kerim olduğunu belirtmiş; bu bilginin doğruluğundan şüphe etmiyorum; Kur'an dünyanın en çok okunan ve en az anlaşılan kitabı. Gurur okşayıcı ve zelil bir hakikatle karşı karşıyayız; Kur'an okumalarının büyük çoğunlukla ayet metinlerinin manasını ihmal ederek, adeta ıskalayarak gerçekleştirildiğini biliyoruz. O'nun çok okunan ama manasından haberdar olunmayan bir kitap hükmüne gelmesinin vebali bizimdir. Kur'an'ın Arap lisanıyla inmiş olması, günümüzde O'nun manasından bihaber kalmak için özür teşkil etmiyor, dileyen herkes sıradan bir kitap fiyatına bir veya birkaç meal edinebilir; mealle yetinmenin yanıltıcı sonuçlar doğurabileceğinden endişe eden herkes orta halli bir kasetçalar fiyatına birkaç tefsire sahip olabilir veya eşinden dostundan emanet almak, kütüphanelerden istifade etmek kaydıyla Kur'an'ın muhtevası ile temasa geçebilir. Bahane yok; ama üşengeçlik ve meraksızlık kat'i!

İbadetlerin Türk diliyle yapılması meselesi, zoraki bir tarzla da olsa yeniden gündeme geldi. Konuyu köpürtmek niyetinde değilim, bugüne kadar takib edilen yol esasen aklın yoludur. Ezanı Türkçe okutmaya kalkışmak hezeyandır, cemaatla icra olunan namazda sureleri Türkçe kıraat etmek gereksizdir; Türkiye bu istasyonları "tek parti" devrinde geçti ve mesele kapandı. Ama ihmal edilmemesi gereken bir hakikat var; Kur'an'ın manasından uzak kalmak ise intihardır.

İman, dil ile ikrar, kalb ile tasdik ise neyi tasdik ve ikrar ettiğimizi bilmek de kendiliğinden imanın rüknü olur. Anlamak ve düşünmek ibadet derecesinde ödüllendirilmiş ve teşvik edilmiş bir din faaliyetidir ve Kur'an mükerrer ayetlerinde entelektüel faaliyeti neredeyse farz-ı ayın derecesinde emrediyor. Entelektüel merakı kamçılamak için çok dikkate değer ipuçları verdikten sonra tahkik ve düşünmeyi öğütlüyor. Bu kabil faaliyetler sadece "ulema"ya değil, bütün inananlara yönelmiştir. Kitab'ı Arapça metninden ve hiçbir tefekkür çentiğine takılmaksızın okuyup geçmenin bir ihtiram ifadesi olduğuna şüphe yok; ama mana akla ve kalbe nüfuz etmedikçe biz kitaptan fiilen kopmuş ve O'nu kendimizden uzaklaştırmış oluyoruz. Bu aşikar bir "nefse zulüm" vak'asıdır.

Sureta buna benzer endişelerle ibadet dilinin Türkçeleşmesini savunanlarla aramızda mühim bir fark var; onlar Arapça'nın milli bünyeye zararlı bir kültür yayılmasının vasıtası olduğunu zannediyorlar. Halbuki bin yıllık tecrübemiz, "Arapça"dan ziyade "Kur'an'ca" diye bir vakıa ile karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor. Arap kültürü, örfü ve hatta lisanı -çok tabii olarak- Kur'an'ın ve Hz. Peygamber (s.a.s.)'in aziz hatırasının muazzam önemi karşısında milli kültür ve şahsiyeti tehdit edebilecek bir unsur teşkil edememiştir. Türk milleti için Arapça, Arapların milli lisanı olmazdan evvel, vahyin lisanıdır ve sırf onun için çok aziz ve mu'teber sayılmıştır. Kur'an'ı göz göre göre ihmal ederek Arapça'yı sadece bir kavmin lisanı imiş gibi telakki etmek hatadır; çünkü Kur'an'ı anlamak için Arapça daima vazgeçilmez bir önem taşıyacaktır. Bu, herkesin Arapça öğrenmesi gerektiği anlamına gelmiyor elbette; ama Kur'an'la irtibat kurmak için Arap lisanı daima vazgeçilmez kalacaktır.

Bin yıllık hikayemiz bize bu konuda eşsiz tecrübeler kazandırdı: Kur'an, Türkçeyi kanatlandırdı ve Kur'an'ın ana kavramlarını, fiillerini, tabirlerini ve kültürünü hayranlık uyandıracak bir marifetle Türkçe'ye taşıyan ecdadımız kendi dillerini beynelmilel ve beynelislam çapta bir kemal derecesine ulaştırdılar. Dil ırkçılarının Türkçe'den kovmaya çalıştıkları şey Arapça'dan ibaret değildi; onlar Türkçe'deki Kur'ani kültür ve muhtevayı kazımaya kararlı idiler; Türkçe'nin bünyesindeki Kur'an muhtevası sökülünce geriye doğru dürüst şiir bile yazılamayan, deruni bir fikri ifade etmekte kısır bir lisan kaldı. İşbu kara-kuru lisanla yapılan tercümelerdeki sefaleti i'zan ve idrak sahibi herkes görüyor ve yeriniyor; bu lisanla doğru-dürüst ilmi makale kaleme alınamıyor; çünkü Kur'an kavramları ve onun etrafına teşekkül ettikten sonra Türkçeye sinen rayha uçup gittikten sonra kelimeler başıboş, cümleler inzibatsız, çünkü "Arapçadır" endişesiyle ve adeta istihkarla Türkçe'den kovduğumuz Kur'an kelimeleri bizim en temelli haberleşme esaslarımızdı. "Öz" dil inşa etmek uğruna neyi feda ettiğimizin hala farkında değiliz; Türkçe'nin bünyesine harikulade bir fonksiyonellik kazandırılarak yerleşmiş Kur'an mahreçli kelimelere en azından Moğolca'ya gösterdiğimiz itibarı çok gördük.

İbadet dilinin Türkçeleşmesini savunanlar, ibadet dilinin vaktiyle "anlaşılır" irtifaa yükseldiğini bilmezden geliyorlar; bu işin şampiyonluğunu yapan şahıs, akıntıya kürek

çekeceğine ahir ömründe evvela bir daha kullanılamaz hale getirdiği tarih vesikalarının hesabını vermekle geçirse daha faydalı bir iş yapmış olur.

Biz "sayılmaya" layıkız siz saymaya hazır mısınız?

Sayım günlerinin dimağımda hep leziz hatıraları vardır ve o yüzden "bu ne iptidailik, 21. yüzyıla çoktan girdiğimiz şu demde işi daha pratik halledecek usuller varken eve tıkılıp kalmanın ne alemi var?" yakınmalarını teknik açıdan makul bulsam da iştirak etmem. Eve tıkılıp kalmak, -hele akşama kadar kısa bir vakte münhasır kalıyorsa- hiç de ürkülecek bir fikir sayılmaz. Ev hayatının pek çok cazip tarafı vardır ve evcillik lezzetinin ruhun arka planındaki izlerini sürmek isteyenler Gaston Bachelard'ın "Mekanın Poetikası" isimli çok güzel eserini -tercümesindeki kekreliğe katlanmak kaydıyla- mutlaka okumalıdırlar.

Sayım hatıralarının basına akseden en belirgin tarafı, "Sayım-suyum yok" veya "Adamdan sayılıyoruz" başlıklı manşetlerdir. Sayımda derlenen istatistiki bilgilerin kamu siyaseti oluşturmakta ne kadar vazgeçilmez nitelik taşıdığı malum. Sayılmak fiilinin "itibar görmek" manasına da gelen karşılığı hatırlandığında "devlet beş yılda bir bizi adamdan saydı" gibi sitemkar nüktelerin -bayat olsa bile- yad edilmesi kaçınılmaz oluyor. Ne var ki 1830 tarihinde Sultan II. Mahmud devrinde yapılan ilk nüfus sayımında sadece erkek nüfus, dini özellikler ve iş güç gibi kaba-saba bilgilerin sayıldığı göz önüne alınırsa şimdiki sayımlarda neredeyse "kabak dolmasını yoğurtlu mu yersiniz" türünden incelmiş suallere muhatap kalmamız, devletin bizi giderek daha fazla "saydığı" anlamına yorumlanabilir.

Öte yandan elektronik ortamda "şıp" diye sayılıvermenin de göründüğü kadar cazip olmadığı anlaşılıyor; bilgi toplumu safhasına varmış devletlerde uygulanan elektronik takip usulleri yüzünden kişinin kamu otoritesi tarafından gereğinden fazla izlendiği yolundaki şikayetler daha şimdiden tepkilere sebep oluyor. Kredi kartı, ehliyet, otomobil plakası, cep telefonları, bilgisayar iletişim sistemleri gibi teknik örümcek ağları kişiyi o kadar kuşatmış durumda ki liberalizmin bayraktarlığını yapan ülkelerde bile kişinin "büyük ağabey"in nazarından uzak kalabilmesi mümkün olmuyor. Yüksek teknolojinin bedeli, daima şahsi hürriyet sahasının daralması anlamına geliyor.

Görünen o ki garip ihtimalle bu defaki sayım, "dededen kalma" usullerle yapılan son sayım olacak ve belki bütün ülke çapında sayım işleri, nüfus idaresinin bilgisayarlarına yüklenen bilgilerin aylık icmalleriyle muntazaman yapılacağı için biz "sayım" kavramını bile kaybedeceğiz. Bu defa, "o ne mes'ut demlerdi; sabahtan akşama kadar eve hapsolunur, birikmiş ufak tefek tamirat işlerini yapar, çoluk-çocukla sohbet eder, günlerdir yüzünü açmaya fırsat bulamadığımız kitap ve mecmualara gömülürdük" tarzında nostaljik sızlanmalara gömülmemiz mukadder görünüyor.

Belki de dededen kalma usulle son kere sayılışımız, devletin milletini "sayması" bakımından bir dönüm noktası teşkil edecek. Nüfus sayımının en temel mantığı geçmiş yüzyıllar boyunca askerlik ve vergi işlerinin sağlam kazığa bağlanması anlamını taşıyordu; ama şu günlerde ne kadar tuhaf ve yadırgatıcı bir siyasi süreç içinde bulunsak da bundan sonrası için devletin, vatandaşlarını daha ciddiye alacağını tahmin edebiliriz. "Adam yerine sayılmak" hem ferdi hem de kolektif bir ihtiyaç ve bundan böyle devlet değirmeninin çarkını döndürenler, idare ettikleri kitlelere karşı çok daha hürmetkar davranmak zorunda kalacaklar. Tarih, bu kabil tatlı beklentilerin kısa dönemlerde olmadık bir gelişme neticesi sukut-u hayal ile kesilebileceğini ihtar etse de uzun dönemde "hadim" devletin bu istikamette değişmesi muhakkak görünüyor.

Bu durumda sayım memurlarına, "tadını çıkara çıkara sayın; çünkü bu son sayışınız olacak" kehanetini savurursak teknik ve siyasi gelişmeler göz önüne alındığında aslında kehanette bulunmuş olmayacağız. Normal şartlar altında "güzel günler göreceğiz çocuklar" diye ümitlenen şairin iyimserliğini paylaşmamak için hiçbir sebep yok. O halde buyurun şu son sayımın tadını hep birlikte çıkaralım; uzun zamandır niyetlenip de erteleyip durduğumuz ev işleri korksun bizden; kapağı bile açılmadan rafta mahzun duran kitaplar sevinçle titresin: Çaylı-kahveli, dergili-kitaplı, çekiçli-testereli, çörekli-börekli, sohbetli-muhabbetli bir sayım günü için hazırız.

Hani ne derler, "En kötü sayımımız böyle olsun!"

1997

27 Aralık

"Bırakın da üretelim" Zaman Gazetesi

25 Aralık

Son tahlilde: "Sezadır!" Zaman Gazetesi

20 Aralık

Neyse ki "Temel" var Zaman Gazetesi

20 Aralık

Bırak bu fingirdeği Kerem; sana "Aslı" mı bulunmaz? Aksiyon Dergisi

18 Aralık

Hacet kapıları Zaman Gazetesi

13 Aralık

Hesap hesaptan üstündür! Zaman Gazetesi

11 Aralık

"Kuvvet en büyük fikirdir; yürüyelim arkadaşlar!" Zaman Gazetesi

06 Aralık

"Derin devlet"e iyi davranmalıyız! Zaman Gazetesi

06 Aralık

Marjinalitenin daniskası! Aksiyon Dergisi

04 Aralık

Bahtın açık olsun ey eski kalp ağrımız! Zaman Gazetesi

Son tahlilde: "Sezadır!"

Nasreddin Hoca'nın bindiği dalı kesmesiyle ilgili nükteyi herkes bilir; ama hiç kimse kendisinin böyle bir hata işleyeceğini hesaba katmaz. Güldüğümüz şeyleri, kendimizden ötedelere yansıtırız; "ne gülüyorsun, anlattığım senin hikayen" diyen Latin hakimi, bu hakikati ümitsizce hatırlatmaya çalışır; ama nafile. Bindiğimiz dalı kesmek bize ızdıraba mal olur ve seyredenler için manzara hep eğlendiricidir.

Zaman'ın gazete tirajlarıyla ilgili manşetini okuyunca Hoca Nasreddin'i hatırladım; nüfusumuz artarken, okur-yazar sayısı kararlı bir şekilde çoğalırken gazete tirajlarının düşmesi tam da Türkiye'nin hal-i hazırını anlatan bir çelişki. Doğrusu uzaktan bakınca gülünecek kadar aykırı bir gelişme; ama Türkiye'yi izah ediyor ve bu yönüyle can acıtıyor.

Daha yirmi yıl öncesine kadar bu toplumda basılı evrakın büyük bir itibarı vardı. Basılı evrakın nesnesi, yani kağıt kadar onun üzerine basılmış yazılar da şimdi bize garip görünen bir saygıya muhataptı. Çocukluk günlerimde bahçe veya sokak kenarındaki kerpiç duvar kovuklarına sokuşturulmuş kağıt parçaları görürdüm; bazıları düpedüz gazete parçasıydı. Sebebi ne olursa olsun kağıda bir nevi kudsiyet atfeden bir anlayıştan, her türlü basılı evraka şüphe ve itimatsızlıkla bakan bir önyargıya gelmek doğrusu az-buz zahmet eseri olmasa gerektir. Gündelik hayatta kağıdı temizlik malzemesi niyetine harcıalem tasarrufa mevzu etmenin de vebali vardır. Basılı evrakın nesnesi kudsiyyetini kaybetti; pek çok lokantada havlu yerine kullanılmak üzere desteyle bırakılmış üçüncü hamur destelerini gördükçe hala içim cız ediyor. Bununla birlikte basılı evrakın inandırıcılığını kaybetmesi de çok dikkat çekicidir. Bundan on yıl evvel dedem rahmetli olduğunda evrak-ı metrukesi içinde bir sürü

ödenmiş su ve elektrik faturası, vergi makbuzu, miyadını doldurmuş resmi evrak bulduğumda fark etmiştim ki bizden önceki nesil, basılı evraka kamuya dair bir ciddiyet ve ehemmiyet atfetmekteydi.

Kağıda reva gördüğümüz muamele hazindir; ama daha düşündürücü olanı matbu evrakın prestij kaybıdır. Şimdi herkes matbu evrakın aslında bir manipülasyon aracı haline geldiğini insiyakiyle seziyor. Bu sezginin vebal ve sevabı Türk basınına aittir. Kağıtla hakikat arasındaki o an'anevi alakayı "necib Türk matbuatı" yıllarca emek vererek yıktı. Lakin bir başka açıdan basının, kendine cömertçe vehmedilen krediyi, mirasyedi tavrıyla saçıp savurmasının kısmi hayırları yok değil: "Tenkid fikri"nin gelişmesi ve toplumda sahih bir yer edinmesi için basının itibar kaybetmesi belki pahalı bir bedel teşkil ediyor; ama yangından kurtarılmış eşya cinsinden "bu da bir kardır" avunabiliriz en azından.

Bir toplum kendi evlatlarının işlettiği basın kurumuna karşı tepki ve güvensizliğini daha nasıl anlatabilir dersiniz; dramatik sınırlara yaslanan toplu tiraj kaybının anlamı açıktır: Türk toplumu, Türk basınını cezalandırıyor; onu güvenilmez buluyor, hükümlerine ve haberlerine itimad etmiyor ve onunla alakasını diplomatik lisanla "maslahatgüzarlık seviyesine" kadar düşürmüş bulunuyor. Beylik tabirle "Ortadoğu ve Balkanlar'ın" ve hatta Avrupa'nın en yeni baskı tesisleri bizde, basın imparatorları Roma imparatorlarının bile havsalasından geçmeyen lüks ve pahalı kaşanelerdeki sırça ofislerinde dünyanın en taze haberleşme teknolojisini kullanarak bu topluma haber götürüyorlar; ama ahali bu ikrama kabul göstermiyor. Her şeyi bizden çok iyi bilen büyüklerimiz, fakirin, yetimin, öksüzün lokmasından ayırdıkları yüklü ve leziz teşvikleri "basınımıza feda olsun" diye selsebil ediyor; ama yevmiye beş milyon nüsha basabilecek o pırıl pırıl makineler, nedense yarım milyon baskıdan sonra tıknefes oluveriyorlar. Un, yağ, şeker mevcut; ama helva kerpiç gibi. Bir şeyler aksıyor; birileri aksaklığın sebebini araştırıyor ve karşılarına çıkan en basit, en sıradan ve en çaresiz çareye teslim oluyorlar; gazete alırsan sana tabak veririm, gazete alırsan sana çamaşır makinesi veririm teklifinin gerçek anlamı nedir? Ben bundan "okuyucuyu küçümseme, ona saygı duymama, onu rüşvete alıştırma" gibi bir mana çıkarıyorum.

Beli, okumayı sevmiyoruz; gazete pahalı, esasen kitaba da düşkün değiliz; ama rakamlar çok daha vahim bir sinyal veriyor; basınımız, -nadir istisnalar dışında- millet nazarında ilgisizlikle cezalandırılıyor. Milletin dediği şu, "Ne isterseniz yazın çizin, haklıyla haksız arasında kimin tarafını tutarsanız tutun, hangi güçlerin borazanlığını yaparsanız yapın artık sizi yok sayıyor ve veresiyeyi kapatıyorum." Bana göre Türk basını böyle bir cezayı hak etmişti; bu millet kendi matbuatını hakikatin ve haklıların yanında görseydi iş bu raddeye varmazdı elbette.

Ve sırça ofislerde oturanlar hala ellerinde dülger testereleriyle bindikleri dalı kesmekle meşgul. Haydi ilmi ağızla söyleyelim: "Son tahlilde düşmeniz kaçınılmaz görünüyor beyler!"

"Bırakın da üretelim"

Nadir istisnalar dışında son iki asır boyunca Türk toplumunun bütün müesseseleriyle birlikte Batılılaşması projesine gönül verenler aslında zihniyet itibariyle sefil bir mevziide idiler; bu hüküm çok su götürür gibi görünse de Batılılaşma gayretlerimizin yekun çizgisinin altında hayli berrak tespitler bulunuyor: Büyük bir hürmet ve itikatla perestiş ettiğimiz Batılılaşma projesinin daha başlangıçtan beri "üretim" fikri üzerine bina edilmesi gerekirdi. Bizde göz kamaşmasına sebep olan "Batı" gerçeğinin ardında, hemen her sektörde üretim artışı ve yüksek kalite arayışı var.

Buna mukabil bizim Batılılaşma projemiz, içinde yaşadığımız dekoru ve kostümleri Batılılaştırmanın kifayet edeceği gibi naif ve çocukça bir inançla sınırlı kaldı; bu vakıayı pekala "mistik bir hezeyan" olarak sıfatlandırmak mümkündür. Eski üretim alışkanlıklarını değiştirmeyi denemeksizin sadece dekor ve kostüm tebdili ile hayranı olduğumuz Batılı standartlara erişmeyi umduk; bu, eşyanın tabiatına aykırı, çocukça bir saplantıydı ve bu haliyle batıl bir temenni üzerinde yoğunlaşan bir duaya benziyordu. Bir şair duanın geçerliğini, "her dua müstecab olur amma / talebin sureti bilinmelidir" beyiti ile şerhetmiş. Bizim Batılılaşma projesi kendi ahvalini değiştirmeye yanaşmadığı halde bütün değişim arzularını mucizeye bağlamış bir yanlış itikattı. Bir manada Batılılaşma adına "rönesans" ve "aydınlanma"nın beşinci sınıf, ucuz ve bayağı versiyonunu kanun zoruyla birkaç asırdan beridir sahnede tutuyoruz; mukavva dekorların eğretiliğine ve paçalarımızdan dökülen kostümlerin perişanlığına bile aldırmaz haldeyiz.

"Laikçilik"de muasır Batı dünyasının hayret ve gıpta dolu bakışları eşliğinde Avrupa şampiyonuyuz; "Jakobenizm"de medeni dünyaya nal toplatıyoruz; ilim tarihi ile uğraşan Batılı akademisyenler "Scientisme"in ne menem bir şey olduğunu öğrenmek için fikir atmosferimize şöyle bir göz atsalar yetişir. "Pozitivizm"in batı dünyasında çaptan düşmesinin haberleri henüz "şok" anonslarıyla alt yazı haline gelmediği için hazret bizde baştacı. Kısaca XVIII. yüzyılın Batı dünyasını müteakip asra bağlayan bütün zihin hastalıkları bizde tam bir iktidarla hükümferma; tabiat tarihi müzesine döndük; geçmiş çağların bütün antikalıklarına sahibiz; bir eksikle: Muasır dünya, müzemizi henüz teşrif etmedi.

Halbuki bu asırlar zarfında pekala laikçilik yerine muasır dünyanın gürültüsüz-patırtısız uygulayageldiği laikliği, Jakobenizm yerine demokrasiyi, Scientisme yerine ilme hümeti, Pozitivizm yerine hür düşünce geleneğini inşa edebilirdik; ama yine yetmezdi: Üretim neş'esinden koparılmış bütün Batılı enstrümanlarla dünyanın en latif melodilerini tam bir ahenkle icra etmek bile yaramıza şifa olmazdı. Biz "üretim" fikrini çok ihmal ettik ve neticede Batılı dekor ve kostümler içinde yaşayan işsiz, mesleksiz ve fukara bir topluluk haline geldik. Beylik tabirle iki asırdan beri Batılılaşmak için uğraşıyoruz; ama maalesef bir arpa boyu yol kat ettik. Avrupa Birliği, bir ideal uğruna iki asırdan beri yırtındığı halde istediğini elde

edemeyen bu hükmi şahsiyete tezyifkar bir ifade ile kapılarını kapadı. Bu iki asrın vebali ve hesabı bizim bütün Batılılaştırma mühendislerinin omzundadır.

Bu toplum vaktiyle böyle işsiz, mesleksiz ve fukara değildi; uzak dedelerimiz yaşadığı zamanın üretim tekniğine vakıf, çalışkan insanlardı, meslek sahibi idiler ve bu yüzden vekar ile tevazu'un ahenkle birleştiği yerde dururlardı. Bu insanlar asırlardan beri ürettikleriyle sadece kendi geçimlerini teminle yetinmediler, devasa bir devlet cihazını da ayakta tuttular: Askere gider ve vergi verirlerdi. Dünya o büyük değişim sarsıntısı içine girdiğinde belki de ilk defa devletlerinden bir öncülük himmeti umdular; yeni bir üretim tarzına terfi etmeleri gerekiyordu; ama dedelerimizin "okumuş" evlatları ona sadece dekor ve kostüm değişikliği ile bütün hayatın mucizevi bir şekilde değişeceğini söylediler; ecdadın büyük çoğunluğu bu "tavsiye"yi inandırıcı bulmadı; ama "okumuşlar" sadece ukala değil, hırçındı da!

Neticede üç asırdır aynı yanlışı tekrar edip duruyoruz; eskiden askere gider, vergi öderdik; şimdi sadece askere gitmekle iktifa ediyoruz. Devlet, belki de hicabından ötürü milletinden doğru-dürüst vergi tahsil etmeye yüz bulamıyor. Dekor aynı dekor, kostümler yine paçalarımızdan dökülüyor ve hala gerçek anlamda Batılılaşmanın topyekun "üretim neş'e"sine sarılmak olduğunu idrak edebilmiş değiliz. Üretmiyoruz; ama tüketiyoruz; aradaki farkı, belki de aynı mahcubiyetten ötürü devletimiz dış kaynaklardan ve gelecek nesillerdeki torunlarımızın süt parasından devşirdiği fonlarla karşılıyor.

"Bırakın da üretelim" diye feryad etsek, alınırlar mı acaba?

Bahtın açık olsun ey eski kalp ağrımız!

Gençlik günlerindeki birkaç ateşli yılı görmezden gelirsem parti merkezli düşünme lüksüne hemen hiç sahip olmadım diyebilirim; sonraki yıllarda siyasi parti mücadelesinin esasta "güç" kavramı etrafında yoğunlaştığını anladıktan sonra, bir nesli büyüleyen idealizm tılsımının nasıl da tüy döküverdiğini burkuntuyla fark etmiştim. Her seçim döneminde, oy kullanmak için ayrılmış kapalı bölmeye kadar peşimi bırakmayan kararsızlığı yenip kerhen de olsa bir parti ambleminin altını mühürlemek, giderek sevimsizleşen bir angarya halini aldı. Siyasi parti kavramına karşı bende gitgide kökleşen gönülsüzlüğü, zaman içinde yeni siyasi parti ütopyaları geliştirerek telafi etmeye çalıştım. Zihnimdeki parti ile birleşik oy pusulasında arz-ı endam eden amblemler arasında benzerlik bulamamak, beni epeyden beridir seçmen anketlerinin sonuncu sırasında yer alan "Kararsızlar" grubuna doğru sürükledi. Destekleyeceği partiden adı gibi emin bulunan kesin inançlılara yıllarca imrendim durdum; el'an o mevkiideyim.

Ne var ki "horoz ölür, gözü çöplükte kalır" meselince uzak menzillerden yoğunlaştırdığım dikkat vektörleri daima MHP'ye odaklandı kaldı. Zannımca benimle aynı gençlik yıllarını paylaşan bütün nesildaşlarımda aynı hassasiyetin izlerini sürmek mümkündür. Bu

hassasiyetimiz biraz da asabi mizaçlı bir "enişte"ye gelin giden bir sevdiğimizin veya yakınımızın akıbetini merak etmeye benziyordu; iyi haberlerini alınca seviniyor, sıkıntılarını uzaklardan da olsa derd edip paylaşıyorduk. Onun eleminden ve neş'esinden hanemize düşen elle tutulur, gözle görülür bir hisse yoktu; o bizim gençlik aşkımızdı ve onunla ayrı dünyaların insanları olduğumuzu anladığımızda büyük bir hayal kırıklığına uğramıştık: Öyle bir şeydi!

MHP, hayli muhataralı ve uzun bir kongre döneminden sonra yeni genel başkanını seçti. Sayın Devlet Bahçeli'yi tebrik ediyor ve muvaffakiyetler diliyorum. Yükü gerçekten ağırdır. İşte bu noktada o eski gönül sızısı yeniden nüksediyor ve içimizde sıcak delikanlılık hatıralarıyla beslenerek yaşayan o eski kalp ağrısı tazeleniveriyor: Gençlik aşkımız acaba bu yeni izdivacında özlediği saadete kavuşabilecek midir? Bu fikir, beni ve nesildaşlarımı "artık bize nikah düşmez" kanaatinden zerrece kımıldamasak bile eminim ki yakından ilgilendiriyor. Ara-sıra bir araya geldiğimiz eski dostlarla "bir partimiz bile yok" diye sızlansak da üniversiteli yıllarda tutulduğumuz eski sevgilinin bu defa "kadirbilir" ellere düşmüş olmasını temenni edip duruyoruz.

MHP'nin bugün uğradığı sancı, aslında bütün siyasi partilerin tez zamanda geçmesi gereken sosyal ve tarihi bir turnike; siyasi partiler nice zamandan beridir gözümde "sahihlik" niteliğine, yani temsil iddiasında oldukları kitlenin beklentilerine bire bir cevap vermekten uzaklaştı. Türkiye değişirken siyasi partiler anlaşılmaz (veya bir başka nokta-i nazardan çok iyi anlaşılabilir) gerekçelerle hep eskisi gibi kalmakta direndiler. İşbu inat Türkiye'de siyasi istikrarsızlığı kronikleştiren, neredeyse "tabii durum" haline getiren bir tesir yaptı. Daha doğru kompozisyonlar çizen yeni partiler, seçmen kararsızlığı yüzünden kadüklüğe mahkum edildi. Şimdi siyasi iradenin bizzat değiştiremediği bu atalet manzarasını "zamanın hükmü" değiştirmeye başladı. MHP'nin uğradığı sancı zannımca bir doğuma işaret ediyor ve statüko partileri arasında doğum sancısının evvela MHP'yi kıvrandırmaya başlaması, "hükm-i kaza"nın bu camiaya tevdi ettiği bir şans gibi görünüyor.

MHP kaçınılmaz surette değişmek ve değişen Türkiye'nin değişen yapısına uygun siyasetler üretmek zorunda. Neyin, hangi istikamette, ne kadar ve nasıl değişmesi gerektiğine elbette yeni yöneticileri karar verecek. Türkiye'nin çağ atlaması gerektiği herkesin bıkıp usanmadan çiğnediği bir sakız oldu; ama ondan önce siyasi partilerin çağ atlaması gerektiği nedense hatıra getirilmiyor. Kim bilir belki de Türkiye'ye çağ atlatmak misyonu, kendi iradesiyle kendi siyaset anlayışına çağ atlatan ilk siyasi partiye nasib olur.

Gençlik yıllarında gönül düşürdüğümüz dildade, şimdi yeni bir izdivacın "cicim ayları"nı yaşıyor; dileriz ki bir zaman sonra benim gibi kötümser tabiatlı gözlemcilere "keşke hep dul kalsaydı" dedirtmeyecektir.

Gelin ata binmiş, ya nasib demiş; bahtın açık olsun ey eski kalp ağrımız!

Marjinalitenin daniskası!

Türk sinemasında son günlerde adından çok bahsedilen filmler, garip bir tesâdüf eseri olsa gerek hep marjinal hayat kesitlerini ekrana taşıyor;

toplum hayatının ve olağan işlerin sınırlarına yaslanan aykırılıklar, sapmalar, farklılıklar ve sıradışılıklar el üstünde tutuluyor; daha da olmazsa alelâdeliğin bilinen ama görmezden gelinen tarafları abartılıyor: Küfür, müşterek değerlere saldırı, istihcân, ahlâk normlarının kırılıp dökülmesi gibi elemanların harcıâlem tarzda kullanılması yetmiyormuş gibi tabuları kırmak, egoya ayna tutmak, içgüdüleri analiz etmek gibi süslü iddialarla âdeta topluma gözdağı veriliyor.

Sinema tezat ve dram üzerine kurulmuş bir sanat dili, âmennâ; ancak sıradışı aksiyonlar genel ilgiye mazhar olabiliyor, kabul; yönetmen sahip olduğu dünya görüşüne uygun olarak eserine mesaj yerleştirebilir, anlarız ama bugün karşı karşıya bulunduğumuz tablonun öteki mânâsı çok açık: Türk sineması, Türk toplumunu tanımıyor ve ondan neredeyse tamamen kopmak üzere. Benim kanaatime göre yeni kuşak yönetmenler inandıkları dâvânın fikriyatını yapmak niyeti bir yana sadece algılayabildikleri Türkiye'den insan sûretleri düşürebiliyorlar beyaz perdeye, ürkütücü olan da bu.

Amerikan sinemasının pahalı ve profesyonel bir altyapı desteğiyle çekebildiği gerilimli "action" filmlerine bakıp iç geçiren yeni yönetmen kuşağı, galiba bu prodüksiyon imkânlarıyla asla çalışamayacağını kestirdiği için filme seyirci sağlayacak unsur olarak sadece bu toplumun marjinallerinden medet ummakta; bu algı derecesi daha çok naiv görünüyor. Bitmedi; psikopatların, cinsi sapmaya kaymış mariz tiplerin odağa konulmasında, "tabu yıkıyoruz" bahanesiyle toplumun müşterek değer ve standartlarına saldırmakta başka avantajlar da var; bu cins filmler dünya piyasalarında iş yapmasa bile Avrupa'nın marjinal sinema kulüplerinde pekâlâ "film" yerine konuluyor; ufak—tefek ödüller, azbuçuk para mükafatları, sayfa eteğinde bir iki sütuna sıkıştırılmış övgü kupürleri de var işin ucunda. Kısaca Türkiye'yi ve Türk insanını "tâ'dil ve cerh" eden her sinema eserinin Avrupa pazarında "marjinal" de olsa bir destek bulabilmesi, bazılarının nazarında hiç de azımsanamayacak bir kâr teşkil ediyor olmalı.

Birisi kalkıp filan padişaha esrarkeş, fişmekan sadrazama ayyaş demiş; öbürü cinsi sapmaları toplumun önüne imrenilecek bir değer gibi takdim etmiş; beriki eşkıyalığa destan düzmüş; netice itibariyle "testi içindekini sızdırır" deyip geçebiliriz ama esas işi bu toplumu tanımak ve aksettirmek olan kişilerin, içinde yaşadıkları toplumu bu kadar kaba ve hoyrat tarzda ıskalamasına tahammül etmek gerçekten zor.

Bence bu arkadaşların derdi marjinallik filan değil; "kişiyi nasıl bilirsin / kendin gibi" fehvâsınca en iyi bildikleri işi anlatıyor bunlar. Onlar için yaşadıklarından başka Türkiye yok ve olmaması gerekir. Benim itirazım işte bu yanlış algılamaya yönelik.

Sıradanlığın ve olağanın içinde nabız vuran şiiriyetin dilinden anlamıyor olabilirsiniz; netice itibariyle bu meslekî bir kusurdur ama insanın kendi toplumunu ve ülkesini tanımaması □afedersiniz ama□ marjinalliğin daniskasıdır.

Tam yerini "mesh etmek"

Kendi toplumunu ıskalayan yönetmenlerin halini tasvire çalışırken buruk ve hazin bir hadiseyi hatırladım: Bundan on sene önce seçim çalışmalarına katılan bir dostum, bu memlekette milletvekilliği hatta bakanlık mertebesine yükselmiş bir kişinin (ismi lâzım değil) abdest almayı bilmediğini nakletmişti de ağlamakla gülmek arasında bir tuhaf yerde kalmıştık.

Bir siyaset adamı değil de sıradan bir insan olsun, hiç kimse "arkadaşlar namaz kılıyor" diye âdeti olmadığı halde namaz kılıyormuş gibi görünmek, abdest almak, namaz kılmanın erkânını bilmek zorunda olmadığı gibi böyle bir bilgisi olup olmadığını açıklamaya mecbur da değildir. Seçim kampanyası esnasında, propaganda amacıyla bir köye giden siyaset adamının en azından şu dürüstlüğü göstermesi beklenirdi: Ya, "ben bu işleri bilmem; bu yaşa kadar öğrenmedim, bundan sonra da bilmek niyetinde değilim" diyebilir veya "Ben bu işi bilmiyorum ama samimiyetle öğrenmek istiyorum, bana nasıl abdest alındığını lütfen öğretin" diyerek müşkülünden kurtulabilirdi. Ama o alaturka kurnazlığa başvurmayı tercih etti. Tuvaletten çıktıktan sonra elini bile sabunlamadan abdest musluğunun önündeki tabureye oturdu ve yanındaki adam o esnada başını meshetmekte olduğu için tarama özürlü kafasını meshederek abdest almaya başladı!

İşte tasvir etmeğe çabaladığım "hicrân" böyle bir şey: Kendi toplumunu tanımayan bir yönetmenin çektiği filmin sinemalarda birkaç milyon seyirci bulması ile bizim siyâset adamının kör□topal abdest alıp, ağzını gözünü yara yara namaz kıldıktan sonra bakanlık yapması arasında büyük bir fark görmüyorum.

"Derin devlet"e iyi davranmalıyız!

Dibi ölçülemez derecede muğlak ve bulanık tehlikeli suları çağrıştıran bir kavram. Yüzyıllardır devlet kavramına mübarek bir mana yükleyerek bu mefhumu ırz, ismet ve iffet gibi şahsi esenlik unsurlarının bütünleyicisi ve garantörü olarak değerlendiren amme vicdanı şimdi "derin devlet" lafzını espri niyetine harcıalem işler için bile kullanmaya başladı. Devletin en büyük işveren, en büyük üretici, en büyük toprak ve servet sahibi sıfatıyla asırlarca adaletten emniyete, eğitimden, sosyal hizmetlere, eğlenceden lotaryaya, spordan sanata kadar neredeyse her faaliyete düzenleyici, sponsor veya hakem rolüyle müdahil olmasının telkin ettiği o etkileyici kuvvet gösterisinden sonra hemen global rüzgarlara itaat

ederek makul bir küçüklüğe kadar büzülmesini beklemek haksızlık olur. En azından bir süre için emekliye ayrılmış posta dağıtıcılarının yıllardan beri sokaklarını arşınladığı mahalleyi iki de bir ziyaret etmesi gibi, devletin de hacmini ve derinliğini korumak için vargücüyle direnmesini makul karşılamak lazım.

Derin devlet tabirinin kapladığı o muazzam alan, bana Ortaçağ Avrupası'nda Katolik Kilisesi'nin ifa ettiği görevi hatırlatıyor: En büyük toprak ve servet sahibi olarak eğitim hizmeti veren, entelektüel cereyanları ve sanat hayatını kontrol altında tutan, ufalanmış krallıklara taç giydirip meşruiyet dağıtan, beynelmilel çapta ordular teşkil eden, mahkemeler kuran, vergi toplayan kilise bununla yetinmeyerek doğum kayıtlarını tutmak, yeni doğanları vaftiz ederek kiliseye dahil etmek, ölüleri defnetmek, evlilikleri kutsamak ve kilise kanunlarına itaat etmeyenleri toplum dışına itmek gibi şahsın hukukunu doğrudan ilgilendiren geniş yetki ve görev sahası içinde Avrupalı kitleler üzerinde muazzam bir temas ve tesir kudretine sahip oldu. Siyasi istikrarsızlığın ve göçebe kavimlerin sistematik saldırılarla zayıflattığı Avrupa coğrafyasında kilise, önceleri asırlarca tedirgin, ümitsiz ve fukara kitlelere hamilik yaptı; iman, cesaret ve ümit telkin etti. İnsanları yönlendirdi, eğitti ve onların ma'şeri hafızalarını korudu. Böylece Avrupa'da gündelik hayat kaçınılmaz bir tarzda kilise ekseni etrafında cereyan ederek serpildi. Avrupa bu devrin kilisesine ödenemez bir minnet hissiyle medyun-ı şükran olsa gerektir: Ne var ki giderek siyasi istikrara kavuşan, zihni bakımdan gelişen, üretimini artıran ve kendinde yeniden bağımsız yaşama neş'esi hisseden Avrupa, muazzam ve an'anevi kilise hiyerarşisinin aynı "ihtimamla" kendisini yönetmeye kalkıştığını hissedince giderek yükselen bir isyana kapıldı. Askerlik çağına gelmiş bir delikanlının ebeveyni tarafından hala mama ile beslenmesine benzeyen bir tuhaflıktı bu. Avrupa bu kiliseden sıkıldı ve nefret etti. Rönesans ve reform hareketleriyle kilisenin çemberlerini gevşeten Batı dünyası, hürriyetçi fikirlerin yaygınlaşması, güçlü siyasi birlikler kurulması ve entelektüel birikiminin kabını zorlamaya başlaması ile kiliseyi öfkeyle iteleyerek onu süslü mabedlerine kadar geriletti. Laiklik, işte böyle bir kabus devrinden sonra Avrupa ülkelerinin ihtiyaç hissettiği bir yönetim tekniği olarak tatbikat sahası buldu.

Tabir yerinde ise Türkiye'de kamu-halk münasebetlerinde reform kıpırtılarının hissedildiği bir dönemin tam içindeyiz. Devletin hantal, pahalı ve gereğinden fazla hacimli tesir alanını küçültmesi için çok ciddi ikaz ve itirazlar duyulmaya başladı. Buna paralel olarak Türkiye'de sivil inisiyatif şuurunun kaçınılmaz tarzda devlet aleyhine büyümeye başladığı görülüyor. İnsanlar haklı olarak daha az yönetilmek istiyor. Devletin üretmekte ısrar ettiği nice mal ve hizmetin özel kuruluşlar tarafından daha hesaplı ve kaliteli üretilebildiği aşikar. Bütün göstergeler derin devlet kavramının hızla muhteva kaybına uğradığını gösteriyor. Ne var ki bugünden yarına devletin kendini bakım ve onarıma alarak an'anevi rolünü terk etmesini, şeffaf ve teknik bir yönetim tarzını benimsemesini bekleyemeyiz. Direnecektir ve esasen direniyor da. Şu günlerde "derin devlet" esprisinin kalabalık yerlerde bile nice kahkahaya yol

açması, devlet bünyesinin kendiliğinden asgari hudutlara çekileceğini göstermez, lakin çok mühim bir işarettir.

Hemen belirtmeli ki, derin devletin alternatifi "sığ" veya halk tabiriyle "yufka devlet" değil, adalet, emniyet, dış güvenlik gibi asli faaliyetlerde çok etkili, teknik ve saydam bir hukuk devletidir. Bugünlerde devletin derinliklerine gizlenerek karnından konuşan etkili ve "isminin açıklanmasını istemeyen" yetkili çevrelerin giderek daha hoyrat bir üslup kullanmalarını tabii karşılamak gerekir; Türkiye'de "devlet" anlayışı daha az hacimli ve daha teknik bir devlete doğru kabuk değiştiriyor.

Derin devlete iyi davranmalıyız bence; siz deyin üç, ben deyim beş vakte kadar!..

"Kuvvet en büyük fikirdir; yürüyelim arkadaşlar!"

Radyo Televizyon Üst Kurulu Kanunu'nda yapılması beklenen değişiklikler, bugün ülkeyi yönetenlerin nasıl bir Türkiye istediğini gösteren çok ilginç bir niyet belgesi olarak da yorumlanabilir. Ne var ki elyevm, sözü geçen kanun tasarısından daha vahim bir niyet gösterisi ile karşı karşıyayız; herkes pekala farkında ki bu tasarı, pratikte Türkiye'de radyo televizyon yayıncılığını güçlü sermaye kuruluşlarının inhisarına terk ediyor ve bu kuruluşların finanse ettiği yayın organlarında yeni tasarının ne kadar faziletli olduğunu ispat için döktürülen yorumlar artık mide bulandırıcı bir samimiyetsizlik derekesine kadar düşmüş durumdadır. Yürürlükteki kanunun bir kişiye bir televizyonda yüzde 20'den fazla hisse sahibi olamayacağını emreden hükmü "mecburi hülle" benzetmesi ile yerden yere vuruluyor. Hiç inandırıcı olmayan bir şeffaflık edebiyatı ile büyük sermayenin bir televizyonun tamamına tek başına sahip olabileceğini öngören yeni hüküm, aynı derecede samimiyetsizlik kokuları neşreden bir üslupla eleştirilmekte. Diğer yandan 15 Aralık'ta yapılması gereken frekans tahsis ihalesinin ertelenmesi alkışlanıyor; şimdiye kadar sonuçlanan ihalelerin iptal kararı ise övülüyor.

Biz nice yıllar boyunca TRT tekelinin hakim olduğu bir iletişim atmosferinde yaşadık. Aynı kalemler TRT ekran ve mikrofonlarında milletin temel değerleriyle alay edildiğinde TRT taraftarı idiler; sonra mevzuat yetişmediği için bazı özel televizyonların korsan statüsünde yayın yaptığı demler geldi; aynı kalemler bu defa kesif bir hürriyetçilik edebiyatıyla çok sesli toplumdan yana tavır aldılar ve TRT tekelini insafsızca hırpaladılar. TRT'yi savunurken ne kadar samimiyetsiz iseler, TRT'yi, devlet tekelini, kamu teşebbüslerini hırpalarken de aynı derecede samimiyetsiz kaldılar. Daha sonraları tv yayıncılığında yeni bir dönem başladı: Milletin değerlerine hürmetkar kuruluşlar da bu sektörde yer tutarak izlenme oranları pastasından mütevazı dilimler almaya başladıklarında hürriyetçi nutuklarını unutarak "aman da bu şeffaflık ne kadar güzel bir şeymiş" teranesiyle küçük balıklara efendileri adına köpekbalığı gibi davranmaya başladılar.

Hayır, bu "çifte standart" filan değil; daha garip ve şüphesiz daha aşağılık bir tavır.

Bu kalemler, bu isimler eminim ki, patronları ertesi gün farklı bir kanaat edindiklerinde bu defa yeni kanaatlerin savunuculuğunu yapmakta bir an tereddüt geçirmeyecek, tenakuza düşmekten çekinmeyeceklerdir. Çünkü bunlar, Osmanlı'nın "fikri meslek" diye tabir ettikleri anlamda bir fikriyatı taşımaya müsait bir karakter metanetinden yoksul kişiler. Türkiye'nin talihsizliğidir ki bu isimler hala "fikir adamı, fikir sahibi" muamelesi görmenin imtiyazıyla itibar bulabiliyor. Bu kanun tasarısından daha elim, vahim, ürkütücü hakikat işte budur. Bunların fikri tutarlılık diye bir endişesi yok; hiç olmadı. Bütün ömürlerince "güç"e perestiş etmişlerdi, şimdi de aynı şeyi yapıyorlar.

Şeffaflık edebiyatı yapmak kolay; bunlardan kaçının hakikaten şeffaf davranmaya ve görünmeye cesareti var dersiniz? Saklanamayacak kadar büyüyenlerin, "bırakalım saklanıp gizlenmeyi; yiğidin malı meydanda gerek" diye efelenmelerinden daha tabii ne olabilir ki?

Türkiye'de güç oyunu artık açık kartla oynanıyor; güçlüler artık iskambil destesinden kağıt çekmeye bile tenezzül etmiyorlar; daha zarlar atılmadan gürlüyorlar: "Biz kazandık!" Bu arada en acınması lazım gelen topluluğun kim olduğunu aşikarane görünmeye başladı; hesaplarını "fikir en büyük kuvvettir" üzerine kuran entellükteül takım, "kuvvet en büyük fikirdir" cümlesinin kaba gücüne yenik düştü. Bu şahsiyet imtihanında fikir mücadelesine inananların izzeti pay ü maldir bugün. Fikirler, niyetleri gizlediği ölçüde kullanışlıydı; ama hal-i hazırdaki fikir perişanlığı, fikir mücadelesi yapmak için gerekli zihni atmosferin henüz yeterince oksijen barındırmadığını gösterdi.

Görünenden ve hissedilenden daha ağır müeyyideler getiren bir "kanun devleti" iklimi içinde yaşayabiliriz; nefse ne kadar giran gelse de yakında sağduyunun hakim olacağı inancıyla bu kaba kuvvet gösterilerine karşı tahammülkar davranabiliriz; ama zedelenen fikir iffeti kendi hasarını telafi edemez. Sayfaları, ekranları kaplayan "oh ne iyi oldu, az bile" yorumları aslında bir milletin başına gelebilecek en feci şeydir. Kara gün kararıp kalmaz; uzak veya yakın arayla her toplumda bir gün sağduyu avdet eder; ama yitirilen fikir namusu bir daha ele geçmez.

Bundan bir vakit sonra yaşadığımız son bir yılın gazete kupürlerini gözden geçiren ilim ve fikir adamları (tabii eğer kalırsa) eminim ki gözlerine inanamayacaklar; bugünlerin Türkiye'sini anlamakta zorlanacaklar; ama hüküm verirken güçlük çekmeyecekler. Her şey o kadar aşikar ki; belki gerçek durumu farketmemizi engelleyen faktör işbu aleniyettir. Bazen en ortalıkta duran şey, en son fark edilir.

Tarih şahit olsun, biz bu devrana muhalifiz; öyle bilinsin ve kayda geçirilsin.

Hesap hesaptan üstündür!

Tarihe yönelik ilgilerin başlıca iki sebebi var; ilki, her insanda mevcut bulunan evveliyat merakıdır: Yeni taşındığımız kira evinde daha önce kimlerin oturduğunu merak ederiz; yeni tanıştığımız kişilerin daha önceki hayatına dair bilgi edinmek, adını öğrendiğimiz en uzak ceddimizden önce hangi soy ve sulbden geldiğimizi bilmek isteriz. Hadiseler, evveliyatı, yani tarihi ile mana kazanır. Tarih merakının ikinci sebebi, hadiselerin arasındaki sebepnetice ilişkilerini tetkik ederek aralarındaki illiyet bağını anlamaya ve birbirine benzeyen hadiselerin mukayesesi ile hadiselerin kanununa (künhüne) vasıl olabilme gayretidir.

Tarih bilgisi, her iki ihtiyacı da "kısmen" karşılar. Evveliyat merakımızı hiçbir zaman tam bir mükemmeliyetle tatmin edemeyiz; hadiseye şahit olan, onu kayda geçiren veya şahitlerin ifadesine dayanarak tarih yazan kişiler, sırf beşeri zaaflardan ötürü bir hadisenin kaydını tatminkar tarzda aksettiremezler. Unutkanlık, yanılma, idrak hataları, rasat yerinin elverişsizliği, gözlemcinin tarafgirliği, hadisenin yazıya geçirilirken tabiatından çok şey kaybetmesi, hadisenin ayrıntıları arasında önemli görüneni önemsizden ayıklama zarureti veya araya giren ikinci, üçüncü sıradaki kayıt tutucuların şahsi kanaatleri, hadiseye sebep olan aktörlerin psikolojik yapılarını anlamaktaki yetersizlik gibi beşeri zaaflar tam bir tarih tasviri konusunda engel teşkil ederler. Bazen yüzlerce kişinin şahitliği önünde cereyan eden hadiseler bile söz konusu zaafiyetler yüzünden yıllar, bazen asırlar süren münakaşalara sebep olurlar. Netice itibariyle erişebildiğimiz tarih bilgisini kullanmak daima belirli ölçüde uyanık tutulması gereken bir ihtiyat ve dikkat ister. Tarih usulü, tarih hadiselerini değerlendirmek isteyen kişiye mümkün olduğunca hatadan kaçınma avadanlığı sağlar; ama asla yetersiz şehadetlerden mükemmel bir yeniden inşa (reconstruction) imkanı vermez. Tarihçiler bu yüzden "usul"e büyük ehemmiyet verir ve ona diğer bilgi edinme usullerinin fevkinde kıymet atfederler. Zaman boyutu içinde insani durumların mahiyetini ve sebebini anlamaya çalışmak çok boyutlu zihni efor gerektirmesi bakımından tarihçiler, usullerini "usullerin anası", tarihi ise "ümm'ülilm" kabul ederler. Kabul etmek gerekir ki mükemmele yakın bir tarih tahlili yapabilmek için neredeyse mevcut ilimlerin tamamından behredar olmak lazım gelir. Bu yüzden kaliteli tarih spekülasyonu veya tarih felsefesi yapabilmek ancak her nesilde birkaç alime nasib olan sıradışı bir mazhariyettir.

Sadede gelelim; tarihe, ibret almak veya onun belkemiğinde saklı duran sinir sisteminin mekanizmasını anlamak kasdıyla eğilen kişi, neticede aradığını bulabilecek midir; bu cevaba hiç kimse gönül rahatlığı ve itminan ile henüz "evet" diyebilmiş değildir. Bu vetire esnasında kıymetli olan şey hakikati arama arzu ve cehdinden doğan faaliyettir ki, bu faaliyeti topraktan altın elde etmek için akılalmaz gayretleri göze alan "Simyacı"ların neticede kimya ilmine hizmet etmelerine benzetebiliriz. Bu sualin cevabını arayan kişi, belki tarihi hadiseleri idare eden "üst kanun" kadar kıymetli bir başka hakikate erişme şansını bulabilecektir;

"Kader"den bahsediyorum.

Elbette tarihi hadiselerin büyük bölümü, sebepnetice alakasını ve bunlar arasındaki mantık zincirini makul gösteren bir seyir gösterirler; ama bunlar her halü karda kesin neticeler veren kanun mertebesine erişmezler. Tarihi kader idare eder; tahmin edilebilir; ama öngörülemez. Halk irfanında bu usul inceliği hayranlık verici bir fesahatla şöyle ifade olunur; "Herkesin bir hesabı var lakin Allah'ın da bir hesabı var ve hiçbir hesab Allah'ın hesabına galebe edemez."

İmdi maruz kaldığımız kabalıklara kilitlenip, ümitsizliğe kapılmak doğru değildir; biz bütün ömrümüzce hayatımızı ve geleceğimizi biçimlendirmek için hesap yapar, tasavvurlar kurarız; bu insani bir beklenti ve gayrettir; bazen yıllar boyunca her şey umduğumuz gibi gider; ama bazen kaotik, yani kestirilemez, tesadüfi bir unsur her şeyi değiştiriverir. Biz hep bir şeyler tasarlarız da son hükmü veremeyiz. Hüküm bize ait değildir; "Sahib"i vardır. Tarih, bu bilgiyi teyid ediyor.

Başkalarının yaptığı hesap bugünlerde hep yerini buluyor gibi görünebilir; lakin muayyen bir "vade"nin hitamında Allah'ın hesabı bütün hesaplara galebe eder. Üstümüze vazife olan nevmidiye kapılmak değil, her zaman doğru olanı yerine getirmektir; tarih bu bilgiyi de teyid ediyor.

Ümitsizliğin küfür sayıldığı ince nokta burasıdır işte!

Hacet kapıları

Avrupa Birliği'ne tam üyelik maceramız, mahkum edildiğimiz aykırı ve abes zihin kategorisini bütün boyutlarıyla fark etmek bakımından kolay anlaşılır bir laboratuvar atmosferi sunuyor. Şimdi soğukkanlılıkla meseleyi basitleştirerek ve şıklandırarak şerhetmeyi deneyelim:

-Avrupa Birliği, "sanayi ötesi" üretim teknolojisine terfi etmiş çekirdek ülkelerin önderliğinde gerçekleştirilmeye çalışılan bir medeniyet projesidir.

-"Milli devlet" ölçeğini aşan ve asgari müşterek değerlere sahip ülkeleri bir araya getirmeye gayret eden her proje takdir ve destek görmeye layıktır. Avrupa Birliği, birkaç asırdan beri Avrupa ruhunun ortak rüyası idi. Böyle bir projenin kendi içinde muhtelif bakımlardan uzak ve yakın tabii hudutlar tayin etmesini tabii karşılamak lazımdır.

-Avrupa Birliği üyelerinin anlaşılır kanaatine göre Türkiye, AB'nin tabii hudutları içinde görülmemektedir. Bu fikirlerini defalarca nezaketten nobranlığa kadar uzanan bir üslup yelpazesi içinde ifade etmişlerdir.

-Türkiye, kendi nokta-i nazarından Avrupa Birliği'ne üye olmak arzusunda kısmen haklıdır; çünkü varisi bulunduğu Osmanlı Devleti, bundan henüz doksan yıl önce Avrupa coğrafyasının ehemmiyetli bir parçası idi. Kaldı ki Batılılaşma tarihimiz boyunca Türkiye'nin

siyasi ve entelektüel elitleri daima Avrupa'yı eksene yerleştiren bir sosyal değişme (veya değiştirme) projesine heyecan, ümit ve imanla gönül bağlamışlardı. AB'ye kabul edilmemiz, bizdeki "Batıcılık" misyonunun bizzat Avrupa tarafından ibra edilmesi anlamına gelecekti.

-Türk siyasi ve entelektüel elitleri, bütün ümitlerini Avrupa Birliği'nin medeniyet projesine bağlamakta, bunu "muasır medeniyet"in yegane ölçüsü kabul etmekte safdil davranmışlardır. Türkiye, AB'ye üye kabul edilmese bile "muasır medeniyet" hedefine kendi dinamiklerini kullanarak erişme imkanına sahiptir.

-Muasırlık, yani şimdiki zamanın meydan okumasına cesur ve doğru cevaplar verebilme kabiliyetini Batıcılık'la bir tutmak, malul ve ıslaha muhtaç bir mantalitedir. Bu fikriyatın zaafı, Batılılaşma tarihimiz boyunca birçok fikir ve siyaset adamı tarafından berraklıkla ifade edilmiş; fakat bu kişiler "resmi elit" zümresinden sayılmadıkları için heteredox (aykırı, mu'tezil, eksantrik ve hatta gülünçtür 'gerici') sayılmışlardır.

-Bu noktada AB'nin Türkiye'yi tam üyeliğe kabul etmesi için hiçbir makul sebep bulunmamaktadır. Türkiye'nin resmi elitleri çok arzuluyor diye AB'nin bu iştiyake katılmasını ummak 'Batı mentalitesi'nden beklenemez.

-AB fonlarından aktarılacak para yardımı ve Avrupa'da serbest dolaşım hakkı bir tarafa bırakılırsa Türkiye için AB'ye katılmak ancak moral bakımından önem taşımaktaydı. Bir anlamda AB'nin ret cevabı sadece bizdeki Batıcı ekolün "moralini" bozmuş bulunmaktadır; daha açık bir ifadeyle Türkiye "kardan zarar" etmiş, "deredeki balık"tan olmuş, yola diktiği çalı tohumlarının yeşermediğini anlamıştır ki bu, telafisi imkansız bir zarar değildir.

-Türkiye ancak, bünyesinde mevcut bulunan nevi şahsına mahsus özgül ağırlık potansiyelini harekete geçirdiğinde, iktisadi kaynaklarını verimli ve akılcı kullandığında, sosyal problemlerine "ilmi" yaklaşmayı öğrendiğinde, kendi vatandaşlarına güvendiğinde, jakoben ahlaklı resmi elitlerini tasfiye edebildiğinde, nüfusunun neredeyse beşte birini işsiz bırakmak gibi hiç de muasır olmayan bir ayıptan kurtulabildiğinde, evlatlarını iş ve hepsinden mühimi "meslek" sahibi kılabildiğinde, demokrasiyi "Batı standartlarına uygunluk için lazım gelen bir karınağrısı" değil de, hür ve akıl sahibi olarak yaratılmış insanların fıtratına itaat olarak algılayabildiğinde AB'ye tam üye sıfatıyla kabul edilebilir. Ama doğrusu o noktada böyle bir teklifi kabul etmek, bizim için sadece moral açıdan değer taşıyacağından teklifin kıymet-i harbiyesi kalmayacaktır.

"-Bizi AB'ye almazlarsa biz de İslam Birliği'ne asılırız" fikri, ham, yersiz, zamansız ve üstelik İslam ülkelerini hafife alan edasıyla şu dem için münasebetsiz bir tepki ve teselli yaklaşımıdır. Türkiye'nin sadece AB içinde değil, İslam Ligi'nde veya Orta Asya Ligi'nde itibar kazanması için özgül ağırlığını kütle ağırlığına çevirmesi gerekir.

-Türkiye başkalarının ligine katılacak değil, kendi başına lig kurabilecek potansiyele sahiptir. Bu potansiyelini kuvveden fiile geçirmek için ihtiyaç duyduğu bütün avadanlık Türkiye'nin elinin altındadır; hukuka hürmet etmek, millete güven duymak, kaynakları verimli kullanmak, "sa'y"i, yani emeği tebcil etmek, her alanda kaliteye ehemmiyet vermek, akla tabi olmak, ilimden istifade etmek ve sadece Hakk'a kulluk etmek. Bizi "aziz-i vakt" kılacak tedbirler bunlardır ve sadece kendi kuvvelerimizi seferber ederek bu hedeflere erişebiliriz.

-Gözü olana sabah ışımıştır; sadece iktidar hesabı yapanlar için zeval vaktidir. Okumasını bilene AB'nin ret kararında "hacet kapıları" vardır; tabii okumasını bilene!

Bırak bu fingirdeği Kerem; sana "Aslı" mı bulunmaz?

Evvel zaman içinde, kalbur saman içinde bir türlü çocukları olmayan biri Türk diğeri Ermeni iki komşu kadın, aynı dertten muzdarip bulunmanın tesiriyle birbirlerine dert yanar dururken,

günün birinde bir gezgin dervişin elinden yedikleri yarım elmaların tılsımı ile evlat sahibi oluverirler. Her iki aile çocuklar daha doğmadan "beşik kertmesi"nde kavilleşir. Neticede Türk ailenin çocuğu erkek olur adına Kerem derler; Ermeni keşişinin kızına ise Aslı ismi verilir. Çocuklar büyüyüp de aralarında gitgide ciddiyet kesbeden bir aşk alâkası başlayınca keşiş, nur topu gibi kızını bir Müslümana vermek istemez, kızını alıp gizlice terk—i diyar ederler. Kerem bir türlü unutamadığı aşkı Aslı'nın hasretiyle yakasını yırtıp, derdinden baca gibi tüter ama nâfile. Keşiş hiç iz bırakmadan ailesini toplayıp uzaklara gitmiştir. Kerem bunun üzerine sâdık arkadaşı Sofu ile birlikte yollara düşer. Anadolu illerini karış karış dolaşırlar, yüce dağlar aşar, derin sulardan geçerler. Nice yıllar olur; günün birinde Kerem bir memlekette keşişin izini bulur. Tebdil□i meslek eyleyen keşiş berberlik□diş hekimliği işiyle uğraşmaktadır. Kerem doğruca keşişe gider ve Aslı'yı görebilmek ümidiyle otuziki dişini birden bir defada çektirir. Hikâye cümlenin mâlumu; Keşiş her defasında Aslı'yı Kerem'den kaçırır ama Kerem aşkından vazgeçmez. Neticede Halep'te Halep paşasının emriyle Aslı'ya kavuşan Kerem, bu defa keşişin büyüsüne kurban gider: Aslı'nın gelin elbisesindeki düğmeleri bir türlü çözemez. Yakadan eteğe kadar yüzlerce düğme ile iliklenmiş elbisenin düğmeleri her defasında kendiliğinden iliklenmektedir. Kerem bu hicrân ile oracıkta tutuşup meşale gibi yanmaya başlar ve kül olur. O külün kıvılcımında saçlarını tutuşturan Aslı da sevdiği gibi yanar ve hikâye oldur ki iki âşık cennette mülâki olurlar.

Kerem'in Aslı uğruna otuziki dişini birden çatır çatır çektirmesinde milli mantalitemiz hiç de aşağılayıcı bir mânâ bulmaz çünkü arada "karşılıklı" aşk vardır. Eğer Aslı her fırsatta Kerem'le dalga geçen, onu kıran, hakaret eden, nefretini esirgemeyen bir bîgâne olsaydı, bugün Kerem'le Aslı hikâyesi diye birşey olmazdı.

Fingirdek Aslı ile enâyi Kerem hikâyesi

Ne var ki bugün şahid olduğumuz fecî, kırık, onursuz ve aşağılayıcı bir aşk hikâyesi; halk tâbirinde böyle sevdâlara kestirmeden "ben sana hayran, sen çama tırman" derler. Düşünün ki Kerem Aslı'ya sırılsıklam âşık fakat Aslı hoppa, züppe, dejenere bir zamâne dilberi. Fettân, hınzır, hesâbî, zeki lâkin duygusuz. Kerem'in aşkını kendine eğlence edinmiş, delikanlıyı en trajik zaaflarından yakalamış maymun gibi oynatmakta. Kerem o kadar zavallı ki içine düştüğü zaafiyetin farkına bile varmıyor. Bekle diyorlar bekliyor, ahırı süpür diyorlar ahırı süpürüyor, saçını sakalını, bıyığını kaşını tıraş et diyorlar ânında dediklerini yerine getiriyor. Horoz gibi öt, kuzu gibi mele, ördek gibi vakvakla diyorlar, başüstüneyi yapıştırıyor. Evet, iyi eğlence ama bir süre sonra can sıkmaya başlıyor. Günün birinde Aslı Kerem'e pencereden "gece gel" diye işmar ediyor. Kerem gece olunca merdiveni dayayıp pencere hizâsına kadar tırmanınca keşişi karşısında buluyor. Güm aşağı tabii! Keşiş öfkeyle "defol git, bir daha buralarda görmeyim seni" diye haykırırken arka plandan Aslı'nın cırlak kahkahaları duyuluyor.

Kerem, paldır□küldür üslûbuyla merdivensiz indiği onca yüksekliğe bakıyor, sızlayan kemiklerini oğuşturarak ayağa kalkıyor ve pencereye sesleniyor;

□ Sizin bu kararınızı kabul edilemez nitelikte buluyorum!

Bu ne "inhimâk"tir ey Kerem?

Kerem ile Aslı hikâyesi aynı kültüre mensup ama din itibariyle farklı iki insan arasındaki aşk hikâyesini tahlil eden ve yorumlayan nefis bir irfan masalıdır: Neticesi, tam da olması gerektiği gibi bağlanır ve iki sevgili yanarak küle karışırlar.

Kerem ile Aslı hikâyesinin eski versiyonunda Kerem haklıdır çünkü karşılık görmektedir; yeni versiyonda Kerem'in gösterdiği tepki dramatik değil komiktir; buna eskiler aşk filân değil düpedüz "inhimâk" derlerdi. İnanmayan lugâte baksın; kelime iki farklı imlâ ile yazılıyor; "Ha" ve "Kaf" harfleriyle yazılan inhimâk "ahmak gibi görünme" mânâsına geliyor ("hamâkat" kökünden); "Güzel He ve Kef"le yazılan öteki inhimâk ise "bir şeyin üzerine fazla düşme, ziyâdesiyle düşkünlük" demek oluyormuş. Modern Kerem öyle bir açmazın içine düşmüştür ki "Ha□Kaf"la yazılsa da "Güzel He□Kef"le okunsa da her iki halde de hacâlet paçalarından akmaktadır.

Bırak bu fingirdeği ey Kerem; sana "Aslı"mı bulunmaz?

Neyse ki "Temel" var

Belki tabir biraz itinasız ama adresi doğru; vaktiyle Anadolu'da her beldenin meşhur birkaç "deli"si vardı; şimdi insanların yalnızlığını artıran şehir ikliminde, deliler de dahil "maruf ve meşhur" hemen hiçbir şey kalmadı. Delilere son zamanlarda kibarlaşan "özürlü" jargonunda hangi sıfatın verildiğini bilmiyorum; galib a en doğrusu "zihin özürlü" demektir.

Eskiden çocukluk haletiyle delileri uzaktan izler, nasıl "delirdiklerini" anlamaya çalışırdım; kendi kendilerine yüksek sesle konuşur, bize garip gelen el-kol hareketleri yapar, bazen en dayanılmaz kışkırtmalara bile sabırla tahammül ederken, bazen en sıradan ve olağan hareketler karşısında barut fıçısına dönerek öfkeyle indifa ederlerdi. Artık insanların hangi dayanılmaz baskı altında bütün zihin sigortalarını yakıp, yeni ve farklı bir ruhi denge seviyesinde kendileriyle barışık kaldıklarını anlayabiliyorum: Belli ki dışardan bize delilik gibi görünen davranış, akıl melekesinin fesada uğraması değil, insanların çoğunluğuna farklı ve garip görünen yeni bir irtifada insanın yeni dengeler inşa edebilmesidir.

Ruh hekimleri herkesin bir miktar dengesiz olduğunu ileri sürüyorlar; bu faraziyeye itirazım yok; çünkü doğru olduğuna inanıyorum. Türkiye'de olup-biteni sindirebilmek için akli melekelerden hiç değilse bir kısmını devre dışı bırakmak şart oldu artık. Bu hesaba göre biz, normal delilik sınırına dünya ortalamasının biraz daha üstünde dayanmış bir toplum sayılabiliriz. Bugünlerde delilere atfedilen nüktelerin bana hiç de komik görünmemesi şüphesiz hayra alamet değil; mesela hastane duvarındaki bir deliğin önünde sıraya girerek saatlerce gözünü deliğe uydurup bekleşen delilerin hikayesini hepimiz biliriz. Rivayet o ki henüz yeterince delirmemiş bir ziyaretçi saik-i merak ile kuyruğa girip sıra kendine gelince deliğe bakmış ve tabii hiçbir şey görememiş; "Yahu burda bir şey yok" diye şaşırınca sıra bekleyenlerden birisi öfkeyle homurdanmış, "Biz yıllardır bakıyoruz henüz bir şey göremedik, sen iki dakik abakmakla ne görmeyi umuyorsun ki?" Eğer yeterince zihin özürlü değilseniz her hükümet programında ve reform paketinde iyiniyetle hikmet veya kurtuluş reçetesi arayan biz normal ve sıradan insanların safdil beklentisi ile duvardaki delik önünde kuyruğa giren deliler arasında bir fark bulamayacağınızdan eminim. Fıkralarda rastladığımız gülünecek çelişkiler hayatın normal ahenginde sıradan unsurlar gibi birbiri ardı sıra sökün etmeğe başlayınca insanda gülecek hal kalmıyor doğrusu.

'Hastane'nin koğuşlarını dolaşan doktor bir akıl hastasının çalakalem bir şeyler yazdığını fark edince merakla yanına yaklaşıp ne yazdığını öğrenmek istemiş, "Mektup yazıyorum." demiş deli. "Peki, kime yazıyorsun?", "Kime olacak kendime." Doktor dayanamamış, "peki ne yazıyorsun?" Deli, küçümseyen bakışlarla doktoru şöyle bir baştan ayağa süzmüş. "Seninki de laf mı doktor, nereden bileyim; mektubu henüz almadım ki?" Ciğerlerinin en ücra bronşlarına kadar bütün sicil ve sabıkasına vakıf olduğumuz pek çok "kişi" veya "kuruluş"un neler yapabileceğini pekala bildiğimiz halde, yine de "Dur bakalım, şimdi ne yapacak." diye meraklanmamız, bence bu fıkranın esprisinden daha çok gülünesi bir haldir. Romalılar, tiyatro duvarlarına "Ahlaksızları gülerek cezalandırıyoruz." yazarlarmış; doğrusu güzel tedbir; biz ise merakla seyrederek ödüllendiriyoruz; bu tedbirin sıfatını gayrı siz tayin ediniz.

Kendi seçmeninin büyük çoğunluğunun bile "Nerden çıktı başımıza" diye yaka silktiği bir lidere, dışarılarda bir yerde, adını şanını bilmediğimiz birtakım kuruluşların şatafatlı törenler düzenleyerek fiyakalı unvanlar vermesi, ucundan-kenarından sizin de zihin sağlığınızı tehdid

etmiyor mu? "Ecnebiler ariftir; adamlar bizi bizden iyi tanıyorlar canım." diye kurulu tesellilere kendini kandıran takımından değilseniz işbu sebepsiz iltifatın manasına ermek için akıl tahtalarından en az birkaçının gıcırdaması gerekiyor bence. Bu konuya eldiven gibi tıpatıp uyan bir fıkra var sırada; Adamın biri geceyarısı "hastane"nin kapısına dayanıp nöbetçi doktoru uyandırmış; "Doktor bey, doktor bey! Erkek hastalarınızdan birinin mutlaka birkaç saat evvel hastanenizden kaçmış olması lazım. Acaba size hastalarınızdan birinin firar ettiğine dair bir vukuat haberi geldi mi?

Doktor, hem vakitsiz, hem de asılsız bir gerekçeyle uyandırıldığına sinirlenmiş. "Yok bizde öyle bir vukuat, nereden çıkardın şimdi hastalarımızdan birinin firar ettiğini?"

Adam masum bir tavırla cevap vermiş: "Az önce bizim hanımın, biriyle kaçtığını haber aldım da, onun için soruyorum doktor bey."

Sizi bilmem, ben her sabah gazetelere göz attıkça kendimi "hastanenin vukuat defterini" gözden geçiren bir başhekim gibi hissetmeye başladım. Deli fıkralarının gazete haberlerinden farkı kalmadı. Takdir edersiniz ki oldukça tatsız bir durum bu.

Neyse ki "Temel" var!